

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет

ГЛОБАЛЬНА ІНКЛЮЗИВНА
ЕКОНОМІКА В УМОВАХ НОВІТНІХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Тернопіль
ЗУНУ
2023

УДК 339.9:330.34
Б-88

Рецензенти:

Ілля ХАДЖИНОВ – д. е. н., професор, ректор Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Ольга ПИРОГ – д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва Національного університету «Львівська політехніка».

Ріта ЗАБЛОЦЬКА – д. е. н., професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Б-88 Бродовська О. Г. Глобальна інклюзивна економіка в умовах новітніх трансформаційних викликів. моногр. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 342 с.

ISBN 978-966-654-723-4

*Рекомендовано вченою радою
Західноукраїнського національного університету
(протокол № 3 від 25.10.2023 р.)*

У монографії проаналізовано процес формування концепту інклюзивної економіки в глобальному вимірі. Відображено генезис поняття глобальної інклюзивної економіки та концептуалізацію інклюзивного економічного розвитку. Авторкою здійснено аналіз інклюзивної економіки в умовах глобальних дисбалансів, зокрема, розглянуто інклюзивні закупівлі. Проведена оцінка показників характерних глобальній інклюзивній економіці. Виокремлена інклюзивна сторона впливу прямих іноземних інвестицій на сталий розвиток економіки. Охарактеризовані та проаналізовані глобальні дисбаланси і їх вплив на інклюзивну економіку, при цьому окреслені новітні глобальні інклюзивні тренди, глобальні кліматичні кризи та кліматична міграція. Окремим важливим пунктом подана інформація стосовно глобальної інклюзивної економіки для біженців та повоєнного відновлення у світі. Запропонований аналіз передумов до імплементації механізму (моделі) інклюзивної економіки в Україні та сучасного стану розвитку інклюзивної економіки в Україні.

ISBN 978-966-654-723-4

УДК 339.9:330.34

© Бродовська О. Г., 2023
© ЗУНУ, 2023

ЗМІСТ

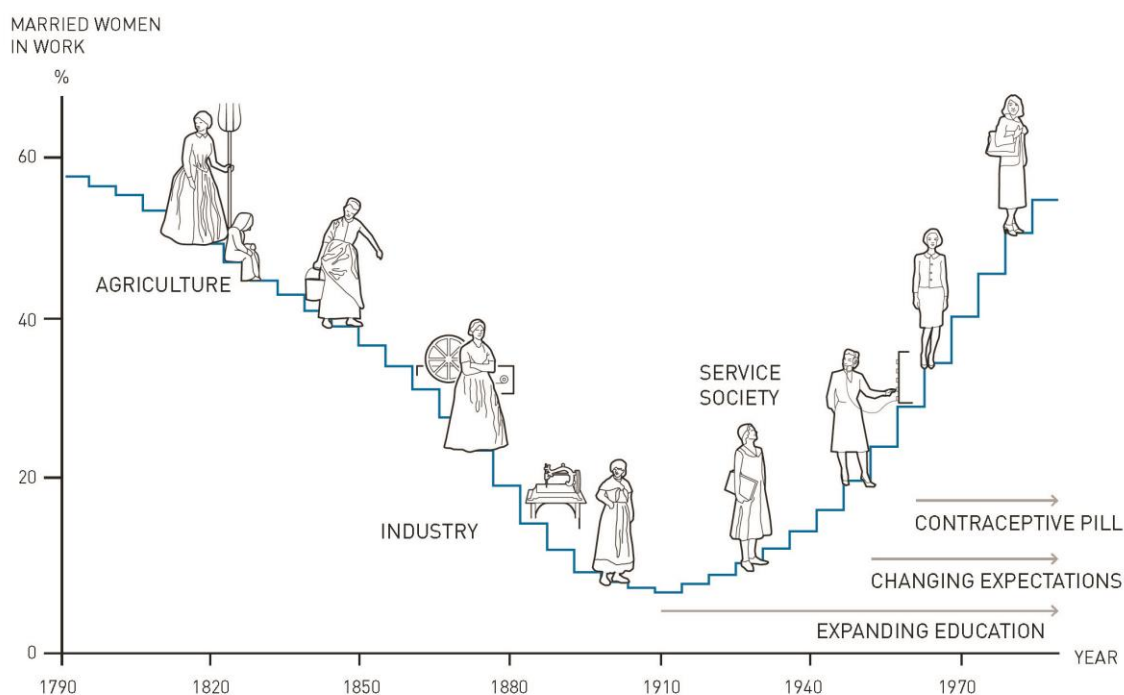
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ.....	9
1.1 Формування концепту інклюзивної економіки в глобальному вимірі	9
1.2. Генезис поняття глобальної інклюзивної економіки	55
1.3 Концептуалізація інклюзивного економічного розвитку	91
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ.....	111
2.1. Економіка інклюзивних закупівель: стійкі ланцюги поставок.....	111
2.2. Оцінка показників характерних глобальній інклюзивній економіці.....	151
2.3. Інклюзивний аспект впливу прямих іноземних інвестицій на сталий розвиток економіки	197
РОЗДІЛ 3 ГЛОБАЛЬНІ ДИСБАЛАНСИ І ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ІНКЛЮЗИВНУ ЕКОНОМІКУ.....	213
3.1. Новітні глобальні інклюзивні тренди	213
3.2. Глобальні кліматичні кризи та кліматична міграція	245
3.3. Глобальна інклюзивна економіка для біженців та повоєнного відновлення у світі.....	257
РОЗДІЛ 4 ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	278
4.1. Аналіз передумов до імплементації механізму (моделі) інклюзивної економіки в Україні.....	278
4.2. Аналіз сучасного стану розвитку інклюзивної економіки в Україні.....	296
ВИСНОВКИ	310
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	315

ІНКЛЮЗИВНА ЕКОНОМІКА І це відбувається саме зараз

Нобелівська премія з економіки за 2023 рік була присуджена в понеділок (9 жовтня) **Клаудії Голдін**, професорці Гарвардського університету, за **«поглиблене розуміння результатів жіночого ринку праці»**.

Новаторська робота Голдіна пролила світло на участь жінок у ринку праці за останні 200 років, а також на те, чому різниця в оплаті праці між чоловіками та жінками відмовляється скоротити, навіть якщо багато жінок, імовірно, мають кращу освіту, ніж чоловіки в країнах з високим рівнем доходу.

Хоча її дослідження були зосереджені на США, її висновки застосовні до багатьох інших країн. Ось її основні висновки.

©Johan Jarnestad/The Royal Swedish Academy of Sciences

Старіші дані дали більше перспектив

До того, як книга Голдін була опублікована в 1990 році, були опубліковані дані переважно за 20-е століття, і дослідники вважали, що разом із зростанням

економіки зростала і участь жінок у робочій силі. Голдін повернувся до старіших даних, щоб виявити, що до індустріалізації більше жінок, ймовірно, було залучено до економічної діяльності, пов'язаної з сільським господарством і різними кустарними промислами. З розвитком індустріалізації робота була зосереджена на фабриках, і жінкам було важко залишати свої домівки та їздити на роботу.

«Голдін зазначила, що законодавство, відоме як «шлюбні заборони», часто не дозволяло заміжнім жінкам продовжувати працювати вчительками чи офісними працівниками. Незважаючи на зростаючий попит на робочу силу, заміжні жінки були виключені з певної частини ринку праці. Цей тип законодавства досяг піку під час Великої депресії 1930-х років та наступних років, але це не єдина причина. Голдін також продемонструвала, що існує ще один важливий фактор у повільному скороченні розриву між рівнями зайнятості чоловіків і жінок, а саме очікування жінок щодо їхньої майбутньої кар'єри», – йдеться на сайті Нобелівської премії.

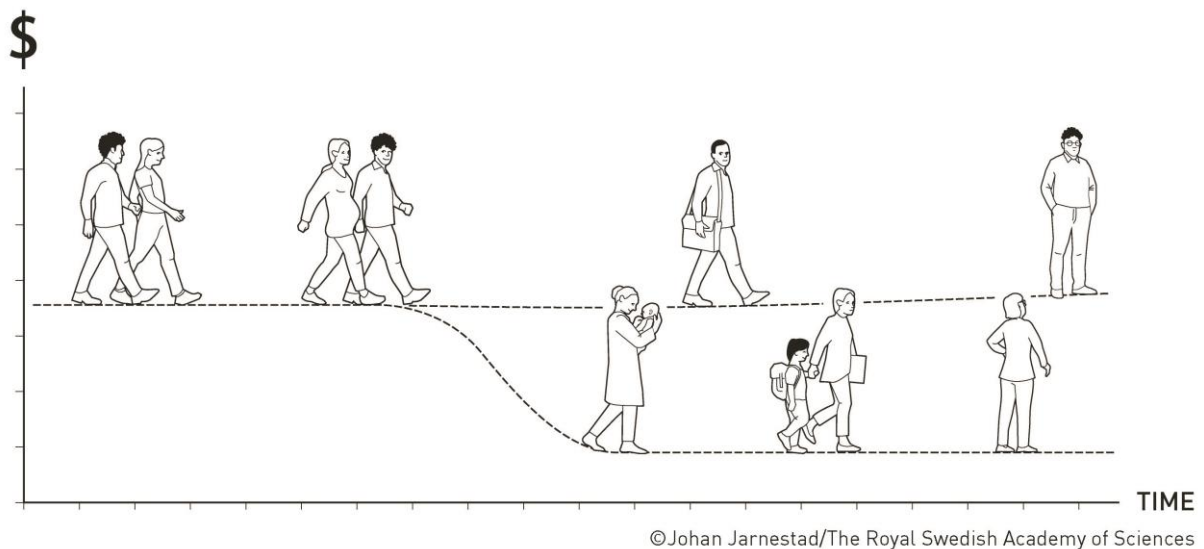

©Johan Jarnestad/The Royal Swedish Academy of Sciences

Протизаплідні таблетки

До кінця 1960-х років, коли прості у використанні протизаплідні таблетки стали більш популярними, жінки могли здійснювати більший контроль над пологами та фактично планувати кар'єру та материнство. Жінки також ризикнули вийти за межі сфери послуг, вивчаючи такі предмети, як право, економіка та медицина.

Тепер жінки наздоганяли в освіті та сферах зайнятості. Однак один кричущий розрив все ще залишився і зберігається донині – **гендерний розрив у оплаті праці**.

Різниця в оплаті праці та батьківство

До тих пір, поки чоловіки і жінки не працювали на фабриках, де оплата залежала від обсягу виробництва за день, різниця в оплаті праці не була надто великою. Він став ширшим, коли з'явилися контракти на щомісячну оплату праці. Один фактор суттєво вплинув на те, як чоловіки отримували зарплату порівняно з жінками, – народження дитини. Оскільки після народження дитини жінкам доводилося брати на себе більше батьківських обов'язків, їх також карали за це на роботі у вигляді повільнішого зростання зарплати.

«Досліджуючи, як різниця в доходах між чоловіками та жінками змінювалася з часом, Голдін та її співавторки, Маріанн Бертран і Лоуренс Кац, продемонстрували в статті 2010 року, що початкові різниці в

доходах невеликі. Однак, як тільки народжується перша дитина, тенденція змінюється; заробітки одразу падають і не збільшуються з такою ж швидкістю для жінок, які мають дитину, як для чоловіків, навіть якщо вони мають однакову освіту та професію», – йдеться на сайті Нобелівської премії.

.....У вівторок, 24 жовтня **2023 року**, всі жінки в Ісландії відмовилися працювати. Загальнонаціональний жіночий протест або *kvænnafri* був викликаний **нерівною оплатою праці чоловіків та жінок**. На сьогодні розрив між заробітною платою у деяких професіях становить 21%. Навіть прем'єрка Ісландії, Катрін Якобсдоттір, взяла участь у страйку. Внаслідок акції в країні у цей день не працювали всі школи та дитячі садки, був відкритий лише один банк.

Останній раз ісландські жінки призупиняли роботу у 1975 році. Тоді близько 90% жінок вийшли на страйк, що в результаті призвело до прийняття парламентом закону про рівну оплату праці.

Ісландія визнана всесвітнім економічним форумом країною з найкращим у світі рівнем гендерної рівності. Проте він не абсолютний – країна має показник 91,2%.

<https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2023/press-release>

Жінки надзвичайно мало представлені на світовому ринку праці, і, коли вони працюють, вони заробляють менше, ніж чоловіки. Клаудія Голдін переглянула архіви та збрала дані зі США за понад 200 років, що дозволило їй продемонструвати, як і чому гендерні відмінності в доходах і рівнях зайнятості змінювалися з часом.

Голдін показала, що участь жінок на ринку праці не мала висхідної тенденції протягом усього цього періоду, а натомість утворювала U-подібну криву. Участь заміжніх жінок зменшилася з переходом від аграрного до індустріального суспільства на початку дев'ятнадцятого століття, але потім почала збільшуватися із

зростанням сфери послуг на початку двадцятого століття. Голдін пояснила цю закономірність як результат структурних змін і еволюції соціальних норм щодо жіночих обов'язків щодо дому та сім'ї.

Протягом двадцятого століття рівень освіти жінок постійно зростає, і в більшості країн з високим рівнем доходу він зараз значно вищий, ніж у чоловіків. Голдін продемонструвала, що доступ до протизаплідних таблеток відіграв важливу роль у прискоренні цих революційних змін, пропонуючи нові можливості для планування кар'єри.

Незважаючи на модернізацію, економічне зростання та зростання частки зайнятих жінок у двадцятому столітті, протягом тривалого періоду часу розрив у доходах між жінками та чоловіками майже не зникав. За словами Голдін, частково це пояснюється тим, що освітні рішення, які впливають на кар'єрні можливості протягом життя, приймаються у відносно молодому віці. Якщо очікування молодих жінок формуються на основі досвіду попередніх поколінь – наприклад, їхніх матерів, які не поверталися на роботу, поки діти не вирости – тоді розвиток буде повільним.

Історично так склалося, що більшу частину гендерного розриву в доходах можна пояснити відмінностями в освіті та виборі професії. Однак Голдін показала, що основна частина цієї різниці в доходах зараз припадає на чоловіків і жінок, які займаються однією професією, і що вона в основному виникає з народженням першої дитини.

«Розуміння ролі жінки в праці є важливим для суспільства. Завдяки новаторському дослідженню Клаудії Голдін ми тепер знаємо набагато більше про чинники, що лежать в основі, і про те, які бар'єри, можливо, потрібно буде усунути в майбутньому», – говорить Якоб Свенссон, голова комітету з премії з економічних наук.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ

1.1. Формування концепту інклюзивної економіки в глобальному вимірі

У кожній країні деякі верстви населення стикаються з бар'єрами, які перешкоджають їм повною мірою брати участь у політичному, економічному та соціальному житті. Ці люди можуть бути усунені не лише через правові системи, землю та ринки праці, а й через дискримінаційні чи стигматизаційні погляди, переконання чи уявлення. Невигідне становище часто залежить від статі, віку, місця проживання, професії, раси, етнічного походження, релігії, статусу громадянства, інвалідності, а також сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (SOGI) тощо. Така соціальна несправедливість позбавляє людей гідності, безпеки та можливості жити краще. Якщо не усунути основні причини структурного відчуження та дискримінації, буде складно підтримувати стає інклюзивне зростання і швидке скорочення бідності.

Пандемія COVID-19 привернула увагу до глибоко вкорінених системних нерівностей. Оскільки COVID-19 дотепер спричинює широкомасштабні наслідки по

всьому світу, важливо розуміти диференційований і посилений вплив пандемії на найбільш маргіналізовані верстви населення, у т. ч. жінок, людей з обмеженими можливостями, безробітну молодь, сексуальні та гендерні меншини, людей похилого віку, корінні народи, етнічні й расові меншини. Наприклад, багато людей з обмеженими можливостями мають проблеми зі здоров'ям, які роблять їх особливо вразливими до серйозних симптомів COVID-19. Внаслідок карантину та посилення стресу в домогосподарствах зріс рівень домашнього насильства, через яке постраждали жінки і діти. У деяких контекстах групи, які історично стикалися з бар'єрами в доступі до систем охорони здоров'я через дискримінацію за етнічними чи расовими ознаками, мали вищі показники смертності, ніж інші групи, і відчували труднощі з доступом до інформації про пандемію, доступом до справедливого догляду та до вакцин.

Соціальну інклюзію потрібно розглядати винятково з економічної точки зору. Якщо залишити без уваги відчуження уразливих груп, то це матиме негативні наслідки, зокрема на індивідуальному рівні найчастіше простежуються такі: втрата заробітної плати, заробітку впродовж життя, низький рівень освіти та результати працевлаштування. Расизм і дискримінація також завдають шкоди фізичному та психічному здоров'ю. На національному рівні економічну ціну соціального відчуження можна охопити втраченим валовим внутрішнім продуктом (ВВП) і багатством людського капіталу.

У світі загалом втрати людського капіталу лише через гендерну нерівність оцінюються в розмірі 160,2 трлн дол. США Африканці донині відчують

значно вищий рівень бідності (в 2,5 разу вищий у Латинській Америці). У країнах, що розвиваються, 90% дітей з обмеженими можливостями не відвідують школу. У багатьох країнах особливо важко подолати відчуження, дискримінацію та насильство.

Згодом відчуження також може сприяти соціальній напруженості та навіть ризикам насильства й конфлікту, що спричинить значні довгострокові соціальні та економічні втрати (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Наслідки соціального відчуження.

Джерело: складено автором на основі [26, 56, 69, 75]

Соціальна інтеграція має життєво важливе значення для досягнення подвійних цілей – подолання крайньої бідності та підвищення спільного процвітання. Застосування екологічних і соціальних рамок до фінансування всіх інвестиційних проєктів вказує на те, що соціальна інтеграція має вирішальне значення для всіх втручань міжнародних інституцій в економічні галузі та для досягнення сталого розвитку.

Саме тому флагман міжнародних організацій – Світовий банк – надав пріоритет всеохопному відновленню після пандемії COVID-19. Крім того, у нещодавньому підсумковому звіті про поповнення запасів IDA20¹ акцентовано на інклюзії, зокрема в 14 із

¹ The International Development Association (IDA) is the part of the World Bank that helps the world's poorest countries. Established in 1960, IDA aims to reduce poverty by providing zero to low-interest loans (called «credits») and grants for programs that boost economic growth, reduce inequalities, and improve people's living conditions.

41 політичного зобов'язання прямо згадується про її важливість. Нинішня криза – це можливість зосередитися на відбудові більш інклюзивних систем, які дають змогу суспільству бути більш стійким до майбутніх потрясінь, зокрема щодо здоров'я, клімату, стихійних лих чи соціальних заворушень [55, 264].

Соціальна стійкість і залучення розвиваються в новому стратегічному напрямку, що зосереджується на створенні можливостей для всіх людей і подоланні глибоко вкорінених системних нерівностей.

Підтримання соціальної стабільності й інклюзії сприяє інклюзивним і стійким суспільствам, де громадяни мають право голосу, а уряди реагують на їхні потреби. Це важливо для підтримки економічного зростання та зменшення бідності не лише сьогодні, а й у майбутньому. Потрібно фокусуватись на людях, їхніх цінностях і прагненнях та водночас зосереджуватись на спільнотах, де вони живуть і працюють. Дуже часто політика інклюзивного й економічного зростання зосереджена на розвитку національних і регіональних урядів або приватного сектору, водночас не приділено достатньо уваги розвитку громад, особливо тих, де проживають маргіналізовані чи вразливі верстви населення, або тих, хто перебуває у конфліктних чи віддалених районах. З огляду на це потрібно впроваджувати загальносуспільний підхід, зосередившись не лише на зміцненні громад, а й на якості їхньої взаємодії з урядом і приватним сектором. З цією метою потрібно залучати асоціації виробників, приватні суб'єкти та, де це можливо, інституціоналізовану участь громадян. Необхідно створити динамічні громади, в яких усі мешканці матимуть змогу реалізувати свій потенціал, а

також бізнес-клімат, який може підтримувати засоби до існування та просування кожного в громаді.

Диверсифікація поняття інклюзії повертає вектор на відчуження расових та етнічних меншин. У Латинській Америці вихідці з Африки в 2,5 разу більше ризикують збідніти. Крім того, експерти вважають, що меншини (такі як вихідці з Африки), ймовірно, більше страждають під час криз, зокрема пандемії COVID-19. Соціальна інклюзія й інтеграція забезпечують, щоб усі групи, незалежно від расової чи етнічної належності, мали рівні права на розвиток у соціумі та на заможне життя.

Таблиця 1.1

Етапи впровадження ідей глобальної інклюзивності за сприяння Світового банку

<i>Рік здійснення</i>	<i>Етап впровадження Світовим банком ідей</i>
1	2
2018 р.	Перша Рамкова інтеграція та підзвітність людей з обмеженими можливостями; оголошено про десять зобов'язань Всесвітнього банку щодо прискорення глобальних дій для інклюзивного розвитку осіб з обмеженими можливостями
2016–2022 рр.	Багатогалузєва цільова група з питань сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (SOGI) Гендерна стратегія Світового банку полягає у допомозі країнам і компаніям досягти гендерної рівності як шляху до тривалого скорочення бідності, спільного процвітання та безпеки. Платформи соціальної інтеграції та гендерні платформи були створені Світовим банком як консолідований підхід до соціальної інтеграції. Платформи в Афганістані, Індії, Пакистані, Кенії, Сомалі, Уганді та Ефіопії, зокрема, надають стратегічну підтримку проектним командам із соціальної інтеграції та гендерних питань, спонсоруючи передову технічну й аналітичну роботу, сприяючи інноваціям та обміну знаннями, а також інтегруючи їхню діяльність у діяльність, Світового Банку.

Джерело: складено автором на основі [55, 92, 264]

Громадяни відіграють вирішальну роль у процесі формування більш прозорих, підзвітних та ефективних державних інституцій, а також сприяють ухваленню інноваційних рішень щодо складних проблем розвитку. Залучення громадян особливо важливе під час криз, таких як пандемія COVID-19, оскільки ефективність зусиль реагування часто залежить від зміни поведінки на мікрорівні.

Таблиця 1.2

Інклюзивні проєкти Світового банку (країна)

№	Країна	Програма реагування	Суть
1	2	3	4
1.	Перу	Екстрене реагування для венесуельських мігрантів і біженців	Надання екстреної економічної підтримки, щоб сприяти врегулюванню споживання деяких із найбільш уразливих венесуельських мігрантів і біженців, які постраждали від пандемії COVID-19 у містах Перу.
2.	Бангладеш	Проєкт реагування на кризу	Зміцнення систем уряду Бангладеш для покращення доступу до основних послуг і підвищення соціальної стійкості населення округу Кокс-Базар до катастроф.
3.	Демократична Республіка Конго	Проєкт із запобігання гендерному насильству та реагування на нього	Охоплення 795 000 безпосередніх бенефіціарів протягом чотирьох років і надання допомоги жертвам гендерного насильства, зміна соціальної норми шляхом сприяння гендерній рівності та зміни поведінки через партнерство з організаціями громадянського суспільства.

Продовження табл. 1.2

4.	Індія	Програма проект «Най Манзіл»: освіта та підготовка навичок для меншин»	Покращення можливостей для завершення середньої освіти та навчання і вироблення орієнтованих на ринок навичок для цільової молоді з меншин.
5.	Непал	Непальська інтегрована платформа для запобігання гендерному насильству та реагування на нього	Підтримка діяльності щодо розвитку спроможності, яка сприяє підтримці жертв ГЗН, у т. ч. корінних груп та інших вразливих спільнот.
6.	Нігерія	Програма проект «Нігерія для жінок»	Безпосередній вплив на 324 000 жінок-бенефіціарів через інвестиції у комплексне навчання навичкам, залучення фінансових, технічних ресурсів і підтримка політичного діалогу щодо розширення економічних можливостей жінок; створення та зміцнення жіночих груп спорідненості, щоб спростити спілкуванню соціальних мережах і збільшити права жінок та їхню участь в економіці.
7.	Панама	Інтегральний розвиток корінних народів	Покращення громадських послуг на територіях корінного населення на основі власних поглядів цих народів і їхніх пріоритетів розвитку; зміцнення потенціалу управління й координації між урядом та органами влади місцевого населення на основі поваги до культурної ідентичності корінного населення та його способу життя.

Продовження табл. 1.2

8.	Папуа Нова Гвінея	Проект зайнятості міської молоді	Забезпечення міської молоді доходом шляхом тимчасового працевлаштування та підвищення її можливостей для працевлаштування.
9.	Філіппіни	Національний проект CDD	Розширення можливостей громад у цільових муніципалітетах, забезпечення їхньої участі у місцевому врядуванні та надання допомоги щодо розробки, впровадження і керування діяльністю, спрямованою на зменшення бідності.
10.	Єгипет	Проект реконструкції терміналу 2 аеропорту Каїру	Перегляд дизайну аеропорту та витрат на покращення заходів щодо його доступності, забезпечення зручностями для людей з обмеженими можливостями.
11.	Гондурас	Програма проект «Безпечніші муніципалітети Гондурасу»	Запобігання насильству між людьми.
12.	Лаос	Друга фаза Фонду скорочення бідності	Покращення доступу до інфраструктури, санітарії та раціонального харчування.
13.	М'янма	Національна програма CDD	Охопила понад 7 млн бенефіціарів із завершенням понад 18 000 підпроектів у 61 селищі. Громади побудували або відремонтували понад 3300 шкіл, побудували понад 8000 км пішохідних і під'їзних доріг та заробили понад 6,4 млн оплачуваних людино-днів.
14.	Нікарагуа	Проект управління земельними ресурсами	Зменшення часу реєстрації та транзакційних витрат.

15.	Нігерія	Проєкт спільноти та соціального розвитку	Оцінювання впливу CSDP підтвердило зниження материнської та дитячої смертності; збільшення охоплення школою і відвідування; зменшення відстані, вартості та часу доступу до води, медичних послуг й електроенергії; збільшення доходів від сільського господарства. Світовий банк схвалив додаткову позику в розмірі 75 млн дол. для розширення соціального забезпечення та покращення послуг для громад, особливо внутрішньо переміщених осіб, які постраждали від конфлікту на північному сході Нігерії.
16.	Перу	Механізм виділених грантів	Підтримання польової діяльності та адміністративного процесу для 88 громад з метою розгляду офіційних претензій до уряду щодо прав власності на землю їхніх предків; видача офіційних прав власності на землю для 14 громад за станом на березень 2019 р. Крім того, проєктом скористалися 56 місцевих громад за технічної та фінансової підтримки 40 лісогосподарських субпроєктів, 10 з яких керують жінки.

17.	Сомалі	Проект спеціального фінансового механізму для місцевого розвитку	Зміцнення державних систем, забезпечення видимості та легітимності через формування базової інфраструктури та надання послуг. Зокрема, цей проект підтримує Міністерство фінансів у закупівлі та нагляді за невеликими капітальними грантами, визначеними громадами та новоствореними федеральними землями, а також для зміцнення нової федеральної архітектури в країні, яка виходить із 20-річного конфлікту.
18.	В'єтнам	Програма розширення сільської санітарії та водопостачання	Забезпечення вимірних й однакових переваг для сільської санітарії та водопостачання для етнічних меншин у 21 провінції.
19.	Центральноафриканська Республіка	Проект LONDO	Забезпечує тимчасове працевлаштування вразливих верств населення та полегшує доступ до основних послуг у ЦАР. Цей проект допоможе втричі збільшити кількість бенефіціарів трудомістких громадських робіт, забезпечивши близько 5 млн оплачуваних робочих днів у країні. Проект також безпосередньо підтримує виконання мирної угоди, підписаної в 2019 р.

Джерело: складено автором на основі [55, 92, 246, 264]

Соціальна стійкість та інклюзія (раніше відома як соціальний розвиток) відображають зосередженість на подоланні тривалих бар'єрів для розвитку,

посиленні уваги до людей, які позбавлені економічних і соціальних можливостей, і збільшенні інвестицій в інклюзивне зростання [44].

Соціальна стійкість – це інклюзивні та стійкі суспільства, де громадяни мають право голосу, а уряди реагують на їхні потреби. Соціальна стійкість також означає постійне розширення можливостей для всіх людей. Разом з економічною й екологічною стійкістю це вирішально впливає на зменшення бідності та спільне процвітання суспільства [44].

Основний принцип соціальної стійкості та інклюзії полягає в тому, щоб допомогти людям (незалежно від статі, раси, релігії, етнічного походження, віку, сексуальної орієнтації чи інвалідності) подолати перешкоди, які заважають їм повноцінно брати участь у житті суспільства, і підтримати їхні зусилля щодо формування свого майбутнього. Співпраця з урядами, громадами, громадянським суспільством, приватним сектором й іншими зацікавленими сторонами дає змогу створити більш інклюзивні суспільства, розширити можливості громадян і сприяє формуванню стійких та мирних спільнот.

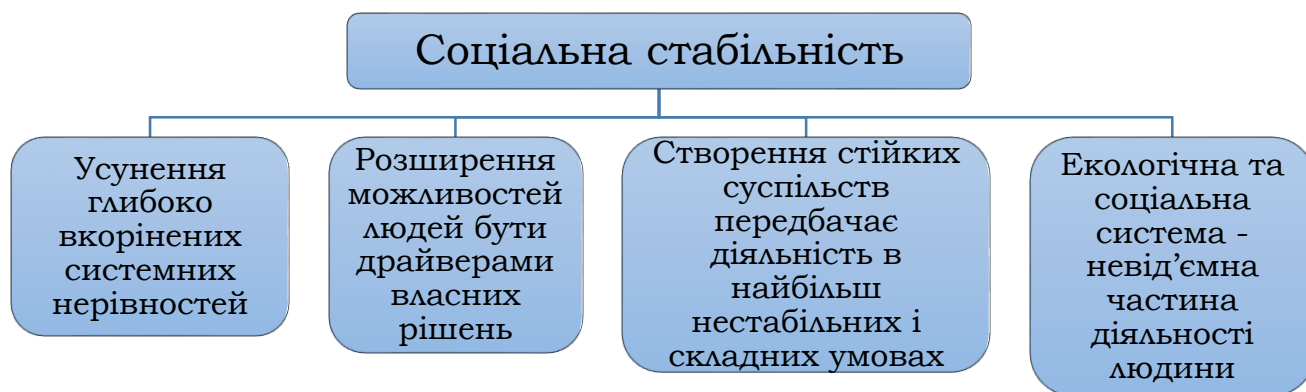

Рис. 1.2. Базиси соціальної стабільності за інклюзивного підходу

Джерело: складено автором на основі [216, 225, 231, 246]

Постійна дискримінація та відчуження найбільш маргіналізованих верств населення негативно впливають як на людей, так і на економіку.

Соціальна стійкість та інклюзія спрямовані на збільшення можливостей для всіх маргіналізованих людей повноцінно брати участь у сферах ринку, послуг, технологій і суспільстві. У Панамі, наприклад, це означає співпрацю з корінними громадами та їхніми традиційними лідерами для покращення якості послуг охорони здоров'я, освіти, водопостачання та санітарії. У Сербії проводять дослідження соціально-економічних наслідків ізоляції через сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність.

Для людей, які живуть у найскладніших умовах, зміцнюється стійкість, що забезпечує можливості для розвитку. Це здійснюється на основі міцних домогосподарств і спільнот, які можуть протистояти розбіжностям, спричиненим конфліктами, насильством і зовнішніми потрясіннями (зміна клімату чи пандемії). Відповідно більшість операцій зосереджено на розбудові соціальної згуртованості в країнах, які намагаються подолати конфлікти та насильство, щоб вирішити соціальні аспекти зміни клімату. У нестабільних країнах надається підтримка моніторингу, послугам за участю, процесам розбудови миру та примирення, а також цілеспрямованим зусиллям щодо зменшення насильства між людьми.

Близько 2м лрд людей у світі (половина з них вкрай бідні) живуть у країнах, які постраждали від нестабільності та конфліктів і насильства (FCV)

До 2030 р. до двох третин надзвичайно бідних людей у світі житимуть в умовах FCV. Із 2007 р.

кількість великих громадянських війн зросла втричі. Водночас конфлікти ускладнились у зв'язку з поширенням озброєних груп. У 1950 р. середня кількість збройних угруповань у громадянській війні становила 8 [244, 246, 247].

До 2010 р. їхня кількість збільшилась до 14. Ускладнення та поширення насильницького конфлікту сьогодні не сприяє його вирішенню: конфлікти, які було припинено в 1970 р., як правило, тривали в середньому 9,6 року, тривалість конфліктів, які завершилися в 2014 р., становила в середньому 26 років, а тих, що закінчилися в 2015 р. – 14 років. Прямі економічні втрати від насильницького конфлікту дуже значні. Згідно з даними оцінювання, вони становлять 14,3 трлн дол., або близько 12,6% від світового ВВП.

Внаслідок зростання рівня конфліктів і насильства світ переживає найбільшу за всю історію кризу вимушеного переміщення. У світі налічується понад 82 млн вимушено переміщених осіб, з яких близько 48 млн – внутрішньо переміщені особи. Вимушене переміщення стає дедалі складнішим і тривалішим із значними соціально-економічними наслідками як для спільнот біженців, так і для громад, що їх приймають. Жінки та діти разом становлять близько 70% від загальної кількості вимушено переміщених осіб у світі.

Пандемія COVID-19 привернула увагу до деяких із найбільших проблем у суспільстві. Незважаючи на те, що багато урядів намагаються подолати зростання кількості випадків COVID-19, насильство розпалює кризу в деяких із найбільш нестабільних середовищ світу [40].

Зростає занепокоєння щодо гендерно-диференційованого впливу пандемії на жінок. Згідно з даними

досліджень, карантинне блокування призвело до збільшення кількості випадків домашнього насильства у світі загалом. Крім цих тривожних тенденцій, COVID-19 спричинює новий тиск на національну та місцеву економіку через слабе функціонування державних служб та їхню неспроможність вчасно реагувати на виклики суспільства [40].

З огляду на це необхідно вдосконалювати знання та впроваджувати інновації для ефективного вирішення проблем економічного розвитку у нинішніх складних умовах, у т. ч. для інклюзивного надання послуг в умовах незахищеності та нестабільності, запобігання міжособистісному насильству та реагування на побічні ефекти конфлікту, зокрема вимушене переміщення. У дослідженні **на соціально стійких рішеннях, які мають важливе значення для усунення тривалих перешкод розвитку, таких як відчуження, відсутність права голосу та нерівність.**

Такі зусилля сприяють покращенню ситуаційної обізнаності на рівні країни, а також дадуть змогу командам розробити більш гнучкі, ефективні й інклюзивні заходи запобігання та пом'якшення наслідків, пов'язаних із процесами соціальної нестабільності.

Соціальну згуртованість дедалі більше визнають у політичних і наукових дискусіях як важливий компонент здатності громад долати потрясіння, особливо в умовах FCV, де за обмеженої спроможності держава часто задовольняє великі нагальні потреби. Операціоналізація соціальної згуртованості на рівні проекту була складною частково через труднощі в розробці відповідних інтервенцій і вимірюванні впливу.

Нестабільність, конфлікти та насильство – це критична проблема для розвитку, яка загрожує зусиллям подолання крайньої бідності як у країнах із низьким, так і з середнім рівнем доходу. Передбачають, що до 2030 р. до двох третин населення крайньої бідності у світі житимуть в умовах FCV. Крім цього, такі конфлікти визначають 80% гуманітарних потреб загалом.

За останнє десятиліття різко зросли насильницькі конфлікти, й ситуація нестабільності стає щораз складнішою. З початку пандемії COVID-19 було зроблено кілька невдалих спроб щодо стабілізації в регіонах світу: від Азії та Африки до Латинської Америки та Карибського басейну, а також у Східній Європі.

В останніх дослідження визначено безліч ризиків, що впливають на створення умов для FCV, у т. ч. це відсутність продовольчої безпеки, зміна клімату, зростання нерівності, демографічні зміни та соціально-економічні наслідки пандемії. За оцінюванням Світового банку, з початку пандемії COVID-19 ще 20 млн осіб живуть у крайній бідності в країнах, охоплених FCV.

Очікувалося, що в **2023 р. ВВП у країнах, охоплених FCV, зменшиться на 7,5% порівняно із прогнозованим показником до пандемії** [244, 276].

Вимушене переміщення є причиною світової кризи, що дедалі збільшується, і цю проблему необхідно вирішувати колективними діями. За оцінюванням, понад 84 млн осіб були вимушено переміщені до середини 2021 р. – до того, як війна в Україні спричинила найшвидше зростання кризи біженців в Європі після Другої світової війни. З них 85% біженців розміщено в країнах, що розвиваються. Приблизно троє з чотирьох

біженців були переміщені протягом щонайменше п'яти років. Понад дві третини (68%) усіх біженців у світі прибули лише з п'яти країн.

Представники центру інклюзивного зростання «Mastercard» і команда Центру громадського впливу в Північній Америці провели спільне дослідження систематизували, щоб ідеї нобелівських лауреатів, керівників міжнародних організацій і деяких провідних світових мислителів у різних секторах щодо питання інклюзивної економіки.

Група експертів визначила чотири нагальні системні виклики, які спричинили так зване економічне відчуження:

- ✓ структурні форми відчуження: засновані на особистісних характеристиках, які обмежують економічний потенціал;

- ✓ порушений суспільний договір: погіршилися умови участі працівників в економіці, в т. ч. щодо гарантування зростання заробітної плати, надання соціальних виплат та отримання високооплачуваної роботи;

- ✓ збільшення багатства та прогалини у можливостях: зменшується частка представників суспільства, зацікавлених у майбутньому успіху економіки, що визначає більшу кількість спостерігачів і менше учасників;

- ✓ відсутність інвестицій у спільні ресурси та майбутні покоління: зумовлює недостатню стійкість основних секторів і нераціональне споживання природних ресурсів.

Для розробки концепту інклюзивної економіки необхідно залучити осіб і місця, які недостатньо брали

участь у цьому процесі. Основою має бути людська порядність та інвестування в загальні блага й майбутні покоління. Відповідно до того, як країни та галузі відновлюються, лідери в усьому світі мають можливість переглянути, як працює економіка.

Менталітет «спочатку розвивай, а потім перерозподіляй» не приведе до справжньої інклюзії. «Зробити для усіх» («Made for all») – це основа інклюзивної глобальної економіки, яку визначено як систему, яка спеціально розроблена, щоб надати пріоритет процвітанню всіх людей і планети, і яка побудована на трьох основних базисах (рис. 1.3.):

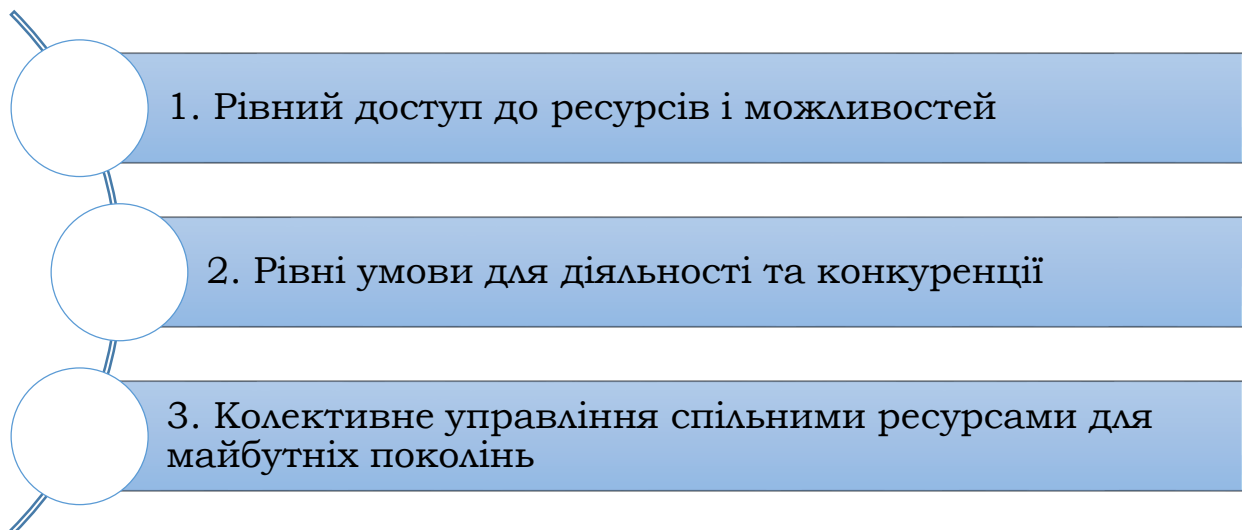

Рис. 1.3. Основні базиси глобальної інклюзивної економіки

Джерело: складено автором

В умовах глобальної пандемії та економічного спадання однозначно виявляються великі відмінності у фінансовій безпеці, нестабільності роботи та доступі до можливостей як між країнами, так і в середині них. Зараз необхідно організувати спільну діяльність секторів, щоби вирішити невідкладне завдання щодо побудови кращого, більш інклюзивного світу.

Визнаємо, що для вирішення цього складного питання необхідно розробити нові підходи до подолання проблем, нові інституції та рівень співпраці між секторами. Конкретні рішення та пріоритезація приватних і державних ресурсів матимуть різний вигляд залежно від географії та культури. У будь-якому році для розробки інклюзивної економіки необхідне визнання обмежень минулих підходів, розподілу влади та відновлення права голосу для людей і місць, яких не залучали в попередні системи.

Інклюзивна економіка – це економіка, де всі люди отримують знання, навички, зв'язки та ресурси, необхідні для процвітання, незалежно від того, чи є вони афроамериканцями, корінними жителями, латиноамериканцями, азіатами чи європеїдами. Побудова інклюзивної економіки потребує дій, інвестицій та поведінки, які пом'якшують історичні та поточні системні перешкоди на шляху до расово справедливого багатства, одночасно підвищуючи продуктивність і добробут окремих людей та організацій. У результаті таких заходів формується більш міцна, динамічна та розвинена регіональна економіка, де всі люди мають справедливий доступ до створення добробуту як працівники, споживачі, інвестори і власники бізнесу [20, 38, 39, 61, 65, 111, 127, 131].

Пропонуємо такий набір індикаторів регіональної інклюзивної економіки:

- рівень зайнятості;
- середня заробітна плата;
- прожитковий мінімум;
- дохід від активів;

- право власності на бізнес;
- розрахунок заробітної плати бізнесу;
- доступ до капіталу;
- дворічний рівень закінчення коледжу;
- рівень закінчення чотирирічного коледжу;
- керівники бізнесу;
- здобуття вищої освіти;
- домогосподарства, обтяжені орендною платою;
- домоволодіння;
- відмова в іпотеці будинку;
- доступ до роботи через транспорт;
- підписка на широкосмуговий зв'язок;
- дискримінація при працевлаштуванні;
- загальна дискримінація;
- міграція.

За допомогою індикаторів інклюзивної регіональної економіки оцінюються основні показники інклюзивного економічного зростання та конкурентоспроможності, одночасно надаються профілі даних за расою та доходом. Це дасть змогу усунути расові розриви в багатстві та позиціонувати територію для конкуренції в глобальній економіці, також можливість всім людям відчувати расову й економічну справедливість, здійснювати інтеграцію та виявляти належність до певних груп. Таким чином, пропонуємо застосувати поняття «інклюзивна конвергенція».

Останнім часом рівень зайнятості населення значно відрізнявся залежно від належності расових до, етнічних і культурних груп. Зокрема, американське корінне населення, жителі Сомалі Африки були зайняті на рівні 54% порівняно з мешканцями жителів Пуерто-

Ріко, Кореї та Індії (більш ніж 80%); у подальших дослідженнях виявлено, що людей змішаної раси часто першими звільняють і останніми винаймають для забезпечення повної зайнятості. Расова дискримінація в процесі працевлаштування також доволі поширена: більш ніж троє з чотирьох латиноамериканців повідомили, що зазнали расової дискримінації під час влаштування на роботу.

За останні п'ять років Центр економічної інклюзії швидко розвинувся і є регіональним лідером у створенні, масштабуванні й інституціоналізації антирасистських робочих місць. Співпрацюючи з різними організаціями для кращого розуміння та впровадження поточних результатів досліджень, Центр економічної інклюзії сподівається побудувати розвинену, стійку регіональну економіку, де кожен зможе брати участь у ринках, досягати успіху в кар'єрному зростанні та збагатитися, а також сприяти загальному економічному зростанню. Якісні та постійно оновлювані дані за допомогою таких інструментів, як «Індикатори інклюзивної регіональної економіки» й «Індекс дивідендів расової справедливості», мають вирішальне значення для виявлення проблем, урахування можливостей і здійснення дій щодо реальних, орієнтованих на дослідження рішень.

З огляду на те, що 7 із 10 осіб живуть у суспільствах, де зростає нерівність ця проблема актуалізується і потребує системного аналізу та застосування системи заходів для створення більш інклюзивної економіки через роботу з клієнтами та в місцевих громадах.

На сьогодні визнано, що основна економічна модель зумовляє поглиблення розколу та завдає шкоди планеті. Кліматична криза та вплив даних і технологій на людей – це одні з найбільших викликів сьогодення.

BSR² підтримує бізнес-лідерство через дослідження основних питань інклюзивної економіки та взаємодію з компаніями-членами для інтеграції політики та заходів, співпраці й встановлення планів адвокації, які підтримують більш інклюзивну економіку.

Бізнес може лідирувати в розбудові економіки, яка забезпечує високоплачувані робочі місця, пропонує доступ до найважливіших продуктів і послуг, підтримує добробут громади та сприяє екосистемі інклюзивного економічного зростання. Бізнес також відіграє основну роль у модернізації суспільного договору з урядами, людьми, працівниками та громадянським суспільством, гарантуючи спільну можливість для розвитку економіки.

Нерівність й економічна відчуженість спричинюють значні ризики для операційної ефективності, неперервності ланцюга постачань, соціальної й політичної стабільності та загального стану економіки. Навпаки, корпоративні дії для підтримки більш інклюзивної економіки забезпечують стабільне робоче середовище, реагування на занепокоєння зацікавлених сторін, а також розширюють ринкові можливості та пом'якшують регуляторний ризик і невизначеність.

Вирішення структурних питань нерівності у власній сфері впливу дає змогу стверджувати про так звані інстайти та виклики в інклюзивній економіці.

² BSR™ is a sustainable business network and consultancy focused on creating a world in which all people can thrive on a healthy planet.

Насамперед необхідно диверсифікувати робочу силу та будувати інклюзивну культуру й економічну спільноту, виконавши такі дії [139, 183, 227]:

1) трансформація корпоративної культури, оновлення процесу підбору, винаймання, практики утримання та розвитку персоналу, підтримка змішаної раси людей;

2) інвестиції в освіту, підвищення кваліфікації, перекваліфікація і працевлаштування людей змішаної раси, створення кваліфікованої та інклюзивної робочої сили на майбутнє;

3) підтримка різних бізнес-екосистем і ланцюгів постачань на основі взаємодії з постачальниками і партнерами.

Щоб забезпечити розвиток інклюзивної економіки, необхідно залучити до цього процесу бізнес-спільноту, у т. ч. лідерів усіх рас, що представляють компанії різної величини, розташовані в різних країнах світу. Зокрема, потрібно:

– каталізувати ділову спільноту, щоб створити більш справедливую й інклюзивну економіку для здійснення цілеспрямованих і постійних інвестицій;

– будувати інклюзивну культуру та економічну спільноту, а також диверсифікувати власну робочу силу.

Реалізувати ці завдання можна за допомогою:

– залучення генеральних директорів, підприємців для сприяння стійкому розвитку;

– навчання бізнес-перевагам інклюзивної економіки та культури, винаймання робочої сили;

– сприяння створенню спільних цілей для стимулювання колективної відповідальності.

Економіка насправді інклюзивна лише тоді, коли вона справедлива, заснована на власній участі в діяльності та стійка, а також спрямована на бережливе ставлення до довкілля та його збереження.

За даними «Оксфам», 26 найбагатших людей світу зрівнялося у доходах із половиною людства. Глобальна економіка зараз у п'ять разів більша, ніж 50 років тому, але нерівність щораз зростає, і більше людей не задіяно, ніж будь-коли. У світі загалом 40,3 млн осіб живуть в умовах рабства, водночас 10 млн із них – це діти; 24,9 млн з них потрапили в пастку примусової праці, забезпечуючи функціонування глобальний ланцюг постачання, а близько 4,8 млн – це жертви комерційної сексуальної експлуатації [200, 252, 264].

На міжнародному рівні сьогодні вирішують питання, пов'язані з кліматичною кризою, оскільки уряди та компанії вживають глобальних зусиль для пом'якшення наслідків підвищення глобальної температури. Компанії впроваджують міжнародні стандарти ESG, намагаючись підвищити прозорість і підзвітність перед інвесторами та громадськістю. Нові форми впливу інвестицій і соціальні підприємства розробляються та масштабуються в усьому світі.

У процесі відновлення після пандемії необхідно включати ролі й обов'язки бізнесу та уряду у створенні інклюзивної економіки³. Незважаючи на те, що за

³ Ця тема обговорювалась на Глобальному саміті з інклюзивного зростання, який зібрав світових лідерів та експертів з інклюзивної економіки, щоб з'ясувати, як інноваційні рішення, нові партнерства та колективні дії можуть відновити економіку, яка працює для всіх.

Саміт, організований Інститутом Аспена та Центром інклюзивного зростання «Mastercard», охоплював три пленарні засідання, інтерактивні дискусії обговорення світових лідерів, зокрема колишнього президента США Б. Клінтона, віце-президента США К. Харріс, генерального директора Світової організації торгівлі Н. Оконджо-Івеали та королеви Нідерландів Максими, яка є спеціальним адвокатом Генерального секретаря ООН з інклюзивного фінансування розвитку.

останнє десятиліття міжгалузеві дії та нові технології сприяли створенню більш інклюзивної економіки, домогосподарства і малий бізнес дотепер зазнають значних проблем, що, зокрема пов'язані із жінками та людьми змішаної раси, тобто йдеться про соціальну інклюзію, гендерну рівність.

Проте у вирішенні цього питання важливу роль відіграють міжгалузеві стратегії фінансового залучення та партнерства. На Глобальному саміті з інклюзивного зростання обговорювали, як надалі змінювати фінансові системи, щоб вони були більш інклюзивними та стійкими. Можемо зробити такі основні висновки [168, 189]:

1) економіка створена для забезпечення інклюзії особливості функціонування установ, механізмів управління, законів та нормативних актів визначають пріоритети і привілеї, а отже, результативність економіки. Щоб економіка забезпечувала інклюзивність, пов'язані з нею інституції потрібно активно розвивати в цьому напрямку, тобто необхідно впроваджувати системні зміни для розвитку інклюзивної економіки;

2) інклюзивна економіка – це економіка, де вигоди або результати рівномірно розподіляються серед населення. Сутність цієї дефініції виражається у *двох таких концепціях*:

– горизонтальна справедливість, де немає систематичних відмінностей у розподілі, пов'язаних із такими характеристиками населення, як вік, стать, дохід, місце проживання чи етнічна належність;

– вертикальна справедливість, коли накопичення ресурсів у певних групах перерозподіляється серед населення, наприклад, через прогресивне оподаткування.

Обидві концепції є базовими та взаємопов'язаними для інклюзивної економіки, що передбачає:

(а) справедливий розподіл основних товарів і послуг. Інклюзивна економіка – це економіка, за якої населення має змогу купувати або отримувати доступ до необхідних товарів і послуг для повноцінної участі в житті суспільства, таких як вода, електроенергія, житло та цифрове підключення. Крім того, людям не можна відмовляти або обмежувати доступ до основних товарів і послуг через особисті характеристики, наприклад, місце проживання (доступна пошта) або стать (членство в клубах). Мережу соціального захисту вважають важливою послугою, яку економіка надає загалом; економіка має гарантувати достатню систему безпеки для підтримки людей, коли вони не можуть зайняти оплачувану роботу (наприклад, через незадовільний стан здоров'я, інвалідність або обов'язки по догляду чи недостатню кількість робочих місць);

(б) справедливий розподіл економічного залучення. Інклюзивна економіка – це економіка, де кожен може брати участь в оплачуваній і неоплачуваній економіці. Активність у платній економіці забезпечує соціальні та фінансові вигоди (достатній дохід і стабільну роботу). Це означає, що певні групи населення (жінки, етнічні меншини, особи з обмеженими можливостями або які належать до певної соціально-економічної групи) не вилучаються з оплачуваної економіки через наявність цих характеристик. Так само доступ до неоплачуваної економіки (догляд, виховання дітей і громадська робота) має бути відкритий і спільний (наприклад, робота по дому) з тими, хто менш схильний брати в цьому участь (наприклад, чоловіки);

(в) справедливий розподіл активів, які надають економічну владу. Інклюзивна економіка – це економіка, де існує справедливий розподіл економічних активів, таких як багатство, капітал і соціальні зв'язки. Ці активи дають змогу людям визначати особисті обставини (тип роботи, умови й оплата), а також формувати системні фактори, наприклад, економічну політику. Нерівний розподіл влади серед населення призводить до експлуатації, економічного домінування та дискримінації груп із меншою владою;

(г) Оцінювання різних сфер економіки. Інклюзивна економіка – це економіка, де різні її сектори оцінюються на основі того, що вони надають суспільству. Ті, хто має економічну владу, можуть визначати, які сфери економіки найбільш ефективні, і це впливає на фінансову, політичну та соціальну віддачу. Наприклад, сектори та види діяльності, в яких домінують жінки, як правило, менш цінуються, що визначає нижчу оплату їхньої праці, гірші умови і нижчий соціальний статус. Крім того, значна частина неоплачуваної діяльності в нашому суспільстві недооцінюється, і в ній переважають жінки (наприклад, робота по дому, догляд, виховання дітей, волонтерство тощо).

Існує справедливий доступ до ресурсів, необхідних для участі в економіці.

Інклюзивна економіка – це економіка, де ресурси, необхідні для економічної активності, рівномірно розподіляються серед населення. Людям потрібні певні ресурси та навички, брати участь у розвитку економіки. Такі фактори, як досвід раннього віку, здоров'я та освіта, впливають на здатність людей бути учасниками

економічної діяльності, і вони нерівномірно розподіляються серед населення. [18, 45, 251].

Інклюзивна економіка – це економіка, в якій виробництво та розподіл товарів і послуг відбуваються таким чином, що обмежені планетарні ресурси не виснажуються, а рівні вироблених відходів перебувають у межах, і планета та її мешканці, в т. ч. майбутні покоління, можуть коригувати. В інклюзивній економіці повні екологічні витрати економічної діяльності вміщено (інтерналізовано) у вартість виробництва та розподілу товарів і послуг. З огляду на це потрібні значні зміни в рівнях виробництва, видах вироблених товарів і способах їхнього виробництва, щоб забезпечити функціонування економіки в межах планети [61, 73].

Загалом, для виявлення рівня досягнення справедливості суспільство має визначити конкретні критерії, які можуть змінюватися з часом. Наприклад, може бути вирішено, що справедливість досягається, коли немає систематичних нерівностей у здоров'ї або коли рівень нерівності у здоров'ї «прийнятно» низький. Альтернативою для визначення справедливості може бути показник розподілу доходу або добробуту дитинства.

Фінансова доступність необхідна, але її недостатньо для досягнення «фінансового здоров'я». Хоча 90% американців мають фінансовий доступ, проте лише 30% почуваються комфортно у своєму фінансовому житті. На пленарному виступі королева Нідерландів Максима визнала, що за останні десять років концепція фінансової доступності стала широко зрозумілою та цінною. Тепер, на її думку, потрібно краще зрозуміти та відстежити позитивні результати, пов'язані з цією

зміною. (Запитуючи, чи люди живуть краще завдяки доступу до фінансів)? вона заохочувала до прийняття єдиних критеріїв «фінансового здоров'я», які дають змогу краще зрозуміти, чи створюють фінансова грамотність, вибір і свобода волі більш безпечно та стабільне життя [112, 122, 123].

Понад 35 країн розробили національні стратегії фінансової доступності. І США також мають приєднатися: у зв'язку з пандемією Covid-19 була очевидна недосконалість економічної, соціальної та фінансової систем країни, відповідно виникла потреба у всеохопній, скоординованій стратегії фінансової доступності⁴ [125].

Щоб побудувати більш інклюзивні фінансові системи, необхідно розвивати малі підприємства і зміцнювати довіру в громадах: традиційна фінансова система залишає поза увагою багатьох людей, особливо жінок, людей змішаної раси, людей похилого віку та людей з обмеженими можливостями. Т. Кехінде, співзасновник і співвиконавчий директор компанії «Lidyа», рекомендує більш практичний, підхід, щоб залучити малозабезпечених осіб до розвитку малого бізнесу.

Крім цього, важливий також історичний елемент. Л. Уррутіа, генеральний директор Accion Opportunity Fund, визнала, що багато власників малого бізнесу в США були жертвами грабіжницьких фінансових практик, тому важливо відновити їхню довіру. Цього можна

⁴ На саміті сенатор К. Кунс закликав президента Дж. Байдена створити комісію в Міністерстві фінансів США. Цій комісії буде доручено виробити рекомендації щодо створення національної міжвідомчої стратегії фінансової доступності, яку уряд зможе реалізувати у партнерстві з галуззю фінансових послуг і некомерційними організаціями. Таким чином, США приєднаються до понад 35 інших країн, які впровадили національні стратегії фінансової доступності.

досягти, налагодивши партнерство з громадськістю врахувавши виклики, яких зазнають власники бізнесу, сказала вона [135].

З метою розкриття можливостей і викликів побудови інклюзивної економіки учасники саміту оприлюднили 10 нових програм й оголосили про інвестиції в розмірі понад 54 млн дол. для сприяння економічним можливостям і зростанню громад у США і в світі. Деякі з цих програм охоплюють такі пункти [135, 139, 152]:

- компанії «Mobility Capital Finance», «Mastercard» і міська влада м. Бірмінгема (Великобританія) розроблять, впроваджуватимуть і керуватимуть програмою інфраструктури фінансових послуг цього промислового центру, щоб надати допомогу 50 000 жителям, які не отримують банківських послуг;

- компанія «Prudential» базуючись на результатах десятирічного партнерства з Інститутом Аспена, пообіцяла виділити 11 млн дол. протягом п'яти років, щоб разом створити цент «Equity Re-imagined», покращивши якість робочих місць, надавши людям можливість забезпечити фінансову безпеку та сприяючи накопиченню багатства, розвитку можливостей для історично незахищених громад;

- компанії «Mastercard» і «Microsoft» налагодять зв'язки із навчальними закладами і працедавцями, відкриють доступ до капіталу для малого бізнесу та зменшать вплив стереотипів у сфері фінансових послуг шляхом виявлення й усунення невідповідностей у даних і алгоритмах, які використовують постачальники фінансових послуг;

- компанія «Beyond The Billion» застосує внески венчурних фондів та інвесторів з обмеженою

відповідальністю як частину своєї мети отримати 10 млрд дол. венчурного капіталу для інвестування ініціатив різних груп жінок-засновниць.

Доведено, що концепція про те, що зростання буде спрямоване на бідні верстви населення, фундаментально помилкова. Навпаки, якщо інвестувати, щоб зробити економіку більш справедливою, знизу вгору або в середній клас, то, ймовірно, кожен буде відчувати економічне зростання протягом тривалого періоду [155].

Економіку можна вважати інклюзивною лише тоді, коли вона справедлива, передбачає загальну участь і є стійкою. Інклюзивна економіка має вирішальне значення для формування вільного, справедливого та поінформованого суспільства. З моменту прийняття Цілей сталого розвитку ООН (ЦСР) у 2015 р. генеральних директорів і бізнес-лідерів закликали запровадити новий тип лідерства, зосередивши увагу не на прибутку акціонерів, а на цінностях для зацікавлених сторін [155, 180].

Багатонаціональні компанії застосовують екологічні, соціальні та державні критерії (ESG), набір стандартів, які соціально свідомі інвестори дедалі частіше використовують для перевірки потенційних сталих інвестицій. Екологічні критерії враховують, як діяльність компанії впливає на захист природи. За соціальними критеріями перевіряють, як компанія керує відносинами з працівниками, постачальниками, клієнтами та іншими спільнотами. Управління стосується керівництва компанії, механізмів боротьби з корупцією, внутрішнього контролю та прав акціонерів.

Водночас у результаті виникнення інвестування впливу та соціального підприємництва було запроваджено нові способи використання бізнесу для вирішення соціальних проблем. Організація «Global Impact Investing Network» (GIIN) оцінює поточний обсяг глобального ринку імпаکت-інвестування в розмірі 502 млрд. дол. Ця американська організація інформує громадськість про важливість цього глобального сектору, що розвивається, застосовуючи журналістику, та надає безкоштовну юридичну підтримку соціальним підприємствам у різних країнах.

Щораз зростає визнання, що основна економічна модель загалом призводить до поглиблення розколу та завдає шкоди нашій планеті. Кліматична криза та вплив даних і технологій на людей – це одні з найбільших викликів сьогодення.

Економічний розвиток протягом останніх десятиліть не був інклюзивний. Багато бізнес-лідерів розуміли, що неінклюзивне зростання не є стійким. Зростання глобальної крайньої бідності, прискорення нерівності, посилене поточною медичною та економічною кризою, а також соціальні зрушення зумовили новий етап усвідомлення та прискорених закликів до корпоративних дій.

Центр інклюзивної економіки працює над контурами інклюзивної економіки з 2008 р., коли у бізнес-школі HEC Paris створено кафедри соціального бізнес підприємництва та спільно The Action Tank Social & Business із такими зацікавленими сторонами, як лауреат Нобелівської премії М. Юнус і М. Гірш (тоді верховний комісар Франції з питань активної солідарності та

молоді). Протягом багатьох років він отримував підтримку компаній «Danone», «Schneider Electric», «Groupe Renault», «Sodexo» та «Veolia» [188].

Центр інклюзивної економіки базується на 14-річному досвіді діяльності, взаємодіє з приватною, державною сферами та громадянським суспільством, щоб розкрити основи інклюзивної економіки та бізнесу.

Рейтингова організація «S&O» опублікувала звіт «Інклюзивний бізнес: що це таке і чому це важливо» в рамках платформи B4IG (Business 4 Inclusive Growth). У ньому наголошено, що інклюзивна економіка нікого не відсторонює. Це економіка, де кожна людина може «отримувати» основні товари та послуги за доступними цінами, а також може робити власні внески та отримувати гідну зарплату.

Бізнес не може бути лише частиною проблеми, а він може бути її частиною вирішення: приватні підприємства мають бути рушійною силою для соціальних інновацій та інтеграції людей у суспільство за умови, що вони співпрацюють з іншими зацікавленими сторонами – представниками громадянського суспільства та влади, як зазначено в Цілі сталого розвитку 17, і вони спільно створюють нові економічні моделі. Це абсолютна суспільна потреба, яка відповідає інтересам компанії. Крім того, для встановлення миру необхідно досягти соціальної справедливості, яка базується на розвитку економіки.

З огляду на це в науковому обігу застосовують термін «**інклюзивна економіка**». Відповідно потрібен підхід, який однаково відповідатиме інтересам філантропів, інвесторам та компаній, що працюють у

ринковій економіці. Саме цим займаються науковці Інституту суспільства та організацій, які взяли на себе зобов'язання розгорнути дослідження, нові курси та освітні програми, спрямовані на студентів і менеджерів, залучивши до співпраці багатьох інших зацікавлених сторін.

В інклюзивній економіці економічне зростання веде до спільного процвітання, яке гарантує кожному жителю економічну безпеку, ресурси для створення багатства та можливість жити повноцінно. Проте корінні жителі округу Колумбія, особливо з низькими доходами, стикаються зі структурними перешкодами для отримання гідної роботи та доходу, у т. ч. із расизмом, упередженістю і дискримінацією під час працевлаштування. Лідери округу мають забезпечити, щоб кожен житель мав змогу брати участь у розвитку міста, вирішивши традиційні системні проблеми, з якими стикаються громадяни в економічній політиці.

Незважаючи на те, що зростання та справедливість – це критично важливі складові більш інклюзивної економіки, варто звернути увагу на інші елементи, які впливають на її формування, особливо для бідних і вразливих верств. Так, важливо визначити, хто бере участь в економіці (працівники, споживачі чи власники бізнесу), чи є зростання тривалим і сталим, чи люди мають однакові шанси й економічні можливості та чи гарантується певний мінімальний рівень безпеки й передбачуваності. Такі питання важливо порушувати в демографічних, соціальних, екологічних та економічних умовах, що швидко змінюються (тобто сьогодні).

Бізнес може лідирувати в розбудові економіки, яка забезпечує високооплачувані робочі місця, пропонує

доступ до найважливіших продуктів і послуг, підтримує добробут громади та сприяє екосистемі інклюзивного економічного зростання. Бізнес також відіграє важливу роль у модернізації суспільного договору з урядами, людьми, працівниками та громадянським суспільством, що гарантує спільну можливість брати участь у розвитку економіки.

Нерівність та економічна відчуженість спричинюють ризики для операційної ефективності, соціальної інклюзії, неперервності ланцюга постачань, соціальної та політичної стабільності й загального стану економіки. Навпаки, корпоративні дії для підтримки більш інклюзивної економіки забезпечують стабільне робоче середовище, реагують на занепокоєння зацікавлених сторін, розширюють ринкові можливості та пом'якшують регуляторний ризик і невизначеність [48].

У 2022 р. **інклюзивна економічна стратегія** базується на двох десятиліттях взаємодії з компаніями-членами та партнерами щодо інтеграції прав людини, відповідальних практик на робочому місці (наприклад, прожиткового мінімуму), надійного залучення зацікавлених сторін і спільноти, а також прозорості звітності в бізнес-практику.

Таким чином, будь-яка **«нова економіка для загального блага»** має бути **інклюзивною**. Дуже часто гасло «нікого не залишайте позаду» повторюють без жодного наміру докласти потрібних зусиль, щоб втілити ці слова в реальність. В енциклопедії «Populorum progressio» папа Павло VI зазначив, що розвиток «Не може обмежуватися лише економічним зростанням. Щоб бути автентичним, він має бути всебічним; економіка має сприяти розвитку кожної людини і людства

загалом». У професійному житті бізнес-лідери і підприємці мають забезпечувати розвиток усіх людей, але насамперед найбільш маргіналізованих і тих, хто найбільше потребує, щоб економіка завжди сприяла інтегральному розвитку особи. У зв'язку з цим варто звернути увагу на важливий внесок неформального сектору під час пандемії COVID-19, яка триває дотепер. Так, під час карантину переважно неформальні працівники забезпечували постачання та доставку товарів, необхідних для повсякденного життя й догляду за найбільш уразливими верствами населення, і підтримували основну економічну діяльність, незважаючи на перебої в багатьох сферах бізнесу. Йдеться передусім про низькокваліфікованих працівників, поденників, тих, хто працює в неформальному секторі, працівників-мігрантів і біженців, які виконують функції, що містяться в переліку так званих **«3D-професій»**: небезпечних, брудних та принизливих, і цей список можна продовжувати.

Варто також відкинути «рятівну ідею» про те, що бідних і маргіналізованих верств населення можна залучити до діяльності тільки за надання фінансової та матеріальної допомоги. Як зазначено в енцикліці «Laudato Si'», «Фінансова допомога бідним завжди має бути тимчасовим рішенням у зв'язку з нагальними потребами. Ширшою метою завжди має бути надання їм гідного життя завдяки праці». Насправді розвиток гідності особистості – це діяльність. Недостатньо на стіл поставити хліб; важливіше заробити на хліб, який приносимо додому.

З огляду на це працю потрібно розуміти й поважати як процес, що виходить далеко за межі комерційного обміну між працедавцем і працівником. Це

насамперед «Частина сенсу життя на цій землі, шлях до зростання, людського розвитку та особистої реалізації» [63].

Питанням інклюзивного розвитку присвячено багато наукових праць, зокрема пов'язаних зі сталим розвитком. Дослідженням розвитку цього процесу та розвитку інклюзивної економіки загалом, займалися такі закордонні вчені та спеціалісти, як К. Беннер, М. Пастор, Д. Шиптон, С. Саріка, Н. Крейг, Г. Маккартні, Г. Рой, П. Макгрегор, Г. Скобі, С. Катікіредді, Б. Батлер [46, 48, 51].

За останні три роки кількість праць за проблематикою циркулярної інклюзивної економіки значно збільшилась, тому що чим швидшим стає розвиток, тим більшою потреба у вивченні його тенденцій. Останні фундаментальні дослідження окресленого питання були здійснені такими вітчизняними науковцями, як А. Крисоватий, І. Зварич [175-180]. Для поточного дослідження – це фундаментальна основа, що дає змогу досягти мети у вивченні означеної проблематики. Набуті результати залишаються актуальними, проте потребують доповнення з огляду на те, що нині суспільство зазнало впливу багатьох непередбачуваних обставин, передусім це наслідки пандемії COVID-19. Ці обставини викликають значні здвиги у міжнародній економіці. Проте варто зауважити, що вищезгадані дослідження здебільшого присвячено розгляду та вивченню циркулярної інклюзивної економіки. Проте на сучасному етапі актуальним і недостатньо дослідженим вважається питання інклюзивної економіки та її розвитку. Опубліковані праці є передусім основою для вивчення проблем і перспектив розвитку інклюзивної економіки.

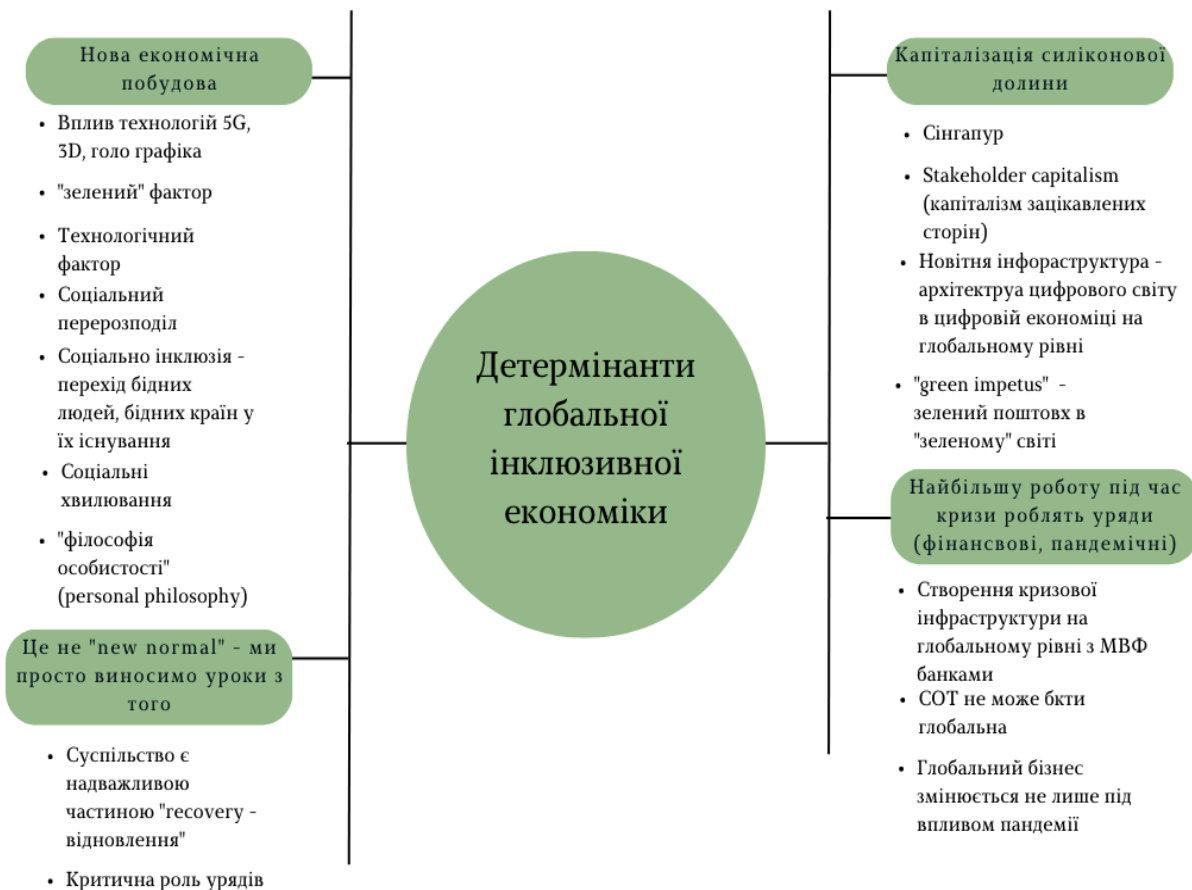

Рис. 1.4. Детермінанти глобальної інклюзивної економіки

Джерело: складено автором

Узагальнюючи результати досліджень перелічених вище вчених, можна зробити висновок, що саме інклюзивне економічне зростання є основою сталого соціально-економічного розвитку країни. Вчені зміщують увагу з темпів зростання ВВП на користь розподілу багатства між населенням, зазначаючи, що економіка максимальної продуктивної зайнятості та подолання нерівності сприятиме тривалому економічному зростанню країни.

Незважаючи на значну кількість теоретичних і практичних досліджень концепції інклюзивної економіки, мета її вивчення систематизація та виокремлення

основних аспектів, які формують її суть, виокремлення певних особливостей, а також побудова економічної моделі впровадження принципів інклюзивного розвитку.

Характерною особливістю цього дослідження є вивчення та розгляд соціально-економічних процесів, які здійснювались через аналіз наукової діяльності її результатів, а також шляхом виявлення доцільних інтересів й актуальних проблем й потреб суспільства. Використання методів причинно-наслідкового зв'язку інклюзивної економіки дали змогу встановити характерні риси його перспектив в умовах розвитку. Вивчення нормативно-законодавчої бази та розуміння ризиків дало змогу детально охарактеризувати економічну модель впровадження принципів інклюзивного розвитку. Порівняльно-правовий метод застосовано для визначення наслідків запропонованих перспектив в умовах інклюзивного розвитку [100].

Упродовж історії людства існувала соціальна нерівність у різних виявах. Незважаючи на те, що нерівність засуджувалася і піддавалася критиці, історія свідчить про безуспішність у стратегічній перспективі намагань людей у створенні «досконалих» суспільств, заснованих на абсолютній соціальній рівності та відсутності примусу одних соціальних груп щодо інших. Однак, на думку науковців, наближення до такого суспільного устрою є важливим далекосяжним завданням [95-99].

На різних етапах розвитку людства гендерна, расова та вікова дискримінація мали істотний вплив на економічний та соціальний розвиток, оскільки нерівність між різними групами спричинює нестабільність у суспільстві, призводить до революційних потрясінь та економічних криз. Вирішенням цієї проблеми є забезпечення рівного доступу людей до економічних ресурсів

і результатів суспільної праці, безперешкодна взаємодія між соціальними групами, тобто створення умов для впровадження концепції інклюзивного розвитку.

Впродовж останніх років багато наукових праць присвячено питанню теоретичного значення інклюзивної економіки. Разом з тим, теоретичні дослідження основ інклюзивної економіки не дають однозначної відповіді щодо ролі цієї концепції щодо класичних установлених концепцій розвитку суспільства. Для вирішення окресленої мети дослідження вважаємо за доцільне проаналізувати сучасні визначення поняття «інклюзивна економіка». (Табл. 1.3.)

Таблиця 1.3.

Сучасні визначення поняття «інклюзивна економіка»

Джерело 1	Визначення поняття 2
К. Беннер, М. Пастор	Інклюзивна економіка – це економіка, в якій існує більше можливостей для більш широкого спільного процвітання, особливо для тих, хто стикається з найбільшими перешкодами на шляху підвищення свого добробуту. Розвиваючи це розуміння, представник Фонду Дж. Рокфеллера стверджують, що інклюзивна економіка має п'ять широких характеристик: вона справедлива, передбачає участь, зростає, стійка та стабільна.
Д. Шиптон	Інклюзивна економіка – це економіка, де розподіл вигод або результатів економіки рівномірно розподіляється серед населення. Це можна описати двома концепціями: горизонтальна справедливість, де немає систематичних відмінностей у розподілі, пов'язаних із такими характеристиками населення, як вік, стать, дохід, місце проживання чи етнічна належність; і вертикальна справедливість, коли накопичення ресурсів у певних групах перерозподіляється серед населення, наприклад, через прогресивне оподаткування. Обидва вони є базовими та взаємопов'язаними для інклюзивної економіки.

С. Саріка	Інклюзивна економіка – це економіка, в якій населення має змогу купувати або отримувати доступ до необхідних товарів і послуг для повноцінної участі в житті суспільства, таких як вода, електроенергія, житло та цифрове підключення. Крім того, людям не можна відмовляти або обмежувати доступ до основних товарів і послуг через особисті характеристики, наприклад, місце проживання (доступна пошта) або стать (членство в клубах). Мережа соціального захисту вважалася важливою послугою, що надається економікою загалом; економіка має забезпечувати достатню систему безпеки для підтримки людей, коли вони не можуть знайти оплачувану роботу, наприклад, через стан здоров'я, інвалідність або обов'язки по догляду, чи недостатню кількість робочих місць.
Н. Крейг	Інклюзивна економіка – це економіка, де кожен може брати участь в оплачуваній і неоплачуваній економіці. Активність у платній економіці дає соціальні та фінансові вигоди, такі як достатній дохід і стабільна робота. Це означає, що групи населення, такі як жінки, етнічні меншини, особи з обмеженими можливостями, належать до певної соціально-економічної групи, не виключаються з оплачуваної економіки через наявність цих характеристик. Так само доступ до неоплачуваної економіки (наприклад, догляд, виховання дітей і громадська робота) також має бути доступним і спільним (робота по дому) з тими, хто менш схильний брати участь у неоплачуваній економіці (чоловіки).
Г.Маккартні	Інклюзивна економіка – це економіка, де існує справедливий розподіл економічних активів, таких як багатство, капітал і соціальні зв'язки. Ці активи дають змогу визначати особисті обставини, такі як тип роботи, умови та оплата, а також формувати системні фактори, наприклад, економічну політику. Нерівний розподіл влади серед населення призводить до експлуатації, економічного домінування та дискримінації груп із меншою владою.
Дж. Рой	Інклюзивна економіка – це економіка, де різні частини економіки цінуються за те, що вони надають суспільству. Ті, хто має економічну владу, можуть визначати, які аспекти економіки цінуються. І це впливає на фінансову, політичну та соціальну віддачу для цього аспекту економіки. Наприклад, сектори та види діяльності, в яких домінують жінки, як правило, менш цінуються, ніж інші, що призводить до нижчої оплати праці, гірших умов і нижчого соціального статусу, пов'язаного з цими секторами. Крім того, значна частина неоплачуваної діяльності в нашому суспільстві недооцінюється, і в ній переважає праця жінок (наприклад, робота по дому, догляд, виховання дітей, волонтерство тощо).

П. Мак Грегор	Інклюзивна економіка – це економіка, де ресурси, необхідні для ведення економічної активності, рівномірно розподіляються серед населення. Людям потрібні певні ресурси та навички, щоб мати можливість брати участь у розвитку економіки. Такі фактори, як досвід раннього віку, здоров'я та освіта, впливають на здатність людей брати участь в економіці, і вони нерівномірно розподіляються серед населення. Структурні, соціальні та культурні бар'єри впливають на деякі групи населення більше, ніж на інші, наприклад, на жінок, етнічні меншини, людей з обмеженими можливостями та тих, хто виховується у бідних районах.
Г. Скобі, С. В.Катікредді	Інклюзивна економіка – це економіка, в якій виробництво та розподіл товарів і послуг відбувається таким чином, що обмежені планетарні ресурси не виснажуються, а рівні вироблених відходів перебувають у межах, якими планета та її мешканці, в.т.ч. майбутні покоління, можуть керувати. В інклюзивній економіці повні екологічні витрати економічної діяльності передбачені (інтерналізовані) у вартості виробництва та розподілу товарів і послуг. Потрібні значні зміни в рівнях виробництва, видах вироблених товарів і способах виробництва товарів, щоб забезпечити функціонування економіки в межах планети.
Б. Батлер	Інклюзивна економіка означає можливість працювати, щоб забезпечити функціонування економіки для всіх людей; щоб вони могли забезпечити для себе фінансову свободу та мобільність. Справжня інклюзія досягається, коли цінуються всі люди незалежно від раси, етнічного походження, сексуальної орієнтації, статі чи релігії, а також їм надається будь-яка можливість повною мірою брати участь у діяльності, як вони цього вимагають.

Джерело: складено автором на основі [39, 73, 75, 93, 104, 125, 153]

Проводячи аналіз визначень поняття «інклюзивна економіка» у сучасній економічній літературі, варто звернути увагу на основі його трактування вченими економістами. Як простежуємо за даними табл. 1.4., на сьогодні існує багато визначень цієї дефініції, проте така кількість різних тлумачень дає змогу зробити

висновок, що існують теоретичні суперечності в категоріально-понятійному апараті. Для вивчення цього питання пропонуємо виокремити базові підходи до визначення поняття «інклюзивна економіка».

Таблиця 1.4.

Узагальнення підходів до визначення поняття «інклюзивна економіка»

Підходи	Сучасні науковці									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
	К. Беннер, М. Пастор Д. Шиптон	С. Саріка	Н. Крейг	Г.Маккартні	Дж. Рой	П. Мак Грегор	Г. Скобі, С. В.Катікідді.	Б. Батлер		
Розширена можливість Розподіл вигод або результатів	+									
Кожен може взяти участь Населення може придбати або Отримати доступ		+		+						
Справедливий розподіл					+					
Оцінюються різні частини економіки				+		+				
Економічно активні розподіляються справедливо							+			
Обмежені планетарні ресурси		+						+		
Забезпечити функціонування економіки для всіх людей									+	

Джерело: складено автором на основі [73, 93, 104, 125, 155]

Узагальнення визначень поняття «інклюзивна економіка» дало змогу з'ясувати, що дотепер не існує

єдиного підходу до трактування цієї категорії. Науковці загалом підтримують позицію, що інклюзивна економіка – **це економіка для суспільства**. Проте доцільно наголосити, що поняття «**інклюзія**» (лат. «**inclusivus**» – «**включно**») у загальному розумінні означає процес, при якому будь-що або будь-хто включається, тобто залучається або входить до складу як частина цілого. За визначенням, поданим у Словнику української мови, інклюзія – це «процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, насамперед тих, що мають труднощі у фізичному розвитку» [1]. На нашу думку, інклюзивна економіка – це економічний процес, який забезпечує економічну, соціальну й територіальну єдність за допомогою покращення рівня життя та загального добробуту населення, гарантуючи умови для його неперервного розвитку шляхом залучення працездатного населення та дотримання принципів інклюзивного розвитку з метою економічного зростання держави та її ефективного розвитку. Новизна запропонованого визначення полягає у врахуванні показника зайнятості (економічна, соціальна та територіальна єдність) та принципів інклюзивного розвитку.

Враховуючи вище зазначені тлумачення поняття «інклюзивна економіка», вважаємо за доцільне запропонувати фактори, за якими визначаються можливості та загрози зовнішнього середовища для розвитку інклюзивної економіки (Табл. 1.5).

Таблиця 1.5

**Фактори, за якими визначаються можливості
та загрози зовнішнього середовища, які
впливають на розвиток інклюзивної економіки**

Група факторів	Показники
Фактори макросередовища	
Економіка	Кризовий економічний стан країни Високі темпи інфляції Високий рівень безробіття Кредитні ставки Рівень та динаміка цін
Політика	Високий рівень корумпованості влади Невизначені напрямки розвитку політичної системи Політична нестабільність Законодавча нестабільність Низький ступінь суспільної підтримки урядової програми розвитку
Науково-технічний прогрес	Доволі низький розвиток технологій Низький ступінь запровадження інновацій Поява нових систем передачі й обробки інформації та її захисту
Фактори безпосереднього оточення	
Попит	Соціальна спрямованість Реалізація у густозаселених районах території та наявність транспортної розв'язки
Конкуренція	Рівень конкуренції Наявність довіри населення

Джерело: складено автором на основі [73, 93, 104, 125, 155]

Аналізуючи вищеподану інформацію, пропонуємо концептуальний підхід, основою якого є метод здійснення розвитку інклюзивної економіки (рис. 1.5).

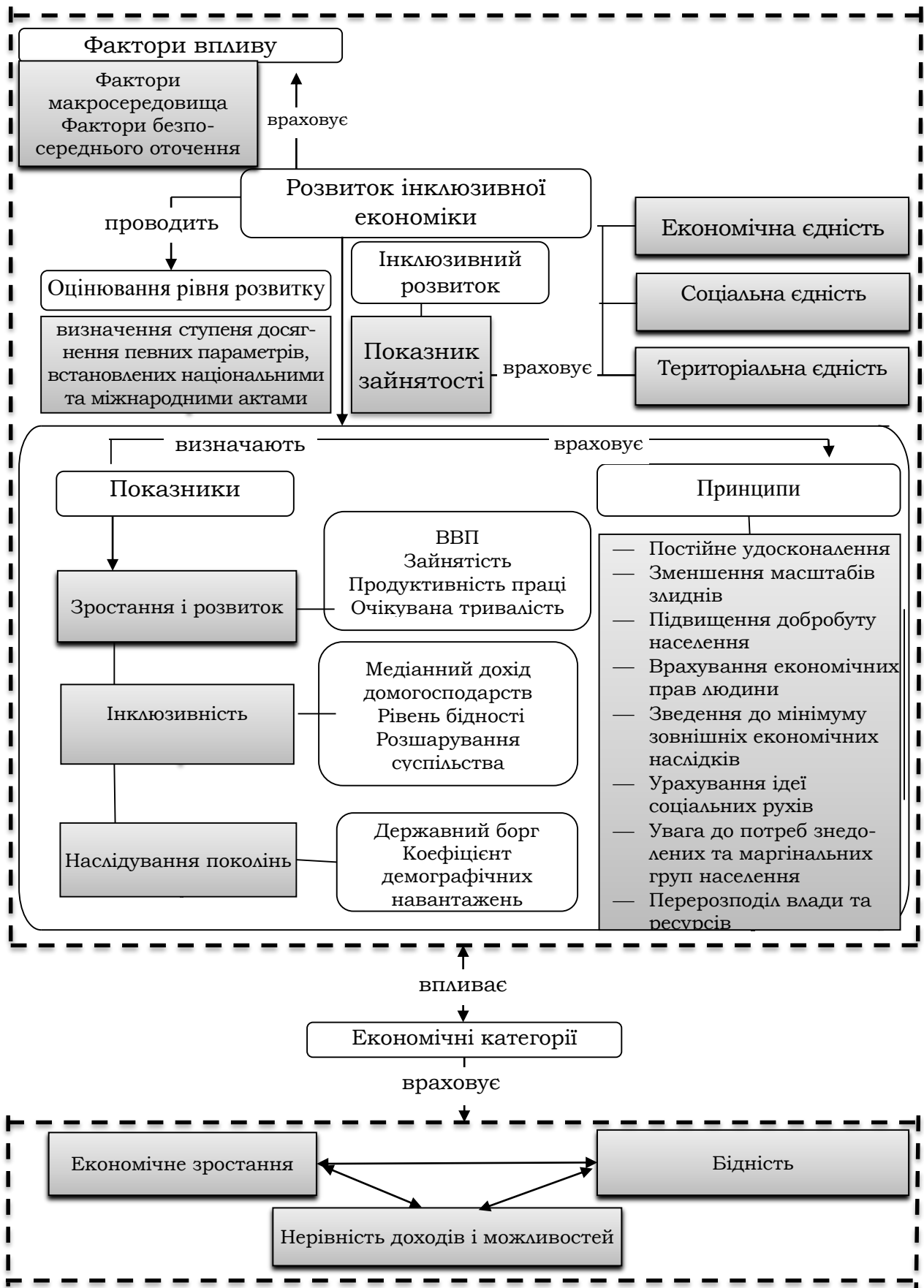

Рис. 1.5. Концептуальний підхід до розвитку концепту інклюзивної економіки

Джерело: розроблено автором.

Концептуальний підхід до розвитку інклюзивної економіки є базовою основою для формування методології, що дасть можливість у подальшому враховувати необхідні фактори впливу, показники та принципи для визначення рівня розвитку інклюзивної економіки і на рівні країни прискорити цей процес, сприяючи його ефективності та доцільності.

Окреслюючи концептуальний підхід, необхідно зазначити, що він є складним та абстрактним. Важливим у цьому підході вважаємо основний аспект концепції інклюзивного розвитку, що базується на його принципах, пов'язаних із постійним удосконаленням, урахуванням задоволення базових потреб людини, її соціальних та економічних прав, скороченням масштабів злиднів, підвищенням добробуту, зведенням до мінімуму зовнішніх екологічних наслідків, урахуванням ідей соціальних рухів. На нашу думку, впровадження принципів інклюзивності має відбуватись в інтересах широкого кола зацікавлених осіб. Загалом, мета такого розвитку – розширити можливості та свободу населення кожної держави та зменшити нерівність.

Варто звернути також увагу, що своє відображення у концептуальному підході знайшли фактори впливу, а саме фактори макросередовища та фактори безпосереднього оточення. Сутність розвитку інклюзивної економіки полягає у визначенні показників оцінювання його розвитку. Інструменти інклюзивного розвитку охоплюють: визначення принципів, нормативних, економічних та стримуючих інструментів, спрямованих, зокрема, на створення робочих місць; формування інфраструктури для задоволення основних потреб (наприклад, продовольство, водопостачання, санітарія,

дороги, громадський транспорт, телефонні лінії); інвестування в системи соціального забезпечення та соціального захисту й ін.

Побудова інклюзивних інститутів має відбуватися в інтересах суспільства, оскільки це дає змогу створити нові засади розвитку, зменшивши соціальну напругу та створивши передумови для гармонійного і довгострокового зростання на основі активної й усвідомленої праці людей, які раніше не брали участі у розподілі результатів економічного зростання.

1.2. Генезис поняття глобальної інклюзивної економіки

Інклюзивна економіка – це передусім економіка, в якій існує більше можливостей для більш широкого спільного процвітання, особливо для тих, хто стикається з найбільшими перешкодами на шляху підвищення свого добробуту.

Інакше кажучи, інклюзивна економіка – це забезпечення більше можливостей для більшої кількості людей. Базуючись на широкому спектрі висновків експертів, науковців, громадськості, можна визначити інклюзивну економіку за п'ятьма такими взаємопов'язаними характеристиками: участь, справедливість, зростання, стійкість і стабільність.

Доведено, що концепція зростання «стече» до бідних і найбільш знедолених, є фундаментально помилковою. Натомість загальновідомо, що коли інвестуємо у те, щоб зробити економіку більш справедливою знизу

вгору, або в середній клас, економічне зростання, ймовірно, буде кращим для кожного і протягом тривалого періоду.

Однак хоча зростання та справедливість є критично важливими складовими для більш інклюзивної економіки, вони відволікають від більш конструктивного обговорення інших елементів, що робить економіку більш інклюзивною, особливо для бідних і вразливих верств населення. Важливим також є те, хто бере участь в економіці – працівники, споживачі чи власники бізнесу; чи є зростання тривалим і сталим; чи мають люди однакові шанси на економічні можливості; чи існує мінімальний рівень безпеки та передбачуваності, пов'язаний із цими можливостями. Ці питання особливо актуальні в демографічних, соціальних, екологічних та економічних умовах, що швидко змінюються (тобто сьогодні).

У доповіді дослідників К. Беннера та М. Пастора (автори книги «Зростання, капітал і спільнота»)⁵, взято з основу наведене вище визначення та подано перелік 15 підкатегорій і 57 показників, пов'язаних із кожною з цих п'яти характеристик [207].

П'ять основних характеристик інклюзивної економіки:

1) участь – люди можуть повною мірою брати участь в економічному житті та планувати своє майбутнє. Люди мають доступ до ринків і можуть брати участь у них як працівники, споживачі та власники бізнесу. Прозорість та загальне знання правил і норм дають змогу людям розпочати бізнес, знайти роботу або

⁵ INCLUSIVE ECONOMY INDICATORS – FRAMEWORK & INDICATOR RECOMMENDATIONS 2016.

брати участь у діяльності ринку. Технологія ширше розповсюджується і сприяє більшому добробуту особистості та громади;

2) справедливість – доступно більше можливостей для забезпечення висхідної мобільності для більшої кількості людей. Усі верстви суспільства, особливо бідні чи соціально незахищені групи, можуть скористатися цими можливостями. Нерівність зменшується, а не зростає. Люди мають однаковий доступ до забезпечення економічної бази, в. т. ч. рівний доступ до відповідних суспільних благ, послуг та інфраструктури, як наприклад, громадський транспорт, освіта, чисте повітря та вода;

3) зростання – економіка дає змогу більше виробляти товарів і послуг, щоб забезпечити значне підвищення добробуту та більші можливості для розвитку. Перспективи для діяльності зростають, а доходи відповідно збільшуються, особливо для бідних. Економічні системи трансформуються для покращення добробуту, бідних та ізольованих громад як у тім числі. Економічне зростання та трансформація не тільки визначаються сукупними показниками економічного виробництва (такими як ВВП), мають вимірюватися іншими результатами, які фіксують загальний добробут;

4) стабільність – люди, громади, підприємства й уряди мають достатній ступінь впевненості у своєму майбутньому та більшу здатність передбачати результати своїх економічних рішень. Окремі особи, домогосподарства, громади та підприємства достатньо захищені, щоб інвестувати у своє майбутнє. Економічні системи стають дедалі стійкішими до потрясінь і стресів,

особливо до збоїв із непропорційним впливом на бідні чи вразливі громади;

5) сталість – економічне та соціальне багатство зберігається протягом тривалого проміжку часу, таким чином забезпечуючи добробут для поколінь. Економічне та соціальне багатство – це суспільна цінність усього набору активів, які сприяють добробуту людини, враховуючи створений людиною (виробничий, фінансовий, людський, соціальний) і природний капітал. У разі природного капіталу його використання людиною має зберегти або відновити здатність природи виробляти екосистему товарів і послуг, які сприяють добробуту. Таким чином, прийняття рішень має визначатись довгостроковими витратами та вигодами, а не лише короткостроковими вигодами від використання людьми повної бази активів.

Ці характеристики були опубліковані у Програмі метрополітичної політики Інституту Брукінгса в результаті експериментального аналізу економічної інклюзії на основі попередньо отриманих показників інклюзії (використано метрополітени США як тестовий приклад).

Останніми роками визнано, що збільшення нерівності є значною загрозою для сталого економічного зростання. Однак ідея про те, що акціонерний капітал ефективний для економіки раніше була суперечливою. За традиційними поглядами, існує компроміс між ними. Згідно з цією думкою, втручання в ринок може бути доцільним для просування соціальних цілей, але це спричинює втрату ефективності. Однак дослідження, проведені за останнє десятиліття університетами, аналітичними центрами, Міжнародним валютним фондом і фінансовими установами, такими як компанія

«Standard and Poor's», підтвердили, що нерівність насправді перешкоджає зростанню.

Упродовж десятиліття після Другої світової війни було встановлено вплив «конвенційного» мислення на зв'язок між справедливістю та зростанням. С. Кузнець висунув ідею, що певний рівень нерівності доходів, принаймні на початковому етапі, необхідний для економічного зростання. Коли воно запускається, відбувається природний цикл накопичення багатства на вершині. Далі відбувається спадання, що повторюється в певній послідовності. Науковці використовують цю гіпотезу, що тепер називається «кривою Кузнеця», яка відображає нерівність доходів, пов'язану зі стадіями економічного розвитку. Її оформили у вигляді перевернутої (U) подібної кривої. Зокрема, ця теорія про те, що на ранніх стадіях розвитку як дохід на душу населення, так і нерівність у доходах зростають у певних секторах економіки та населення отримує вигоду від нових форм економічного розвитку. Однак у певний момент нерівність зменшується, оскільки переваги цього економічного підйому поширюються ширше. С. Кузнець та багато інших науковців дійшли висновку, що початкова нерівність є як природним побічним продуктом зростання, так і необхідним фактором для стимулювання зростання.

Десятиліттями ця теорія компромісу та «просочування» вважалася традиційним підходом. Упродовж останніх кількох десятиліть дослідники заперечували ідею «кривої Кузнеця» як теоретично так і емпірично. При цьому деякі науковці зазначали, що майже повністю відсутні докази на підтримку ідеї «кривої Кузнеця». Як пояснює Р. Канбур в огляді післявоєнної

літератури про розподіл доходів і розвиток, велика кількість емпіричних оцінок, що перевіряють взаємозв'язок між розподілом доходу та його рівнем, не підтверджує гіпотезу С. Кузнеця. Фактично у післявоєнну еру дослідники виявили, що в багатьох країнах, що розвиваються, зростання нерівності та бідності насправді супроводжувалося зростанням, але передбачуваний «поворотний момент» так і не настав.

Крім того, в огляді літератури Р. Раньєрі та Р. А. Рамос, досліджуючи події в Гонконзі, Сінгапурі, Південній Кореї та Тайвані протягом 1970-х, 1980-х і 1990-х рр., розвінчують ідеї про те, що суспільство має пожертвувати капіталом заради зростання що багатство буде природним шляхом переходити від багатих до бідних у процесі економічного розвитку.

На основі критики компромісів і теорії «просочування», виникли дві споріднені школи розвитку інклюзивності думки: одна називається зростанням на користь бідних, яке зосереджується на виході бідних із бідності, тоді як інша називається інклюзивним зростанням.

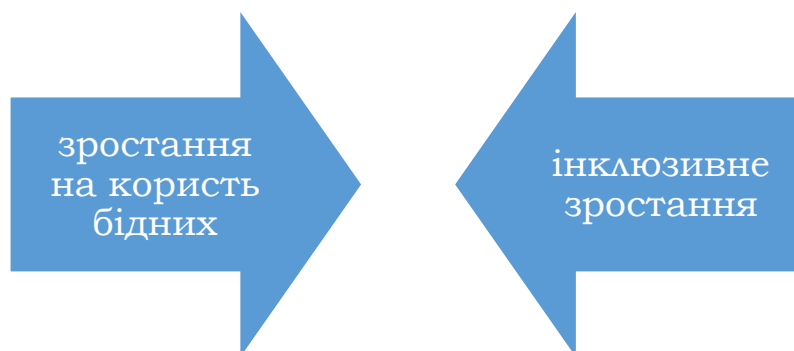

Рис. 1.6. Споріднені школи розвитку інклюзивної думки

Джерело: складено автором

Перспектива зростання в інтересах бідних передбачає, що лише зростання не принесе користі бідним, тому стратегії збільшення зростання мають бути спрямовані на зменшення бідності. Однак хоча дослідники погоджуються щодо основної концепції, немає єдиної думки щодо стандартного визначення зростання на користь бідних або його вимірювання. Як зазначають Р. Раньєрі та Р. А. Рамос, суть дискусії полягає в тому, що «означає приносити користь бідним».

Три основних визначення зростання на користь бідних:

1) дослідники М. Равалліон і С. Чен визначають і вимірюють зростання на користь бідних, якщо воно покращує стан бідних в абсолютному вираженні. Вчені розробляють міру, засновану на зростанні доходу на душу населення за межею бідності для його вимірювання. Використовуючи їхні визначення, можна розробити абсолютні оцінки зростання на користь бідних, які не залежать від темпів збільшення доходів у верхній частині розподілу доходів. Інакше кажучи, доходи у верхній частині їхнього розподілу можуть зростати швидше, ніж у нижній, але країна може мати високий рівень зростання на користь бідних, якщо доходи в нижній частині також зростають швидко;

2) дослідники, як Н. Каквані та Е. М. Пернія, стверджують, що зростання сприяє бідним, якщо їхні доходи збільшуються швидше, ніж доходи заможних, що означає, що відносна нерівність доходів зменшується. Щоб обґрунтувати це визначення, науковці розробили Індекс підтримки бідних, що дає змогу встановити розподіл переваг зростання між багатими,

бідними та небідними, хоча він не враховує рівень фактичних темпів зростання;

3) інша концепція зростання на користь бідних розширює розуміння зростання за межі показників доходу, враховуючи як абсолютні, так і відносні досягнення в ряді інших важливих показників добробуту, не пов'язаних із доходами. В. Гроссе та інші вчені, наприклад, розробили криву поширеності зростання без доходу та демонструють її використання, вимірюючи прогрес в освіті, охороні здоров'я, харчуванні комплексним Індексом добробуту, на основі даних, отриманих у Болівії, як доказ концепції.

На противагу концепціям вимірювання зростання на користь бідних, сформувалась інша наукова думка, для інтерпретації інклюзивного зростання. Існує багато спільного між зростанням, орієнтованим на бідних, й інклюзивним зростанням. Вперше термін «інклюзивний» щодо зростання застосували Н. Каквані та Е. М. Перія досліджуючи зростання на користь бідних.

Однак інклюзивне зростання виходить за межі зростання на користь бідних [207]:

— по-перше, це виходить за межі вимірювання зростання, оскільки стверджується, що нерівність шкідлива для таких речей, як політична стабільність і соціальна згуртованість; це свідчить про те, що увага має бути зосереджена не лише на умовах бідних, й на відносних умовах як бідних, так і заможних верств суспільства;

— по-друге, наголошується, що всі члени суспільства мають мати можливість робити внесок в економічне зростання та отримувати від нього переваги. Це відхід

від зростання на користь бідних, яке спрямовано саме на отримання вигоди для бідних. Відповідно інклюзивне зростання вивчає прогрес у подоланні інших факторів несприятливого становища, таких як раса, стать і регіон;

– по-третє, принаймні деякі варіанти інклюзивного зростання враховують як процес, так і результати.

З одного боку, це відкриває сферу розгляду політичних і соціальних аспектів, зазначених вище. З іншого боку, це ускладнює вимірювання: у перспективі зростання на користь бідних можна підрахувати за здобутками в нижній частині (і зважити їх одним із трьох способів, виокремлених вище); у році інклюзивного зростання чи як здобутки досягаються (через авторитарний диктат демократичне розпорядження – дуже різні процеси) насправді має значення. Для тих науковців, які вивчають інклюзивне зростання, фокусуючись на результатах, акцент робиться на основній концепції, що зростання має приносити користь усім членам суспільства. Здебільшого це вказує на зменшення нерівності доходів, але також може поширюватися на показники добробуту незахищених груп, які не пов'язані з доходами, наприклад, рівень освіти та доступ до медичних послуг. Конкретні показники щодо інклюзивного зростання в цього році часто відображають зростання валового внутрішнього продукту в поєднанні зі значним зменшенням бідності або нерівності доходів.

На противагу цьому, ті дослідники, які вивчають процес, стверджують, що зростання визначається внеском багатьох людей, у тому числі тих груп, які історично

перебувають у несприятливому становищі, і, таким чином, інклюзивне зростання передбачає створення можливостей і доступ до більшої участі в економіці. Часто основна увага приділяється створенню більш продуктивних і стійких можливостей для працевлаштування та забезпечення того, щоб люди з усіх груп могли отримати навички та навчання, необхідні для цих можливостей працевлаштування. Особливо цікавою метрикою для вимірювання інклюзивного зростання за такого типу є розробка А. Соном ідеї функції соціальних можливостей, що дає змогу виміряти розподіл можливостей серед населення, з особливим акцентом на можливості здобуття освіти та забезпечення охорони здоров'я.

Загалом визначення інклюзивного зростання, що характеризують системи орієнтовані на процес, є більш повними, ніж ті, що стосуються результатів, і більше відходять від теорії зростання на користь бідних, яка має визначені межі, орієнтовані на результат. Серед дослідників наголошування на участі та внеску всіх груп набуває багатьох форм, часто виходячи за межі традиційних уявлень про економічну участь. Е. Ланчовічіна та С. Лундстрем, наприклад, також враховують можливості для інвестицій, а Д. Класен більше заглиблюється в недохідні виміри добробуту, такі як освіта, здоров'я, харчування та соціальна інтеграція. Однак наукові дебати тепер змінилися настільки, що дослідники не лише висувають нормативні аргументи про те, що зростання має приносити користь бідним або бути більш інклюзивним; нині науковці як підтвердили, так і емпірично

досліджували припущення про те, що справедливість може сприяти більш сталому економічному зростанню. Ця перспектива формується, але обґрунтована і досягає успіхів у цій галузі; загалом дослідження не має на меті переглянути докази того, чи інклюзивність шкодить чи сприяє зростанню, а зосереджено на тому, як визначати та вимірювати інклюзивну економіку.

Тоді як концептуальні межі зростання на користь бідних та інклюзивного зростання підтримуються теоретичними й емпіричними дослідженнями, концепція «інклюзивної економіки» тільки зароджується – принаймні у світі академічних кіл. Фонд Дж. Рокфеллера визначає інклюзивну економіку як таку, що «Розширює можливості для більш широкого спільного процвітання, особливо для тих, хто стикається з найбільшими бар'єрами на шляху підвищення свого добробуту», і визначає п'ять найважливіших характеристик: справедливість, участь зростаюча, стійка та стабільна. Концепція інклюзивної економіки загалом ґрунтується на ідеях зростання на користь бідних та інклюзивного зростання, але вона також визначається іншими галузями, такими як феміністська економіка, екологічна економіка, політична економія і теорії соціального добробуту й економічного розвитку, і наголошують на аспектах економік, показники яких складно обчислити за більш традиційними ознаками економічного прогресу.

В одному із напрямків академічних досліджень критикується валовий внутрішній продукт (ВВП) як міра прогресу, оскільки цей показник не дає змоги оцінити неоплачувану працю жінок і вплив навколишнього середовища. Таким чином, ухвалюються рішення, що

спричинюють важкі наслідки у вигляді руйнування навколишнього середовища та занепаду благополуччя людини. Такі перспективи науковці визначають на основі індикатора справжнього прогресу, розробленого на початку 1990-х р. К. Коббом, Т. Холстедом і Дж. Роу. Науковці розробили емпіричний метод коригування валового внутрішнього продукту для врахування вартості (і втрати вартості) неоплачуваної праці та віднімання витрат на руйнування навколишнього середовища та споживання невідновлюваних ресурсів.

Екологічна економіка відповідно розширила сферу значущості, обґрунтувавши, що екологічні недоліки не враховуються в економічних показниках, тому те, що вважають прогресом, може бути планетарною шкодою. Один із напрямків екологічної економіки, очолюваний Дж.Бойсом у 1990-х рр., має більш пряме відношення: за підсумками досліджень, значною мірою засуджувалась екологічна версія «кривої Кузнеця», що зростання розвитку забезпечує захист навколишнього середовища після того, як початкові стадії розвитку спочатку поглинають природні ресурси таким чином, що розглядають землю як «раковину».

Натомість, як Ф. Г. Кушинг та інші науковці стверджували, що нерівність шкідлива як для економіки, так і для навколишнього середовища, оскільки нерівність усіх видів (наприклад, доходів, політична, расова) розмиває соціальну згуртованість, а отже, готовність співпрацювати для захисту спільних ресурсів. Значним внеском у базу знань про соціальний добробут та економічний розвиток є підхід до можливостей А. Сена. Вперше сформульована в 1980-х рр. теорія підходу

можливостей сформувала більш цілісний погляд на економічний розвиток.

Основна передумова базується на моральному значенні здатності індивіда жити повноцінним життям шляхом досягнення поєднання бажаних функцій – набору цінних істот і дій, які також можуть бути важливими для формування участі в суспільстві або почуття безпеки. А. Сен акцентував на фундаментальній важливості «свободи вибору» серед безлічі доступних істот і дій, а отже, «Свободи просувати цілі, які ми маємо причини цінувати». Це по глиблене розуміння, але таке, яке не завжди можна виміряти.

Однак існує два відомих індекси добробуту, які охоплюють різні сторони можливостей: один, розроблений за ПРООН – це Індекс людського розвитку (ІЛР), а інший – ПРООН та Оксфордського ініціативного дослідження з бідності. – Індекс багатовимірної бідності (МРІ). Обидва індекси відрізняються від традиційних грошових вимірювань добробуту, враховуючи важливі аспекти соціального та людського розвитку. Вони відображають загальну картину економічного розвитку за допомогою важливих показників здоров'я, освіти та якості життя людини. МРІ характеризує здебільшого ті, верстви населення, які страждають від крайніх злиднів під час вимірювання прогресу країни. Аналізуючи еволюцію теорії розвитку, зокрема щодо подолання нерівності, можна зробити висновок, що концепція зростання на користь бідних привела до інклюзивного зростання, яке, сприяло формуванню інклюзивної економіки. Однак концептуальна еволюція не настільки лінійна.

Хоча зростання на користь бідних досліджувалось й описано в науковій літературі перед інклюзивним зростанням, вони насправді розвивалися та здійснювалися одночасно та взаємопов'язані одне з одним. Однак інклюзивне зростання поєднує численні напрямки концептуального розвитку. Враховуючи як постійну еволюцію багатьох фреймів, так і широкий спектр змінних, беруться до уваги, науковці не знайшли консенсусу щодо визначення цих фреймів, а також щодо їхнього вимірювання. Крім того, на сьогодні маємо лише кілька досліджень, які насправді використовують термін «інклюзивна економіка», і не є настільки вичерпними, як концепція, розроблена Фондом Дж. Рокфеллера. Сформулювавши ґрунтовне визначення інклюзивної економіки, Фонд Дж. Рокфеллера дає змогу окреслити концептуальні межі розуміння інклюзивності й економіки.

Для того, щоб надати набір рекомендацій щодо того, як виміряти ступінь інклюзивності економіки, крім аналізу наукових досліджень щодо вимірювання інклюзивної економіки, проведено широкий огляд наявних інструментів щодо визначення показників, які використовують у цій галузі. Доповнюючи академічні дослідження, було опрацьовано понад 30 основних індикаторних ініціатив, що застосовуються у світі, для вимірювання економічного прогресу різними способами. Ці ініціативи варіювалися від глобальних зусиль, таких як нові Цілі сталого розвитку (ЦСР), розроблених Організацією Об'єднаних Націй, до регіональних ініціатив, таких як Рамкова система інклюзивних показників зростання Азіатського банку розвитку, Ініціатива

Європейського Союзу «Європа 2020» та Економічна комісія ООН. для Індексу соціального розвитку Африки в Африці, й до національних ініціатив, таких як Індекс валового національного щастя Бутану, а також субнаціональних, як Аналіз столичних регіонів Сполучених Штатів Америки Фондом економічного майбутнього.

Тоді як індикатори можуть бути лише інструментом вимірювання для, наприклад, більших або менших вигод для бідних, деякі ініціативи щодо індикаторів чітко включені в теорію змін, у якій індикатори вибираються, оскільки вони пов'язані з проектуванням того, як можна створити більш інклюзивне суспільство. Інші спроби проектування не настільки пов'язані з теорією. Однак, існують неявні теорії, які можна застосувати для вибору індикаторів (як у разі зі структурою індикаторів, запропонованою в звіті), тому важливо ретельно продумати зв'язок між індикаторами та теоріями змін. Одним із базових прикладів ініціативи з чіткою теорією змін, вбудованою в систему показників інклюзивної економіки, є дослідження Азіатського банку розвитку. В ініціативі «Система індикаторів інклюзивного зростання 2014: Ключові показники для Азії та Тихоокеанського регіону» (Основні показники для Азії та Тихоокеанського регіону) визначено лише два показники результату, – зменшення бідності та нерівності, обидва з яких оцінюються за допомогою монетарних і немонетарних індикторів. Щоб досягти цих результатів, застосовують показники у трьох сферах – економічному зростанні, соціальна інтеграція та мережі соціального захисту, підкріплені показниками, які вимірюють основи належного врядування та ефективних інституцій.

Незалежно від того, чи погоджуються з тим, що це фундаментальні елементи для досягнення здорової економіки, перевага формування показників у цій моделі полягає в тому, що приділяється більша увага складній природі різних соціальних, економічних, урядових та інституційних процесів, які беруть участь у забезпеченні соціальних змін. Це провокує дискусії, висуваючи припущення та встановлюючи спільний підхід до визначення бажаних результатів. Таким чином, спочатку визначають результат, якого необхідно досягти, щоб відбулися соціальні зміни, а потім це працює у зворотному напрямку: окреслюються кроки, необхідні для досягнення цього ефекту. Після того, як цей шлях буде покроково розроблений, можна застосувати необхідні заходи для стимулювання соціальних змін та інклюзивного зростання (і вимірювати їх).

Альтернативним і більш поширеним є підхід є Ініціатива «Європа 2020» або Ініціатива ОЕСР щодо інклюзивного зростання. Ці ініціативи акцентують на ролі індикаторів у тематичних сферах. Замість того, щоб працювати від мети до результату, індикатори групуються в широкі категорії, такі як зайнятість, освіта, бідність, здоров'я, громадська активність тощо. Ці межі закінчуються на рівні індикаторів, де визначаються кількісні показники для полегшення моніторингу кожного виміру. Конкретні механізми або процеси, які можуть забезпечити отримання цих різних результатів, чітко не визначені. Є кілька вагомих причин, чому індикатори без визначених процесів у теоріях змін, пов'язаних із ними, можуть бути корисними. Це сприятиме визначенню факторів, які можуть

сформувані необхідні умови, для багатьох учасників. Це дасть можливість висунути нові гіпотези щодо причинно-наслідкових зв'язків між різними ефектами. Це дасть змогу виявити важливі питання, які не простежуються за більш спрямованого підходу.

Водночас важливо визнати, що всі показники мають неявні теорії змін, вбудовані в них. Наприклад, чи є показник бідності абсолютним (менше 1,50 дол. на день) чи відносним (менше ніж половина від величини середнього доходу), визначає різне розуміння важливості соціальних відносин у формуванні досвіду бідних. Як ідеться у відомій приказці: те, що вимірюється, має значення, а те, що має значення, не завжди вимірюється. Хоча це загалом справджується: доволі важко виміряти якість життя, тому люди часто зупиняються на доході як проксі – існує особлива проблема в цьому контексті теорій змін, пов'язаних із владою та процесами маргіналізації. Наприклад, припустимо що хтось вважає, що однією з найбільших перешкод для досягнення інклюзивної економіки є концентрація багатства та влади в руках небагатьох. Тоді вимірювання зростання доходів бідних дасть змогу реалізувати мету без стратегії; нездатність також отримати найвищі доходи, за її відсутності, зумовить застосування альтернативної теорії змін (де можливо, неправильний розподіл доходу є лише наслідком технологічних змін і глобальних проблем, що виникають на добре функціонуючому ринку системи). Повну теорію змін не потрібно визначати; те, про що йдеться, є більш простим: важливо завжди думати про індикатори в контексті теорій змін і про те, чи є ця теорія змін явно (чи неявно) вбудованою в структуру індикаторів.

Як визначити зв'язк між індикаторами інклюзивності та процесами, які створюють інклюзивність. Ініціативи, розглянуті в звіті, не тільки мали різні показники, але також були різноманітні зацікавлені сторони, залучені до розробки цих показників, використовували показники по-різному. Незважаючи на те, що не було проведено детального дослідження процесу розробки індикаторів, усе одно було очевидно, що існує велика різноманітність ініціатив щодо індикаторів, в яких беруть участь різні групи користувачів.

Одна база даних індикаторних ініціатив визначила понад 250 громадських індикаторних ініціатив тільки в США. Обсяги розрізненої інформації, що надається різноманітними організаціями, не передбачають консенсусу щодо того, що є найважливішим для вимірювання. Це нерівномірні зусилля щодо інтеграції підходів. Відсутність інтеграції чи консенсусу – це не обов'язково погано. Очевидно, що умови відрізняються в різних містах і країнах, і те, що може бути важливим для вимірювання, різко відрізнятися в цих контекстах.

Таким чином, мати різні індикатори, які відповідають цим конкретним контекстам, може бути дуже доречним. Крім того, навіть якщо є зацікавленість у співпраці в розробці спільних показників у різних місцях, проблеми з даними доволі суттєві. Наприклад, ініціатива Integrating Expertise in Inclusive Growth (InGRID) в Європейському Союзі витрачає значні ресурси на розробку порівнянної Інтегрованої системи показників бідності та умов життя (IPOLIS) в ЄС, яка ще не існує, незважаючи на значні ресурси, спрямовані на гармонізацію даних в ЄС через Європейську статистичну систему. Подібним чином Всесвітня рада міських

даних намагається гармонізувати зібрані в містах дані про міські послуги та якість життя в усьому світі, використовуючи сертифікований ISO процес для забезпечення достовірності та порівнянності даних. Стандарт охоплює 100 основних і допоміжних показників, за якими міста мають звітувати, а також сертифікований процес збору цих даних.

Хоча понад 250 міст у світі загалом були залучені до тестування міжнародного стандарту, за станом на травень 2016 р. менш як 40 отримали сертифікацію, що вказує на проблеми, пов'язані зі справжньою гармонізацією даних. Так, якщо хочемо досягти більш інклюзивної економіки, маємо розробити деякі спільні показники для їхнього відстеження та узгодити розуміння того, що вимірюється. Таким чином, у дослідженні звернено особливу увагу на ініціативи з індикаторами, які продемонстрували широку методологію розробки за участю і в яких були показники широкого визнання.

Найвизначнішим прикладом цього є Цілі сталого розвитку (ЦСР). Порядок денний ЦСР, запущений у 2015 р. після досягнення Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ), окреслює низку цілей і завдань, які охоплюють широкий спектр результатів сталого розвитку, які мають бути досягнуті до 2030 р. Особливість цієї ініціативи полягає в тому, що закликають до колективних дій усіх членів суспільства – державних установ, не для отримання прибутку, і широкої громадськості, а також усіх країн, багатих чи бідних, для сприяння процвітанню. Це не нескромна мета; ці зусилля спрямовані на те, щоб стати візитною карткою ініціативи інклюзивного соціального добробуту та економічного розвитку. Процес досягнення цілей розвитку передбачав

поетапну методологію, яка привела до 17 цілей і 169 цілей, з даними, доступними для розробки понад 100 індикаторів, які вимірюють прогрес у досягненні цих цілей. Загалом головна мета полягає у сприянні загальній обізнаності та мобілізації участі в усьому світі, щоб покласти край усім формам позбавлення, ліквідувати нерівність і захистити планету. Процес розробки цих цілей, цільових показників і показників явно викликав розмови в усьому світі про те, як досягти цих цілей, а також розробити стандартизовану інфраструктуру даних для порівнянь між країнами та з часом.

Одним із центральних питань, яке виникло під час огляду ландшафту ініціатив щодо індикаторів, було визнання того, що індикатори можна розробити для вимірювання результатів або процесів. Ініціативи, які не мали чітко узгодженої теорії змін, зосереджуються на індикаторах як результатах. Таким чином, наприклад, цілі сталого розвитку концептуалізуються як такі, що мають чіткі цілі, а пов'язані з ними показники є просто вимірюванням успіху країни в досягненні цих цілей або результатів. У розробці рекомендацій наголос був зроблений на рекомендовані показники, які слід розуміти як результати, а не вимірювання процесів, які можуть створити більш інклюзивну економіку. Хоча вважаємо, що показники результатів можуть зробити аналіз більш зручним, важливо зазначити, що розрізнити показники процесу та результатів не завжди легко, особливо тому, що результати в одній сфері часто є вхідними даними для інших процесів.

Одним із особливо показових прикладів цього є Індекс соціального розвитку Африки, який дотримується підходу життєвого циклу для вимірювання

соціального розвитку. Показник результатів у ранньому дитинстві, наприклад, поширеність недоїдання, є важливим предиктором результатів у більш формувальні роки, таких як рівень грамотності молоді. Це стає важливим показником результатів прив'язаності до ринку праці, який вимірюється, наприклад, рівнем безробіття та рівнем доходів домогосподарств. Потрібна більш надійна аналітична система, яка враховує як фактори, так і результати інклюзивної економіки. Економіка, яка постійно розвивається, щоб стати більш інклюзивною у своїх результатах, виникає через зміни в процесах, які дозволяють відбутися цим перетворенням і виміряти результати. Ці результати потім генерують більше процесів для сприяння подальшим позитивним зрушенням в економіці. У такий спосіб і процес, і результат стають позитивним циклом до економічної інклюзивності (або колом з вадами до більшого відчуження). Таким чином, незважаючи на те, що наша увага зосереджена на вимірюванні результатів інклюзивного розвитку, не менш важливо пам'ятати про актуальність показників, які відображають процеси, пов'язані з розвитком (або перешкодою) інклюзивної економіки.

При розробці рекомендованого переліку основних показників основною метою було визначити конкретні показники за допомогою легкодоступних даних, які можна було б використовувати для вимірювання ефективності економіки за п'ятьма широкими характеристиками інклюзивної економіки, як це визначено Фондом Дж. Рокфеллера. Замість того, щоб створювати нові індикатори, увага була зосереджена на пошуку існуючих індикаторів, які використовуються іншими

відомими ініціативами, і тому існує достатньо існуючих даних прийнятної якості, щоб їх можна було застосовувати у великій кількості країн. Для жодного з рекомендованих показників немає універсального охоплення для всіх країн, а деякі показники доступні лише в помірній кількості розвинутих економік. Однак існує достатня кількість даних для всіх показників, щоб цю структуру можна було використовувати для вимірювання ефективності великої кількості країн за всіма п'ятьма вимірами.

Крім того, оскільки дані щодо багатьох показників доступні на субнаціональному рівні в багатьох країнах, цей набір показників також може бути корисним для оцінювання ефективності за цими показниками для багатьох міст або інших субнаціональних регіонів (наприклад, сільські райони проти міських районів). Це питання масштабу є основним, оскільки важливо мати показники, які можна застосовувати до націй, регіонів і навіть проєктів. Це може бути цікавою метою, і на практиці її буде важко досягти та реалізувати. Крім того, можуть не повністю використовуватись дані, які можна зібрати на одному рівні, які можуть бути недоступні на іншому рівні. Можливо, було б більш плідно подумати про набір показників, які вписуються в п'ять широких характеристик інклюзивної економіки – справедливість, участь зростаюча, стійка та стабільна, але більшою чи меншою мірою розгортаються на різних рівнях залежно від масштабу. Що стосується просування вперед, одним з можливих наступних кроків, які випливають із цього звіту, може бути розробка інтегрованої бази даних, яка будується на основі індикаторів, представлених у цьому звіті,

можливо, з певною роботою в напрямку дослідження індикаторів у різних масштабах, як обговорювалося вище.

Таку базу даних можна використовувати для визначення пріоритетів інвестицій і формування стратегій у низці різноманітних ініціатив, а також для проведення політики на всіх рівнях. Це можна рекламувати як інтегровану та спільну базу даних індикаторів, яка стане потужним інформаційним ресурсом для політиків, дослідників, активістів та широкої аудиторії, яка займається просуванням справедливої, спільної, зростаючої, стійкої та стабільної економіки. Отже, базу даних можна використовувати не лише як інструмент вимірювання, й як засіб для початку розмови. Такі розмови та обмін знаннями, зокрема за допомогою використання показників, є ключовими для створення регіональних норм, які підтримують досягнення зростання та справедливості.

Наявність легкодоступної та відносно економної бази даних, упорядкованої за цими п'ятьма широкими характеристиками, може допомогти обґрунтувати такі розмови та зосередити увагу на багатовимірному підході до сприяння інклюзивній економіці. Це сприяло б ширшому усвідомленню визначення інклюзивної економіки та допомогло б усім краще зрозуміти здатність різних країн досягти інклюзивності за цими п'ятьма вимірами. Створення такої бази даних було б серйозною справою. Існує кілька джерел даних з різною географією охоплення, і технічні аспекти їхньої інтеграції в єдину базу даних є складними. Крім того, нерівномірне охоплення в різних країнах обмежило б міжнаціональні порівняння конкретними показниками, що ускладнило

б проведення комплексних міжнаціональних порівнянь щодо здатності країни досягти інклюзивної економіки. Міжнаціональні порівняння за окремими показниками можуть бути дуже корисними, і більшість країн матиме деякі показники за всіма п'ятьма широкими характеристиками. Однак враховуючи ці обмеження, база даних може бути найбільш корисною, принаймні на початковому етапі, для відстеження змін з часом у країнах. Незалежно від того, чи використовується вона для міжнаціональних порівнянь, чи для відстеження змін у часі в окремих країнах, розробка такої бази даних буде найбільш корисною, якщо її можна буде регулярно оновлювати, таким чином чітко демонструючи додаткові витрати часу та ресурсів.

Це відбудеться, якщо це не розглядати як інструмент зовнішньої оцінки, а як спосіб просування для суспільств, які починають розуміти, що залишати людей позаду нездорово ні для їхньої політики, ні для їхніх економік. Погляд на створення бази даних у контексті сприяння обговоренню також може зменшити певний тиск: мати на увазі другу мету означає, що база даних не обов'язково має бути ідеальною, а скоріше може розвиватися з часом. Еволюція може бути критичною: огляд існуючих індикаторних ініціатив разом з попередніми дослідженнями свідчить про те, що процес, за допомогою якого розробляються індикаторні ініціативи, може бути принаймні таким же важливим, якщо не важливішим, ніж конкретні індикатори, які вибрано. Таким чином, незалежно від того, чи буде наступним кроком у короткостроковій перспективі створити базу даних індикаторів інклюзивної економіки чи відкласти

це рішення на найближче майбутнє, рекомендується використовувати ці рекомендовані індикатори, щоб допомогти зацікавленим сторонам обговорити вимірювання та досягнення інклюзивної економіки.

Економіка є продуктом дизайну. Кожне рішення щодо політики та фінансування має вести нас до майбутнього, якого ми хочемо: справедливого і співчутливого суспільства, де кожен із нас може процвітати. Відбудовуючи, потрібно будувати нашу економіку та системи, щоб вони працювали для всіх нас.

Це час, коли зміни можливі, необхідні та бажані для побудови більш демократичної та стійкої економіки. Це момент, щоб подумати про те, який світ хочемо будувати, рухаючись вперед. Ми побачили, наскільки ми всі потребуємо один одного, і як наша поточна структура не відповідає потребам багатьох із нас. Ми побачили позитивну роль, яку відіграють багато місцевих підприємств, крім простого постачання товарів і послуг і отримання прибутку. Ми побачили, що ефективний уряд відіграє життєво важливу роль, а також те, що запізнілі чи нескоординовані дії можуть мати тяжкі наслідки.

Зараз наша економіка побудована на прибутку, а не на тому, щоб кожен міг жити осмисленим і повноцінним життям. Нам потрібна інклюзивна економіка, яка працює в інтересах усього суспільства та навколишнього середовища, а не в інтересах видобувних корпорацій. Ситуація з COVID-19 не створила жодної з цих проблем. Це просто виявило нерівність між громадами, яка вже була.

Зараз настав час виправити минулі недоліки та зосередитися на подоланні довгострокової економічної

нерівності шляхом участі та розширення можливостей громадян і громад, організації нашої роботи та часу (оплачуваного та неоплачуваного) і підтримки екологічних систем. Хороше суспільство дає можливість кожному вести осмислене та повноцінне життя в здоровому природному середовищі. Проте наше суспільство зараз зосереджено на прибутках і «акціонерній вартості», і люди змушені «ганятися» за грошима, а не за щастям і благополуччям. Закони та політика, які ми створюємо, прокладають шляхи, які визначають, куди веде людей економіка. Наразі наша економіка побудована навколо прибутку та «акціонерної вартості», а не для того, щоб задовольнити справжні потреби людей, але ми можемо вибрати інше.

Важливо, що нам потрібна більша залученість і спільне проектування з громадянами та громадами в економічних питаннях. Колись існувала значна економічна власність і контроль з боку громадян і громад (наприклад, через взаємні та кооперативні структури). Зараз майже весь економічний розвиток обмежується професіоналами та агенціями.

Соціальна економіка включає багате розмаїття підприємств та організацій, головною метою яких є соціальні чи екологічні цілі, а не прибуток для власників чи інвесторів. До них належать соціальні підприємства, кооперативи, взаємні товариства, асоціації, місійні підприємства та багато організацій з благодійною метою. Разом з етичними підприємствами вони утворюють значну частину економіки та можуть як зміцнити місцеву економіку, так і відіграти ключову роль у майбутньому через: провідні соціальні інновації; провідні за соціальною цінністю; використання даних і

інтелекту для показу прикладу; і залучення соціальних інвестицій.

Протягом десяти років громадські організації зможуть:

- забезпечити більше стабільних, якісних і етичних робочих місць і підвищити місцеву продуктивність шляхом залучення недержавного фінансування в послуги, проекти та діяльність;

- забезпечити більший голос громадян і їхню участь у прийнятті рішень, зробивши реальне розмаїття поглядів і досвіду видимими та чутними під час прийняття рішень на всіх рівнях;

- грати ключову роль у захисті та покращенні нашої планети, зелених і синіх просторів у світі навколо нас.

Однак колективна власність на капітал/фізичні активи може розширюватися, щоб громади могли брати участь в управлінні, наприклад, житловими проектами, громадськими центрами, транспортом для соціальних потреб, а також парками та відкритими просторами. Практичні приклади цього підходу:

- рекультивация та перепрофілювання головних вулиць і центрів міст;

- громадська власність на землю;

- колективна суспільна власність на дані;

- повернення власності на комунальні послуги;

- власність працівників;

- простір створення;

- неприватні державні послуги;

- передача зайвих активів у колективну власність і контроль;

– розвиток соціальних, кооперативних і взаємних підприємств на додаток до створення добробуту громади.

Для цього потрібна стратегія фінансування та інвестицій для всієї соціальної економіки, еквівалентна стратегії науково-технічних інновацій. Це може включати фонди, пенсійні фонди, неактивні рахунки, трасти розвитку, спільноти та трасти тощо.

Інклюзивна економіка є фундаментальною для глобальних викликів нерівності, системного ризику та справедливого управління у вирішенні глобальних економічних диспропорцій. Стійкість глобальної економіки стає найвищим глобальним пріоритетом. Оскільки світ більше стає «глобальним селом», інклюзивна економіка розглядається як шлях, який має потенціал для спрямування глобалізації та прийняття рішень щодо глобального економічного управління (GEG) до більшої стійкості. Однак інклюзивна економіка має значні економічні наслідки. Якщо його краще зрозуміти, він ідеально підходить для ринкової системи, орієнтованої на прибуток. Це вимагає змін у міжнародному економічному порядку⁶.

Тиск з боку глобального громадянського суспільства зростає, щоб глобальна економіка стала більш соціально відповідальною та менш орієнтованою на прибуток (капіталістичною). Важливо дослідити, що таке інклюзивна економіка – навіть у міру розвитку – і які її наслідки. Питання полягає в тому, як просувати інклюзивну економіку у всьому світі: як центральний

⁶ INTERNATIONAL JOURNAL OF ECONOMICS AND FINANCE STUDIES. Vol. 7, No. 1. 2015. ISSN: 1309-8055 (Online).1 INCLUSIVE ECONOMICS AND THE INTERNATIONALECONOMIC ORDER Dr. A.J. van Niekerk.

пріоритет для міжнародного економічного порядку, щоб забезпечити справжній економічний прогрес.

Раніше економісти думали про компроміс: можемо досягти більшої рівності, але лише за рахунок відмови від загальних економічних показників. Тепер усвідомлюємо, що, особливо з огляду на крайні межі нерівності та спосіб, у який нерівність виникає, більша рівність і покращені економічні показники є доповненнями. Ця «комплементарність» є предметом дослідження. Зростаюче занепокоєння щодо нерівності є результатом її економічної відчуженості – як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах. Це викликає питання про стійкість поточної економічної системи. Сучасний капіталізм, глобалізація та глобальне економічне управління (GEG) разом формують і визначають сьогоднішній міжнародний економічний порядок. Вкорінені в неоліберальній доктрині, усі три мають сильний вплив у більшості економік.

Хоча не варто недооцінювати їхню цінність і значення, ці три «формування» різними (і посилюючими) способами сприяли створенню глобальної нестабільності та нерівності, посилюючи економічне відчуження. Незважаючи на те, що це ідеал, економічне включення, натомість, також не є таким «прямим», оскільки воно вносить значні зміни до поточних економічних механізмів. Однак інклюзія стає свого роду «непідлягаючою для обговорення», оскільки новий акцент на інклюзивній економіці варто вивчити, особливо тому, що пошуки визначення ключових рушійних сил справжнього глобального економічного прогресу відбуваються в середовищі після глобальної фінансової кризи.

У світлі цього виникає дослідницьке питання, що означає інклюзивна економіка і що це означає для міжнародного економічного порядку. Парадокс інклюзивності-ексклюзивності лежить в основі того, чому глобальна економіка «прогресувала» за останні 30 років у тривожно нестабільний спосіб. Потреба поставити гуманні пріоритети в центр, що є сутністю інклюзивної економіки, зараз більша, ніж будь-коли. Реально це означає, що потреба в більшій економічній інтеграції має бути збалансована з однаковою потребою в зростаючих економіках – глобальних – на користь усім.

Як стверджують науковці, інклюзивна економіка – це більше структура розуміння, ніж концепція, яку можна визначити, причому це переважно альтернативний дискурс, притаманний тому, що має включати справжній добробут і прогрес людини. У світлі зростаючого занепокоєння щодо здатності домінуючої неокласичної моделі та практики оновити/виправити економічно нерівне глобальне суспільство інклюзивна економіка є спробою – як пріоритетний напрямок – розширити сферу вирішення проблем, пов'язаних з економічною відчуженістю.

Це надзвичайно важливо у світі, де глобальне та локальне дедалі більше взаємопов'язані (що означає вищий спільний ризик і віддачу). Згідно з економістами Б. Гаудзвард і Г. де Ланге, цими проблемами відчуження є (серед іншого): «Бідність, яка поширюється як рак у багатьох регіонах світу; зловісні форми забруднення та деградації навколишнього середовища; і постійні втрати як кількості, так і якості роботи. Разом ці реалії висловлюють настійний заклик до роздумів і до нової сміливої економічної практики». Це частина

мотивації для більш інклюзивного мислення в економіці. Крім того, одним із ключових викликів є те, що зараз ринок не оцінює два найважливіші активи людства: сприятливу місцеву (і глобальну) спільноту та здорове, продуктивне природне середовище.

Втрати в суспільстві проявляються через розпад соціальної згуртованості через зростання злочинності, вандалізм/повстання, наркотики, корупцію, тероризм тощо. Втрати через погіршення навколишнього середовища призводять до кризи ресурсів для людства. Отже, наша економічна система не визнає як загрозу безпеці людей (у громадах), так і виживанню людини (ресурси). Наші два основні активи, громада та довкілля, не оцінюються на ринку. Вони сприймаються як належне і дуже часто «витрачаються» через соціально-економічну нерівність і виснаження ресурсів. Це виключення з ринку – це те, що ІЕ визначає та намагається виправити, оскільки бачить справжній економічний прогрес як ідентичний інклюзивному глобальному економічному порядку. ІЕ повертає ці два активи, необхідні для стійкої економіки, в економічне рівняння, надаючи їм цінність. Незалежно від того, робить це ринок чи ні, це потрібно врахувати в порядку денному економічних пріоритетів – як частину інклюзивного прийняття рішень.

Значення та інтерпретація інклюзивної економіки нині перебувають на ранній стадії розвитку, але вони явно ведуться шляхом зміни пріоритетів того, що слід цінувати в економіці. Дві події з 1990-х рр. є ключовими стимулами для розвитку цього дискурсу:

(1) «Зростаюче занепокоєння в економіці тим, що нині домінуючі рамки мислення більше не є

адекватними для повного вирішення та аналізу проблем сучасної глобалізованої та швидко мінливої економіки»;

(2) що все більш інтегрована глобальна економіка стає «глобальним селом», оскільки міжнародна торгівля та потоки капіталу інтенсифікуються, а технології з'єднують людей на величезних відстанях (наприклад, комунікаційні технології та Інтернет). Збільшення глобальної взаємозалежності другого розвитку подій, а також обмеження, пов'язані з першим розвитком, відкривають двері для більшої кількості та нового «інклюзивного мислення» в економіці, що є дуже необхідним.

Інклюзивна економіка⁷ не має конкретного визначення, оскільки вона є структурою, що розвивається, намагаючись розширити сферу значущої економічної участі та визнання. Деякі описи та нові акценти прагнуть дати контекст цьому «розширенню». Наприклад, як зазначає Дж. Стігліц: «Йдеться про розширення бази зростання; про звернення до соціальних характеристик та економічних основ добробуту людини, а не лише добробуту». Тоді як добробут в основному відноситься до доходу, добробут є більш цілісною концепцією. Д. Култхард визначає це як: «Результат, який постійно генерується через свідому та підсвідому участь у соціальних, економічних, політичних і культурних процесах». Перехід до добробуту є центральним для інклюзивної економіки та збігається з новим акцентом на цінностях в економіці. Однак слід розрізняти, що не всі цінності позитивно впливають на добробут. Т. Кассер

⁷ INTERNATIONAL JOURNAL OF ECONOMICS AND FINANCE STUDIES Vol 7, No 1, 2015 ISSN: 1309-8055 (Online) 1 INCLUSIVE ECONOMICS AND THE INTERNATIONAL ECONOMIC ORDER Dr. A. J. van Niekerk

пояснює, що такі цінності є «зовнішніми та самопосиленнями» (або матеріалістичними цінностями) і включають багатство, майно, статус, імідж тощо. Вони є ознаками сучасної економіки, орієнтованої на прибуток. Це також пов'язано з більш дискримінаційним ставленням і поведінкою – особливо щодо бідних. На відміну від цього, гуманні цінності, які покращують добробут і є «внутрішніми/самоперевершеними» цінностями, базуються на особистій свободі, належності та спільноті (міцні стосунки з сім'єю та друзями), а також дії на благо для загального блага, на справжній прогресі і благополуччя. Як підкреслює зазначає Т. Кассер, ці цінності заохочують співчуття, солідарність і турботу про інших і навколишнє середовище.

Цей набір цінностей інклюзивна економіка розглядає як центральну вимогу до справедливої та стійкої економіки. Перебудова на рівні цінностей має привести до кардинальної зміни, зокрема парадигми розвитку. Це означає покращене розуміння розвитку з точки зору взаємодії індивідуальності та соціальності, індивідуальної ініціативи та соціальної інтеграції, індивідуальної автономії та соціальної згуртованості. Це інклюзивна економіка добробуту (навіть неоплачуваної економіки), де взаємність функціонує як ключовий механізм розподілу. Таким чином, інклюзивна економіка має три виміри/типи індивідуального та колективного добробуту:

- матеріальний;
- когнітивний/суб'єктивний;
- реляційний (наприклад, спільнота).

Вони цілісно асимілюються в економіці, що керується цінностями, спрямованими на зменшення компромісів між різними типами благополуччя.

Синергія (між колективним та індивідуальним благополуччям) і розширення можливостей (кращі рішення для кращої якості життя) стають основними цілями М. Ферстаппен також визначає сімейні стосунки, роботу, друзів, здоров'я, особисту свободу та духовне самовираження як усі основні складові благополуччя Дж. Ю. Стігліц погоджується з цим багатовимірним розумінням добробуту та додає до цього списку: освіту; політичний голос і управління; і зниження екзистенціальної безпеки/безпеки виживання. Стосовно ІЕ з точки зору бізнесу Дж. Васудев підкреслює, що «Великий бізнес полягає не в прибутку, а в розширенні; розширення – це включення. Інклюзивна економіка – це спосіб розширення можливостей усього людства брати участь у надійному та всеохоплюючому економічному процесі (включно з якісною освітою та охороною здоров'я)». Мета полягає в тому, щоб зробити внесок у спільне благо суспільства, яке принесе користь компанії та всій громаді. Загальне благо відноситься до того, що відповідає інтересам людства (або спільноти) загалом; те, що є оптимальним у контексті «спільного інтересу» та цілісного благополуччя. Що стосується «глобального села», це має особливе застосування, якщо спрямування світової економіки до більшої стійкості є найважливішим. Як стверджується у звіті Комісії Дж. Ю. Стігліца, вкрай необхідна більш охоплююча концепція добробуту. Це вимагає ширшого визначення економіки, щоб охопити та включати економічні реалії людей на місцях,

а також те, які ширші зміни в економіці необхідні для справжнього прогресу, а не лише зростання.

Як підкреслює Ж. Фур'є, концепція інклюзивного зростання – хоча й не має чіткого опису – «спробує визначити ширшу концепцію економічного зростання, яка включає справедливість і добробут усіх верств населення – особливо бідних, причому бідність розглядається або в абсолютних величинах (скорочення бідності), або у відносних величинах (зменшення нерівності)». Д. Класен визначив дві відмінні риси інклюзивного процесу зростання: він має бути явно недискримінаційним; і чітко зменшувати недоліки.

Це зроблено для того, щоб ніхто не був виключений і щоб бідні люди відчували швидше зростання добробуту, ніж небідні люди. Оцінюючи природу зростання та процес зростання, інклюзивне зростання має важливе значення для інклюзивної економіки, хоча остання є ширшою концепцією, яка поєднує згадані аспекти зростання, а також інклюзивний розвиток. ІЕ також наголошує на «органічному зростанні», за якого унікальні та важливі функції всіх учасників виробничого процесу цінуються та справедливо винагороджуються. Д. Гаудзвард використовує аналогію з квітучим деревом (проти транспортного тунелю, який стискає все в одному напрямку).

На відміну від тунелю, де кожен автомобіль намагається якомога швидше дістатися до кінця тунелю (прибуток) попереду інших, квітуче дерево не використовує виключення, щоб рости. Усі клітини (наприклад, суб'єкти господарювання, благодійники тощо) беруть участь у процесі органічного росту та допомагають у цьому процесі, оскільки їхня функція

цінується. Зростання відбувається у формі розширення та добробуту, а не лише в одному напрямку (лише прибутки). Природна, вбудована «формула» в дереві (спільнота) забезпечує постійний ріст і поповнення (стійкість).

Стосовно цього Д. Гаудзвард та Де Ланж стверджують, що «Те, що стосується навколишнього середовища, однаково стосується і людської праці, а саме: якщо ми не дбаємо про нього, якщо ми ставимося до нього лише інструментально, то неминуче ми створили фундаментальні економічні втрати». Людська праця – це більше, ніж засіб виробництва чи інший економічний об'єкт; це об'єкт догляду. Інклюзивна економіка завдяки економіці турботи допомагає зменшити акцент на прибутку та перенаправити його на принципи органічного зростання в економіці спільної відповідальності. Це означає більше, ніж інвестування в людей (працівників). Це означає залучення їх до процесу участі. Зростання здійснюється, але з цілісною орієнтацією на людину, а не на окремий прибуток. Отже, інклюзивна економіка повертає дисципліну до її витоків, щоб заново відкрити/переглянути її первісну мету, щоб допомогти глобальній спільноті переорієнтуватися на виклики XXI ст.

1.3. Концептуалізація інклюзивного економічного розвитку

Концепція **інклюзивного економічного розвитку** формується на основі **інклюзивного економічного зростання**, яке досліджувалося в різних наукових працях. Наприклад, Д. Класен (2010) виокремив дві відмінні характеристики інклюзивного зростання [45, 46, 48, 51, 53, 62, 64, 65, 71]:

– очевидне недискримінаційне економічне зростання;

– чітке економічне зростання, спрямоване на зменшення невігідного становища.

В. Ананд та інші науковці (2013) припустили, що *інклюзивне зростання* належить як до темпів, так і до розподілу економічного зростання, і що інклюзивність є передумовою для того, щоб економічне зростання було *сталим і ефективним щодо скорочення бідності*. А. Фурі (2014) запропонував, що *інклюзивне зростання* – це *економічне зростання, яке охоплює справедливість і добробут усіх верств населення, водночас бідність розглядається або в абсолютних, або у відносних величинах*. Баруа та Соні (2015) розглядають *інклюзивне економічне зростання* як його стимулювання, що одночасно зменшує регіональну нерівність доходів. На їхню думку, якщо частка доходу кожного регіону дорівнює частці його населення, то не буде нерівності між регіонами, а отже, економічне зростання буде охоплювати регіони в середині країни. Н. Нгепа. (2017) припустив, що *інклюзивне економічне зростання* передбачає *більш активну участь маргіналізованих людей у процесах створення багатства замість пасивної*

участі в традиційній концепції зростання на користь бідних. Г. Кабеза-Гарсія, Д. Бріо та Осканоа-Вікторіо (2018) вважають, що інклюзивне економічне зростання вказує на те, що зростанню та розвитку країни сприяє залучення всіх громадян. Водночас у деяких дослідженнях розглянуто статус-кво, детермінанти та наслідки інклюзивного зростання за допомогою різних вибірок або методологій. Однак ці спроби переважно базуються на відносно розпливчастих концепціях (Wang and Wang, 2020).

Незважаючи на незначні відмінності у визначеннях інклюзивного економічного зростання, вони мають дві спільні риси, які критикували в сучасній науковій літературі.

По-перше, для інклюзивного зростання чи інклюзивного економічного зростання увага зосереджується **на результатах економічного зростання (збільшення ВВП або ВНД)**. Як зазначають С. Гупта, Г. Рос-Тонен (2015), така концепція зосереджена тільки на показниках економічної ефективності, тому вона не в змозі адекватно охопити численні виміри бідності. Вона також більше стосується абсолютної бідності, ніж відносної, і тому її неможливо використовувати для аналізу локальних і глобальних факторів нерівності.

По-друге, з точки зору соціальної інклюзивності, більшість вищезазначених концепцій непослідовні щодо пояснення компонентів соціальної інклюзивності, а **підходи до вимірювання ступеня інклюзивності відрізняються залежно від критеріїв вимірювання** (Prada and Sánchez-Fernández, 2019).

Щодо критичних зауважень, то:

– по-перше, необхідно розширити сферу інклюзивного зростання, щоб охопити внески та процеси зростання (de Naan, 2015). У контексті економічного розвитку це означає переміщення акценту з економічного зростання на його потенціал;

– по-друге, концептуальна основа інклюзії, яку розробив Е. Джонстон (2022), здатна пояснити, як концепцію інклюзивності можна використовувати для досягнення бажаних результатів інклюзивного розвитку.

Порівняно з ідеєю інклюзивного економічного зростання, інклюзивний економічний розвиток – зосередження на потенціалі, а не на результатах економічного зростання. Водночас він розглядає соціальну інклюзивність від універсальної, множинної, соціальної та реляційної включеності. З огляду на те, що ця концепція більш конкретизована та краще відображає важливість довгострокової стійкості й колективного добробуту, пропонується концептуальний перехід від інклюзивного економічного зростання до інклюзивного економічного розвитку.

Відомо, що це перше дослідження, в якому формально концептуалізовано інклюзивний економічний розвиток. Незважаючи на те, що вказаний термін згадувався в деяких попередніх дослідженнях, його точного визначення немає, а також не розроблено порівняльного аналізу різних відповідних понять. Таким чином, ми спробували дати визначення інклюзивного економічного розвитку, розширивши дефініцію інклюзивного економічного зростання Г. Кабези-Гарсія, Д. Бріо та Осканоа-Вікторіо (2018). На нашу думку,

інклюзивний економічний розвиток – сприяння економічному зростанню країни за допомогою внеску усіх громадян, у т. ч. всіх важливих груп суспільства. Окрім розширення концепцій інклюзивного зростання та інклюзивного економічного зростання, **інклюзивний економічний розвиток** також можна розглядати як підконцепцію інклюзивного розвитку, оскільки це один із аспектів, які становлять інклюзивний розвиток, навіть у контексті різних теоретичних рамок або дослідницьких перспектив (Rauniyar and Kanbur, 2010; Johnstone, 2022; Pouw and Gupta, 2017).

За останні 20 років дедалі більше виникає досліджень про гендерні ланцюжки створення вартості, тобто увагу зосереджено на врахуванні гендерної нерівності, з якою стикаються жінки, у концептуалізації та теоретизуванні ланцюгів створення вартості [USAID (Агентство США з міжнародного розвитку), 2009; Riisgaard та ін., 2010; Будна, 2011; Коулз і Мітчелл, 2011; Фарнворт, 2011; Фарнворт та ін., 2015; Лавен і Пайберн, 2015; FAO (Продовольча та сільськогосподарська організація), 2016; Рос-Тонен та ін., 2019]. По-перше, підхід до ланцюга створення вартості з урахуванням гендерної проблематики аналітично підвищує видимість ролей чоловіків і жінок у різних сегментах ланцюга, а також гендерно специфічних бар'єрів для входу та можливостей для участі й розвитку.

Наприклад, до таких перешкод належать:

— низький доступ до ринків через культурну відокремленість жінок (Farnworth, 2011; Waithanji та ін., 2013);

— зниження контролю над доходами з боку жінок через посилення комерціалізації (Ньюкі та ін., 2011);

– відсутність доступу до технологій [FAO (Продовольча та сільськогосподарська організація), 2011].

Бар'єри визначають рівень входження в ланцюжки створення вартості та здатність суб'єкта конкурувати з іншими. Це дає змогу зрозуміти, як функціонують різні ланцюжки вартості та рівень можливостей для різних учасників цього ланцюга.

По-друге, гендерна динаміка також відіграє важливу роль у розумінні стратегій ланцюжка створення вартості [FAO (Food and Agriculture Organisation), 2011; Фарнворт, 2011; Njuki та ін., 2011; Waithanji та ін., 2013]. Гендерна динаміка стосується відносин і взаємодії між жінками та чоловіками [USAID (Агентство США з міжнародного розвитку), 2009]. Цю динаміку можна відобразити, проаналізувавши масштаби та участь (груп) жінок і чоловіків у ланцюгах (Коулз і Мітчелл, 2011). На рівні домогосподарства та громади гендерна динаміка формує взаємодію між окремими особами та громадою, що впливає на ланцюжок створення вартості. Так, культурні норми домогосподарства та спільноти щодо ролей чоловіків і жінок впливають на поведінку людей, відповідно їхня взаємодія в ланцюжку створення вартості також впливає на динаміку цього ланцюга створення вартості. Крім того, щодо участі та прийняття рішень, то гендерна динаміка впливає на управління та управління ланцюгом створення вартості. Тобто в гендерно нейтральних суспільствах в системі управління домінують чоловіки, які очолюють процес ухвалення рішень, оскільки вони більш впливові, ніж жінки. Дослідження про ланцюжки створення вартості з урахуванням гендерних аспектів по-новому розкривають теорію ланцюга вартості, оскільки вона

окреслює вплив культурних норм на формування відносин влади між обома. Зосереджуючись на цих гендерних питаннях, у наукових працях вказано особливе становище і роль жінок у ланцюжку вартості та наголошено на обмеженому рівні залучення жінок на однакових засадах порівняно з рівнем залучення чоловіків.

Проте навіть якщо такі дослідження стосуються конкретного контексту щодо ролі гендерної нерівності в ланцюжку створення вартості, то в них не розглянуто обмеження ресурсів умови неформального життя жінок і чоловіків, залучених до ланцюгів створення вартості. Крім того, у таких наукових працях конкретно не розглядається популяція нижньої частини піраміди (BoP) у ланцюжках доданої вартості. Відповідно популяцію платіжного балансу в ланцюжках створення вартості з точки зору гендерної нерівності потрібно вивчати на основі інклюзивного підходу. З огляду на це для досягнення цілей сталого розвитку політики заходи розвитку та підприємства повинні залучати всіх, у т. ч. населення BoP. Таким чином, відсутність відповідного підходу до усунення гендерної нерівності, з якою стикаються жінки та чоловіки з бідними ресурсами в ланцюжках доданої вартості, – основна прогалина, яку потрібно заповнити. Для цього необхідно застосувати більш інклюзивний підхід до теорії ланцюжка вартості, що сприятиме інклюзивному розвитку.

Ця цифра вказує на масштаби інклюзивного підходу до ланцюжків вартості, який ґрунтується на гендерно чутливій інтерпретації «археології знання» М. Фуко в гуманітарних науках. Згідно з нею, «Людина існує настільки, наскільки вона живе, говорить і виробляє. Вона – жива істота, яка росте, виконує

функції та має потреби, яка бачить відкриття простору, рухомі координати якого перетинаються в ньому, загалом її тілесне існування наскрізь переплітає її з рештою живого світу, оскільки вона виробляє предмети та інструменти, обмінює речі, які їй потрібні, організовує мережу циркуляції, по якій тече те, що вона може спожити, і в якій вона себе визначає як проміжну стадію, вона постає у своєму існуванні негайно переплетена з іншими; нарешті, оскільки вона має мову, то може створити для себе символічний всесвіт, у якому вона має зв'язок із своїм минулим, із речами, іншими людьми, на основі якого вона однаково здатна побудувати щось на зразок сукупності знань (зокрема, це знання про себе...)» (Фуко, 1972).

Аналогічно до цього визначення, ланцюжок вартості – живий процес або система, яка живе, говорить і виробляє. Таким чином, ланцюжок вартості зростає, виконує функції та має потреби; ця ідея схожа на систему, яку визначили Р. Брессі та К. Конкуйт (2008), але відрізняється тим, що вона орієнтована не лише на отримання прибутку чи ринкову орієнтацію, чи конкурентоспроможність. Така система функціонує, щоб дати змогу всьому ланцюжку жити, комунікувати та виробляти в часі та просторі. Отже, ланцюжок створення вартості дієвий, якщо кожен компонент тривалий час виконує свою роль. Відповідно до вищевказаної теорії виокремлюють такі компоненти, як [117]:

- жива діяльність (функціональний аспект);
- комунікативна продуктивність (розмовний аспект);
- ефективна продуктивністю (виробничий аспект) системи.

По-перше, ланцюжок вартості функціонує, коли наявні його існуючі компоненти – фізичні елементи, у т. ч. зацікавлені сторони (люди) та інші фізичні об'єкти (інфраструктура, виробничі майданчики, складські приміщення, магазини, дороги, обладнання, матеріали та худоба). У здоровому людському тілі такі (автономні) елементи взаємодіють, щоб зберегти його життєдіяльність і рости з часом без будь-якої конкуренції між собою; вони співпрацюють і об'єднуються. Аналогічно всі елементи ланцюжка створення цінності так само важливі, як і ті, що знаходяться в організмі людини, оскільки жоден з них не може бути виключений або маргіналізований іншими з будь-якою метою; вони індивідуально необхідні для того, щоб увесь ланцюжок створення вартості був живим і працював. Таким чином, зацікавлені сторони індивідуально й колективно визначають інші компоненти ланцюга та впливають на форму й динаміку ланцюжка створення вартості. Відповідно зацікавлені сторони можуть бути приєднані до «нервової системи», яка впорядковує та регулює завдання інших компонентів у ланцюжку створення вартості. Таким чином, соціально-економічні характеристики зацікавлених сторін (індивідуальні та колективні агентства й можливості) значно впливають на форму та динаміку ланцюжка створення вартості. Процес зростання або розвитку в ланцюжку створення вартості залежить від здатності кожного компонента виконувати власну функцію як необхідну умову для підтримки життєдіяльності ланцюга створення вартості.

По-друге, так само, як говорить людина, комунікують і ланцюжки вартості. Мова ланцюжка створення

вартості належить до системи комунікацій, яка використовується всередині та ззовні; ланцюжок вартості має внутрішнє і зовнішнє середовища, які взаємодіють з часом. Внутрішня комунікація подібна до того, як компоненти людського тіла спілкуються між собою, створюючи взаємопов'язану комунікаційну та інформаційну систему. Наприклад, інформаційні та мережеві системи, які зацікавлені сторони використовують у ланцюжку створення вартості, інформація, послуги та потоки послуг між подібними компонентами й іншими компонентами ланцюга. Ланцюжок створення вартості також комунікує зі своїм зовнішнім середовищем, що складається з інших ланцюжків створення вартості та природних середовищ (малих та/або великих масштабів), пов'язаних із ризиками зміни клімату або проблемами забруднення. Таким чином, виникає припущення, що сталі внутрішнє та зовнішнє середовища позитивно впливають на комунікативну ефективність, а також на вигоди від участі в ланцюжку створення вартості.

По-третє, з огляду на те, що людина виробляє продукти для задоволення своїх потреб і забезпечення своїх функцій, передбачається, що ланцюжок вартості також виробляє товари та послуги. Функції в ланцюжку вартості стосуються всіх видів діяльності в ньому. П. Портер визначив п'ять основних функцій у ланцюжку та чотири допоміжні види діяльності в людино орієнтованому підході до ланцюжка створення вартості. (а) Основні функції ланцюга створення вартості – це вхідна логістика, операції, вихідна логістика, маркетинг і продажі та послуги, а допоміжні – це закупівлі,

технології, управління людськими ресурсами, інфраструктура та культура (Porter, 1985). (b) Потреби ланцюжків вартості виокремлено на основі теорії Маслоу про потреби живих істот у «ієрархії основних потреб» (Maslow, 1943).

Інклюзивний бізнес

Концепція інклюзивного бізнесу (ІВ) закріплена в дискусії між двома епістемологічними позиціями:

- підходом, що базується на ресурсах;
- підходом культурного когнітивізму (Likoko and Kini, 2017).

Ресурсний підхід вивчає потенційні ресурси або внутрішні можливості фірми, які становлять основу її конкурентної переваги (Wernerfelt, 1984; Sullivan, 1998). Таким чином, фірма діє, коли вона здатна ефективно об'єднати свої обмежені ресурси для досягнення максимального результату (максимізація прибутку).

Однак такий підхід спрямований винятково на бідні верстви та ще більше поглиблює нерівність серед населення [154, 203]. Водночас фірми, які дотримуються принципу культурного когнітивізму, намагаються вирішити такі обмеження (Penrose, 1959; Nooteboom, 2006). Згідно з другим підходом, необхідно залучити місцеве населення та громади до ведення бізнесу (Sullivan, 1998). Відповідно інклюзивні бізнес-моделі мають бути спрямовані на залучення спільнот з низьким рівнем доходу в бізнес-ланцюжок створення вартості через задоволення потреб зацікавлених сторін, сприйняття та пристосування продукту до цільового ринку (Golja and Požega, 2012).

Однак, проблема інклюзивного бізнесу пов'язана з його операціоналізацією [126]. У науковій літературі

відомі різні позиції практиків і вчених, незважаючи на те, що всі визнають, що інклюзивний бізнес має бути спрямований на малозабезпечені та маргіналізовані групи населення (Likoko and Kini, 2017). З одного боку, наукові дискурси щодо інклюзивного бізнесу підтримують залучення населення ВоР до бізнесу з метою подолання бідності (Prahalad and Ramaswamy, 2004; London and Hart, 2011). Наприклад, одні науковці стверджують, що інклюзивність передбачає створення позитивного впливу на розвиток за допомогою економічно життєздатних бізнес-моделей, які не призводять до негативних екологічних наслідків у коротко та довгостроковій перспективі (Wach, 2012). Інші дослідники переконані, що відхід інклюзивного бізнес-підходу від виняткової уваги до отримання прибутку дає йому потенціал замінити програми розвитку (Wach, 2012). Таким чином, інклюзивний бізнес розглядається як «Стійкі бізнес-рішення, які виходять за рамки філантропії та розширюють доступ до товарів, послуг і можливостей життєдіяльності для спільнот з низькими доходами комерційно життєздатними способами» (Bonnell and Veglio, 2011). Деякі вчені вважають, що інклюзивний бізнес – це врахування людської гідності або міркувань щодо прав людини в бізнесі через: (а) захист від зловживань третіми сторонами, (б) повагу до прав людини та (в) доступ місцевих жителів до засобів правового захисту (Іоанну та Серафеїм, 2012; Сопов та ін., 2014). Таким чином, бізнес-модель вважається інклюзивною, якщо вона довговічна, справедлива, ефективна, адаптована та викликає довіру.

Проте, більшість інклюзивних бізнес-моделей від спільнот практиків зосереджені на залученні ВоР

(ЮНКТАД, 1999; ПРООН, 2010; Дітріх та Бауер, 2013; Нагіб та ін., 2013; Петкоскі, 2014; Лікоко та Кіні, 2017), оскільки бідні – це працівники, виробники, власники бізнесу та/або споживачі доступних товарів і послуг (ПРООН, 2010; Нагіб та ін., 2013). З цієї точки зору, ІВ вважається бізнесом, який інтегрує дрібних власників / дрібних виробників / працівників на ринки із взаємною вигодою для бідних верств населення та бізнес-спільноти, що водночас дає змогу подолати бідність і створити продовольчу безпеку. Таке залучення – це обов'язок не лише компанії, а й виробників, державного сектору, покупців та неурядових організацій [FAO (Food and Agriculture Organisation), 2015].

Згідно з дискурсами щодо інклюзивного бізнесу (Likoko and Kini, 2017), **інклюзивний бізнес має бути пов'язаний з інклюзивним розвитком** (Gupta та ін., 2015) [124]. Таким чином, теоретична позиція відкидає ідею, що фірми чи корпорації – це основний рушій бізнесу в тому сенсі, що вона включає лише платіжну сукупність як постачальників сировини, працівників або простих розподільників ресурсів (Likoko and Kini, 2017); водночас визнає підхід до прав людини, коли населення ВоР отримує вигоду від взаємовигідного бізнесу і не залучається негативно (Hart, 2007; Sopov et al., 2014). Таким чином, **інклюзивний бізнес має прагнути забезпечити підприємствам і бідним громадам стабільні засоби для існування** (Naguib et al., 2013) і компанії не мають бути єдиними рушійними силами цих бізнес-моделей [FAO (Продовольча та сільськогосподарська організація), 2015]. Однак, такі бізнес-моделі, як правило, менше приваблюють інвесторів капіталу, які переважно не схильні до ризику

[Bannick et al., 2015; FAO (Food and Agriculture Organisation), 2015], тому виникає потреба в *альтернативному механізмі фінансування, щоб гарантувати сталість такої бізнес-моделі.*

Гендерна обізнаність у бізнесі

Розуміння інклюзивного бізнесу досі узагальнене, оскільки не розглянуто конкретні питання щодо проблем гендерної нерівності у веденні чи заснуванні бізнесу. У науковій літературі виявлено, що чоловіки та жінки-підприємці стикаються з різними реаліями у сфері бізнесу. З огляду на це необхідно більш детально проаналізувати проблематику гендерної нерівності в організації бізнесу.

Стать у бізнесі

У бізнесі гендер належить до ролей, поведінки, діяльності та атрибутів, які в цьому суспільстві в певний час відповідають чоловікам і жінкам. Крім соціальних атрибутів і можливостей, пов'язаних із буттям чоловіка та жінки, а також стосунків між жінками і чоловіками та між дівчатами та хлопцями, гендер також стосується стосунків між жінками й чоловіками. Ці атрибути, можливості та стосунки соціально сконструйовані та засвоєні через процеси соціалізації. Вони змінюються в контексті та часі. Стать визначає, що очікується, дозволяється та цінується в жінці чи чоловікові в певному контексті (Довкіля ООН, 2019).

Підхід до вивчення інклюзивного бізнесу з урахуванням гендерної проблематики охоплює 5 аспектів.

По-перше, ставиться під сумнів домінування максимізації прибутку як єдиного мотиву для залучення до бізнесу. Наприклад, врахування гендерних факторів у

підприємництві нівелює визначення підприємців як «раціональних грошових» осіб, які прагнуть максимізації фінансового прибутку (West and Zimmerman, 1987; Vossenberg, 2016). Окрім прибуткових стимулів для участі в бізнесі, соціальні стосунки та психологічні аспекти добробуту (Pouw and Kini, 2016; Pouw, 2017), зокрема самооцінка, необхідні для соціальних відносин або для того, щоб відчувати себе соціально корисним.

По-друге, згідно з цим підходом, підприємці – це особи, які приймають рішення, з незбалансованим розподілом «Повноважень, ресурсів і відповідальності за оплачувану та неоплачувану роботу» (Воссенберг, 2016).

По-третє, розглядаються підприємці як «Соціально вкорінені люди, які мають стать, тіло, клас, вік, сім'ю, релігію та етнічну належність і живуть у певному історичному, соціальному, економічному та географічному контексті» (Brush et al., 2009; Воссенберг, 2016). Таким чином, з гендерної точки зору, не лише мікроекономічні фактори впливають на можливості жінок брати участь у бізнесі (Воссенберг, 2016), а й макрофактори, такі як інститути (Acemoglu and Robinson, 2012; Sen, 2015), і «різні типи жінок-підприємців можуть мати різні практичні або стратегічні потреби» (Воссенберг, 2016).

По-четверте, гендерна лінза дає змогу визначити, як соціальна ідентичність, у т. ч. вік, стать, здоров'я та релігія, може впливати на підприємців, і пояснити нерівність (Воссенберг, 2016).

По-п'яте, у контексті гендерного погляду на інклюзивний бізнес розрізняють принаймні два типи підприємців: тих, що орієнтовані на **виживання та**

зростання (Vossenberг, 2016), і тих, які базують свою діяльність на **необхідності та можливостях** (Fuentelasz та ін., 2015; Zoumba, 2018). З одного боку, підприємці, які спрямовують свою діяльність для виживання чи потреби, – це (1) ті, у кого невеликий або відсутній намір/мотивація розвивати або розширювати свій бізнес (Hurst and Pugsley, 2011); (2) залучені до низькоякісної підприємницької діяльності або підприємницької діяльності для існування, що мотивована необхідністю (Schoar, 2010; Fuentelasz et al., 2015); і (3) які створюють робочі місця для власників (Reynolds, 2010; Hurst and Pugsley, 2011). Їм важко поєднувати свій бізнес із неоплачуваними обов'язками по догляду чи заробити достатній рівень доходу, щоб задовольнити потреби домогосподарств (Karim, 2001; Berner et al., 2012; Vossenberг, 2016). Основна причина, чому й надалі займаються бізнесом підприємці виживання (SE), полягає в тому, що вони не мають можливостей, свободи або розширюють свій бізнес за межі власних трудових і управлінських можливостей (Berner et al., 2012; Vossenberг, 2016). Таким чином, така підприємницька діяльність дає мало переваг суспільству загалом (Баумол, 1990). Однак такі підприємці становлять значну частину бізнесу. Наприклад, 31 і 37% стартапів (підприємств, що зароджуються), зареєстрованих у Гані та Нігерії, були підприємцями з необхідності та не мали наміру розвивати свій бізнес (Xavier et al., 2013). Отже, політика розвитку підприємництва часто неефективна, оскільки вона не визнає того факту, що підприємці, які вижили, не обов'язково мають амбіції зростання (Vossenberг, 2016). З іншого

боку, підприємці, які орієнтовані на зростання або створюють можливості: (а) займаються більш продуктивним і трансформаційним підприємництвом; (б) мають тенденцію до впровадження інновацій, створюючи нові продукти, процеси та робочі місця; і (в) розширюють податкову базу для уряду (Sobel, 2008; Hurst and Pugsley, 2011; Fuentelasz et al., 2015). У науковій літературі окреслено основні фактори, що сприяють зростанню бізнесу (переходу від орієнтації на виживання до зростання), які закладені в теорії інституцій (North, 1990) і політиці інклюзивного розвитку (Sen, 2015). Згідно з такими дослідженнями фундаментальні детермінанти зростання підприємства є політичними (регуляторними), такими як інститути, які заохочують бізнес до розвитку (North, 1990; Acemoglu, 2009; Khan, 2010; Sen, 2015) [203].

Інститути та підприємництво

Підприємництво та бізнес розвиваються в інституційному середовищі, яке сприяє бізнесу [229]. «Інститути стосуються регуляризованих моделей взаємодії, за якими суспільство організовує себе: правил, практик і конвенцій, які структурують людську взаємодію» (UN Environment, 2019). Вони також можуть бути «Правилами гри або, більш формально, створеними людьми обмеженнями, які формують людську взаємодію» (North, 1990). Таким чином, інституції можуть потенційно формувати суспільний вибір щодо технології та накопичення (капіталу) (Acemoglu, 2009). Відповідно вони охоплюють право, соціальні відносини, права власності та системи володіння, норми, переконання, звичаї та кодекси поведінки, водночас вони можуть

бути «Формальними (очевидними, письмовими, часто мають санкцію держави) або неформальними (неписані, неявні, мовчазні, взаємоузгоджені та прийняті)» (UN Environment, 2019). У підприємницьких дебатах вагомі докази підтверджують думку про те, що інститути мають важливий вплив на створення, виживання та зростання підприємств (Eesley та ін., 2018; Chowdhury та ін., 2019).

По-перше, інституції впливають на якість і кількість підприємництва на чотирьох рівнях (Chowdhury et al., 2019). Перший рівень складається з неформальних інститутів країни, які закріплені в суспільстві та охоплюють звички, звичаї та вірування (Bruton та ін., 2010; Eesley та ін., 2018; Chowdhury та ін., 2019). Неформальні інституції спочатку впливають на «Вибір індивідів бути підприємцями, галузі та сектори, в які вони ввійдуть, і відповідні стратегії, які вони розглядатимуть» (Eesley et al., 2018). Навпаки, «норми різних зацікавлених сторін», виражені в термінах прийнятих «стратегій», впливають на фірми (Pache and Santos, 2010; Eesley et al., 2018). Неформальні інститути відіграють важливу роль, особливо коли виникають інституційні пустоти (Mair та ін., 2012). Так відбувається, наприклад, коли виникають суперечки щодо правильних дій, що приводить до «Формування неформальних норм і санкцій, які дозволяють розвивати функціональні ринки» (Eesley et al., 2018).

Другий рівень складається з офіційних регуляторних установ країни (Eesley et al., 2018; Chowdhury et al., 2019), які можуть зменшити невизначеність і ризик, пов'язані з підприємницькою діяльністю (Smallbone and Welter, 2012). У дослідженнях виявлено докази впливу

формальних інститутів, вбудованих у норми права. Офіційні інституції впливають на підприємництво, особливо на кількість підприємництва (North, 1990; Eesley et al., 2018). Наприклад: (1) спрощення «Процедур отримання ліцензій і дозволів на заснування нових фірм збільшує створення підприємств» (Klapper et al., 2006; Eesley et al., 2018); (2) зменшення державного регулювального тягаря зумовляє збільшення рівня входження в бізнес (Levie and Autio, 2011). Проте офіційні інституції можуть негативно впливати на підприємництво, якщо вартість дотримання правил висока (Klapper et al., 2006). Наприклад, сплата екологічних податків приводить до екологічної орієнтації підприємницьких підприємств, що може дорого коштувати деяким підприємцям з меншим рівнем доходів (Hrisch та ін., 2017).

Третій рівень інституційного впливу – це управління розподілом ресурсів у країні (Chowdhury et al., 2019). Наприклад, деякі науковці показали, що підприємницька діяльність дуже чутлива до змін у стабільності уряду, внутрішніх і зовнішніх конфліктів, етнічної напруги, боротьби з корупцією та норм права (Gholipour and Tajul, 2012).

Останнім рівнем інституційного впливу є розподіл ресурсів, що формується на основі перших трьох рівнів (Chowdhury et al., 2019). Наприклад, «Якість інституційного середовища впливає на ставлення, мотиви та здатність підприємця мобілізувати ресурси» (Reynolds, 2010; Chowdhury et al., 2019); і «Формує правила гри, що впливає на якість підприємництва» (McMullen et al., 2008; Chowdhury et al., 2019).

По-друге, на основі досліджень виявлено, що інституції є інтерактивними та динамічними з часом (Eesley et al., 2018; Chowdhury et al., 2019). Це вказує на те, що взаємодія неформальних інститутів більш сильна або впливовіша порівняно з формальними інститутами з точки зору кількості підприємництва. Зміни в офіційних інститутах, спрямовані на стимулювання підприємництва, можуть виявитися невдалими через «Наслідки неформальних інституційних сил, спрямованих на пошук легітимності» (Eesley et al., 2018). Неформальні інститути формують поведінку фірми, якщо вони не поєднуються з формальними інститутами, оскільки «Нормативні та культурні когнітивні елементи забезпечують соціальну структуру, в якій відбувається підприємництво» (Eesley et al., 2018). Крім того, неформальні інституції надзвичайно впливові, оскільки замість того, щоб «Нав'язуватися особам політиками, вони сприймаються як належне» соціальними та культурними нормами, які вкорінені в постійні соціальні відносини» (Толберт і Цукер, 1983; Eesley et al., 2018).

По-третє, згідно з дослідженнями, підприємництво значно впливає на інституції (Chowdhury et al., 2019) як у коротко, так і в довгостроковій перспективах (Samadi, 2019) щодо «рівня економічного розвитку країн» (Chowdhury та ін., 2019; Самаді, 2019). Так, «Підприємці є важливим джерелом інституційних змін, особливо в країнах, що розвиваються» (Samadi, 2019). Наприклад, оскільки «Інститути впливають на індивідуальну поведінку, з часом підприємці також виявляють ініціативу щодо зміни інституцій, які їм вигідні» (Chowdhury et al., 2019). Таким чином, у результаті

теоретичної дискусії зроблено висновок про «двосторонній» зв'язок між інституціями та підприємництвом (Chowdhury et al., 2019), особливо в «Інноваційних країнах і в довгостроковій перспективі» (Samadi, 2019).

Незважаючи на актуальність обговорення цієї теми, дотепер не чітко визначено, які та як інституційні фактори обумовлюють орієнтацію на зростання як на рівні фірми, так і на рівні країни, особливо якщо враховувати гендерну точку зору для підприємництва в країнах з низьким рівнем доходу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ

2.1. Економіка інклюзивних закупівель: стійкі ланцюги поставок

Переваги більш інклюзивних закупівель охоплюють **більш стійкі ланцюги поставок**, інновації та конкурентоспроможність. Європа повільніше запроваджує інклюзивну практику закупівель, ніж США, де добре розвинута підтримка різноманітних постачальників.

Європейські команди із закупівель необхідно подолати юридичні, культурні та бізнес-проблеми під час запровадження ініціатив щодо різноманітності постачальників.

Взаємодія із постачальниками та підприємцями з традиційно недостатньо представлених і маргіналізованих груп підтримує однакові можливості, надає багато соціальних та економічних переваг усім учасникам.

Переваги охоплюють більш стійкі ланцюги поставок, інновації, конкурентоспроможність за ціною та підтримку програми корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) й екологічного соціального управління (ESG).

Хоча програми підтримки різноманітних постачальників суттєво розвинуті в США, де 82% компаній зі списку Fortune 200 користуються ними, сьогодні Європа повільно впроваджує інклюзивні практики закупівель.

У 2022 р. в Європі посилюється відчуття терміновості та можливостей щодо інклюзивних закупівель: **пандемія COVID-19 викрила соціальну та расову нерівність**, молоде покоління все більше хоче працювати в компаніях, які зосереджуються на інклюзивному підході, а інвестори віддають перевагу компаніям із позитивною різноманітністю, справедливістю та залученням (DEI) [80, 81, 117, 132].

Інклюзивні закупівлі мають давню історію в США, виникли з руху за громадянські права, вони мають потужну підтримку федеральних мандатів щодо залучення постачальників із чітко визначеної групи недостатньо представлених або маргіналізованих груп.

Велика кількість постачальників у європейських країнах вимагає значної зміни перспективи від чітко визначеного у США погляду на те, що таке різноманітний постачальник, до чогось більш узгодженого з сучасною Європою.

За словами Seemab Malik з European Supplier Diversity Project, «встановлення визначень для груп меншин є найбільшою проблемою на сьогодні – бракує даних про бізнес етнічних меншин у Європі, правові нюанси потрібно зрозуміти та посилити» [<https://esdrp.org.eu/>]. **Визначення міноритарних власників бізнесу – це один із головних пріоритетів діяльності юридичної фірми Taylor Wessing** [<https://www.taylorwessing.com/>].

Для компаній-початківців доступ до таких інструментів, як визначення – це ще одна перевага приєднання до правозахисних організацій. Інший спосіб полягає в тому, щоб почати з малого і зосередитися на легко ідентифікованих підприємствах, зокрема на тих, що належать жінкам або на малому бізнесі.

Команди закупівель мають тісно співпрацювати зі своїми юристами, щоб керувати ризиками, зумовленим інклюзивною практикою закупівель. Один із ризиків пов'язаний із вузькою межею між позитивною дискримінацією та позитивними діями в Європі.

Дискримінація постачальників, навіть позитивна, за статтю, етнічним походженням та іншими ознаками є незаконною. Позитивні дії дають змогу вживати заходи для реалізації рівності минулих або нинішніх уразливих груп. На практиці це означає, що міркування різноманітності прийнятно враховувати в політиці та практиці закупівель, якщо вони не є головним фактором.

У жовтні 2022 р. ЄС мав намір ухвалити Директиву про корпоративну звітність про сталий розвиток, яка встановлює стандарти звітності для великої кількості організацій, що там працюють. Хоча стійкість часто розуміють як вплив на навколишнє середовище, ця директива – чудова можливість прискорити ініціативи щодо різноманітності постачальників і звітувати компаніям про «вплив витрат».

Різнманітність постачальників і стійкість взаємозв'язані: різноманітні компанії, зазвичай, більш стійкі, з іншого боку, постачання з різноманітного ланцюжка поставок також підтримує цілі компанії щодо сталого розвитку.

Те, що стосується ініціатив щодо сталого навколишнього середовища, також може бути застосовано до різноманітності постачальників, наприклад – інтеграція інклюзивних показників у стандарти закупівель і партнерство з постачальниками для виявлення можливостей.

Основною передумовою для успішних ініціатив щодо різноманітності постачальників у Європі й інших країнах є лідерство, яке формує належне організаційне спрямування.

Accenture як співзасновник WEConnect International переконаний, що інклюзивні, стійкі закупівлі створюють довгострокову цінність для компаній і громад.

Війна в Україні та карантини в Шанхаї, пов'язані з пандемією, показали, як збій у локальному ланцюзі постачання може стати глобальною проблемою. Проте такі небезпеки пов'язані не тільки з останніми подіями. Кібератака на ключового гравця, заблокований канал, виверження вулкана – протягом багатьох років простежувалися випадки, які серйозно впливали на ланцюжки постачання.

Ці події показують, що глобальні ланцюжки постачання іноді менш глобальні, ніж здається. Надто часто компанії дотримуються стратегії пошуку джерел, яка є менш міжнародною, а більш двосторонньою [129, 138].

Щоби протистояти цьому, лідери повинні змінити ланцюжки постачання, щоб вони були несприйнятливі до збоїв із одного джерела, наприклад, через використання кількох постачальників або кількох торгових смуг і видів транспорту. Крім того, їм потрібно вирішити

проблему підвищеної нестабільності, створивши більшу гнучкість у своїх ланцюжках постачання, зокрема за допомогою цифровізації й автоматизації.

У Deutsche Post DHL Group переважна частина бізнесу побудована на мережах. Це гарантує, що якщо один вузол виходить з ладу, то можна змінити маршрут навколо нього. Водночас, постійно збільшується стійкість, що дає змогу переміщувати ресурси (потужності авіаперевезень і навіть персонал) між підрозділами.

Світова торгівля має розширювати можливості для бізнесу, економіки та спільнот, але не за рахунок навколишнього світу. Таке бачення можна реалізувати, лише впровадивши інновації в глобальні ланцюги постачання, які забезпечують потік торгівлі. Якщо їх не розвивати, то уразливі місця світової торгівлі й надалі залишатимуть у не вигідному становищі громади та середовище в усьому світі. Необхідно діяти невідкладно, щоб торгівля виконувала свої функції, які сприяють інклюзивному розвитку економіки.

Такі зміни можливі, якщо вони побудовані на основі співпраці, а лідери галузі мають бути рушійною силою цього процесу. До того ж вони можуть бути стійкими. Насамперед необхідно розуміти особливості діяльності колег та їхні проблеми, що дасть змогу зміцнити довіру і стосунки, а також організувати ефективну й корисну роботу. Завдяки відкритому діалогу з партнерами (про викиди, права людини, критерії сучасного рабства) можна пом'якшити та, де це можливо, викоринити несприятливі наслідки. Учасники Глобального договору ООН мають підтримувати партнерів за допомогою системи сталої діяльності, розглянувши все:

від відповідального управління океаном до прав людини та від трудових стандартів до боротьби з корупцією.

Спільне перетворення торгівлі матиме хвилі ефектів, що охоплюють глобальні ланцюги постачання, підтримку громад, розвиток бізнесу та захист нашої планети.

Складні ринкові умови, які останніми роками характерні для ланцюжків постачання, також простежуються у 2022 р. Збої та низька надійність розкладу – це радше правило, ніж виняток, а виклики ускладнені війною в Україні та новими блокуваннями через COVID-19 у Китаї. Водночас у портах західного узбережжя США, ймовірно, може виникнути трудовий конфлікт [156].

Очікування глобального економічного зростання не справдилися з початку 2022 р. Проте, коли поточні обмеження в Китаї буде знято, це, ймовірно, обумовить різке зростання обсягів, що ще більше посилить портові потужності. Цей вплив залежатиме від того, скільки триватимуть карантинні заходи та чи будуть вони поширені на інші регіони й країни [161, 164].

Збої в ланцюжках постачання стали новою нормою, а карантинні заходи в Китаї – лише одна з кількох проблем, з якими галузь зіткнеться в майбутньому. Щоб зорієнтуватися в цій новій нормі, компаніям необхідно проаналізувати ланцюжки постачання, щоб побудувати більш надійні. Для цього потрібні диверсифікації мереж постачальників та інвестицій у склади й технології.

Інвестиції в технології та прозорість даних у поєднанні зі співпрацею мереж – це основа для підвищення

стійкості бізнесу та продуктивності. Важливу роль відіграє прозорість даних. Вбудовуючи показники в основні бізнес-процеси, які вимірюють кліматичні ризики, викиди вуглекислого газу, а також відходи та забруднення, у всіх ланцюжках постачання як на першому, так і на нижньому рівнях, організації отримують доступ до безперервного перегляду фінансових, соціальних і екологічних даних, що неможливо зробити за допомогою ручних процесів. Від постачальників дедалі більше вимагається, щоб їхня діяльність була прозорою [145].

Оскільки нове законодавство вимагає від організацій більш послідовного та систематичного вирішення питань щодо прав людини, бізнес-лідерам потрібні механізми моніторингу та перевірки на основі даних у всьому ланцюжку створення вартості організації.

Співпраця між бізнес-мережами необхідна для проєктування, виробництва, доставки й обслуговування продуктів таким чином, щоб мінімізувати викиди вуглецю, зменшити відходи та забезпечити соціальну справедливість. Операційні, закупівельні та галузеві мережі дають змогу компаніям створювати, обмінюватися та діяти на основі стабільної бізнес-інформації. Вони можуть допомогти підтримати різноманітних постачальників і партнерів, орієнтованих на стійкий розвиток, і відкрити нові шляхи для інновацій, економії коштів і впливу на навколишнє середовище та суспільство.

Ланцюги постачання не будуть стійкі, якщо не вжити заходи. Управління ланцюгами постачання – це жонглювання. Акцент на найважливішому постійно

зміщується між якістю, доступністю, вартістю, інноваціями та стійкістю. В умовах пандемії та війни потрібно приділяти увагу мінімізації впливу збоїв і дефіциту.

Навіть коли світова торгівля розвивається безперешкодно, ланцюжки постачання стикаються із взаємопов'язаними (і суперечливими) вимогами з боку бізнесу, інвесторів, регуляторів і уряду. Зміна клімату підвищила обізнаність про необхідність сталого розвитку. Проте питання щодо скорочення викидів вуглецю настільки складне, що, здається, його вирішити неможливо.

Так, близько 90% викидів CO₂, які створює компанія Siemens, походять не від її власної діяльності, а від складної мережі з 65 000 постачальників у 140 країнах.

Вирішення проблеми полягає в цифровізації та згуртованій стратегії. Програма Siemens Carbon Web Assessment заохочує постачальників оптимізувати викиди. Green Digital Twin має інформацію про вплив кожного продукту, який виробляють постачальники. Siemens об'єднує зусилля з великими гравцями галузі, щоб створити відкриту мережу співпраці між компаніями. Блокчейн і технології цифрового близнюка дають змогу відстежувати викиди кожного компонента продукту, що робить їх прозорими для всіх учасників його створення [156].

Команда інклюзивних ринків і ланцюгів створення вартості (ІМ) у відділі малого та середнього бізнесу працює над ширшою системою правил, норм і допоміжних функцій, що оточують ланцюжки створення

вартості та ринки, щоб визначити й ефективно усунути першопричини виникнення проблем. Ґрунтуючись на уроках, отриманих у рамках проєкту ILO Lab (2014–2020), команда використовує системний підхід, щоб зрозуміти, як ринок або ланцюг створення вартості функціонує в його контексті, чому він може не задовольняти потреби певної цільової групи, і як можна вирішити його глибоко вкорінені обмеження для сприяння гідній праці.

Основна мета діяльності команди – досягнення впливу:

– **Інклюзивного.** Співпрацюючи з державними та приватними зацікавленими сторонами, варто розробляти проєкти та сприяти покращенню способів роботи, які створюють більше можливостей для працівників і найменших підприємств у ланцюжках створення вартості та на ринках (створення робочих місць), а також вирішити проблему продуктивності та дефіциту гідної праці, що перешкоджає соціальному розвитку (покращення роботи);

– **Стійкого.** Зміни в поведінці державних і приватних акторів стимулюють розвиток ще тривалий час після завершення проєктів, оскільки втручання узгоджуються зі стимулами та можливостями учасників;

– **Масштабованого.** Коли глибоко вкорінені обмеження усуваються для сприяння більш інклюзивним і краще функціонуючим ланцюжкам створення вартості, непрямі учасники відтворюють нові методи роботи. Це спричиняє зміни в усьому секторі, а не впливає лише на учасників, які безпосередньо працювали над проєктом.

Підхід до інклюзивних ринкових систем (AIMS) був розроблений разом з УВКБ ООН, з яким МОП

співпрацює з 2013 р. На цьому веб-сайті презентовано роботу підрозділу ILO-SME щодо сприяння розвитку ринкової системи для малих і середніх підприємств (налаштування примусового переміщення).

AIMS застосовує підходи «Примушення ринків працювати для бідних» (також відомий як M4P, або розвиток ринкових систем) і «Розвиток ланцюга створення вартості для гідної праці» до умов вимушеного переміщення з метою розробки цілісних і ринкових стратегій засобів до існування для біженців і місцевого населення (хостингові спільноти).

МОП застосовує підхід «Змусити ринки працювати для бідних» до ситуацій, які характеризуються вимушеним переміщенням. Якщо традиційні підходи, зазвичай, зосереджені на «засобах існування біженців» та зміцненні навичок і компетенцій біженців (наприклад, через професійне навчання), то МОП запровадила підхід «виштовхни-тягни», який прагне працювати як на боці попиту, так і пропозиції на ринку праці. Тому AIMS пропонує цілісну ринкову структуру для стратегій забезпечення засобів до існування.

Цей підхід ґрунтується на припущенні: для того, щоб будь-хто отримав змогу створити стійкі засоби до існування, необхідно виконати дві умови:

– по-перше, на ринку мають бути створені можливості для самозайнятості, якщо є попит на певний товар чи послугу, або для належно оплачуваної роботи, якщо працедавці шукають працівників;

– по-друге, людям потрібні певні навички та вміння, щоб отримати доступ до таких існуючих ринкових можливостей.

Підхід Push-Pull передбачає взаємопов'язані заходи. З одного боку, цільові втручання спрямовані на розвиток навичок і здібностей цільової групи для взаємодії з ринком, зокрема, шляхом розвитку технічних або підприємницьких навичок, зміцнення соціальних мереж або передачі активів. З іншого боку, підхід МОП до розвитку ринкових систем використовують для секторів і ланцюжків створення вартості з потенціалом для розширення та диверсифікації ринкових можливостей, доступних цільовій групі та спільноті, яка приймає. Прикладом застосування підходу до інклюзивних ринкових систем (AIMS) на практиці є нещодавня робота із сомалійськими біженцями та громадами, що приймають у Джіджіга (Ефіопія).

МОП пропонує різноманітні інструменти та підходи, які можна використовувати для втручання, багато з яких нещодавно були адаптовані та використані в умовах вимушеного переміщення. Щоб розвинути навички та здібності певної цільової групи (тобто поштовху), МОП може розгорнути спеціальну програму навчання підприємництву «Почни та вдоскональ свій бізнес (SIYB)». SIYB – це одна з найбільших у світі програм навчання підприємництву, до якої залучено понад 300 майстер-тренерів- і 65 000 тренерів у понад 100 країнах, а також понад 15 мільйонів кінцевих бенефіціарів. Крім того, МОП пропонує цільовий тренінг з підприємництва для жінок Get Ahead.

Для розвитку ринків, особливо секторів і ланцюжків створення вартості з потенціалом, МОП використовує підхід «Розвиток ланцюга створення вартості», мета якого – сприяння малим підприємствам. На основі

підходу вивчають ринкову динаміку та відносини між різними учасниками ланцюга з метою зміцнення ринкової системи загалом – підприємств, ділових відносин, фінансових мереж, допоміжних функцій, правил і норм, а також бізнес-середовища, щоб забезпечити більші переваги для бідних через економічне зростання та розвиток.

У рамках Інтегрованого плану сприяння засобам існування Агентство ООН у справах біженців УВКБ ООН співпрацює з МОП для впровадження аналізу ринкових систем у вибраних країнах. Мета співпраці МОП та УВКБ ООН – інтеграція результатів і рекомендацій аналізу ринкових систем МОП у програмування засобів існування УВКБ ООН для інформування та посилення впливу та сталості втручань УВКБ ООН щодо засобів існування для біженців і громад, що приймають. Стратегічна мета програм забезпечення засобів до існування в УВКБ ООН – організація самозабезпечення біженців.

Глобальна стратегія УВКБ ООН щодо забезпечення засобів до існування та економічної інтеграції біженців (2019–2023) спрямована на конкретні результати, щоб ефективно підтримувати та захищати біженців, а також сприяти їхній самозабезпеченості. З метою введення в дію Глобальної стратегії забезпечення засобів до існування УВКБ ООН нещодавно оновлено Оперативні вказівки щодо мінімальних критеріїв для програмування засобів до існування (UNHCR/OG/2015/4), в яких наголошено на підходах, що базуються на даних щодо покращення програм забезпечення засобів до існування в усьому світі.

Щоби підтримати УВКБ ООН у розробці та впровадженні ринкових підходів до засобів до існування біженців, було проведено понад 15 аналізів ринкової системи. Це дасть змогу сформувавши аналітичну основу для розроблення ринкових програм забезпечення засобів до існування для біженців. Звіти та підсумки (факт-листки) доступні для завантаження.

Потрясіння, що тривають на світових фінансових ринках, є симптомом глобальних подій, спричинених трьома головними мегатенденціями: зміною клімату, технологічним прогресом і зростанням геополітичної напруги. Ці проблеми докорінно змінюють бізнес-середовище.

Хоча ще надто рано говорити про «деглобалізацію», виробники детально переглядають свої бізнес-програми та стратегії глобального ланцюжка створення вартості, долаючи політичні потрясіння, екологічні катастрофи та технологічні прориви.

Поточні конфігурації глобального ланцюжка створення вартості розроблені на основі більш сприятливого бізнес-середовища. Керуючись економічною оцінкою й оптимізацією, виробники залучили ланцюжки доданої вартості до аутсорсингу та глобалізували свої постачання, щоб досягти більш масштабної економії.

Однак сьогодні бізнес-середовище стало набагато складнішим, і глобальні ланцюжки створення вартості більше не можуть зосереджуватися лише на вартості та рівні обслуговування. Виробникам потрібно збалансувати ефективність, водночас вони створюють стійкість, підвищують швидкість реагування та, у міру посилення нормативних актів, а клієнти стають більш обізнаними

про негативні зовнішні ефекти глобалізованої економіки, покращують свої стандарти сталого розвитку.

На Всесвітньому економічному форумі у Давосі 2022 р. обговорювали питання забезпечення стійких ланцюгів постачання, незважаючи на глобальні шоки.

Визначено два підходи до **стійких ланцюжків вартості** [149, 158]:

- **адаптація;**
- **трансформація.**

Виробники переосмислюють структуру глобального ланцюга створення вартості з огляду на довгострокові та короткострокові перспективи та включають стійкість до основних своїх стратегій. Проте згідно з нещодавнім дослідженням лише 12% достатньо захищені від майбутніх збоїв.

Щоби підтримати організації в їхніх зусиллях із підвищення стійкості, Платформа Всесвітнього економічного форуму для формування майбутнього передового виробництва й ланцюгів створення вартості та спільнота у співпраці з Kearney розробили Compass Resiliency Compass для масштабування можливостей стійкості за вісьмома вимірами: досконалість портфоліо, клієнт орієнтація на клієнта, фінансова життєздатність, універсальність виходу на ринок, гнучкість логістики, адаптивність виробництва, різноманітність постачальників і передове планування.

Відповідні стратегічні профілі дали змогу організаціям орієнтуватися в новому глобальному контексті, забезпечивши комплексну структуру їхньої діяльності, зробити глобальні ланцюжки створення вартості більш стійкими. Але як фірмам створити стійкість і чи це має

бути серія кількох маленьких кроків як безперервна адаптація. Чи виробникам варто зробити стрибок, щоб фундаментально змінити свій глобальний ланцюжок створення вартості?

Сильна сторона адаптації – це її поступовість. Стійкість розвивається постійно, оскільки глобальний ланцюжок створення вартості реагує на збої, зазвичай виходячи з виклику сильнішим. Незважаючи на те, що адаптація до збоїв надзвичайно важлива для виробників, щоб створити стійкість у важливому секторі фірми, вони зосереджуються лише на адаптації, наражаючись на значні ризики.

З одного боку, покладатися тільки на такий підхід не варто – це може призвести до постійного стресу в ланцюжку створення вартості, оскільки керівники зосереджуються на мінімізації збоїв, а не на вирішенні проблеми.

З іншого боку, зосередження лише на адаптації може означати, що виробники недостатньо швидко адаптуються до дуже нестабільного бізнес-середовища. Таким чином, потрібен більш трансформаційний підхід.

Хорошим прикладом цього є реакція Johnson & Johnson (J&J) на пандемію COVID. Фірма негайно створила запаси з метою забезпечення доступності критично важливих медичних товарів і уважно стежила за глобальними подіями, щоб підготуватися до непередбачуваних ситуацій, запустила ініціативи трансформаційної стійкості. Для своєї ортопедичної компанії DePuy Synthes J&J переробила шлях клієнта, використовуючи вхідні дані пацієнта, щоб краще обслуговувати кінцевого клієнта, одночасно зменшуючи необхідні запаси та дозволяючи продавцям-консультантам пропонувати

оптимізовану лінійку продуктів для хірургічних операцій, як зазначено в «Charting the Course for Global Value».

Трансформація – це необхідне доповнення, аби не відставати від нестабільного бізнес-середовища. Замість того, щоб робити невеликі кроки та розвивати стійкість залежно від інциденту, такий підхід передбачає великі стрибки, щоб проактивно підвищити гнучкість і підготуватися до будь-яких непередбачуваних ситуацій.

Трансформація для стійкості може містити фундаментальну перебудову портфоліо продуктів виробника, щоб зробити його більш стійким за дизайном, або реконфігурацію виробничої мережі в бік менших і глобально пов'язаних географічно різноманітних центрів. Численні фірми, зокрема Siemens, усвідомили важливість проектування для стійкості постачання та запровадили рішення, які дають змогу розглядати питання постачання під час проектування, а не лише під час підготовки до виробництва. Ця зміна конфігурації ланцюжків створення вартості відображена в нещодавньому дослідженні Kearney, де 92% керівників США висловили позитивні настрої щодо повторної підтримки.

Однак трансформація супроводжується значними труднощами. Перемодельовання виробничої мережі або портфоліо продуктів з урахуванням стійкості відобразиться на організаціях, тому його потрібно підтримувати відповідними управлінськими змінами. Крім того, трансформація передбачає витрати – вона потребує інвестицій і сприятиме ефективно.

У короткостроковій та середньостроковій перспективі компанії-виробники та ланцюги постачання мають посилити свої можливості реагувати на збої та відповідним чином адаптуватися. Однак у довгостроковій перспективі фірмам необхідно трансформувати свої стратегії ланцюжка створення вартості та зрозуміти, як геополітика, зміна клімату, технологічний прогрес вплинуть на формування їхньої галузі.

Після трансформаційної зміни безперервна адаптація гарантує, що будь-яка нещодавно трансформована конфігурація ланцюга створення вартості буде актуальна в умовах клімату, що постійно змінюється. Фірми мають як адаптуватися, так і трансформуватися, щоб успішно орієнтуватися в новому середовищі постійних руйнувань.

Криза COVID-19 чітко продемонструвала необхідність перегляду ланцюжків створення вартості, щоб вони краще працювали на користь людей і суспільства.

Відповідальний і соціальний пошук дасть змогу зробити ланцюжки створення вартості більш інклюзивними, диверсифікованими та стійкими. Саміт Всесвітнього економічного форуму про вплив сталого розвитку 2021 р. надає унікальну платформу для розкриття принципів, політики та партнерства, що необхідні для формування більш стійких операційних і бізнес-моделей.

Пандемія COVID-19 безпрецедентно вплинула на суспільство, зокрема на тих, хто був найбільш маргіналізованим до кризи. Споживчі та фондові ринки зазнали значного тиску, і багато ланцюжків доданої вартості не змогли працювати, що призвело до

підвищення волатильності цін на сировинні товари та перешкоджало переміщенню продуктів у різних регіонах.

Оскільки компанії й уряди переглядають свої виробничі та промислові стратегії розвитку для нової норми, світ має унікальну можливість змінити операційні та бізнес-моделі, зробити їх не лише більш продуктивними та стійкими, а й більш інклюзивними.

Відповідальний і соціальний пошук, який стосується використання купівельної спроможності організації для створення соціальної цінності, що перевищує вартість товарів, послуг або будівництва, що закуповується, може відігравати важливу роль в інтеграції знедолених громад до ланцюжків створення вартості. Таким чином вони можуть допомогти виробничим компаніям бути більш стійкими, одночасно мінімізуючи вплив криз на економіки, в яких вони працюють.

За даними Світового банку, у 2020 р. лише глобальні витрати на державні закупівлі становили щонайменше 13 трлн євро. Навіть якщо лише 1% цих витрат буде спрямовано на соціальні підприємства, вони отримають новий поштовх для вирішення найбільш актуальних соціальних проблем.

Відомо безліч прикладів, як соціальні підприємства займають лідерські позиції. Так, до них належить Кулі Кулі – автор екологічно чистих закусок із суперфудом і природних порошків морінги, які покращують здоров'я жінок. Сьогодні він є постачальником для великих корпорацій, таких як Whole Foods Market, Walmart, Costco та 11 000 інших продуктових магазинів. Poly-materia – британська компанія, яка розробляє новий

стандарт біологічно розкладного та компостованого пластику для боротьби із забрудненням планети.

Крім того, компанія Polymateria, піонер у світовій економіці, не лише надає якісні, стійкі та циркулярні продукти, а й «переробляє правила цілої галузі». Співпраця із соціальними підприємствами демонструє, як виробничі компанії можуть отримати вигоду не лише від розуміння, а й від інновацій, які привносять соціальні підприємці.

З'явилася унікальна можливість ефективніше інтегрувати соціальні підприємства та різноманітні бізнеси в ланцюжки створення вартості. У 2020 р. SAP запустила свою ініціативу 5&5 by '25, у рамках якої фірма планує до 2025 р. мати 5% своїх річних адресних витрат на закупівлі із залученням соціальних підприємств і різноманітних бізнесів. А Unilever зобов'язався вкладати 2 млрд дол. США щорічно до 2025 р. у свої ланцюжки створення вартості з постачальниками, якими володіють і керують люди з недостатньо представлених груп. У швейній промисловості компанія Ralph Lauren у 2019 р. зобов'язалася отримувати 100% бавовни та віскози на екологічно чистих джерелах і використовувати 100% переробленого поліестру до 2025 р., а також усе більше працює над диверсифікацією своєї бази постачальників і співпрацює з ними, щоб перевести їхню діяльність у бік більш сталої та інклюзивної діяльності.

Корпорації з усіх секторів – Gap, Inter IKEA, J&J, Mars, Unilever і Verizon – взяли подібні зобов'язання. Водночас їхні постачальники також вже застосовують більш інклюзивні моделі та практики. Asumen, член

Альянсу соціальних підприємців, у відповідь на COVID (CRASE) опублікував свій список 100 соціальних підприємств, що готові до корпоративного розвитку – соціальних підприємців, які співпрацюють із великими корпораціями, щоб трансформувати свою діяльність і бізнес-моделі. Отже, інтегрувати будь-яке підприємство чи бізнес у ланцюжки створення вартості можна, застосувавши цифрову інфраструктуру для побудови прозорих ланцюжків поставок, пропонуючи продукти та інноваційні рішення, які можуть допомогти корпораціям досягти своїх цілей закупівель; через фінансування трансформації таких ланцюжків вартості, сфери, де уряди можуть відігравати каталітичну роль.⁸

Зважаючи на геополітичні кризи та посилення впливу зміни клімату, що створює тиск на економіку та загрожує джерелам існування в усьому світі, компанії прагнуть підвищити стійкість своїх ланцюгів постачання.

Так, 70% провідних компаній у сфері екологічних закупівель назвали **стійкість ланцюжка постачання головним пріоритетом у 2021 р.** [202]. Всеохопний пошук, зокрема, різноманітність постачальників, пропонує рішення та можливості для створення стійкості, що необхідна для подолання цих викликів – сьогодні і в майбутньому .

Як старші бізнес-лідери можуть скористатися цією можливістю, щоб включити інклюзивний пошук у свою ширшу бізнес-стратегію, вирішуючи поточні виклики, використовуючи переваги для бізнесу та масштабуючи позитивний соціальний вплив.

⁸ <https://www.weforum.org/agenda/2021/09/shaping-the-future-of-inclusive-value-chains-through-commitments-and-innovation>.

Сьогодні, коли багато компаній – як великих, так і малих – все ще відчують наслідки COVID-19, шоківі хвилі знайшли відображення у глобальних ланцюжках постачання, що зумовлено кількома проблемами [2]. Вторинні в Україні та інші геополітичні конфлікти ще більше порушили ланцюжки постачання і спричинили руйнівний вплив на психічне та фізичне здоров'я громад. Зростання вартості палива й енергії вплинуло на постачальників, зокрема на транспортний сектор, який займається переміщенням товарів. Споживачі також відчують наслідки збоїв через зростання вартості життя. Хоча деякі з них готові подолати зростання витрат, споживачі з низькими доходами та вразливих груп зіткнуться з підвищеним ризиком через погіршення здоров'я. Це може призвести до додаткових побічних ефектів; обмежений доступ до поживної їжі може спричинити підвищений психічний і фізичний стрес та призвести до зростання соціальних конфліктів. У зимовий період збільшаться витрати на енергію, а отже, енергетична бідність вплине на громади неоднаково.

Водночас довгострокова зміна клімату та збільшення частоти екстремальних погодних явищ у всьому світі ще більше посилюють нерівність. Повінь у Пакистані, яка вирувала влітку 2022 року, та, як наслідок, порушення ланцюга постачання виявили проблему підтримки прифронтових громад, які вже відчують кризу з обмеженою здатністю адаптуватися. Оскільки такі ефекти доміно поширюються в ланцюгах постачання та спільнотах, сьогодні важливо створювати й інвестувати в інклюзивні та стійкі ланцюжки створення вартості.

Простежується взаємодія ланцюгів постачання, клімату, здоров'я населення і мирного співіснування, але необхідно поглибити розуміння цих зв'язків, щоб стимулювати дії.

В умовах тривалих збоїв деякі спеціалісти із закупівель відмовилися від звичайного бізнесу, щоб визначити, впровадити та масштабувати ініціативи, які створюють стійкість ланцюгів постачання та довгострокову прибутковість. Наприклад, деякі компанії збільшили пули постачальників або розширили довгострокові партнерства та угоди для зміцнення взаємного потенціалу [3].

Хоча інклюзивне постачання не є «срібною кулею» для усунення цих складних системних проблем, воно може сприяти їх вирішенню за допомогою інноваційних підходів в усіх ланцюгах постачання – диверсифікуючи ризики, залучаючи різноманітне мислення та використовуючи гнучкість невеликих підприємств.

Багато великих корпорацій виявили, що менші постачальники є більш гнучкими та швидше адаптуються і реагують на зміни [4]. Згідно з дослідженням, проведеним EcoVadis та Value Chain Innovation Initiative у Стенфордській вищій школі бізнесу, 63% покупців і 71% постачальників заявили, що соціально відповідальні, стійкі ланцюги постачання допомогли їм пережити кризу, спричинену COVID-19 [5]. Різноманітні й інклюзивні ланцюжки постачання не тільки стають більш стійкими та адаптованими, вони все частіше виявляються більш прибутковими й інноваційними. За даними Всесвітнього економічного форуму, компанії, які лідирують у різноманітності інклюзії, на 36% є більш прибутковими та мають до 20% вищий рівень інновацій [6].

Бай-ін на вищому рівні є ключовим кроком до впровадження інклюзивного пошуку в бізнес-стратегію. Основна увага Women4Business Daring Circle, спільної робочої групи, діяльність якої спрямована на прискорення дій щодо інклюзивного пошуку для розширення економічних можливостей жінок у всьому світі, полягає у важливості підтримки та відданості вищого рівня розширення стратегічного потенціалу трансформації ланцюжка постачання.

«Справжні зміни означають забезпечення прихильності керівництва та підтримки з боку керівництва, а також розробку стратегій, що враховують гендерну проблематику, які подолають основні причини нерівності в ланцюжку постачання» [9].

Початок **інклюзивного пошуку** потребує ресурсів, бюджету, допоміжних систем і політики, а також зацікавленості всієї організації, а керувати кораблем будуть спеціалісти вищого рівня. Бюджет потрібен для розробки або впровадження програми, а також для забезпечення постійного доступу до життєво важливих ресурсів і баз даних, наприклад, партнерство з такими організаціями, як WeConnect International, щоб надати цінний доступ до даних, стандартів і мережевих можливостей. Масштаб інклюзивних ініціатив із пошуку потребує участі різноманітних зацікавлених сторін, зокрема юридичних, фінансових відділів і відділів D&I. Допоміжні системи та політики можуть створити канали для зв'язку та координації, а також ефективну інтеграцію стратегії. Для організацій із глобальними

⁹ <https://events.womens-forum.com/womens-forum/articles/582216d5-2bb4-ed11-a8df-000d3a49e15d/women4business-daring-circle-why-engaging-direct-and-indirect-suppliers-is-critical-for-sustainable-and-inclusive-value-chains>.

ланцюгами постачання може знадобитися залучення регіональних лідерів, а також досвідчених керівників компаній [217, 248].

Розвиток інклюзивного пошуку сповільнений через обмежене усвідомлення його цінності, що часто посилюється відсутністю кількісних доказів комерційної вигоди, яку він може принести організації. Щоб заповнити такі прогалини, увагу зосереджують на пошуку ключових можливостей для змін, співпраці та переоцінки бізнес-стратегій.

Завдяки дослідженням і консультаціям з експертами та партнерами Women4Business Daring Circle виявив кілька найкращих практик і головних ідей для впровадження інклюзивного сорсингу в бізнес-стратегію, що одночасно створює сприятливе середовище для зростання та розвитку бізнесу.

Необхідно забезпечити бай-ін і зобов'язання старшого рівня, заохочувати керівників вищої ланки встановлювати зобов'язання, цілі та завдання для всієї компанії щодо інклюзивного пошуку, демонструючи комерційний потенціал і потенціал впливу за допомогою переконливих даних, потужних історій і випробуваних прикладів. Варто пов'язати ці історії та тематичні дослідження з конкретною галуззю, ключовими показниками ефективності та визначеними цілями, щоб підкреслити стратегічну цінність і забезпечити ресурси, бюджет і час, що необхідні для підтримки загальної бізнес-інтеграції та ефективного впровадження.

Варто встановити міцну внутрішню комунікацію між відділами, щоб інтегрувати їхні цілі, навички та

розуміння у нову стратегію та бізнес-кейс. Необхідно розширювати обізнаність і спроможність, поширюючи приклади найкращої практики, рекомендації та тематичні дослідження. Після встановлення досяжних цілей для кожної функції, узгоджених із цілями компанії, потрібно запроваджувати регулярні оновлення прогресу та можливості обмінюватися знаннями й передовим досвідом між відділами.

Завдяки стратегічним діям і зобов'язанням компанії можуть створювати та зміцнювати бізнес-обґрунтування для інклюзивного пошуку як всередині організації, так і за її межами.

Інклюзивне постачання – це життєво важливий компонент корпоративної стратегії рівності та інклюзії (E&I) [249]. Партнер Women4Business Daring Circle і лауреат міжнародної премії WEConnect, компанія Procter&Gamble, вказує на цінність інтеграції інклюзивного пошуку в бізнес-стратегію. Насправді, він настільки важливий, що його називають особливим стовпом уваги. У P&G різноманітність постачальників є навмисним бізнес-імперативом, який вбудовано в те, як ми працюємо та ведемо свій бізнес. Отже, у кожному випадку наше керівництво бере активну участь, оскільки ми знаємо, що збільшення різноманітності постачальників дає змогу бути найкращими. Він привносить креативність та інновації, які створюють цінність і підвищують стійкість у ланцюжку постачання – таке мислення лідера інтуїтивно зрозуміле для того, як ми працюємо. Тобто – він вбудований, а не прикручений.

Нещодавня пандемія вплинула на кожну частину ланцюжка створення вартості – від постачання сировини до кінцевого споживача. Така ситуація перевіряє

комерційну, операційну, фінансову й організаційну стійкість більшості компаній у всьому світі та відображає ризики й недоліки стійкості для багатьох організацій. Виконавчі директори прагнуть працювати на випередження, причому 67% готові збільшити інвестиції в процеси виявлення руйнувань та інновації.

Оскільки наслідки COVID-19 все ще впливають на глобальний ланцюг постачання, то компаніям важко створити стійкість своїх ланцюжків. Нижче наведено деякі з основних збоїв, що впливають на них, а також на стратегії, які провідні організації швидко впроваджують, щоб допомогти створити стійкість і гнучкість.

Варто виокремити шість ключових тенденцій, що впливають на світову пропозицію [250, 268, 272] (рис. 2.1):

1. Порушення логістики.

Постійні збої в глобальній логістиці, спричинені пандемією COVID-19, впливали на підприємства та споживачів, оскільки потік споживчих товарів на головні ринки (Північна Америка та Європа, Південно-Східна Азія та Індія) був обмежений через закриття основних глобальних портів і аеропортів, (переважно в Китаї, Південній Кореї та США).

Великі перебої в логістиці створювали хвилевий ефект у глобальних ланцюгах постачання. Товари накопичувалися на складах, кораблі із затримками прибували до основних транзитних вузлів, обмежуючи глобальні торговельні потоки й поповнення товарних запасів.

Уряди і лідери галузі прагнуть визначити стратегії, які створюють стійкість і збільшують внутрішні можливості, щоб зменшити залежність від регіональних і

глобальних ланцюжків постачання. Компанії мають переглянути альтернативні потоки ланцюга постачання, створити можливості зберігання запасів ближче до своїх клієнтів і визначити, як покращити **доставку «останньої милі» та повернуті товари.**

2. Затримки виробництва.

Пандемія COVID-19 зумовила затримки виробництва. За таких умов виробники конкурують за обмежену пропозицію основних товарів і матеріально-технічну потужність, що призводить до порожніх полиць і тривалих термінів покупки для споживачів. Водночас пандемія посилила увагу до оцінювання та еволюції ланцюга постачань, коли галузь оцінює та інвестує в довгострокові стратегії, щоб прокласти шлях до нової норми після пандемії.

Дні буферизації непостійних постачань за допомогою надмірних запасів за найнижчою вартістю придбання також швидко стають пережитком минулого, оскільки виробники оцінюють ризик як головний фактор ухвалення рішень у розвитку свого ланцюжка постачання.

Підвищення обізнаності та потреба підтримувати конкурентоспроможність змусили галузі вирішувати багато проблем із постачанням і переробляти специфікації продукту. Разом вони формують більш стійкі й економічно ефективні ланцюги поставок, що дає змогу позиціонувати відповідні організації як лідерів нової норми.

3. Надмірна залежність від обмеженої кількості третіх сторін.

Незважаючи на ризик, пов'язаний із зосередженням на одному головному торговому партнерові, багато

компаній мають міцні відносини лише з одним великим постачальником, одним великим клієнтом (або експортним ринком) та/або одним основним партнером у ланцюжку постачань. Коли пандемія COVID-19 уповільнилася, багато компаній усвідомили необхідність покращити оснащення своїх ланцюгів постачання шляхом визначення альтернативних торговельних партнерств. Вони активно шукали ширший перелік, альтернативних ринків, клієнтів, транспортних та логістичних постачальників. Лідери ланцюгів постачання також звертають увагу своїх організацій на моніторинг ризиків третьої та четвертої сторін, щоб усунути внутрішні й залишкові ризики майже в реальному часі, а також **кіберризиками та ризиками підробок**.

Підприємства можуть створити **більшу гнучкість і стійкість своєї системи постачання**, взаємодіючи з постачальниками, які надають нові можливості як послугу. Нові технології, такі як системи торгівлі, можливості планування й аналітики, а також додаткові вимоги до логістики забезпечують рішення зі змінними витратами (а не довгострокові фіксовані накладні витрати), забезпечуючи підвищену гнучкість і кращий контроль витрат. Результати можуть створити міцніший, більш диверсифікований ланцюг постачання з більшим потенціалом для зменшення ризиків і витрат у майбутньому.

4. Подвоєння інвестицій у технології.

Початкові інвестиції багатьох компаній протягом останніх 18 місяців спрямовані на автоматизацію основних вузлів у ланцюжку постачання, (наприклад, інтелектуальна автоматизація, яку використовують для ефективною та безпечною роботи), серед яких –

магазини, склади, виробничі потужності та навіть корпоративні офісні будівлі. У 2022 р. очікувалося прискорення рівня інвестицій, оскільки компанії прагнуть покращити критичні можливості планування ланцюга постачань шляхом впровадження більш просунутих цифрових інструментів (когнітивне планування та інтелектуальна аналітика), а також додавання більшої цілісності та видимості в безпечні ланцюжки постачань із передовими технологіями відстеження та **блокчейн**.

Багато керівників сьогодні стурбовані відсутністю видимості в розширених ланцюгах постачання. Провідні організації використовують сучасні технології, щоб значно покращити видимість, прискорити реагування на значні збої та змінні у своїх внутрішніх, регіональних і глобальних ланцюгах постачання.

5. Ціноутворення.

Сьогодні очікується, що фахівці з ланцюга постачання та закупівель будуть не тільки учасниками переговорів. Вони також сподіваються отримати більше знань про категорії. Глибше розуміння товарів дає змогу задіяти необхідні важелі та зрозуміти правильну ціну покупки.

Прозорість витрат все ще низька. Хоча ціна категорії доступна, детальна розбивка ціни, з погляду матеріальних компонентів, відходів, перетворення, праці та доданої премії, не визначена. Часто ціноутворення за категоріями не індексується до основної ціни товару, що призвело до того, що ціни категорії не відповідають ціноутворенню товарів. Наприклад, дуже мало організацій використовують науковий спосіб

ціноутворення на паперову упаковку, зокрема гофро-ящики. У багатьох організаціях рішення про купівлю товарів базуються більше на досвіді, ніж на структурованому механізмі. Час покупки та кількість відіграють вирішальну роль під час ухвалення рішень.

Щоби подолати такі виклики, команди зосереджуються на цифровій трансформації та технологіях, що дає змогу забезпечити безперервний потік інформації в ланцюжку створення вартості й ухвалення ефективних рішень на основі розуміння. Організації використовують інструменти аналітики витрат і програмні пакети, щоби покращити видимість того, де, як і коли вони витрачають. Консолідація витрат дає змогу поліпшити купівельний важіль і силу переговорів, щоб збільшити цінність або підштовхнути до вдосконалень. Часто вона є попередником консолідації постачальників і сегментації ESG і дає змогу зменшити відмінності в якості та ціні для того самого типу продукту/послуги в різних регіонах.

6. Міграція робочої сили.

Період COVID-19 був пронизаний невизначеністю, а дефіцит на ринку праці ще більше ускладнив відновлення багатьох галузей після пандемії. Крім трудових обмежень, організації мають розглянути кілька інших факторів, не пов'язаних з COVID-19, щоби пом'якшити кадрові проблеми.

Виникнення нових технологій докорінно змінило функціонування ланцюжків постачання у всьому світі. Споживачі стають більш вимогливими, що швидше трансформує ланцюжки постачання. Сучасні операції зосереджені на технологіях та інноваціях, що ускладнює їх. З огляду на це стираються межі між навичками

професіоналів із синіми та білими комірцями з ланцюгом постачання та виробничими операціями, які потребують поєднання як фізичних, так і технологічних зусиль для підтримки та зростання сьогодні і в майбутньому.

Рис. 2.1. Ключові тенденції, що впливають формування глобального ланцюга постачання

Джерело: складено автором

Демографічні зміни також впливають на загальний фонд ресурсів. Тому організації мають переглянути свій підхід до найму та залучення покоління Z, яке становитиме значну частину робочої сили в найближчому майбутньому. Потрібно враховувати мотивацію та прагнення нових поколінь, щоб зберегти натхнення молодій когорти працівників.

Зважаючи на те, що вищезазначені питання ланцюга постачання домінують у дискусіях на рівні правління, багато організацій зіткнулися з втратою

уваги до мандатів щодо **трансформації**. **Нестача водіїв, проблеми з пропускнуою здатністю поставальників логістичних послуг, інфляція, затримки доставки, збільшення вартості вантажу, вичерпані запаси, нестача робочої сили та піки попиту спричиняють дискусії та потребують уваги.** Керівників операцій просять зосередитися не на проєктах великих змін, а на повсякденних операціях і потребах персоналу й клієнтів. Управлінці тепер навчаються, як збалансувати нагляд за реагуванням на кризу зі стратегічним мисленням, що необхідно за межами безпосередніх викликів.

Успішне впровадження мандатів на трансформацію, радше, визначатиме успіх організації після пандемії. Наразі важливо забезпечити гнучкість і стійкість операцій, виконувати проєкти, оновлювати операції та уникати непотрібних додаткових витрат.

Керівництво має переконатися, що воно запровадило масштабований процес управління кризою, є достатні лідерські здібності та документує свій досвід і знання протягом пандемії, щоб мати змогу збалансувати коротко- та довгострокові пріоритети.

Шляхи подолання вище зазначених викликів:

- **Операції мають бути гнучкими та стійкими,** щоб адаптуватися та пристосуватися в режимі реального часу до змін у торговельних потоках, нових нормативних актів, впливу COVID-19, зміни клімату, торгової напруженості та інших геополітичних зрушень.

- **Технологію потрібно ефективно використовувати, щоб зменшити експлуатаційні витрати,** забезпечити видимість і диверсифікувати спосіб задоволення потреб клієнтів.

- **Важливу роль відіграє здатність адаптуватися до цифрових операцій** і впроваджувати дієві покращення на основі даних.

- **Управління автопарком і мережі ланцюгів постачання** мають реагувати на зростання вимог клієнтів.

- **Співпраця, партнерство з постачальниками та постійний моніторинг ризиків** необхідні для зменшення ризиків у ланцюжку постачання.

- **Щоб усунути нестабільність, компанії мають зосередитися на розбудові мережі надійних постачальників (клієнтів, партнерів у ланцюзі постачання), і допомогти подолати збої та підтримувати безперервність бізнесу. Культивування стабільної пропозиції chain дає змогу організації краще передбачати, реагувати та планувати несподівані ситуації, забезпечивши міжфункціональну інтеграцію та співпрацю з екосистемою постачальників.**

Такі стратегії полегшують повний аналіз прогалин і впровадження перевірених підходів через інтеграцію цільових операційних моделей. Стратегічні елементи охоплюють оцінювання та рекомендації щодо альтернативних ринків постачальників, стратегії скорочення запасів, покращення рівня обслуговування та прийняття стратегій, до яких належать резервування постачання і критерії ефективності постачальників на основі стимулів.

Зважаючи на те, що ESG – це головний пріоритет у ланцюжку постачань, ми досліджуємо **10 найкращих компаній**, які зобов'язуються впроваджувати ініціативи DEI для підбору персоналу та в партнерстві [140, 142].

Постійне наголошення на розвитку **стійкості та стійкості в ланцюжку постачання** означає, що **все більше компаній інвестують в ініціативи різноманітності, справедливості та інклюзії (DEI)** частину своїх екологічних, соціальних і управлінських цілей (ESG). Приділення уваги DEI – це один із способів, завдяки якому підприємства можуть бути внутрішньо підзвітними та прозорими щодо свого соціального впливу та обов'язків.

Відповідно до Індексу корпоративної різноманітності Nootology, споживачі, які сприймають бренд як відданий DEI, утричі частіше розглядають їхні продукти чи послуги, порівняно з тими, хто цього не робить. Отже, **різноманітність постачальників – це основна частина нових стратегій підбору персоналу та постачальників.**

1. Капгеміні (Capgemini).

Стратегічний партнер, який керує потребами управління бізнесом за допомогою технологій. Компанія наголошує на важливості DEI у своїй внутрішній діяльності та зовнішніх партнерствах – наприклад, через свою глобальну мережу співробітників «Take Pride, Take Action». **Capgemini також прагне до 2025 р. залучити 40% жінок у свої команди.**

«Ми переконані, що різноманітне, справедливе та інклюзивне середовище робить компанію більш стійкою, гнучкою та успішною», – зауважив Шобха Міра, головний директор із корпоративної соціальної відповідальності Capgemini [10].

¹⁰ <https://www.capgemini.com>.

2. Basware

Ухвалення хмарних бізнес-рішень зі співробітниками та клієнтами в усьому світі, ініціативи щодо різноманітності та залучення – центральні для культури Basware. Компанія створила внутрішні комітети, що мають допомогти Basware надавати більшу підтримку та представництво меншин, зокрема проводив культурні заходи, такі як Місяць чорної історії, Всесвітній латиноамериканський місяць та програма наставництва «Жінки на роботі».

Basware вважає, що кожного потрібно поважати та давати можливість отримати визнання його талантів і зусиль в інклюзивному, спільному робочому середовищі.

3. Купа (Coupa)

Крім того, що **Супра пропонує єдину хмарну платформу для керування всіма транзакціями ланцюга постачання**, вона надає своїм співробітникам і партнерам доступ до потужного конвеєра різноманітності. Компанія має кілька платформ DEI, які надають особисту та професійну підтримку різноманітним спільнотам, наприклад Супра Illuminate для ЛГБТК+ спільноти та Супра Empower для жінок.

Супра гарантує, що всі співробітники навчаються DEI, що є частиною їхньої підготовки, має кілька університетських програм, згідно з якими набирають студентів із меншин.

4. Оракул (Oracle)

Інновації ґрунтуються на різноманітності та залученості в технологічну компанію **Oracle**. Вона охоплює понад 60 спільнот співробітників, зокрема жіноче

лідерство, різноманітні здібності та мережі нейрорізноманіття, мережу прайдів і мережу культурної гармонії.

Oracle вірить, що працевлаштування осіб із усіх верств суспільства – найкращий спосіб спільного розвитку. Цінуючи різноманітні погляди та заохочуючи нові ідеї, сподівається об'єднати свою робочу силу для досягнення мети: розкрити нескінченні можливості та зробити світ кращим за допомогою технологій.

5. Telus International.

Надає глобальним брендам цифровий досвід нового покоління. З моменту заснування в 2005 р. Telus прагне трансформувати технології та культуру, приділивши особливу увагу їхньому соціальному впливу. Через свої партнерства та програми, такі як «Інклюзія для людей із вадами слуху» та «Spectrum» (ресурсна група для співробітників LGBT2QA), намагається внести соціальні зміни.

«Ми прагнемо використовувати провідні світові технології та милосердя, щоб стимулювати соціальні зміни та сприяти видатним людським результатам», – зауважила Маріам Саад, директор із закупівель для ІТ у Telus, у Procurement & Supply Chain Live ^[11].

6. Аркестро (Arkestro)

Різнманітність постачальників – це головний пріоритет для провідної світової платформи прогнозування закупівель Arkestro. Крім підтримки клієнтів у логістиці пошуку, укладання контрактів, закупівель, вона використовує свою базу даних, щоб допомогти знайти найкращих постачальників, які відповідають індивідуальним цілям різноманітності.

¹¹ <https://www.telusinternational.com>.

Компанія також пропонує функції управління взаємовідносинами з постачальниками для зміцнення довіри між більш відомими компаніями та раніше мало представленими. Глобальна платформа Arkestro надає компаніям видимість, необхідну для ухвалення рішень щодо сталого й етичного партнерства.

7. Кока-кола (Coca Cola).

Як одна з найбільших компаній з виробництва напоїв у світі Coca Cola стверджує, що DEI становить основу її успіху. Команда закупівель компанії розуміє, що **ланцюг постачання – це набагато більше, ніж прибуток.**

Крім забезпечення високоякісних послуг і продуктів, Coca Cola прагне надихнути на інтеграцію та усунути нерівність у всьому світі. Вона культивує різноманітну робочу силу, яка відображає її ринки, прагне залучити до **50% жінок на керівні посади до 2030 р.**

8. United Parcel Service (UPS)

Американська багатонаціональна компанія з управління ланцюгом постачання United Parcel Service (UPS) прагне підтримувати як бізнеси, якими володіють жінки, так і ті, що належать різним власникам.

У 1992 р. UPS запустила програму різноманітності постачальників. Понад 30 років із річним бюджетом 2,6 млрд. доларів США ця програма слугувала частиною місії компанії «доставляти те, що має значення», ведучи бізнес із малими різноманітними постачальниками в усьому світу.

У 2021 р. UPS поширювала інформацію про свої ініціативи щодо різноманітності постачальників, щоб заохочувати стабільний та інклюзивний набір персоналу.

9. Citi.

Citi – це глобальний банк із простою місією: сприяти фінансовому зростанню. Він прагне не тільки захищати економічний прогрес, а й сприяти інклюзивній культурі, яка відображає різноманітність досвіду та поглядів їхніх клієнтів з усього світу.

Компанія вірить, що може просувати етичні практики ведення бізнесу, використовуючи DEI як сильну сторону. У 2020 р. Citi оголосила про свій підхід «Дії за расову рівність», пообіцявши: покращити доступність банківських послуг для кольорових громад; інвестувати в підприємства, що належать темношкірим; розширити володіння будинками для чорношкірих американців; просувати антирасистські практики у фінансових послугах. Фонд Citi Impact також інвестує в стартапи, що належать жінкам або групам меншин.

«Різноманітність постачальників – це стратегічний імператив бізнесу, це не те, що приємно мати, а те, що необхідно мати. Найважливіше, що ви матимете можливість постійного прогресу, інновацій та креативності», – пояснила Джаветт Хайнс, глобальний керівник відділу розвитку ланцюгів поставок, інклюзії та сталого розвитку Citi, на заході з питань закупівель і ланцюгів постачання [12].

10. IBM

Сьогодні технологічна компанія IBM посіла перше місце. Вона має не лише прозорі та дієві цілі ESG, спрямовані на те, щоб зробити світ бізнесу більш соціально та екологічно етичним, а й власну платформу Be Equal, яка просуває права чорношкірих, Divers

¹² <https://www.citi.com>.

Ability, латиноамериканців, корінних народів, ЛГБТ+, паназійців, ветеранів та жіночі ініціативи DEI.

«Якщо ви шукаєте рецепт, різноманітність – це перший крок, але ви повинні створити справедливі простори, щоб отримати належний досвід співробітників. Довіра, сприяння належності та прийняття того, що робить нас людьми – наших відмінностей та емоційного зв'язку – через мету та цінності. Це майбутнє роботи в глобальних ланцюгах постачання», – сказала журналу Sustainability Magazine Шері Хініш, глобальний керівник відділу послуг, альянсів і стратегії сталого розвитку IBM [13].

IBM розуміє, що DEI має вирішальне значення для модернізації економіки, заснованої на цінностях, над якою працює ланцюг постачання в усіх галузях.

Сьогодні «різноманітність», «інклюзивний найм» і «жінки в техніці» – це популярні терміни, які постійно з'являються в робочих розмовах. Проте невидимість все ще є однією з найбільших проблем, з якими стикаються жінки, що працюють. Незважаючи на зусилля щодо просування гендерної рівності, жінки все ще недостатньо представлені в деяких галузях, зокрема в логістиці та технології.

Вражаючий глобальний бум електронної комерції надихнув більше молодих людей, особливо жінок, на кар'єрний розвиток у вищезгаданих галузях. Компанії мають вжити певні заходи, щоб заохотити ці зусилля та створити справді інклюзивну робочу силу.

Логістичні компанії, зазвичай, перебувають на перетині двох галузей, де домінують чоловіки. Різноманітність – це не просто модне слово. Це вирішальний

¹³ <https://www.ibm.com/us-en>.

фактор, який дає змогу підтримувати тісні зв'язки з клієнтами та стимулює стійке зростання бізнесу.

Різноманітність приносить відчутні переваги для бізнесу, зокрема сприяє продуктивній співпраці та творчості. Наявність глобальної команди та знайомство з різними культурами також дають змогу краще спілкуватися з клієнтами на ключових ринках у США, Європі та Азії.

Наймання з урахуванням різноманітності також сприяє стабільному зростанню. Галузь логістики вдосконалюється, створюючи нові робочі місця в різних секторах: розвиток бізнесу, обслуговування клієнтів і маркетинг. Інноваційні мислителі, незалежно від статі, матимуть вирішальне значення, щоб допомогти підприємствам розвиватися відповідно до мінливих вимог світової економіки.

У логістичній індустрії пошук персоналу часто стикається з такою самою проблемою. Гендерний дисбаланс відлякує жінок від пошуку відкритих посад, що лише посилює диспропорцію.

Компанії можуть взяти на себе зобов'язання створити гендерно різноманітну робочу силу, що буде основним показником ефективності для команд з підбору персоналу. На рівні керівництва можна досягти певних результатів, оскільки чоловіки, які становлять більшість на керівних посадах, відіграють важливу роль в обстоюванні різноманітності та мають активно працювати, щоб вирівняти умови гри. Лідери повинні наймати жінок, яких вони можуть навчати, та формувати приклади для наслідування для інших співробітниць.

2.2. Оцінка показників характерних глобальній інклюзивній економіці

Більшу частину нерівності в оплаті праці жінок і чоловіків неможливо пояснити вимірними відмінностями між ними. Серед причин різниці в оплаті праці головною є те, що жінки частіше, ніж чоловіки, працюють на низькооплачуваній роботі, яка пропонує менше переваг.

Переважаючі жінки більше років присвячують освіті і частіше, ніж чоловіки, мають ступінь доцента, бакалавра або магістра. Проте існує значний гендерний розрив в оплаті праці на кожному рівні освіти. Загалом жінки змушені здобувати ще одну освіту, щоб отримувати таку саму зарплату, як і чоловіки, які мають нижчий рівень освіти.

Отже, перший показник, який аналізуємо, це – % зайнятих жінок. Загалом жінкам платять не так багато, як чоловікам, навіть якщо вони працюють повний робочий день і цілий рік. За таких умов отримують 83,7% від зарплати чоловіків. Ця нерівність є ще більшою для темношкірих і латиноамериканок.

Гендерний розрив в оплаті праці не усувається сам собою, оскільки жінки старіють і розвиваються далі в кар'єрі. Насправді різниця в оплаті праці для старших жінок більша, ніж для молодих, і старші темношкірі та латиноамериканки мають найбільші відмінності в оплаті праці. На рис. 2.2. графічно відображено цей у показник 2010 р. та 2020 р. Загалом проаналізовано 265 країн світу.

Таблиця 2.1.

% зайнятих жінок

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс.↑ 2020, %	Країни	Макс. Δd ↑, 2021/2011	Країни	Мін.↓ 2020, %	Країни	Мін. Δd ↓, 2021/2011
Катар	99,85	Ірак	0,23	Нігер	1,77	Саудівська Аравія	-0,11
Кувейт	99,51	Вірменія	0,15	Гвінея	2,23	Еквадор	-0,11
Білорусь	97,50	Камбоджа	0,15	ЦАР	2,29	Беліз	-0,11
Бахрейн	97,03	Фіджі	0,12	Чад	3,10	Куба	-0,10
Ірак	96,58	Бангладеш	0,12	Південний Судан	3,96	Панама	-0,09
Макао, Китай	96,24	Туреччина	0,11	Сьєрра-Леоне	4,01	ОАЕ	-0,08
Норвегія	96,23	Кабо-Верде	0,10	Бенін	4,32	Аргентина	-0,07
Йорданія	95,67	Єгипет	0,09	Сомалі	4,42	Бруней	-0,07
Оман	95,39	В'єтнам	0,08	Мозамбік	6,25	Чорногорія	-0,06
Гонконг	94,98	Самоа	0,07	Еритрея	7,07		

Джерело: складено автором [201, 201, 205]

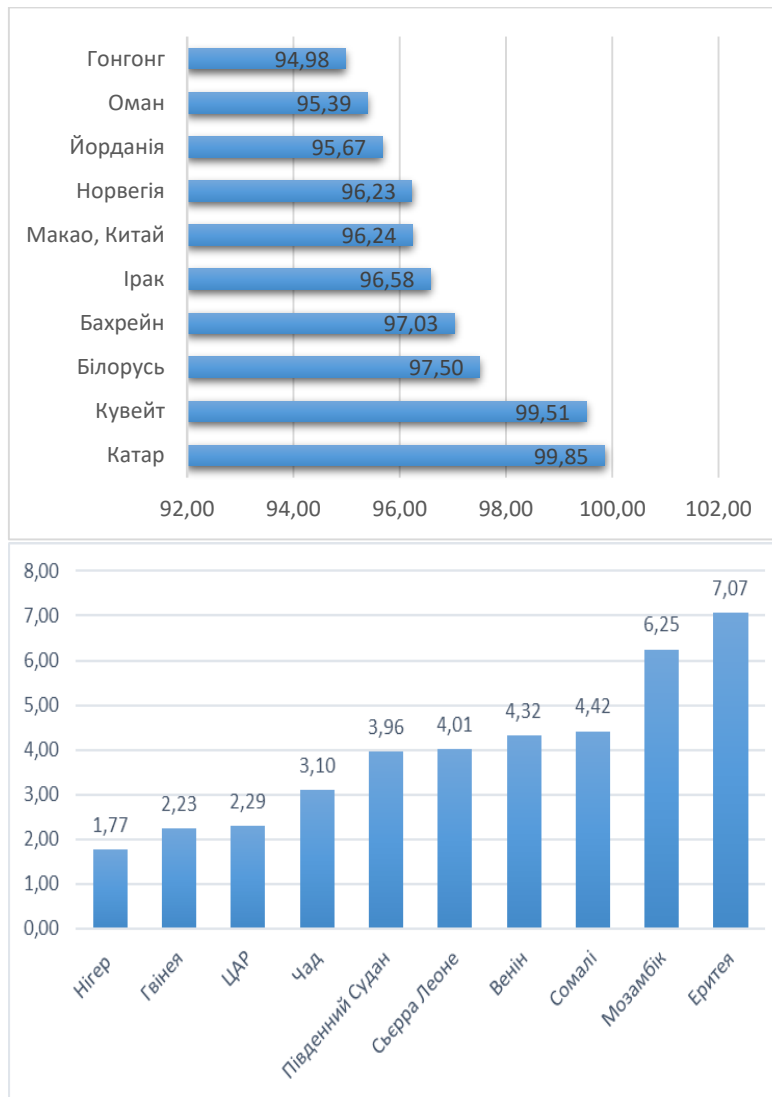

Рис. 2.2. % зайнятих жінок, країни з найвищим та з найнижчим показником

Джерело: розраховано автором [201, 201, 205]

Найбільшими причинами гендерного розриву в оплаті праці, які можна визначити, є відмінності в професіях і галузях, де працюють жінки та чоловіки. У професіях, де платять менше ніж 30 000 доларів США на рік, і з трьох штатних працівників – двоє жінки, на роботах із середньою оплатою 100 000 доларів США або більше – менше ніж одна жінка з трьох штатних працівників.

Країни Перської затоки зламали історичні нарративи щодо участі жінок в економіці: за останні три

десятиліття жінки досягли там значних успіхів у здобутті рівня освіти й участі в робочій силі. Сьогодні вони лідирують у регіоні Близького Сходу та в країнах Північної Африки, а деякі держави вийшли на рівень середніх світових показників або перевищили їх.

Країни Перської затоки вклали значні кошти в те, щоб освіта стала більш доступною для дівчат і молодих жінок. З часом вона перевершила рівень однолітків-чоловіків у більшості країн. Ці здобутки перенесли, принаймні частково, на збільшення участі жінок в економіці.

Наявність відповідних робочих місць у державному секторі була головним фактором, що спонукав до виходу жінок Перської затоки на ринок праці, забезпечуючи соціально прийнятні простори для економічної активності. Однак зростання чисельності населення та зменшення доходів від нафти з часом обмежили доступ громадян до державних посад.

У деяких країнах жінки переходять на роботу в приватний сектор: оскільки країни Перської затоки диверсифікують свою економіку, а фірми все більше створюють прийнятне середовище для працевлаштування жінок. Бахрейнські, оманські та саудівські жінки успішно працюють у приватному секторі.

Громадянки шести країн Ради співробітництва країн Перської затоки (РСАДПЗ) досягли значного прогресу щодо рівня освіти та участі в робочій силі. Держави GCC наразі лідирують у регіоні Близького Сходу та Північної Африки (MENA) у зайнятості жінок серед громадян. Залучення жінок до економічної діяльності в країнах Перської затоки вивело їх на передову позицію щодо розширення економічних можливостей у

регіоні MENA. Це суперечить історичним наративам, які зображують країни Перської затоки, як такі, де придушують економічні, соціальні і політичні свободи жінок.

Хоча було досягнуто значних здобутків, потрібно зробити більше. Країни GCC прагнуть розвивати економіку, засновану на знаннях, незалежну від нафти та газу. Щоб досягти цієї мети, потрібно використовувати повну потужність робочої сили, особливо серед освічених жінок. Однак, незважаючи на те, що серед випускників вищих навчальних закладів жінок більше, ніж чоловіків, їхній внесок на ринок праці залишається нижчим, що свідчить про недостатнє використання людського капіталу. Дійсно, існує багато правових і соціальних перешкод для повної економічної інтеграції жінок Перської затоки.

Аналіз свідчить, що збільшення зайнятості жінок відбулося завдяки підвищенню рівня освіти та розширенню високооплачуваних робочих місць у державному секторі за рахунок доходів від вуглеводнів. Він також виявив, що хоча ці досягнення, ймовірно, збережуться в пост-вуглеводневу еру, подальше вдосконалення вимагатиме додаткових реформ. Більше того, постійні зусилля щодо диверсифікації економіки можуть з часом зруйнувати ці успіхи, якщо не проводити політику для їх підтримки.

Історично склалося так, що жінки були майже незадіяні в економіці регіону MENA¹⁴, який, своєю

¹⁴ MENA – англomовний акронім від словосполучення «Middle East and North Africa» що іменує регіон у складі Близького (Середнього) Сходу та Північної Африки. Термін MENA охоплює обширний регіон, що тягнеться від Марокко до Ірану, в тому числі всіх країн Близького Сходу та Магрибу. Є приблизним синонімом терміну «Великий Близький Схід».

чергою, мав найнижчий рівень зайнятості в робочій силі в світі. Обмеження законодавства про працю та патріархальний гендерний контракт, згідно з яким чоловіки були основними годувальниками, відповідаючи за забезпечення доходу та засоби до існування для домогосподарства, тоді як обов'язки жінки обмежувалися домашньою роботою та турботою про сім'ю, призвело до того, що жінки РСАДПЗ¹⁵ набагато рідше виходили на ринок праці. Крім того, консервативні соціальні норми перешкоджали їх активній участі у суспільному житті та обмежували їх мобільність. Особливо це стосувалося більш консервативних верств суспільства, таких як бедуїнські громади та невеликі села, які обмежували внесок жінок в економіку. У результаті в 1965 р. жінки становили менше 4% робочої сили Бахрейну і лише 2,5% робочої сили в Кувейті.

Країни Перської затоки стали на шлях модернізації в 1960-х р., коли почали надходити доходи від нафти. Там покращили інфраструктуру, зробили легшим і безпечнішим пересування, запровадили соціальні послуги, зокрема збільшили кількість державних шкіл для дівчат, почали наймати на державні роботи, що забезпечило жінкам більш регульоване, безпечніше та соціально прийнятніше робоче середовище, ніж у приватному секторі. У результаті на початку 1970-х р. ситуація почала змінюватися. Частка зайнятих жінок у Бахреїні збільшилася до 4,9%, в Кувейті до 3% [224].

¹⁵ Рада співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) (англ. Cooperation Council for the Arab States of the Gulf; араб. المجلس التعاوني لدول الخليج العربي) — регіональна закрита міжнародна організація. В офіційній назві організації слово Перська відсутня, оскільки арабські держави воліють називати цю затоку Арабською.

Протягом 1980-х р. продовжувалося швидке економічне зростання розвивалася освіта. Бахрейнські та катарські жінки становили відповідно 13,7% і 16,8% національної робочої сили в 1981р. і 1983 р. У Кувейті частка жінок в національній робочій силі зростає до 19,6% у 1985 році.

У Саудівській Аравії консервативні соціальні норми змінювалися повільніше, ніж у сусідніх країнах, що зумовило ультраконсервативними релігійними поглядами та суттєвим клерикальним впливом на соціальні справи країни, а також більшою мірою кількістю населення, що сповільнювало темпи соціальних реформ. Жінки в Саудівській Аравії залишалися дуже сегрегованими і не могли брати участь у громадському житті або навіть до недавнього часу керувати автомобілем. У результаті участь жінок на ринку праці зростала повільніше, ніж у решті країн РСАДПЗ. У 1989 р. частка саудівських жінок у національній робочій силі не перевищувала 9%. Хоча це було помітним покращенням, порівняно з тим, що спостерігалось два десятиліття тому, все ж не відповідало решті країн РСАДПЗ. Останні реформи значно прискорили ці зміни [220].

У таблиці 2.2. розглянемо один з показників, зокрема, володіння рахунком у фінансовій установі або в постачальнику послуг мобільних грошей, молодь (% населення віком 15–24 роки) який характеризуватиме стан інклюзивної економіки, виокремлюючи мінімальні та максимальні його значення.

Таблиця 2.2

**Володіння рахунком у фінансовій установі або в
постачальнику послуг мобільних грошей, молодь
(% населення віком 15–24 роки)**

Країна	Max %, 2021	Країна	Min %, 2021
Австралія	100,00	Південний Судан	6,02
Австрія	100,00	Афганістан	7,55
Канада	100,00	Ліван	7,87
Швейцарія	100,00	Єгипет	9,74
Німеччина	100,00	Ірак	12,49
Данія	100,00	Таджикистан	18,08
Естонія	100,00	Пакистан	18,10
Об'єднане Королівство	100,00	Західний берег Йорданії і Газа	18,29
Ірландія	100,00	Туніс	24,34
Ісландія	100,00	Узбекистан	24,40

Джерело: розраховано автором

Використання мобільних грошей зросло до 2020 р., а початок пандемії ще більше прискорив застосування цифрових фінансових послуг: цей факт підтверджує Global Findex. Наприклад, у Беніні, Камеруні, Республіці Конго, Габоні, Гані, Малаві, Того та Замбії спостерігалось двозначне зростання використання рахунків мобільних грошей для фінансових операцій. Крім того, соціальні виплати здійснювалися на мобільні грошові рахунки бенефіціарів, що стало подушкою від будь-яких ризиків для засобів до існування.

Окрім цього, Global Findex 2021 висвітлив кілька важливих тенденцій, пов'язаних із мобільними грошима:

- Мобільні гроші залишаються головним рушієм фінансової доступності в країнах Африки на південь від Сахари.

Володіння рахунками мобільних грошей зросло на 12%, з 21% у 2017 р. до 33% дорослого населення у

2021 р. Це вище, ніж 7% зростання володіння рахунками у фінансових установах, таких як банки. У 20 країнах більшість населення мають мобільні грошові рахунки, ніж рахунки фінансових установ (порівняно з 10 у 2017 р.); усі вони знаходяться розташовані в Африці на південь від Сахари.

- Гендерний розрив у країнах, що розвиваються, зберігається, але мобільні гроші скорочують його.

Близько 54% усіх людей у світі, які не користуються банківськими послугами, – жінки. У країнах, що розвиваються, існує 8% різниця у володінні обліковими записами між чоловіками та жінками. У 15 країнах на південь від Сахари, де 20% дорослого населення мають лише мобільні грошові рахунки, існує статистично значущий гендерний розрив щодо володіння всіма типами фінансових рахунків. Проте в семи більше жінок, ніж чоловіків, мали лише мобільні гроші.

- У нестабільних і постраждалих від конфліктів державах мобільні гроші є найпоширенішим видом фінансового рахунку.

Це свідчить про здатність служби процвітати навіть у складних умовах. Зростаюче використання мобільних грошей для гуманітарних грошових переказів є одним із прикладів того, як це працює на практиці. У нестабільних і постраждалих від конфлікту країнах частка дорослих із рахунками мобільних грошей зросла понад 70%, паралельно зі стагнацією або зменшенням частки дорослих із рахунками у фінансових установах.

- Перешкоди для володіння рахунком мобільних грошей залишаються незмінними.

Приблизно 60% осіб у країнах Африки на південь від Сахари, які не користуються банківськими послугами, зауважили, що у них недостатньо грошей, щоб відкрити рахунок, водночас більше третини не мають мобільного телефону, щоб відкрити мобільний грошовий рахунок. Ідентичність також залишається ключовим бар'єром. Понад 100 мільйонів дорослих в країнах Африки на південь від Сахари, які не користуються банківськими послугами, не мають документів, що посвідчують особу. Це суттєва перешкода для володіння рахунком: майже третина тих, які не користуються банківськими послугами, не мають ідентифікаційного номера.

Понад 1,6 млрд. людей, які мають рахунки в країнах, що розвиваються, досі використовують готівку для оплати в торгових точках, а це дві третини дорослого населення. За винятком Китаю, лише 20% населення у країнах, що розвиваються, здійснювали цифрові платежі.

Мобільні гроші залишаються головним рушієм фінансової доступності в країнах Африки на південь від Сахари

Гендерний розрив у країнах, що розвиваються, зберігається, але мобільні гроші скорочують його

У нестабільних і постраждалих від конфліктів державах мобільні гроші є найпоширенішим видом фінансового рахунку

Перешкоди для володіння рахунком мобільних грошей залишаються незмінними

Рис.2.2 тенденцій, пов'язаних із мобільними грошима

Джерело: розраховано автором

Приблизно 85 млн. людей (5% дорослих) у всьому світі, які не користуються банківськими послугами, отримують державні платежі готівкою. Серед них – 45 млн. жінок. Багато з них мають мобільні телефони, що є засобом оцифрування державних платежів і збільшення кількості власників мобільних грошових рахунків.

Близько 11% дорослих у країнах, що розвиваються, які не користуються банківськими послугами, тобто 145 млн. людей, отримували готівкові платежі за продаж сільськогосподарської продукції. З них близько 65 млн. – жінки. Майже половина з 145 млн. живе в Африці на південь від Сахари, а близько 55% мають мобільний телефон.

У всьому світі близько 165 млн. дорослих, які не користуються банківськими послугами, працюють у приватному секторі й отримують лише готівку, багато з них мають мобільні телефони. Зокрема, таких більше 80% у Камбоджі, Єгипті та Пакистані, і близько двох третин в Індонезії.

У період з 2018 р. по 2021 р. у багатьох країнах Африки на південь від Сахари спостерігалось зростання мобільних грошових рахунків, що супроводжувалось зменшенням рахунків фінансових установ (наприклад, банківських рахунків). Лише в чотирьох країнах спостерігалось зниження загального відсотка дорослих із будь-яким обліковим записом. Мобільні гроші зараз вважаються основною фінансовою послугою, використовують не лише для платежів¹⁶.

¹⁶ <https://www.gsma.com/mobilefordevelopment/blog/findex-2021-data-why-mobile-money-is-now-a-mainstream-financial-service>.

У 2022 році 4,2 млрд. людей жили менш ніж на 6,85 доларів на день, а це на 124 мільйони більше, ніж у 2019 р.

У період з 1990 р. до 2003 р. кількість населення, яке живе менш ніж на 6,85 доларів на день, зросла з 3,6 млрд. до майже 4,2 млрд. У 2020 р. COVID-19 підштовхнув ще 179 млн. людей до межі бідності. У 2022 р. ще 124 млн. людей змушені виживати на 6,85 дол. на день. Тобто приблизно дві п'ятих населення світу (40%) живе менше ніж на 6,85 доларів на день (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Коефіцієнт бідності на рівні 6,85 доларів на день (2017 ПКС) (% населення)

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2020, %	Країни	Макс. $\Delta d \uparrow$, 2021/2011	Країни	Мін. \downarrow 2020, %	Країни	Мін. $\Delta d \downarrow$, 2021/2011
Гамбія	80,60	Бразилія	2,46	Фінляндія	0,10	В'єтнам	-2,61
Киргизія	67,60	Болівія	2,27	Кіпр	0,20	Румунія	-1,89
Індонезія	60,70	Албанія	1,80	Ірландія	0,20	Домінікана	-1,69
Грузія	58,30	Сербія	1,32	Нідерланди	0,20	Таїланд	-1,23
Вірменія	53,20	Перу	1,26	Бельгія	0,30	Білорусь	-1,11
Перу	43,00	Киргизія	1,24	Чехія	0,40	Індонезія	-0,96
Колумбія	42,20	Гамбія	1,23	Данія	0,40	Латвія	-0,96
Еквадор	34,60	Чилі	1,05	Франція	0,40	Литва	-0,91
Мексика	32,50	Коста-Ріка	0,92	Великобританія	0,70	Болгарія	-0,86
Парагвай	28,00	Колумбія	0,71	Мальта	0,80	Парагвай	-0,76

Джерело: розраховано автором

У 1990 р. 53% населення, яке зазнавало крайньої бідності, жило в країни Східної Азії та Тихоокеанського регіону. З роками спостерігається значне скорочення кількості бідних у регіонах Східної Азії та Тихого океану, Латинської Америки та інших країнах Карибського басейну і Південної Азії. У країнах Східної Азії та Тихоокеанського регіону відбулися найбільші зміни: у 1990 р. в умовах екстремальної бідності проживали понад 1 млрд осіб (53%), а у 2022 р. цей показник знизився до 4% (29 млн осіб). Цей процес супроводжувався високим рівнем зростання людського капіталу, розвитком охорони здоров'я та освіти, а також зростанням ВВП. Надзвичайна бідність все ще спостерігається в країнах на південь від Сахари [234, 245].

Частка населення, що живе в умовах крайньої бідності в Африці на південь від Сахари, скоротилася за останні три десятиліття з 53% у 1990 р. до 35% у 2022 р. Це найповільніше падіння серед регіонів світу (табл. 2.3). Населення Африки зростало швидше, ніж в будь-якому іншому регіоні з 1992 р., а отже, збільшилася кількість людей, які живуть у бідності, з 275 млн. у 1990 р. до 426 млн. у 2022 р. У результаті понад 62% населення світу, яке переживає крайню бідність (живе менш ніж на 2,15 долара на день) – це мешканці країн Африки на південь від Сахари.

Глобальні викиди вуглекислого газу (CO₂) від спалювання енергії та промислових процесів зросли на 321 Мт (0,9%) у 2022 р. до нового історичного максимуму – 36,8 Гт. (табл. 2.4). Ця оцінка базується на детальному аналізі МЕА за регіонами та за видами палива, що охоплює останні офіційні національні статистичні

дані та загальнодоступні дані про використання енергії, економічні показники та погоду.

У 2020 р. викиди скоротилися більш ніж на 5%, оскільки через пандемію COVID-19 зменшився попит на енергію. У 2021 р. вони знову зросли більш ніж на 6%.

Таблиця 2.4.

Викиди CO₂ (кг на ПКС \$ ВВП)

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd, 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd, 2021/2011	
Країни	Макс. ↑ 2020, %	Країни	Макс. Δd ↑, 2021/ 2011	Країни	Макс.↑ 2020, %	Країни	Макс. ↑ Δd, 2021/ 2011
Палау	0,52	Оман	0,500	Конго	0,03	Естонія	-0,788
Монголія	0,52	Ірак	0,451	Сомалі	0,03	Науру	-0,564
Південна Африка	0,49	Кувейт	0,421	Руанда	0,05	Україна	-0,477
Іран	0,46	Лівія	0,409	ЦАР	0,05	Узбекистан	-0,392
Кувейт	0,46	Конго	0,398	Малаві	0,05	Маршаллові острови	-0,377
Китай	0,45	Іран	0,392	Уганда	0,05	Палау	-0,308
Оман	0,45	Бруней	0,371	Швейцарія	0,06	Казахстан	-0,285
Бахрейн	0,43	Катар	0,348	Швеція	0,06	Болгарія	-0,245
Узбекистан	0,43	Таджикистан	0,342	Чад	0,06	Тувалу	-0,240
Лесото	0,43	Лаос	0,526	Коста-Ріка	0,06	Чехія	-0,224

Джерело: розраховано автором

На Китай, США, ЄС-27, Індію, росію та Японію припадає 49,2% світового населення, 62,4% світового валового внутрішнього продукту, 66,4% світового споживання викопного палива та 67,8% глобальних викидів CO₂. У 2021 р. вони збільшили викиди CO₂, порівняно з 2020 р., при цьому Індія та росія мали найбільше зростання у відносному вираженні (10,5% та 8,1%) [240].

Серед 16 країн, кожна з яких відповідає за понад 1% глобальних викидів, Китай, Індія, росія, Іран, Саудівська Аравія, Бразилія та Туреччина збільшили викиди CO₂ у 2021 р., порівняно з 2019 р. (до пандемії), причому найбільший приріст зафіксовано в Туреччині (+7,9%). Водночас ЄС-27, США, Японія, Південна Корея, Індонезія, Канада, Південна Африка, Мексика та Австралія зменшили викиди CO₂ у 2021 р., порівняно з 2019 р., причому Мексика продемонструвала найбільше скорочення (-13%) (табл. 2.4) [228, 232, 233].

Глобальне споживання електроенергії зросло на 2% у 2022 р., повернувшись до середнього показника за 2010-2019 р. (+2,8% на рік), що значно нижче темпів зростання у 2021 р. (+5,8%) [239].

Найбільше зростання припало на Азію (+3,6%) і США. У Китаї, найбільшому споживачеві електроенергії (32% світового споживання електроенергії), споживання зросло на 3,4%; незважаючи на значне уповільнення (порівняно з +10% у 2021 р. та близько +7% на рік протягом 2010–2019 р.), споживання електроенергії в Китаї більш ніж удвічі вище, ніж у 2010 р.

Економічне зростання підвищило споживання електроенергії в Індії (+9,6%) та США (+2,6%), що обумовлено екстремальними температурами, у Саудівській Аравії (+5,9%) та Індонезії (+7,7%). Споживання

електроенергії також зросло в Південній Кореї (+2,7%), Малайзії (+6%), росії та Канаді (+1,5%), Латинській Америці (+1,9%, зокрема у Мексиці +2,3%, у Бразилії +1,1%, в Аргентині +3,6%), і в Австралії (+1,9%).

Таблиця 2.5.

**Споживання електроенергії
(кВт*год на душу населення)**

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс.↑ 2020	Країни	Макс. Δd ↑, 2021/ 2011	Країни	Мін.↓ 2020	Країни	Мін.↓ 2020
Ісландія	53 832,48	Ісландія	3,08139	Гаїті	39,57	Люксембург	-0,58
Норвегія	22 999,93	Чорногорія	0,63495	Південний Судан	41,02	Норвегія	-0,54
Бахрейн	19 969,74	Корея	0,31095	Нігер	50,85	Швеція	-0,51
Катар	16 415,25	Оман	0,30927	Ефіопія	68,05	Кувейт	-0,51
Канада	15 588,49	Китай	0,29429	Еритрея	96,29	Канада	-0,50
Кувейт	15 297,81	Саудівська Аравія	0,29262	Бенін	97,13	Кюрасао	-0,50
Фінляндія	15 249,99	Тринідад і Тобаго	0,23364	Танзанія	101,94	Фінляндія	-0,47
Люксембург	13 914,68	Казахстан	0,17879	Конго	105,28	Північна Америка	-0,28
Швеція	13 480,15	Малайзія	0,16958	Нігерія	142,13	ОАЕ	-0,27

Джерело: розраховано автором

У Європі споживання електроенергії знизилося на 2,9% (-3,1% у ЄС, -3,5% у Великій Британії), у цьому сприяли різке зростання цін на електроенергію, надзвичайно м'яка погода, зусилля щодо енергозбереження,

зменшення кількості промислових об'єктів та попиту на житло. Споживання електроенергії також скоротилося в Японії (-1,7%) і в Південній Африці (-2,8%, через припинення роботи електростанцій і вимушені заходи з розвантаження).

У 2019 р. загальне споживання електроенергії в світі досягло 22 848 ТВт-год, що на 1,7% більше, ніж у 2018 р., а в ОЕСР становило 9 672 ТВт-год, що на 1,1% менше, ніж у 2018 р., тоді як кінцеве споживання електроенергії в країнах, що не належать до ОЕСР, становило 13 176 ТВт-год, що на 3,8% більше, ніж у 2018 р.

У 2019 р. і 2020 р. рівень участі жінок у робочій силі в усьому світі знизився на 3,4% порівняно з 2,4% для чоловіків. Відтоді жінки (повторно) частіше отримують роботу, ніж чоловіки, що сприяло відновленню гендерного паритету. У 2022 р. та 2023 р. паритет у рівні участі в робочій силі зріс з 63% до 64%. Однак він ще не досяг свого піку 2009 р. – 69%.

На регіональному рівні розвиток відбувався нерівномірно. Після того, як у 2022 р. в усіх регіонах відбувся спад, найбільш помітне відновлення спостерігається в Південній Азії, Латинській Америці та країнах Карибського басейну, Євразії та Центральній Азії, в Східній Азії та Тихоокеанському регіоні, а також в країнах Африки на південь від Сахари. Паритет частки робочої сили в Європі та Північній Америці практично не змінився, порівняно з 2022 р. тоді як на Близькому Сході та в Північній Африці спостерігалось незначне зниження.

Таблиця 2.6.

Зайнятість у сфері послуг, жінки (% від зайнятості жінок) (змодельована оцінка МОП)

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс.↑ 2020, %	Країни	Макс.↑ Δd , 2021/2011	Країни		Країни	Мін.↓ 2020, %
Джібуті	98,05	Вануату	0,12	Бурунді	5,35	Саудівська Аравія	-0,10
Люксембург	95,74	Сьєрра-Леоне	0,10	Непал	13,04	Ємен	-0,10
Гонконг	95,58	Туреччина	0,08	Мадагаскар	16,61	Беліз	-0,09
Гуам	95,51	Кенія	0,08	Мозамбік	16,63	Молдова	-0,08
ОАР Макао, Китай	95,29	Сомалі	0,08	Чад	17,04	Оман	-0,08
Багамські острови	95,24	Китай	0,08	Пакистан	17,74	Еквадор	-0,08
ОАЕ	94,93	Сенегал	0,08	Південний Судан	18,40	Ангола	-0,07
Пуерто-Ріко	93,07	Єгипет	0,08	Буркіна-Фасо	19,58	Катар	-0,07
Нідерланди	93,01	Бенін	0,08	Нігер	20,82	Коста-Ріка	-0,07
Віргінські острови	92,65	Руанда	0,07	ЦАР	22,43	Сурінам	-0,07

Джерело: розраховано автором

Відповідно до показників розвитку Світового банку, у 2022 році частка місць, які займали жінки в національних парламентах у світі, становила 26,47%.

У Європі та Північній Америці частка жінок у парламенті зростає з 16,8 % у 2000 р. до понад 32 % у 2022 р [94, 260].

З 1995 р., з моменту ухвалення Пекінської декларації та Платформи дій Організацією Об'єднаних Націй, кількість жінок-парламентарів у всьому світі зростає більш ніж удвічі. Тим не менш, представництво жінок у парламентах залишається дуже низьким.

Таблиця 2.7.

Частка місць у національних парламентах, які займають жінки (%)

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. ↑ 2022, %	Країни	Макс. ↑ Δd , 2021/ 2011	Країни	Мін.↑ 2022, %	Країни	Мін.↑ Δd , 2021/ 2011
Руанда	61,25	Данія	0,737203	Папуа-Нова Гвінея	1,74	Андорра	-0,34775
Куба	53,41	Намібія	0,74829	Вануату	1,92	Боснія і Герцеговина	-0,2037
Нікарагуа	51,65	Сенегал	0,748487	Оман	2,33	Ангола	-0,2036
Нова Зеландія	50,42	Норвегія	0,760803	Нігерія	3,61	Бельгія	-0,13942
ОАЕ	50,00	Фінляндія	0,769763	Тонга	3,70	Болгарія	-0,11055
Мексика	50,00	Швеція	0,785299	Катар	4,44	Бангладеш	-0,09396
Ісландія	47,62	Південна Африка	0,786681	Мальдіви	4,60	Аргентина	-0,08959
Коста-Ріка	47,37	Коста-Ріка	0,801372	Шрі-Ланка	5,33	Буркіна-Фасо	-0,07099
Південна Африка	46,50	Ісландія	0,805613	Іран	5,59	Бенін	-0,06583
Андорра	46,43	Мексика	0,845893	Маршаллові остр.	6,06	Азербайджан	-0,05247

Джерело: розраховано автором

Станом на 2021 р. жінки мають принаймні 30 відсотків місць у парламенті лише у 29 із 56 країн регіону Європейської економічної комісії ООН (ЄЕК ООН) і 40 відсотків лише у 17 [130, 253].

Таблиця 2.8.

**Співвідношення зайнятості до населення, 15+,
усього (%)**

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2020, %	Країни	Макс. \uparrow Δd , 2021/2011	Країни	Мін. \uparrow 2020, %	Країни	Мін. \uparrow Δd , 2021/2011
Катар	88,21	Мальта	0,09957	Джібуті	22,62	Венесуела	-0,0713
Мадагаскар	84,06	Сербія	0,09924	Сомалі	27,16	Бенін	-0,0589
Соломонові острови	82,35	Угорщина	0,09151	Йорданія	32,59	Таїланд	-0,0539
Танзанія	80,32	Мальдіви	0,08082	Західний берег і Газа	33,05	Перу	-0,0522
ОАЕ	79,95	Ірландія	0,08059	Ємен	33,13	Віргінські острови	-0,052
Бурунді	78,92	Боснія і Герцеговина	0,07492	Ірак	34,09	Тринідад і Тобаго	-0,0501
Ефіопія	77,35	Ямайка	0,07341	Непал	35,60	Гватемала	-0,0494
Камбоджа	75,44	Литва	0,07171	Алжир	35,90	Колумбія	-0,0491
Мозамбік	75,42	Північна Македонія	0,06292	Мавританія	36,30	Руанда	-0,047
Ліберія	73,81	Камбоджа	0,06008	Габон	37,42	Гвінея	-0,0448

Джерело: розраховано автором

У 2021 р. співвідношення жінок і чоловіків у робочій силі становило приблизно 90,77% в Макао. Для порівняння, частка жінок і чоловіків у робочій силі на

Філіппінах того ж року становила близько 64,18%. У 2019 р. і 2020 р. рівень зайнятості жінок робочої сили знизився на 3,4%, порівняно з 2,4% для чоловіків.

У 2022 р. співвідношення зайнятості до населення світу становило 56,4%, у 2003 р. було 59,1%. Північна Америка мала найвищий коефіцієнт зайнятості до чисельності населення – 58,8%, а Європа та Центральна Азія – найнижчий – 53,9%.

Рівень безробіття в ОЕСР був загалом стабільним у серпні 2022 р., дещо збільшився до 4,9%, після 4,8% у липні та 4,9% у червні. У 80% країн він був таким самим, як до пандемії. Кількість безробітних в ОЕСР дещо зросла вперше з квітня 2021 р., сягнувши 33,2 млн. 5,1% жінок і 4,7% чоловіків мали статус безробітного в серпні 2022р. Водночас безробіття в ОЕСР серед молодих працівників зросло.

Найбільше зростання відбулося в Австрії та Нідерландах. Рівень безробіття трохи знизився в Японії. Водночас зріс у Сполучених Штатах і Канаді в серпні, але дещо знизився в обох країнах у вересні.

У другому кварталі 2022 р. рівень зайнятості в ОЕСР, включаючи як найманих працівників, так і самозайнятих, досяг найвищого рівня 2005 р. (69,5%). Близько 80% усіх країн ОЕСР зафіксували зростання.

Співвідношення зайнятого та безробітного населення працездатного віку становило 73,2% у другому кварталі 2022 р., що є найвищим рівнем, зафіксованим з 2008 р. Частка жінок у робочій силі в ОЕСР досягла 65,9%.

У 2022 р. глобальне споживання енергії зростало повільніше, ніж світовий ВВП (+2,1% і близько +3%

відповідно), але рівні і тенденції енергоемності значно відрізняються в різних регіонах світу, що відображає відмінності в економічній структурі та досягненнях енергоефективності.

Спостерігалось різке скорочення енергоемності в країнах ОЕСР (-3,1% у 2022 р., вище тренду -2,2% на рік у 2010 р. і 2019 р.). Це відбулося в основному через падіння на 7,6% в Європі (включаючи -7,8% в ЄС), а також зниження споживання енергії на 4% та економічне зростання майже на 4%. Зараз енергоемність Європи на 42% нижча, ніж у середньому по світу. Крім того, скоротилася в Австралії (-2,8%), в Японії та Південній Кореї (приблизно -2% кожна) і залишилася стабільною в Сполучених Штатах (-0,3%) і Канаді (+0,4%).

За межами ОЕСР у 2022 р. енергоемність майже не змінилася. Вона залишалася стабільною в Китаї (+0,1%, на 30% вище середньосвітового значення) в Азії, в Африці (-0,7%, незважаючи на те, що у Південній Африці, споживання енергії впало на 4,5%). Трохи зросла в Індії (+0,5%, як і раніше на 9% нижче середньосвітового показника), в Росії (+1,7%, на 95% вище середньосвітового показника), але знизилася в Латинській Америці (-1%, зокрема -0,4% у Бразилії), -0,7% в Мексиці та Аргентині), а також на Близькому Сході (-2,2%) [223, 228, 271, 280].

У 2020 р. міжнародна торгівля товарами та послугами становила 20,2% ВВП ЄС. Посилення лібералізації, починаючи з 1990-х р., стало стимулом для міжнародної торгівлі. В межах ЄС відношення міжнародної торгівлі товарами та послугами до ВВП зросло з 17,8% у 2010 р. до 20,2% у 2020 р., тобто вона зростала швидшими темпами, ніж загальна економіка ЄС. Цей процес

можна пояснити, принаймні частково, зростаючою важливістю торгівлі проміжними товарами, яка була спричинена вищим рівнем міжнародного аутсорсингу в міру створення глобальних виробничих ланцюгів.

Таблиця 2.9.

**Рівень енергоємності первинної енергії
(МДж/\$2017 ПКС ВВП), 2020 р.**

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2020, %	Країни	Макс. \uparrow Δd , 2021/2011	Країни	Мін. \uparrow 2020, %	Країни	Мін. \uparrow Δd , 2021/2011
Тринідад і Тобаго	17,71	Тринідад і Тобаго	1,49079	Пуерто Ріко	0,47	Аруба	-0,8892
Нова Каледонія	14,09	Зімбабве	1,15408	Китай	0,97	Кюрасао	-0,6753
Ліберія	14,02	Уганда	1,03371	Ірландія	1,22	Ефіопія	-0,3323
Зімбабве	13,71	Туркменістан	0,93774	САР Гонконг, Китай	1,26	Науру	-0,2197
Конго	13,43	Сирійська Арабська Республіка	0,89902	Мальта	1,38	Естонія	-0,192
Ісландія	12,89	Ємен	0,73066	Бермудські острови	1,41	Сомалі	-0,1667
Уганда	12,28	Сінт-Мартен (голландська частина)	0,69447	Куба	1,51	Джібуті	-0,1647
Мозамбік	11,79	Замбія	0,63975	Панама	1,52	Казахстан	-0,1482
Туркменістан	11,14	Узбекистан	0,6347	Швейцарія	1,64	Лесото	-0,1434
Сирійська Арабська Республіка	10,68	Україна	0,58756	Шрі-Ланка	1,73	Габон	-0,1344

Джерело: розраховано автором

На це вплинула криза COVID-19 і уповільнення світових торгових потоків у 2020 р. Для ЄС доступні новіші дані, які свідчать про вплив пандемії. Співвідношення міжнародної торгівлі товарами та послугами щодо ВВП досягло максимуму – 21,8% у 2019 р., впало до 20,2% у 2020 р., а потім відновилося до 21,5% у 2021 р. Тоді як у деяких азіатських країнах було зафіксовано набагато вищі співвідношення торгівлі до ВВП.

Дві відносно невеликі азіатські економіки повідомили про найвищий ступінь впливу міжнародної торгівлі, оскільки середня вартість експорту та імпорту товарів і послуг у Гонконзі становила 174,5% його ВВП у 2020 р., тоді як відповідний коефіцієнт для Сінгапуру становив 168,4%. Ці цифри можна порівняти з набагато нижчими показниками для деяких з найбільших економік світу – ЄС (20,2%), Китаю (17,4%) і Сполучених Штатів (11,8%). Варто зауважити, що ці коефіцієнти були дещо нижчими, ніж зафіксовано в останні роки, що відображає вплив кризи COVID-19 у 2020 р.

Співвідношення торгівлі товарами та послугами щодо ВВП впало в кількох провідних економіках світу у 2010 р. і 2020 р., це було найбільш помітно в Гонконзі, Сінгапурі, Південній Кореї, Китаї. Водночас у Мексиці це співвідношення зросло з 30,4% у 2010 р. до 39,4% у 2020 р. – на 9%, у Туреччині – на 7,3% та Бразилії – на 5,4%.

У сегменті фіксованого широкосмугового зв'язку оптоволокну міцно закріпилося як провідна технологія підключення, на нього припадає 38% усіх абонентів фіксованого зв'язку на кінець 2022 р., порівняно з 28% у грудні 2019 р., незадовго до початку пандемії COVID-19 [23].

Таблиця 2.10.

Експорт товарів і послуг (% ВВП)

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс.↑ 2020, %	Країни	Макс. ↑ Δd , 2021/ 2011	Країни	Мін.↑ 2020, %	Країни	Мін.↑ Δd , 2021/ 2011
Люксем - бург	211,43	Люксем - бург	2,47	Судан	2,25	Фіджі	-0,37
САР Гонконг, Китай	204,04	Сан- Марино	2,15	Ангола	3,04	Еквато- ріальна Гвінея	-0,22
Сан- Марино	184,31	Сінгапур	2,15	Бурунді	5,00	Ісландія	-0,19
Сінгапур	184,30	Мальта	1,98	Непал	5,12	Киргизька Республіка	-0,19
Мальта	169,70	Сейшель- ські острови	1,30	Гамбія	6,47	Болівія	-0,18
Ірландія	134,41	В'єтнам	1,09	Гаїті	7,14	Гуам	-0,18
Сейшель- ські острови	111,52	Словацька Республіка	1,08	Ефіопія	7,63	Ангола	-0,17
В'єтнам	93,29	Китай	1,03	Пакис- тан	9,06	Західна і Цент- ральна Африка	-0,17
Словацька Республіка	92,35	Словенія	0,98	Вануату	9,16	Конго	-0,17
Бахрейн	89,65	Нідерланди	0,97	Нігер	10,28		

Джерело: розраховано автором

У 2022 р. Бельгія, Коста-Ріка, Австрія та Ізраїль збільшили кількість оптоволоконних з'єднань більш ніж на 40%. Частка оптоволоконних мереж у всьому фіксованому широкосмуговому зв'язку наразі перевищує 80% в Ісландії, Японії, Кореї, Іспанії та Швеції 50% у ще 10 країнах ОЕСР (Чилі, Фінляндія, Франція, Латвія,

Литва, Люксембург, Нова Зеландія, Норвегія, Португалія та Словенія). Воночас частка DSL у загальній кількості абонентів фіксованого зв'язку продовжує падати з 40% п'ять років тому до 24% сьогодні, тоді як кабельне телебачення зберігає стабільну частку протягом останніх п'яти років на рівні близько 33%.

Загалом кількість підписок на фіксований широко-смуговий зв'язок, все ще зростає майже в усіх країнах ОЕСР, сягнувши загальної кількості 481,6 млн у грудні 2022 р. та в середньому 35 підписок на 100 жителів. Тобто, з 433 млн. на кінець 2019 р. відбулося збільшення на 48,6 млн., або 11,2% за три роки. Швейцарія мала найвищий рівень проникнення – 48 підписок на 100 осіб, за нею йшли Франція (47), Норвегія (46) і Корея (45).

Підписки на мобільний широко-смуговий зв'язок, незважаючи на високі показники проникнення, зросли на 13% у 2019 р. і 2022 р. Загальна кількість досягла 1,76 млрд. в грудні 2022 р., порівняно з 1,56 млрд. трьома роками раніше. Естонія та Японія лідирують у рейтингу проникнення мобільного широко-смугового зв'язку з 204 та 197 підписками на 100 жителів відповідно. У США та Фінляндії – 176 та 160 відповідно.

Розгортання 5G продовжується швидкими темпами. Станом на липень 2023 р. він був доступний у 37 із 38 країн ОЕСР. Для 20 країн ОЕСР частка 5G у загальній кількості абонентів мобільного широко-смугового зв'язку в середньому становила 21%, причому найвища частка – в Данії (54%), Кореї (45%) і Японії (26%).

SIM-карти (M2M) знову переживають найвищі темпи зростання з усіх показників, приріст на 14% за рік. Країнами-лідерами є Швеція (222 SIM-картки M2M на

100 жителів) та Ісландія (191), за якою йдуть Австрія (128), Нідерланди (86) і Норвегія (72). Випуск та реєстрація SIM-карт М2М національними операторами для міжнародного використання в Швеції та Ісландії пояснюють їхню підвищену кількість.

Таблиця 2.11.

**Підписки на фіксований широкопasmовий зв'язок
(на 100 осіб)**

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2020, %	Країни	Макс. \uparrow Δd , 2021/2011	Країни	Мін. \uparrow 2020, %	Країни	Мін. \uparrow Δd , 2021/2011
Гібралтар	67,53	Бермудські остр.	0,87322	Гвінея	0,01	Бахрейн	-0,7226
Монако	57,67	Сейшельські остр.	0,52737	ЦАР	0,01	Нідерланди	-0,5588
Андорра	49,85	Узбекистан	0,51491	Нігерія	0,03	Монако	-0,5462
Франція	48,76	Об'єднані Арабські Емірати	0,50901	Бурунді	0,03	Фарерські острови	-0,5312
Швейцарія	47,99	Саудівська Аравія	0,44837	Конго	0,03	Британські Віргінські острови	-0,5306
Ліхтенштейн	47,52	Китай	0,43582	Нігер	0,05	Ісландія	-0,5125
Кайманові острови	46,96	Аруба	0,4346	Екваторіальна Гвінея	0,06	Данія	-0,5115
Данія	44,65	Грузія	0,384	Таджикистан	0,06	Сінгапур	-0,4835
Корея	44,27	Ірак	0,35749	Афганістан	0,07	Швейцарія	-0,4499
Німеччина	44,22	Багамські Острови	0,32523	Судан	0,07	Люксембург	-0,4348

Джерело: розраховано автором

На кінець червня 2022 р. в Ірландії було 1,95 млн. активних широкосмтових абонентських ліній. Відбулося збільшення на 0,6%, порівняно з попереднім кварталом, і на 3,0%, порівняно з 2 кварталом 2021 р. Лінії для FTTP (+7,7%), FWA (+1,4%), супутника (98%) і мобільного широкосмтового зв'язку (+12%) показали позитивне зростання в цьому кварталі. Кількість абонентських ліній VDSL (-2,6%), DSL (-5,1%) і кабельних (-1,0%) знизилася у другому кварталі.

Валовий внутрішній продукт на душу населення в Україні становив 10731,44 долара США у 2022 р. з урахуванням паритету купівельної спроможності (ПКС). ВВП на душу населення в Україні, скоригований за паритетом купівельної спроможності, становить 60 відсотків середнього світового показника. Для цього показника ми надаємо дані для Люксембургу з 1990 по 2022 р. Середнє значення для Люксембургу протягом цього періоду становило 102421,04 доларів США з мінімальним значенням 70860,82 доларів США у 1990 р. та максимальним значенням 120647,82 доларів США у 2007 р. Останнє значення з 2022 р. становить 115541,77 доларів США.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення є одним із ключових показників економічного розвитку країни та відображає рівень економічного добробуту населення. Ця характеристика надає інформацію про середній дохід кожного громадянина країни, її використовують для порівняння економічних показників різних країн.

Багато країн мають відносно невелику кількість населення. У Люксембурзі, який очолює список, у 2023 р. Проживає лише 660 000 осіб. Більшість країн,

де доволі мало населення, є експортерами енергоресурсів, регіональними фінансовими центрами та центрами експортного бізнесу.

Таблиця 2.12

GDP per capita, PPP

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2020, %	Країни	Макс. \uparrow Δd , 2021/2011	Країни	Мін. \uparrow 2020, %	Країни	Мін. \uparrow Δd , 2021/2011
Люксембург	131 511,02	Ірландія	0,89	Бурунді	787,94	Катар	-1,78
Сінгапур	118 887,82	Сінгапур	0,30	ЦАР	924,15	Китай	-1,40
Ірландія	106 570,40	Литва	0,26	Конго	1184,72	Кувейт	-0,90
Катар	102 469,97	Мальта	0,23	Сомалі	1254,34	Бруней	-0,70
Бермудські остр.	86 699,25	Румунія	0,22	Нігер	1309,34	Оман	-0,47
Норвегія	81 866,80	Естонія	0,22	Мозамбік	1353,69	Екваторіальна Гвінея	-0,39
Об'єднані Арабські Емірати	76 948,33	Гайана	0,20	Ліберія	1570,47	Саудівська Аравія	-0,29
Кайманові острови	76 580,74	Панама	0,20	Чад	1572,97	Об'єднані Арабські Емірати	-0,23
Швейцарія	75 979,77	Люксембург	0,19	Мадагаскар	1635,74	Тринідад і Тобаго	-0,21
Китай	71 500,78	Латвія	0,18	Малаві	1645,40	Сінт-Мартен (голландська частина)	-0,20

Джерело: розраховано автором

МВФ надає регулярний прогноз глобального зростання з даними як про ВВП, так і про ВВП на душу населення, які оновлюються в карті даних. Він очікує незначних змін у рейтингу першої десятки країн, оскільки повільне зростання спостерігається в усьому світі. А також МВФ очікує, що зростання світової економіки сповільниться до 3,0% у 2023 і 2024 р. з 3,5%. Падіння буде обумовлено зусиллями центробанків щодо боротьби з триваючою інфляцією шляхом підвищення процентних ставок. Очікується, що глобальна інфляція впаде до 6,8% у 2023 р. та 5,2% у 2024 р. з 8,7% у 2022 р. МВФ передбачає поступове зниження базової інфляції [121-123].

Так, у 2021 р., за даними Міжнародного валютного фонду, лише в номінальному вираженні лідерами з валового внутрішнього продукту стали чотири країни – США, Китай, Японія та Німеччина. Фактично лише ВВП США перевищує сукупний ВВП 170 країн.

Розмір валового внутрішнього продукту США становить 22 900 трлн доларів, що дорівнює 25% світового ВВП. Фінанси, страхування та нерухомість роблять найбільший внесок в економіку країни (4,7 трильйона доларів), а також професійні та ділові послуги (2,7 трлн. дол.), послуги уряду (2,6 трлн.доларів).

Економіка Китаю посідає друге місце у номінальному вираженні з ВВП і становить близько 17 трлн. доларів. Вона залишається передовою країною у світі за обсягом виробництва у різних сферах, включаючи виробництво сталі, електроніки та робототехніки.

Однією з найбільш економічно розвинених країн Європи є Німеччина, яка експортує приблизно 20%

автомобілів у світі. У 2019 р. загальний обсяг торгівлі становив майже 90% ВВП країни.

Таблиця 2.13

ВВП на одну зайняту особу

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації данцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації данцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2022	Країни	Макс. \uparrow Δd , 2021/2011	Країни	Мін. \uparrow 2022	Країни	Мін. \downarrow Δd , 2021/2011
Люксембург	233 969,09	Ірландія	0,802	Бурунді	1654,73	Китай	-1,750
Ірландія	225 920,61	Гайана	0,718	ЦАР	2389,80	Екваторіальна Гвінея	-0,604
Сінгапур	179 303,32	Джібуті	0,308	Мозамбік	2918,34	Лівія	-0,597
США	132 203,06	Європа та Центр. Азія	0,224	Мадагаскар	2933,50	Бруней	-0,340
Катар	130 755,65	Румунія	0,223	Ліберія	3327,87	Кувейт	-0,339
Швейцарія	129 356,67	Сінгапур	0,217	Конго	3366,64	Катар	-0,335
Північна Америка	128 036,85	Туреччина	0,175	Нігер	3410,87	Люксембург	-0,305
Норвегія	127 582,36	Китай	0,135	Малаві	4002,71	Пуерто-Ріко	-0,270
Бруней Даруссалам	126 385,47	Польща	0,120	Соломонові острови	4482,99	Сурінам	-0,200
Бельгія	122 847,57	Вірменія	0,109	Чад	4583,16	Йорданія	-0,186

Джерело: **складено автором**

ВВП на одну зайняту особу – це економічний показник, який вимірює суму всього внутрішнього продукту (ВВП) країни, поділену на кількість зайнятих осіб в цій країні. Він вказує на продуктивність праці та

може слугувати ознакою економічного добробуту і рівня життя населення. Вищий ВВП на одну зайняту особу може свідчити про більш ефективне використання праці та більший рівень доходу для працівників.

Таблиця 2.14.

Коефіцієнт Джині¹⁷

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. ↑ 2020	Країни	Макс. ↑ Δd , 2021/2011	Країни	Мін. ↑ 2020	Країни	Мін. ↑ Δd , 2021/2011
Колумбія	53,50	Бразилія	2,79636	Словенія	24,00	Парагвай	-0,6857
Коста-Ріка	49,20	Чилі	2,56762	Білорусь	24,40	Домінікани	-0,6785
Бразилія	48,90	Болівія	2,49328	Вірменія	25,10	Гамбія	-0,494
Еквадор	47,30	Сербія	2,00149	Україна	25,60	Грузія	-0,4848
Мексика	45,40	Албанія	1,68125	Бельгія	26,00	Уругвай	-0,4699
Чилі	44,90	Болгарія	0,09475	Бельгія	26,00	Таїланд	-0,45
Перу	43,80	Люксембург	0,01228	Чехія	26,20	Вірменія	-0,4312
Болівія	43,60	Мальта	-0,0088	Фінляндія	27,10	росія	-0,399
Парагвай	43,50	Литва	-0,0319	Данія	27,50	Білорусь	-0,3842
Аргентина	42,30	Швеція	-0,0708	Швеція	28,90	Франція	-0,3412

Джерело: розраховано автором

¹⁷ Коефіцієнт Джині — показник нерівності розподілу деякої величини чисел, що приймає значення між 0 і 1, де 0 означає абсолютну рівність (величина приймає лише одне значення), а 1 позначає повну нерівність. Найбільш відомим коефіцієнт є як міра нерівності доходів домогосподарств деякої країни чи регіону. Коефіцієнт Джині для доходів домогосподарств є найпопулярнішим показником економічної нерівності в країні.

Окрім нерівності доходів, коефіцієнт Джині також рахують для нерівності багатства (майна і капіталу), ці два показники часто суттєво відрізняються. Індекс Джині (індекс нерівності або індекс справедливості) розробив на початку ХХ століття італійський економіст Коррадо Джині. Він означає розрив між бідними і багатими верствами населення: що вище коефіцієнт, то більший розрив – 1% означає рівність доходів населення, 100% – весь дохід зосереджений в одних руках.

Для зменшення нерівності доходів окремі країни використовують механізми фіскального їх перерозподілу від найбагатших до найбідніших. Той самий механізм гіпотетично може бути реалізований на глобальному рівні. Наприклад, 10% глобального прибуткового податку для 30 найбагатших країн, що в еквіваленті становить 4,5 трлн. доларів, може подвоїти дохід на душу населення для 1,3 млрд. населення 54 найбідніших країн.

Експерти Міжнародного валютного фонду 2021 р. прогнозували, що у світі через пандемію COVID-19 розрив між бідними та багатими збільшиться. При цьому вона вплине на доходи населення набагато сильніше, ніж попередні пандемії: йдеться про спалахи SARS (2003), H1N1 (2009), MERS (2012), Ебола (2014) та Зіка (2016). Після кожної індекс Джині (індекс нерівності) зростає, і негативні наслідки зберігалися протягом п'яти років після закінчення криз, спричинених глобальними епідеміями. Цікаво, що індекс Джині в Україні – один із найнижчих у світі – 25,36%. В Азербайджані – 22,45%, Молдові – 24,5%, Білорусі – 24,75%, Словенії – 24,84%, Чехії – 25,43%, Словаччині – 25,77%. Можливо, такий аномальний результат пов'язаний з недостовірною статистикою рівня доходів громадян і високою часткою тіньової економіки.

У сусідній Польщі індекс Gini-2020 становив 30,19%, у Данії – 28,5%, Швейцарії – 32,25%, Німеччині – 32,33%, Франції – 32,55%, Британії – 33,12%.

Найбільша різниця в доходах між багатими і бідними – в ПАР (62,73%), Намібії (59,17%), Замбії (58,09%), Лесото (54,43%), Мозамбіку (53,87%), Ботсвані (53,35%), Бразилії (52,44%).

Ефективність логістики залишилася незмінною або покращилася, але розрив між найвищими та найнижчими показниками зберігався протягом останніх трьох років. Незважаючи на складніші операційні умови після пандемії, баловий профіль країн, охоплених LPI, здебільшого залишився стабільним.

Таблиця 2.15.

Індекс ефективності логістики¹⁸

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2022	Країни	Макс. \uparrow Δd , 2021/2011	Країни	Мін. \uparrow 2022	Країни	Мін. \uparrow Δd , 2021/2011
Сінгапур	4,30	Ізраїль	0,65614	Афганістан	1,90	Ємен	-0,1647
Фінляндія	4,20	Американське Самоа	0,52856	Лівія	1,90	Мадагаскар	-0,1132
Швейцарія	4,10	Бангладеш	0,47388	Сомалі	2,00	Камерун	-0,1124
Німеччина	4,10	Малі	0,47388	Ангола	2,10	Афганістан	-0,1039
Данія	4,10	ЦАР	0,45566	Камерун	2,10	Лівія	-0,1
Нідерланди	4,10	Гренада	0,45566	Гаїті	2,10	Маврикій	-0,0963
ОАЕ	4,00	Нікарагуа	0,45566	Куба	2,20	Люксембург	-0,0915
Австрія	4,00	Тринідад і Тобаго	0,45566	Ємен	2,20	Сирійська Арабська Республіка	-0,0897
Бельгія	4,00	Сомалі	0,36452	Буркіна-Фасо	2,30	Об'єднане Королівство	-0,089
ОАЕ	4,00	Джібуті	0,1398	Фіджі	2,30	Аргентина	-0,0866

Джерело: розраховано автором

¹⁸ (1=low to 5=high).

12 лідерів за рейтингом LPI 2023 р. є країнами з високим рівнем доходу. Сінгапур з результатом 4,3 посідає перше місце, як і у 2007 р. і 2012 р. Серед лідерів – Фінляндія (4,2), Данія, Нідерланди, Швейцарія (4,1), Австрія, Бельгія, Німеччина і Швеція (4,0). Канада, Об'єднані Арабські Емірати та САР Гонконг і Китай також у рейтингу. Протягом багатьох років більшість із цих економік домінували в глобальних мережах поставок.

Індекс ефективності логістики Світовий банк оприлюднював кожні два роки з 2010 р. по 2018 р., через пандемію COVID-19 і реструктуризацією методології індексу, зрештою надрукований лише в 2023 році. LPI базується на всесвітньому опитуванні зацікавлених сторін на місцях, що забезпечує зворотний зв'язок щодо «дружності» логістики країн, у яких вони працюють, і тих, з якими торгують. З 2023 р. LPI містить певні KPI та великі дані, щоб доповнити результати опитування.

Індекс ефективності логістики – це інтерактивний інструмент порівняльного аналізу, створений Світовим банком, щоб допомогти країнам визначити виклики та можливості, з якими вони стикаються в роботі з торговельною логістикою, а також те, що вони можуть зробити, щоб покращити свою ефективність. Це поєднання середньозважених балів країни за шістьма ключовими параметрами: продуктивність митниці, якість інфраструктури, простота організації відправлень, якість логістичних послуг, відстеження і своєчасність відправлень, а також практичні дані для вимірювання ефективності логістики. Цей показник вказує на відносну легкість і ефективність, з якою продукти можуть

бути переміщені в країну та всередині країни. Сінгапур і Фінляндія мають найвищий рейтинг у LPI 2023.

Результати LPI використовувались в багатьох політичних звітах і документах, підготовлених багатосторонніми організаціями, а висновки індексу забезпечують загальний світовий орієнтир для логістичної галузі та користувачів логістики. Вони також схвалені академічною спільнотою.

10 країн живуть з доходом нижче середнього мають або крихку економіку, на яку вплинули збройні конфлікти, стихійні лиха чи політичні потрясіння, або не мають виходу до моря і стикаються з труднощами підключення до міжнародних ланцюгів постачання через географічне розташування чи економію на масштабі. Незважаючи на те, що середні бали тих, хто працює з низькими показниками, підвищилися, рейтинги кількох країн залишилися незмінними. Ті, хто відчуває серйозні логістичні обмеження, часто погано працюють з точки зору логістики.

Глобальний U5MR знизився на 59% (90% інтервал невизначеності [UI] 56–61) з 93·0 (91·7–94·5) смертей на 1000 живонароджених у 1990 р. до 37·7 (36·1–40·8) у 2019 р., тоді як щорічна кількість смертей дітей віком до 5 років у світі зменшилася з 12,5 (12,3–12,7) млн. у 1990 р. до 5,2 (5,0–5,6) млн. у 2019 р. – 58% (55–60) зниження.

Станом на 2019 р. 122 із 195 країн досягли цільового показника SDG U5MR, 20 країн йдуть по шляху досягнення цільового показника до 2030 р., а 53 країнам потрібно буде прискорити прогрес, щоб досягти цільового показника до 2030 р. 116 країн досягли

цільового показника SDG NMR. Якщо нинішня тенденція збережеться, то до 2030 р. прогнозується 48,1 млн. смертей дітей у віці до 5 років, майже половина з них – неонатальний період. Якщо всі країни досягнуть цільового показника ЦСР, то до 2030 р. можна буде запобігти 11 млн. смертей у віці до 5 років.

Таблиця 2.16.

**Рівень смертності, до 5 років
(на 1000 живонароджених)**

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформативні ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформативні ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. ↑ 2021	Країни	Макс. ↑ Δd , 2021/2011	Країни	Мін. ↑ 2021	Країни	Мін. ↑ Δd , 2021/2011
Нігер	115,20	Південний Судан	0,32952	Сан-Марино	1,70	Гаїті	-0,4856
Сомалі	111,80	Нігерія	0,32244	Естонія	2,00	Малаві	-0,2427
Нігерія	110,80	Ємен	0,30597	Сінгапур	2,10	Ангола	-0,2197
Чад	107,10	Домінікани	0,27715	Фінляндія	2,20	Уганда	-0,1709
Сьєрра-Леоне	104,70	Мадагаскар	0,24178	Норвегія	2,20	Бурунді	-0,1671
ЦАР	99,90	Нігерія	0,232	Словенія	2,20	Зімбабве	-0,162
Гвінея	98,70	Гвінея	0,19603	Японія	2,30	Ефіопія	-0,1605
Гвінея	98,70	Венесуела, РБ	0,18143	Чорногорія	2,30	Індія	-0,151
Малі	97,10	Туркменістан	0,16494	Швеція	2,50	Сан-Томе і Принсіпі	-0,1496
Західна і Центр. Африка	94,37	Фіджі	0,16464	Ісландія	2,60	Есватіні	-0,1389

Джерело: розраховано автором

За останні три десятиліття світ досяг значного прогресу, і мільйони дітей мають кращі шанси на виживання, ніж у 1990 р. У 2021 р. 1 дитина із

26 померла, не досягнувши п'ятирічного віку, у 1990 р. – з 1 дитина з 11. Крім того, суттєве зниження рівня дитячої смертності відбулося в 2000-х р., порівняно з 1990-ми р. Щорічні темпи зниження глобального рівня смертності дітей віком до п'яти років зросли з 1,8% у 1990-х р. до 4,0 % в 2000 – 2009 р. і 2,7 % у 2010 – 2021 р.

У 2021 р. померло 5,0 млн дітей віком до 5 років. У всьому світі інфекційні захворювання, включаючи пневмонію, діарею та малярію, залишаються основною причиною смертності дітей віком до п'яти років разом із передчасними пологами та ускладненнями, пов'язаними з пологами.

Глобальний рівень смертності дітей віком до п'яти років знизився на 59 % з 93 смертей на 1000 живонароджених у 1990 р. до 38 у 2021 р. Незважаючи на значний прогрес, підвищення рівня виживання дітей залишається актуальною проблемою. Лише у 2021 р. щодня помирали 13 800 дітей у віці до п'яти років, це надто велика кількість дитячих смертей, яким можна було б запобігти.

У 2017 р. через небезпечні джерела води загинуло 1,2 млн. людей. Це становило 2,2% смертей у світі; у країнах з низьким рівнем доходу 6%.

Очевидні суттєві відмінності в рівнях смертності між країнами: показники високі в державах з низьким рівнем доходу, особливо в країнах Африки на південь від Сахари та Азії, часто вони перевищують 50 смертей на 100 000 осіб. У Центральноафриканській Республіці та Чаді цей показник понад 100 на 100 000. У Європі показники нижчі за 0,1 смерті на 100 000. Це більш ніж 1000-кратна різниця.

Таким чином, антисанітарія – це в основному проблема країн з низьким і нижчим за середній рівень доходів.

Таблиця 2.17.

Відсоток населення, яке користується безпечними послугами питного водопостачання

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2020, %	Країни	Макс. \uparrow Δd , 2021/2011	Країни	Мін. \uparrow 2020, %	Країни	Мін. \uparrow Δd , 2021/2011
Греція	100,00	Іран	0,90442	Чад	5,59	ЦАР	-0,0567
Нова Зеландія	100,00	Узбекистан	0,90442	ЦАР	6,18	Чад	-0,0436
Мальта	100,00	Африка на південь від Сахари	0,90442	Сьєрра-Леоне	10,62	Молдова	-0,0427
Німеччина	99,99	Зімбабве	0,90442	Руанда	12,10	Північна Америка	-0,0425
Китай	99,98	Європа та Центр. Азія	0,90442	Ефіопія	12,58	Лесото	-0,0421
Нідерланди	99,97	Нова Каледонія	0,90442	Кірібаті	14,69	Україна	-0,0409
Бельгія	99,91	Сінгапур	0,90442	Уганда	16,65	Гана	-0,0408
Пуерто-Ріко	99,86	Пуерто-Ріко	0,90442	Непал	17,58	Лаоська НДР	-0,0393
Об'єднане Королівство	99,82	Конго	0,90442	Лаоська НДР	17,68	Парагвай	-0,0392
Кіпр	99,77	Західна і Центр. Африка	0,90442	Конго	18,99	Словенія	-0,0391

Джерело: розраховано автором

З 2015 р. понад 687 млн. людей отримали доступ до безпечних сервісів. У 2022 р. 5,82 млрд. осіб скористалися безпечними послугами, а ще 1,5 млрд. – основними послугами.

Проте 2,2 млрд. людей все ще не мали доступу до безпечних послуг з водопостачання, у тому числі 1,5 млрд. з базовими послугами, 292 млн. з обмеженою водою, 296 мільйонів використовували неудосконалені джерела, а 115 млн. все ще збирали питну воду безпосередньо з річок, озер та інших джерел поверхневих вод. Найбідніші верстви населення та ті, хто живе в сільській місцевості, найрідше користуються основними послугами. У більшості країн тягар збору води падає переважно на плечі жінок і дівчат.

У всьому світі приблизно 70% дітей отримують початкову освіту. Однак лише 43% дітей із найбідніших верств населення мають доступ до освіти, порівняно з 85% дітей із найбагатших. У різних регіонах добробут сімей по-різному впливає на рівень завершення середньої освіти.

У Західній і Центральній Африці, а також у Східній і Південній Африці діти з багатих верств населення мають приблизно в 5 разів більше шансів закінчити початкову середню школу, ніж діти з бідних. Загальна кількість дітей середнього шкільного віку, які не відвідують школу, зменшилася майже на 30% з 2000 р. Однак у 2020 р. все ще було понад 195 млн. дітей середнього шкільного віку, які не відвідували школу, серед них більше хлопчиків, ніж дівчаток. Прогрес у зменшенні кількості дітей середнього шкільного віку, які не відвідують школу, значно сповільнився з 2010 р.

Існують різні відмінності за регіонами та соціально-економічним становищем. У всьому світі 13% дітей молодшого шкільного віку не відвідують школу, а розрив між дітьми з найбагатших і найбідніших сімей становить 21%. Різниця за багатством є найбільш

гострою в Західній і Центральній Африці, де розрив сягає 44%.

Таблиця 2.18.

Відсоток зарахування до середньої школи

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2020, %	Країни	Макс. \uparrow Δd , 2021/2011	Країни	Макс. \uparrow 2020, %	Країни	Макс. \uparrow Δd , 2021/2011
Палау	157,70	Палау	1,084	Танзанія	31,42	Бельгія	-0,347
Бельгія	151,57	Австралія	0,924	Малі	37,29	Вірменія	-0,327
Швеція	145,62	Саудівська Аравія	0,774	Мавританія	38,19	Тонга	-0,312
Фінляндія	144,23	Кюрасао	0,765	Мозамбік	39,02	Нідерланди	-0,289
Коста-Ріка	142,02	Молдова	0,745	Ліберія	39,51	Чорногорія	-0,267
Ірландія	135,22	Оман	0,736	Буркіна-Фасо	39,70	Румунія	-0,266
Австралія	134,45	Бразилія	0,716	Бурунді	40,56	Гренада	-0,254
Данія	130,86	Об'єднані Арабські Емірати	0,710	Сенегал	41,79	Німеччина	-0,253
Іспанія	124,83	Сінгапур	0,709	Африка	42,60	Бруней	-0,250
Нова Зеландія	120,38	Грузія	0,705	Африка на південь від Сахари	43,90	Білорусь	-0,247

Джерело: розраховано автором

Освіта, яку діти здобувають у середній школі, дає їм навички, необхідні для повноцінної участі в житті суспільства. Хоча тривалість у кожній країні різна, середня освіта зазвичай охоплює вік від 12 до 17 років і поділяється на два рівні: нижча середня освіта (триває від 3 до 4 років) і старша середня освіта (триває від 2 до 3 років). Однак у 2021 р. відвідували школу лише

двоє з трьох дітей молодшого шкільного віку і лише кожна друга дитина середнього шкільного віку. З 2000 р. по 2020 р. кількість дітей молодшого шкільного віку, які не відвідували школу, скоротилася з 98 млн. до 63 млн., а старшого шкільного віку – з 175 млн. до 132 млн. Хоча за останні кілька десятиліть було досягнуто помітного прогресу, залишаються проблеми у зменшенні регіональних відмінностей і нерівності серед учнів середнього шкільного віку з різного соціально-економічного середовища.

Таблиця 2.19

Зарахування до школи, індекс гендерного паритету (GPI)

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2020	Країни	Макс. \uparrow Δd , 2021/2011	Країни	Мін. \uparrow 2020	Країни	Мін. \uparrow Δd , 2021/2011
Кюрасао	1,22	Кюрасао	0,7510	Бенін	0,81	Уругвай	-0,2045
Бурунді	1,21	Маршаллові остр.	0,6835	Кот д'Івуар	0,82	Перу	-0,2001
Тонга	1,18	Камбоджа	0,6692	Ліхтенштейн	0,83	Таїланд	-0,1961
Бангладеш	1,17	Філіппіни	0,6633	Камерун	0,85	Домініка	-0,1942
Сенегал	1,16	Фіджі	0,6611	Малі	0,86	Колумбія	-0,1886
Вануату	1,14	Бразилія	0,6451	Оман	0,87	Аргентина	-0,1855
Бельгія	1,13	Джібуті	0,6369	Саудівська Аравія	0,88	Домініканська респуб.	-0,1813
Уругвай	1,11	Тувалу	0,6249	Мозамбік	0,89	Монголія	-0,1811
Маршаллові острови	1,11	Об'єднані Арабські Емірати	0,6244	Перу	0,90	Беліз	-0,1769
Ірландія	1,10	Грузія	0,6230	Лаос	0,90	Ісландія	-0,1753

Джерело: розраховано автором

У 2021 р. глобальні скориговані чисті показники відвідування початкової та старшої середньої освіти становили 65% і 52% відповідно. Діти з міських районів і найзаможніших домогосподарств мають набагато вищі показники відвідування як нижчої, так і старшої середньої освіти, при цьому розрив зростає на старшому рівні середньої освіти.

У всьому світі середню освіту здобувають більше дівчат, ніж будь-коли, але в багатьох африканських країнах вони все ще залишаються в невивідному становищі. Більша частка дівчат досягає мінімального рівня навичок читання, але вони недостатньо представлені серед найкращих у різних науках.

Загальне охоплення медичним обслуговуванням означає, що всі люди отримують якісні медичні послуги, не відчуваючи катастрофічних витрат на охорону здоров'я. Прогрес у досягненні цілі 3.8 Цілей сталого розвитку щодо загального охоплення медичними послугами відстежується за допомогою двох окремих показників; показник 3.8.1 ЦСР щодо охоплення основними послугами охорони здоров'я та показник 3.8.2 ЦСР щодо катастрофічних витрат на охорону здоров'я.

Показник ЦСР 3.8.1 визначається як середнє охоплення основними послугами на основі втручань із відстеженням, які включають репродуктивне здоров'я, здоров'я матерів, новонароджених і дітей, інфекційні захворювання, неінфекційні захворювання, а також доступ до послуг найбільш знедоленого населення. Його вимірюють як індекс за шкалою від 0 до 100, обчислюють як середнє геометричне 14 індикаторів охоплення послугами охорони здоров'я. Ці показники не слід тлумачити як повний чи вичерпний перелік медичних

послуг або втручань, необхідних для досягнення загального охоплення медичними послугами.

Таблиця 2.20.

ЦСР 3.8.1 Охоплення основними медичними послугами, %

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd, 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd, 2021/2011	
Країни		Країни	Макс.↑ 2020, %	Країни	Мін.↑ Δd, 2021/ 2011	Країни	Мін.↑ 2020, %
Канада	91,00	Іран	0,104161	Сомалі	26,00	Антигуа і Барбуда	-0,05546
Ісландія	89,00	Корея	0,090249	Чад	27,00	Австрія	-0,05573
Корея	89,00	Болівія	0,088593	Папуа-Нова Гвінея	30,00	Нова Зеландія	-0,0567
Німеччина	88,00	Екваторіальна Гвінея	0,083623	ЦАР	31,00	Сан-Марино	-0,05739
Сінгапур	88,00	Бутан	0,076608	Південний Судан	31,00	Північна Америка	-0,05766
Австралія	87,00	Гвінея	0,071638	Мадагаскар	33,00	Аргентина	-0,05835
Бельгія	87,00	Азербайджан	0,069863	Нігер	34,00	Австралія	-0,05862
Португалія	87,00	Афганістан	0,068748	Бенін	35,00	Португалія	-0,05862
Великобританія	87,00	Сенегал	0,068477	Ефіопія	36,00	Німеччина	-0,05959
Люксембург	86,00	М'янма	0,068207	Гвінея-Бісау	36,00	Франція	-0,06413

Джерело: розраховано автором

Наземні природоохоронні території – це повністю або частково охоронювані території площею щонайменше 1000 гектарів, визначені національними органами влади як наукові заповідники з обмеженим доступом для громадськості, національні парки, природні

пам'ятки, природні заповідники або заповідники дикої природи, охоронювані ландшафти та території, а також морські райони, некласифіковані райони, прибережні (літоральні) райони та ділянки, що охороняються муніципальним законодавством.

Таблиця 2.21.

Наземні природоохоронні території (% від загальної площі суші)

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ландшафту, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ландшафту, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2022, %	Країни	Макс. $\uparrow \Delta d$, 2021/2011	Країни	Мін. \uparrow 2022, %	Країни	Мін. $\uparrow \Delta d$, 2021/2011
Сейшельські остр.	61,52	Сейшельські остр.	1,62107	Мікронезія	0,05	Монако	-11,613
Нова Каледонія	59,66	Венесуела	1,49876	Лівія	0,13	Нова Каледонія	-8,7713
Венесуела	56,88	Острови Теркс і Кайкос	1,16908	Лесото	0,50	Бутан	-7,8179
Люксембург	55,80	Замбія	1,08718	Мавританія	0,62	Бруней	-7,6749
Бутан	49,67	Словенія	1,06556	Сирія	0,69	Ліхтенштейн	-6,954
Бруней	46,87	Танзанія	1,01127	Сінт-Мартен	0,73	Гонконг	-6,8615
Острови Теркс і Кайкос	44,37	Словацька Республіка	0,9904	Ємен	0,77	Конго	-6,7466
Палау	44,18	Тринідад і Тобаго	0,80612	Барбадос	1,27	Гренландія	-6,7336
Ліхтенштейн	42,63	Сан-Томе і Принсіпі	0,77089	Ірак	1,53	Нікарагуа	-6,5149
Гонконг	41,88	Зімбабве	0,71711	Джібуті	1,57	Польща	-6,4891

Джерело: розраховано автором

Станом на кінець 2021 р. природоохоронні території охоплювали 26% території ЄС, 18,6% якої було

визначено як об'єкти Natura 2000, а 7,4% – як інші національні визначення. Стратегія біорізноманіття ЄС на 2030 р. встановлює мету захистити принаймні 30% земель ЄС до 2030 р., а також забезпечити ефективне управління всіма охоронюваними територіями. Якщо визначення природоохоронних територій продовжить-ся темпами, які спостерігалися за останнє десятиліття (збільшення на 1,7 % з 2011 р.), мета не буде досягнута.

Таблиця 2.22.

Загальний рівень безробіття (% від загальної кількості робочої сили)

10 країн з найвищим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011		10 країн з найнижчим показником		Лінійні абсолютні трансформації ланцюгові, Δd , 2021/2011	
Країни	Макс. \uparrow 2022, %	Країни	Макс. \uparrow Δd , 2021/2011	Країни	Мін. \uparrow 2022, %	Країни	Мін. \uparrow Δd , 2021/2011
Південна Африка	29,81	Південна Африка	0,609394	Катар	0,10	Північна Македонія	-0,78703
Джібуті	27,93	Іран	0,504535	Камбоджа	0,36	Сербія	-0,73337
Західний берег і Газа	25,72	Ірак	0,502777	Нігер	0,53	Боснія і Герцеговина	-0,67565
Есватіні	24,39	Йорданія	0,412512	Таїланд	0,86	Греція	-0,59555
Конго	21,80	Намібія	0,343118	Бурунді	1,02	Ірландія	-0,57652
Габон	21,47	Ліван	0,334716	Куба	1,39	Іспанія	-0,56361
Намібія	20,85	Панама	0,326737	Бахрейн	1,40	Португалія	-0,49553
Ботсвана	20,68	Пакистан	0,284638	Чад	1,41	Хорватія	-0,45921
Лівія	20,68	Монголія	0,284207	Соломонові остр.	1,54	Латвія	-0,4305
Сомалі	20,05	Ботсвана	0,244009	Бенін	1,65	Пуерто-Ріко	-0,42818

Джерело: розраховано автором

Проте країни-члени ЄС перебувають у процесі подання зобов'язань щодо визначення нових територій до 2030 р. Ці зобов'язання дадуть додаткову інформацію про перспективи досягнення мети та будь-які серйозні прогалини, які залишаються.

2.3. Інклюзивний аспект впливу прямих іноземних інвестицій на сталий розвиток економіки

У 2018 р. ОЕСР запустила ініціативу FDI Qualities, що робить внесок у План дій ОЕСР щодо ЦСР і доповнює давні інтереси та досвід ОЕСР у формуванні політичного середовища для покращення соціального впливу приватних інвестицій, зокрема через Політику для інвестицій та Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств. Індикатори якості прямих іноземних інвестицій сприяють цій ініціативі, вимірюючи вплив ПІІ на сталий розвиток у приймаючих країнах. Ці показники зосереджені на чотирьох кластерах, які впливають із 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) [162]:

- продуктивність та інновації;
- якість роботи та навички;
- гендерна рівність;
- декарбонізація.

Рис. 2.3. Інклюзивні «кластери» 17 Цілей сталого розвитку

Джерело: побудовано автором

Пандемія COVID-19 та її руйнівні людські, соціальні й економічні наслідки поставили під сумнів зусилля щодо досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) і зобов'язань, утверджених у Паризькій угоді 2016 р. Ця глобальна криза збільшила ризик уповільнення або регресу, стосовно того, щоб зробити наші суспільства та економіку більш стійкими, інклюзивними та сталими. Війна росії проти народу України поставила під сумнів траєкторію відновлення, послабила економічні перспективи та породила подальшу невизначеність. У цьому контексті ключовим завданням для міжнародної спільноти є мобілізація значних фінансових ресурсів для прискорення впровадження Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 р. та забезпечення того, щоб плани щодо «десятиліття дій» для просування ЦСР не були відведені на другий план [24].

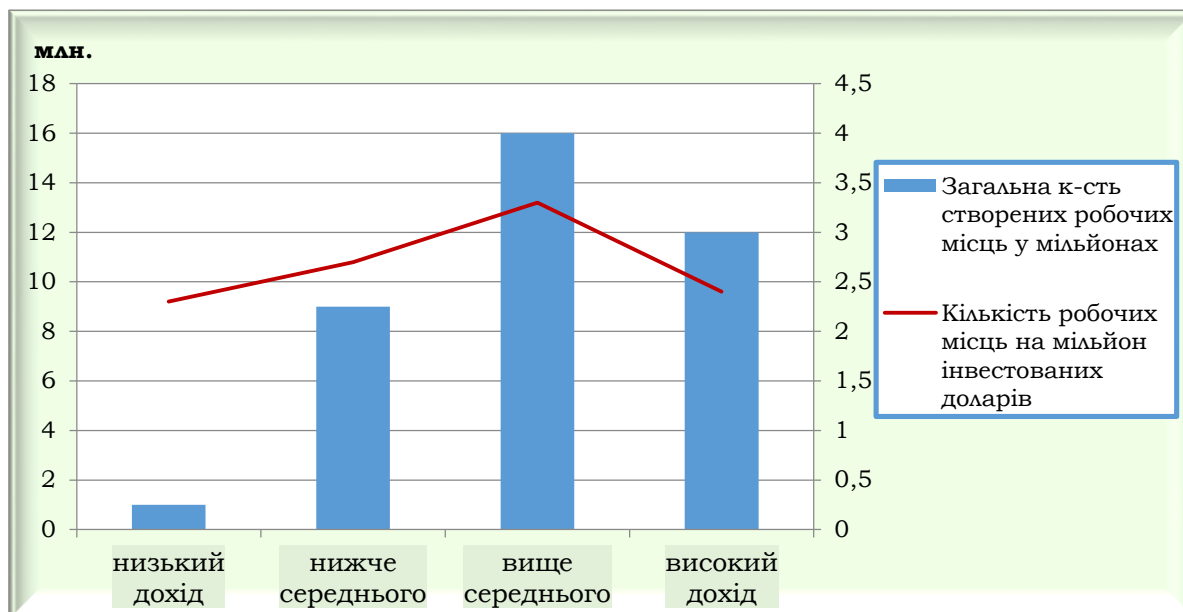

Рис. 2.4. Створені робочі місця за рівнем доходу, 2021–2022

Джерело: складено автором

ПІІ створюють більше робочих місць на інвестований долар США в країни з економікою, що розвивається, ніж у країни з низьким або високим рівнем доходу (рис. 2.4). Уряди прямовують значні ресурси для залучення ПІІ з надією, що це створить нові перспективи зайнятості. Інтенсивність створення робочих місць суттєво відрізняється в різних країнах відповідно до рівня їхнього розвитку та економічної структури. Наприклад, проекти ПІІ у гірничодобувній промисловості та біотехнологіях (капіталомісткі) створюють менше робочих місць на інвестований долар США, ніж проекти у виробництві одягу чи охороні здоров'я (трудомісткі). Багато країн з низьким рівнем доходу залучають ПІІ у видобуток природних ресурсів, що створює порівняно мало прямих робочих місць (рис. 2.5) [24, 25].

Рис. 2.5. Робочі місця, створені завдяки ПІІ у відновлювальну енергетику

Джерело: складено автором

Країни з економікою, що розвивається, із потужним промисловим потенціалом демонструють найвищу інтенсивність створення робочих місць на інвестований долар США. Країни з розвинутою економікою залучають ПІІ у високотехнологічне виробництво та наукомісткі послуги, які вимагають відносно менше людських ресурсів. Отже, нові ПІІ в країнах із доходом вище середнього, таких як Коста-Ріка та Таїланд, створюють приблизно 6 робочих місць на 1 млн. інвестованих доларів США, що втричі більше, ніж у Бурунді, М'янмі, Італії чи Ірландії. ПІІ сприяють підвищенню рівня життя та кваліфікації, але можуть посилити нерівність доходів. Вища продуктивність іноземних фірм зазвичай означає вищу середню заробітну плату працівників. У більшості країн ОЕСР надбавка до заробітної плати є майже такою ж високою, як і надбавка за продуктивність, тоді як у деяких країнах, що не належать до ОЕСР, надбавка за результати роботи в іноземній фірмі лише частково перетворюється на

виплату заробітної плати для працівників. Іноземні фірми також мають значно більшу ймовірність наймати висо-кокваліфікованих працівників, принаймні в країнах ОЕСР, і надавати можливості навчання, щоб бути ефек-тивними на глобальних ринках, що постійно зміню-ються. Підвищуючи попит на кваліфіковану робочу силу, іноземні фірми можуть сприяти нерівномірному підвищенню рівня життя населення, особливо коли брак кваліфікації є серйозним.

Іноземні фірми інвестують у галузі з вищим ризи-ком несмертельних травм на виробництві. Галузі з вищою середньою частотою несмертельних травм, як-от виробництво, залучають відносно високі частки нових інвестицій, тоді як сектори з вищим середнім рівнем смертельних травм, як-от будівництво та транс-порт, залучають значні, але менші частки нових про-єктів. Країни, які отримують більше ПІ, демонструють відносно менше смертельних і несмертельних травм у секторі будівництва, це свідчить про те, що іноземні транснаціональні компанії можуть бути більш уважни-ми до заходів з охорони здоров'я та безпеки (рис. 2.6).

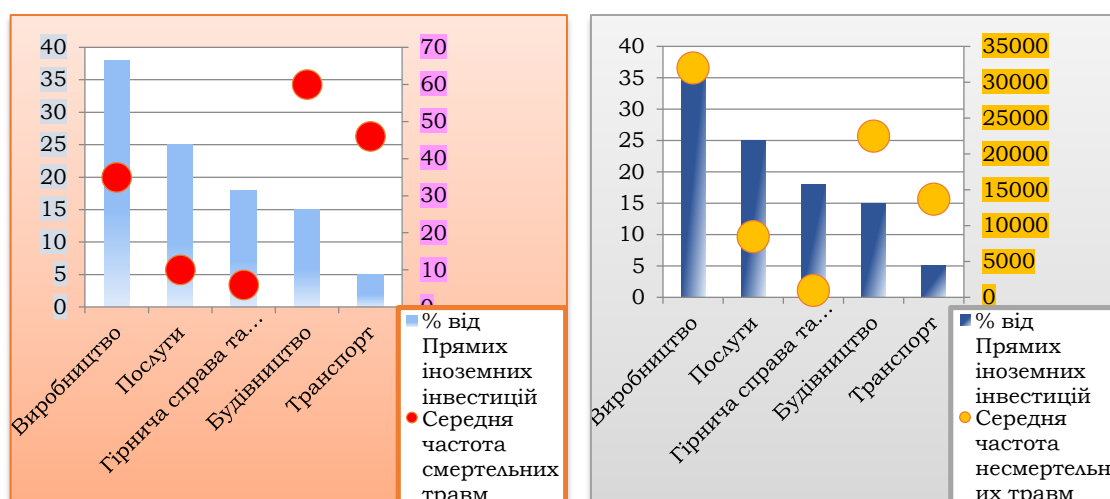

Рис. 2.6. Прямі іноземні інвестиції (ПІ) та виробничі травми, 2021–2022 рр.

Джерело: складено автором

Вплив ПІІ на гендерну рівність на робочому місці залежить від галузі. Розрив між зайнятістю жінок і чоловіків обернено пропорційний розриву між зайнятістю жінок і заробітку чоловіків. Інакше кажучи, у виробництві та сфері послуг працює велика кількість жінок, але платять їм відносно мало, порівняно з чоловіками, а у таких галузях, як видобуток корисних копалин, будівництво, транспорт працює дуже мало жінок, хоча їм пропонують більшу оплату, ніж чоловіки. Шляхом розширення діяльності у галузях із нижчою оплатою праці, але з вищою зайнятістю, як-от виробництво, ПІІ можуть посилювати гендерний розрив у заробітній платі, одночасно зменшуючи розриви в зайнятості (рис. 2.7).

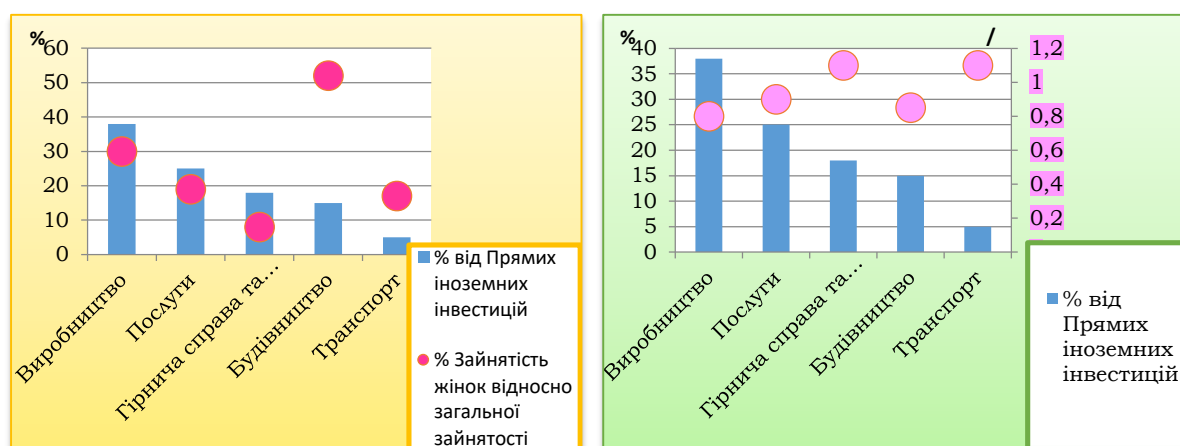

Рис. 2.7. Прямі іноземні інвестиції та гендерні результати

Джерело: складено автором

У галузях послуг країни з вищим рівнем ПІІ демонструють нижчу зайнятість жінок, порівняно з чоловіками, це свідчить про те, що іноземні інвестиції не є таким неминучим розширенням можливостей працевлаштування для жінок на додаток до збереження різниці в оплаті праці. З іншого боку, у таких галузях, як будівництво, гірнича промисловість і виробництво

електроенергії, країни, які отримують більше ПІІ, мають нижчий гендерний розрив у заробітній платі, що свідчить про те, що ПІІ в цих секторах сприяють вищій заробітній платі жінок і чоловіків.

Існує невелика різниця в продуктивності іноземних і внутрішніх інвесторів, коли йдеться про можливості працевлаштування для жінок на глобальному рівні. Частка зайнятих жінок приблизно однакова (близько 36%) як у країнах ОЕСР, так і в країнах, що не належать до ОЕСР, вона трохи більша в іноземних фірмах. На регіональному рівні спостерігається невелика різниця в працевлаштуванні жінок між зовнішніми і внутрішніми фірмами у Латинській Європі та Центральній Азії, Америці, країнах Африки на південь від Сахари, тоді як іноземні фірми наймають значно більше жінок, на Близькому Сході, в Північній Африці, Південній Азії та Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Що стосується можливостей кар'єрного зростання, то компанії у Східній Азії та Тихоокеанському регіоні мають найвищий результат щодо залучення жінок до вищих керівних посад (в середньому 33–37%), в фірмах Латинської Америки та Європи 18–20%, і лише у 10% компаній на Близькому Сході та в Північній Африці працюють жінки топ-менеджери. Участь жінок у власності іноземних фірм в Латинській Америці та Азійсько-Тихоокеанському регіоні набагато менша, ніж у вітчизняних, тоді як частки і іноземних, і вітчизняних фірм, принаймні частково, належать жінкам у Європі, Африці та на Близькому Сході.

Зелені ПІІ спрямовують на діяльність з низьким рівнем викидів. Сфера послуг та легка промисловість, зазвичай, залучають основну частину міжнародних

інвестицій, водночас види діяльності з найбільшою кількістю викидів – транспорт, виробництво електроенергії – приваблюють відносно мало ПІІ. Винятками є країни, де значні ПІІ спрямовані на викопне паливо, виробництво електроенергії (наприклад, Бангладеш, Греція, Йорданія) або транспортну діяльність (наприклад, Албанія, Еквадор, Гватемала). Відношення ПІІ до викидів в генерації електроенергії є менш чітким, оскільки деякі країни залучають значні ПІІ у відновлювані джерела енергії, тоді як інші залучають загалом невеликі ПІІ у виробництво електроенергії (рис. 2.8).

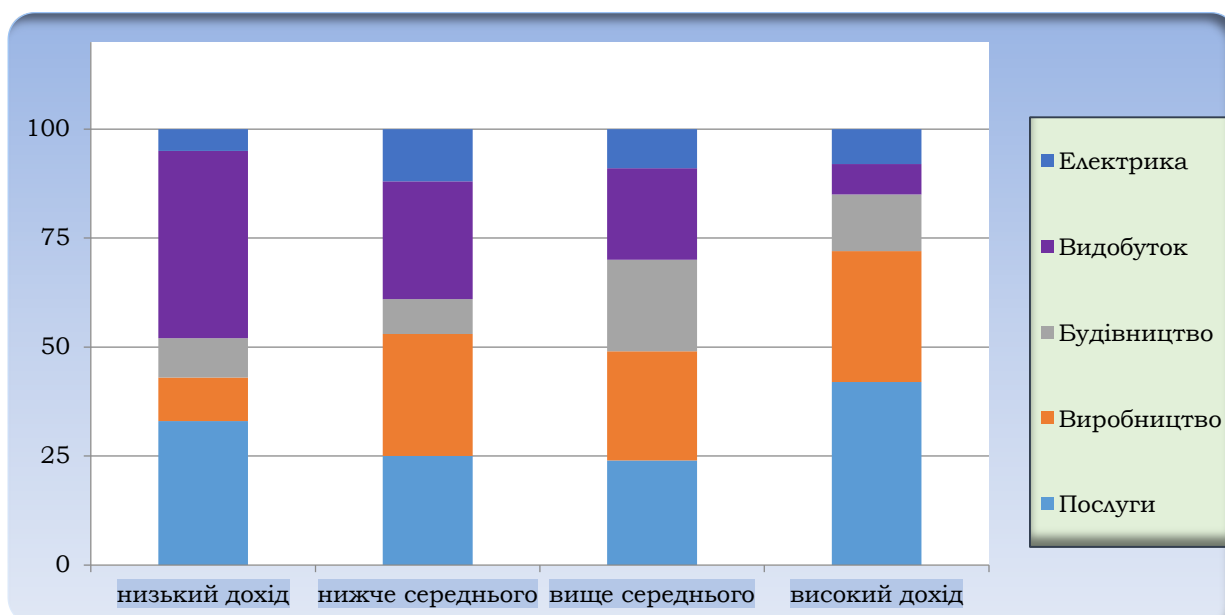

Рис. 2.8. Вартість інвестицій за галузями та рівнем доходів (%)

Джерело: складено автором

ТНК допомагають поширювати технології чистої енергії за кордоном. Масштабне розповсюдження технологій відновлюваної енергії має вирішальне значення, оскільки воно зменшує непрямі викиди від усіх видів діяльності, що споживають електроенергію. Електрифікація транспорту, промисловості та діяльності з

інтенсивними викидами шкідливих речовин дасть змогу зменшити глобальні викиди, якщо виробництво електроенергії буде декарбонізовано. Завдяки своїм фінансовим і технічним перевагам та їх глобальним операціям, ТНК є ключовими гравцями у розповсюдженні технологій чистої енергії. ПІІ становлять 30% нових інвестицій у відновлювані джерела енергії в усьому світі (рис. 2.9).

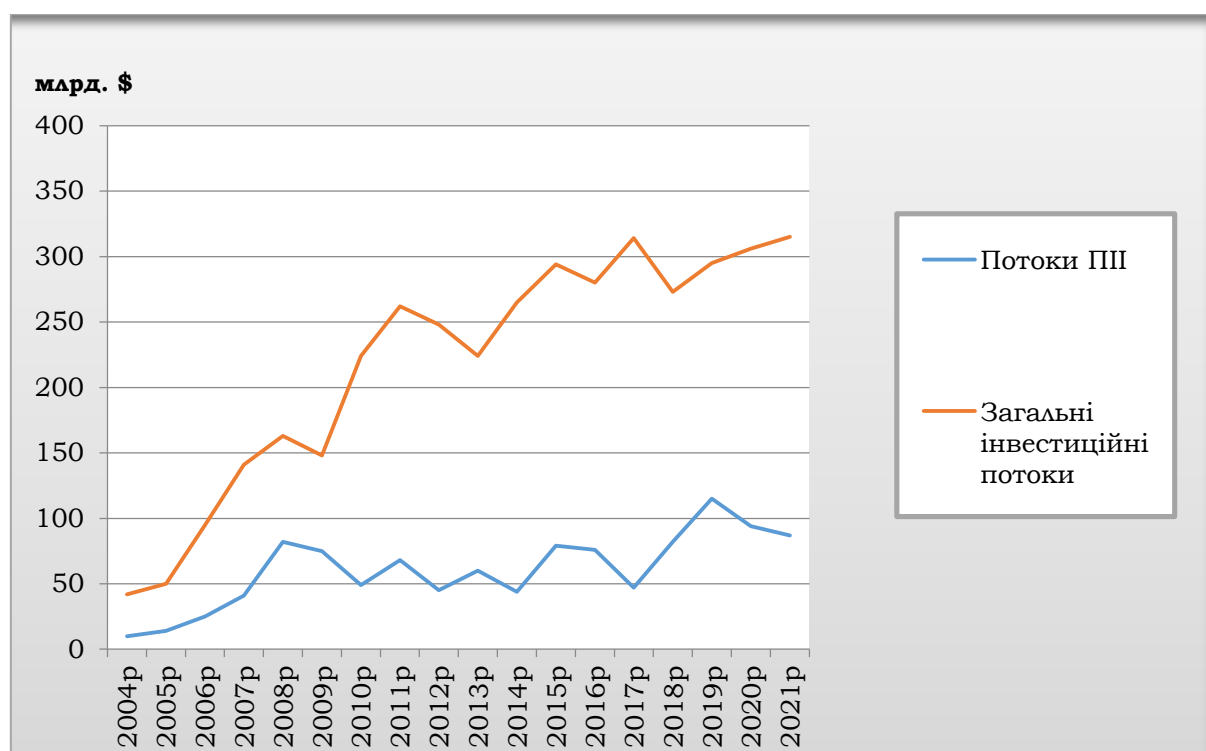

Рис. 2.9. Інвестиції у відновлювані джерела енергії (млрд. дол. США)

Джерело: складено автором

ПІІ в енергетичний сектор також значно перемістилися з галузі викопного палива у відновлення джерел енергії, сягнувши близько 90% в енергетику в економіках ОЕСР у 2020 р. – 2021 р. (рис. 2.10) [25].

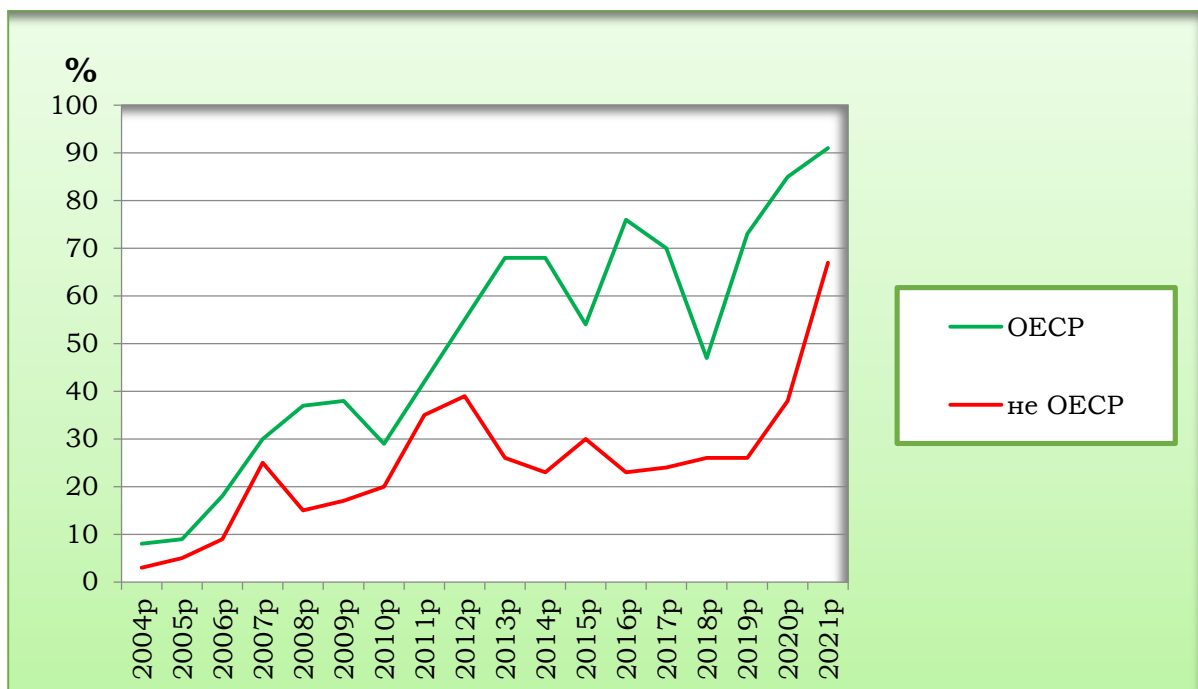

Рис. 2.10. ПІІ у відновлювальну енергетику як частка загальних ПІІ в енергетику (%)

Джерело: складено автором

ПІІ у відновлювану енергетику створюють більше робочих місць, ніж інвестиції у викопне паливо. Генерація електрики як з відновлюваних, так і невідновлюваних джерел є висококапіталомісткою, інвестиції у цей сектор створюють небагато прямих робочих місць (приблизно 0,5 на 1 млн. доларів США) порівняно з ПІІ в нові підприємства (в середньому 3 на 1 млн. доларів США). Донедавна потоки прямих іноземних інвестицій у діяльність з виробництва енергії сприяли створенню більше робочих місць в абсолютному вираженні, ніж ПІІ у відновлювані джерела енергії, завдяки більшим обсягам. Цей розрив значно скоротився, починаючи з 2011 р. (рис. 2.11), коли відновлювана енергетика почала залучати більше ПІІ. Оскільки в 2019 р. інвестиції у відновлювані джерела енергії почали створювати більше робочих місць в абсолютному вираженні, ніж інвестиції у

видобуток вугілля, нафти та газу, їх відсоток збільшився. Поки навряд чи нові робочі місця, створені потоками ПІІ у відновлювані джерела енергії, запропонують великі можливості працевлаштування для працівників галузі викопного палива, але збільшення внеску цих інвестицій у створення робочих місць, інші заходи підтримки сприятимуть залученню спеціалістів (рис. 2.11).

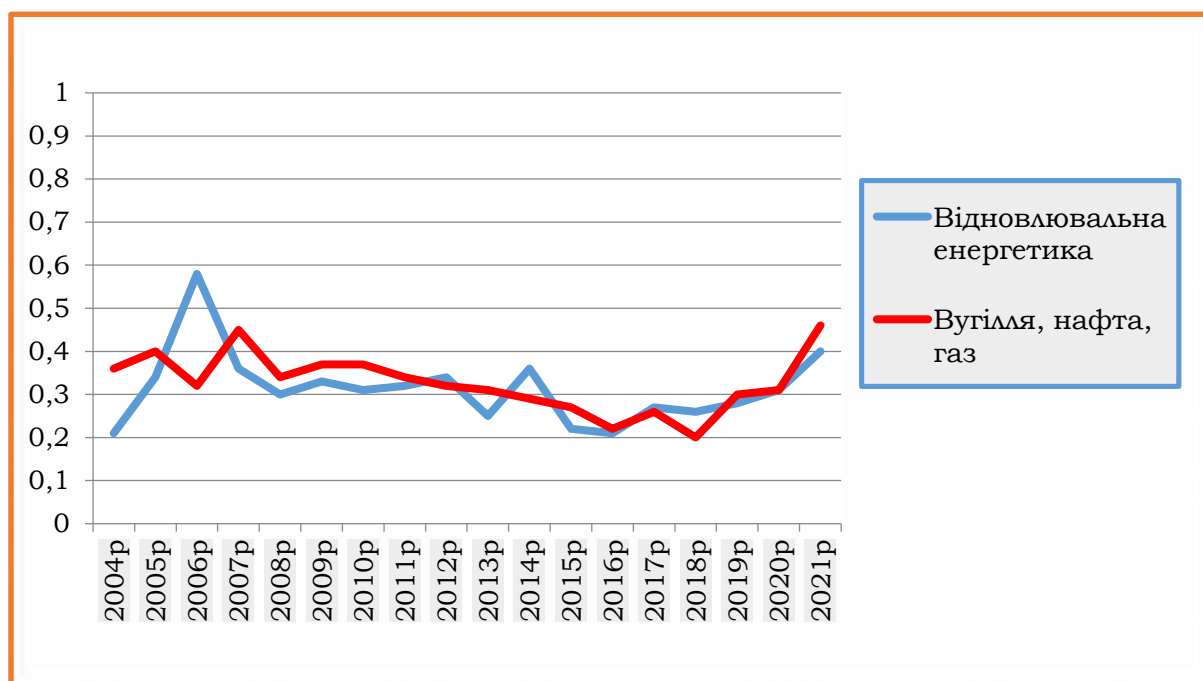

Рис. 2.11. Кількість створених робочих місць на мільйон інвестованих доларів

Джерело: складено автором

Країни з економікою, що розвивається, є основними конкурентами за інвестиції у відновлювані джерела енергії. Технології відновлюваної енергії залишаються найбільш затребуваним напрямом для інвестицій економіки в Північній Америці та Європі, зокрема Сполучених Штатів і Сполученого Королівства, де реалізовано найбільші інвестиції. Країни з економікою, що розви-

вається, займають позиції основних конкурентів за міжнародні інвестиції у відновлювану енергетику та їх привабливість, ймовірно, зростатиме, оскільки їх економіка та енергетичні потреби випереджатимуть потреби більш розвинених конкурентів. Латинська Америка, Бразилія та Чилі накопичили іноземні інвестиції у відновлювані джерела енергії, які перевищують інвестиції економіки ЄС. Китай, Індія, Пакистан та Індонезія стрімко розвивають напрями інвестицій у відновлювану енергетику. Схожого рівня досягли Південна Африка, Єгипет і Нігерія, де ПІІ в чисту енергетику можна порівняти з європейськими аналогами і, ймовірно, витіснять їх у найближчому майбутньому (рис. 2.12) [91, 107].

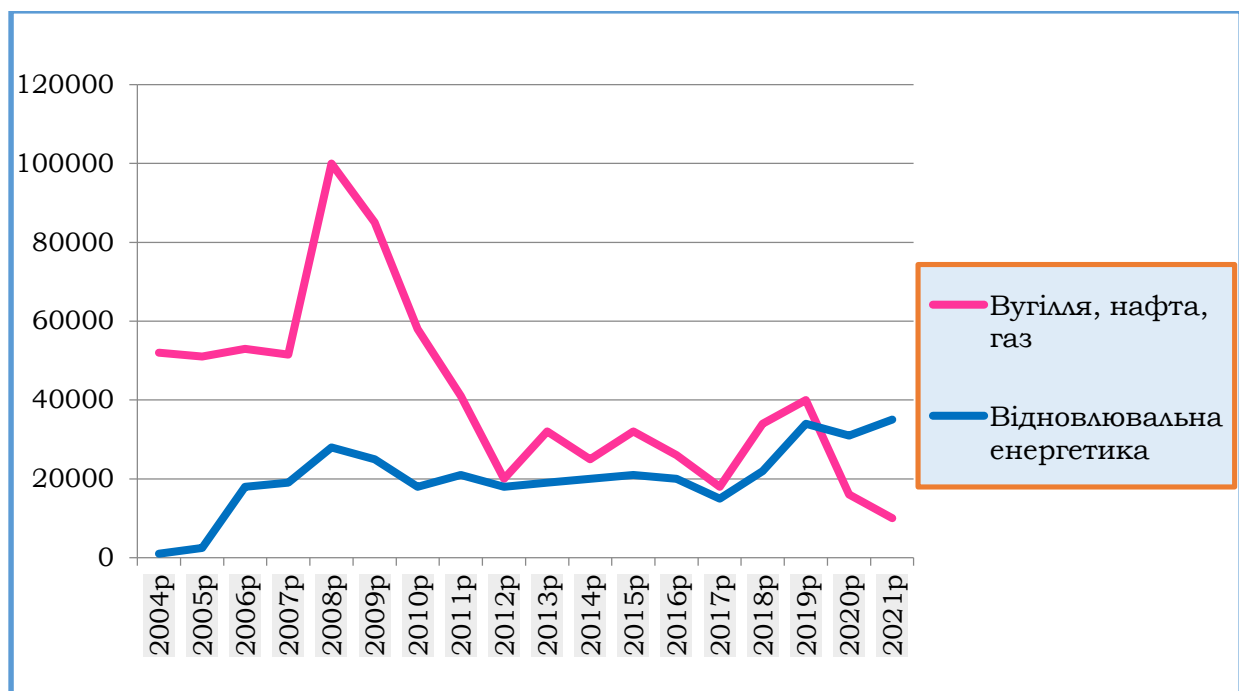

Рис. 2.12. Загальна кількість створених робочих місць

Джерело: складено автором

Європейські країни є найбільшими зовнішніми інвесторами у відновлювану енергетику. На Німеччину, Іспанію, Францію та Італію припадає понад чверть світових ПІІ у відновлювані джерела енергії у 2005 р. Інвестори з ЄС віддають перевагу європейським напрямам, а також Латинській Америці і північноамериканським напрямам. Зокрема, Іспанія, інвестує значні кошти в Латинську Америку. Японські, сінгапурські та корейські інвестори віддають перевагу напрямам Східній, Південній та Південно-Східній Азії. В США і Китаї інвестори більш диверсифіковані в регіонах призначення, але найбільше інвестують у Європу. Найбільший інвестиції в Південну Азію здійснюють інвестори США, Китаю та Великобританії, а країни ЄС, мають потужну присутність в Африці на південь від Сахари. Маврикій, Марокко і Південна Африка також стають інвесторами у відновлювані джерела енергії в Африці на південь від Сахари. Іноземні фірми перевершують вітчизняні в екологічних практиках. Меншість вітчизняних фірм включає питання навколишнього середовища чи зміни клімату до своїх стратегічних цілей в країнах ОЕСР (12%) і країнах, що не належать до ОЕСР (14%), ще менше використовують менеджерів, відповідальних за екологічні питання (5-6%). Ці практики є більш поширеними для іноземних інвесторів, порівняно з вітчизняними фірмами, особливо в країнах ОЕСР (36% і 22% відповідно).

Компанії, мотивовані проблемами з витратами, більш схильні стежити за споживанням енергії (48–63%) та впроваджувати заходи щодо енергозбереження, зокрема шляхом підвищення енергоефективності (34–

52%), покращення системи освітлення та опалення (54–70%) або модернізація машин і обладнання (48–63%). Дуже мало компаній відстежують викиди CO₂ вздовж своїх ланцюгів постачання (2–6%), прагнуть зменшити викиди за допомогою відновлюваних джерел енергії (11–18%) контролюють забруднення повітря (10–20%).

Потоки прямих іноземних інвестицій у нові підприємства скоротилися ще на 36% у період з березня по квітень 2020 р., проте вони швидшими темпами відновилися в країнах ОЕСР, ніж в країнах, що розвиваються.

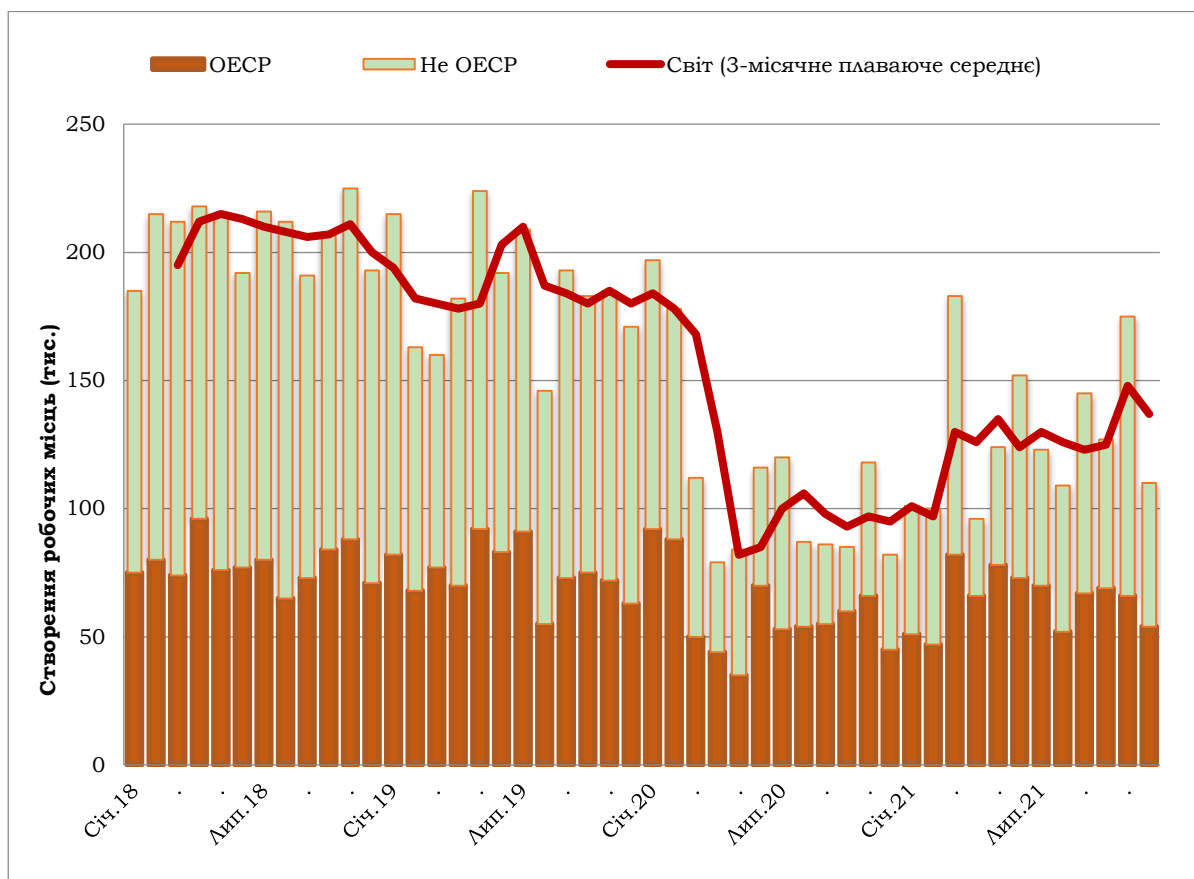

Рис. 2.13. Кількість створених робочих місць завдяки ПІ в допандемічний і пандемічний періоди, (тис.)

Джерело: складено автором

Вплив пандемії на створення робочих місць відволікав ПІІ від трудомістких галузей, які зазнали більших збоїв від заходів стримування (наприклад, виробництво чи туризм), до капіталомістких, більш стійких до пандемії (наприклад, відновлювана енергія). До пандемії потоки ПІІ створювали приблизно 180 000 робочих місць щомісяця, і значно більше в країнах, що не належать до ОЕСР, ніж в державах ОЕСР. У період із січня по квітень 2020 р. кількість робочих місць, створених завдяки прямим іноземним інвестиціям, скоротилася більш ніж на 60% у всьому світі (рис. 2.13) [25, 107].

У наступні місяці в країнах ОЕСР рівень створення робочих місць повернувся до показника років, що передували пандемії, на відміну від країн, що розвиваються, вони менше зазнали падіння продажів, і ймовірно, швидше повернуться до попередніх обсягів. Це пов'язано з тим, що транснаціональні корпорації змогли пом'якшити потрясіння у своїй діяльності у країнах із суворими обмеженнями, зокрема, шляхом переміщення виробництва в альтернативні місця скорочення виробництва і збуту. Не дивно, що іноземні фірми, зазвичай, більше орієнтовані на експорт, ніж вітчизняні. Фірми, що працюють в країнах ОЕСР, досягли значно кращих результатів, ніж їхні колеги в країнах, що розвиваються, і щодо продажів, і щодо ймовірності остаточного закриття. Іноземні фірми змогли запропонувати більшу безперервність і безпеку роботи. Розбіжність у стійкості між іноземними і вітчизняними фірмами можна пояснити більшою гнучкістю та здатністю адаптувати виробничі методи і порядок роботи. Іноземні фірми

значно менше скоротили робочий час і кількість працівників, принаймні в країнах ОЕСР, тому більш імовірно, що вони повернуться до рівня зайнятості допандемічного періоду. Вони змогли запровадити швидкий перехід на дистанційну роботу, яку можуть здійснювати кваліфіковані працівники. Існує зворотна залежність між масштабами віддаленої роботи і масштабами скорочення зайнятості, причому вітчизняні фірми відчують більше труднощів із запровадженням дистанційної роботи, отже, вдаються до скороченого робочого дня. Водночас пандемія призвела до більшого вилучення робочої сили серед жінок, ніж чоловіків, можливо, через їхню непропорційну зайнятість у професіях, які вимагають роботи на місці, або через їхні батьківські ролі щодо догляду за дітьми в період, коли були зачинені дитячі садочки і школи.

РОЗДІЛ 3 ГЛОБАЛЬНІ ДИСБАЛАНСИ І ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ІНКЛЮЗИВНУ ЕКОНОМІКУ

3.1. Новітні глобальні інклюзивні тренди

У 2022 р. події глобального масштабу призвели до **бурхливих змін у світовій економіці**. **Війна росії проти України**, санкції, які США та Європейський Союз застосували проти країни-агресора, **порушили процес відновлення економіки після світової пандемії**. Воєнні дії спричинили серйозні потрясіння, що, відповідно, призвело до зростання цін на товари. Така ситуація ще більше посилила **інфляцію**, зумовлену **відновленням попиту** на тлі **порушення ланцюгів постачання**. Центральні банки в усьому світі змушені були посилити фінансові обмеження. Тобто, їм довелося нормалізувати слабку ліквідність/монетарну політику, яка простежувалася під час пандемії, раніше, ніж очікувалося, щоби приборкати зростання інфляційного тиску. У 2023 р. через невизначеність глобальна економічна ситуація все ще складна.

Глобальному економічному зростанню потенційно можуть перешкоджати кілька тривалих факторів ризику [174]:

- **геополітична напруженість;**

- **стабільно висока інфляція;**
- **зростання процентних ставок і, ймовірно, рецесія.**

Інфляція та збільшення процентних ставок призвели до зниження впевненості у перспективі зростання економіки. Різке підвищення процентних ставок, особливо в розвинутих державах, зокрема США, Великобританії та європейських країнах, спричинило нове занепокоєння, що глобальна економіка ще більше впаде в рецесію. Додатковим тиском є той факт, що в **Китаї, зафіксували повільніше, ніж очікувалося, економічне зростання, оскільки країна все ще дотримується політики нульового COVID-19, що призвело до часткового блокування економіки.** Уповільнення зростання найбільших економік світу матиме значні наслідки для світових перспектив. За прогнозами Міжнародного валютного фонду, економічне **зростання знизиться з 6,1% у 2021 р. до 3,2% 2022.** Прогнозувалось, що економіка в 2023 р. **сповільниться до 2,9%.** [284]

Новітні глобальні тренди:

1. Прискорена цифрова трансформація

У 2023 р. продовжується практика впровадження інновацій і розробок у трансформаційних технологіях, таких як:

- штучний інтелект;
- інтернет речей (IoT);
- віртуальна та доповнена реальність (VR/AR);
- хмарні обчислення;
- блокчейн і надшвидкісна мережа;
- протоколи (5G).

Крім того, такі трансформаційні цифрові технології не розвиваються ізольовано одна від одної, і надалі межі між ними будуть зникати. Нові рішення для розширеної діяльності, гібридної та віддаленої роботи, ухвалення бізнес-проектів, автоматизація ручних, рутинних і творчих робочих навантажень поєднують ці технології таким чином, щоб вони покращували одна одну. З огляду на це в найближчому майбутньому можна створити «розумні підприємства», де системи та процеси діють на основі взаємопідтримки для виконання простих і повсякденних завдань у найефективніший спосіб.

З цією метою компаніям необхідно впроваджувати відповідні технології в усі процеси та сфери діяльності. На сьогодні кожен підприємець має розуміти, як штучний інтелект та інші згадані вище технології впливають на його бізнес і галузь. Краще обслуговування клієнтів загалом більш ефективні продажі та маркетинг, ланцюжки постачання, продукти та послуги, які відповідають потребам клієнтів, а також оптимізовані виробничі процеси – все у відкритому доступі, і в 2023 р. бар'єри для доступу до них нижчі, ніж будь-коли. Багато технологій, зокрема, штучний інтелект і блокчейн, тепер доступні в моделях «як послуга» через хмару, а нові інтерфейси та програми надають компаніям доступ до них через середовища без коду.

2. Інфляція та безпека ланцюжка поставок

Економічні перспективи для більшості країн світу не вселяють оптимізму в 2023 р. Експерти очікують тривалу інфляцію та повільне економічне зростання. Багато галузей досі потерпають від проблем із ланцюгом постачання, які виникли під час глобальних

зупинок, спричинених COVID-19, і лише погіршилися через війну в Україні. Щоби подолати труднощі і функціонувати у складних умовах, компанії мають покращити свою стійкість у будь-який спосіб, зокрема, зменшити вплив нестабільності ринкових цін на товари. Необхідно також вбудовувати захисні заходи у ланцюжки поставок, щоби подолати дефіцит і знизити витрати на логістику [110, 113, 114].

Компаніям важливо *планувати всі ланцюжки поставок і визначати будь-які ризики пропозиції й інфляції*. Отже, вони матимуть змогу досліджувати способи пом'якшення ризику, обирати *альтернативних постачальників, бути більш самозабезпеченими*.

3. Стійкість

Світ дедалі більше усвідомлює, що кліматична катастрофа стане набагато більшим викликом, ніж будь-які негативні явища, що відбулися за останні десятиліття, і навіть пандемія COVID-19. Це означає, що інвестори та споживачі віддають перевагу компаніям із відповідними екологічними й соціальними характеристиками, а тенденції купівлі все більше визначатимуть свідомі споживачі, які вважають пріоритетними такі фактори, **як вплив на навколишнє середовище та сталість, коли обирають, у кого купувати та як займатися бізнесом**.

Компанії мають переконатися, що їхні **екологічні, соціальні процеси та процеси управління (ESG) переміщені в центр стратегії**. Насамперед потрібно визначити вплив будь-якого бізнесу на суспільство та навколишнє середовище, а потім підвищувати прозорість, звітність і підзвітність. Бізнесу потрібен план із чіткими цілями та часовими рамками щодо того, як

зменшити будь-який негативний вплив, а також підкріпити його чітко окресленою стратегією дій. Оцінка та плани мають виходити за межі стін компанії й охоплювати весь ланцюжок постачання та повноваження постачальників щодо ESG. Наприклад, необхідно врахувати вплив постачальників хмарних послуг і центрів обробки даних на навколишнє середовище.

4. Імерсивний клієнтський досвід¹⁹

У 2023 р. клієнти понад усе прагнуть отримати досвід. Однак це не означає, що ціна та якість відходять на другий план. Вони відіграють певну роль у тому, як ми відчуваємо процес вибору, купівлі та задоволення від товарів і послуг, на які витрачаємо гроші.

Роль, яку технології відіграють, традиційно полягала в оптимізації процесів і усуненні клопоту з життя споживача. Наприклад, механізми рекомендацій, які допомагають нам вибрати покупки, або онлайн-портали обслуговування клієнтів, які займаються вирішенням проблем і підтримкою після продажу. Вони все ще

¹⁹ Імерсивні технології (англ. immersive – занурювати) – технології повного або часткового занурення у віртуальний світ або різні види змішання реальної і віртуальної реальності. Імерсивні технології також називають технологіями розширеної реальності. До їх списку входить віртуальна і доповнена реальність, а також 360 °-відео. Вони забезпечують ефект повної або часткової присутності в альтернативному просторі, що дає змогу змінити призначений для користувача досвід в абсолютно різних сферах.

RR (real reality) «реальна реальність» або об'єктивна реальність, в якій ми перебуваємо і яку сприймаємо органами чуттів.

VR (virtual reality) віртуальна реальність повністю змодельована дійсність із застосуванням сучасних технологій. Це не тільки 3D або 360 сцени, це також звук, тактильні відчуття і навіть запахи.

AR (augmented reality) доповнена («додана») реальність. Тобто ми додаємо в нашу реальну дійсність (RR) елементи віртуальної, змодельованої реальності.

MR (mixed reality) змішана реальність. По суті, це VR з деякими доповненнями RR. Або AR із застосуванням окулярів змішаної реальності (Microsoft HoloLens та подібне).

XR (extended reality) розширена реальність це загальна назва для AR- і VR-технологій.

360-фото, відео контент, що складається з однієї 360 ° або декількох зшитих фото і відео. Поширені також 360 °-трансляції.

відіграють ключову роль у 2023 р., але в результаті еволюції головними поняттями будуть занурення й інтерактивність. Метавсесвіт – щось на зразок загального терміна, який футуристи використовують для опису наступного рівня Інтернету, коли ми взаємодіємо з брендами та іншими споживачами за допомогою технології занурення, зокрема, 3D-середовища та віртуальної реальності. Наприклад, у таких інтернет-магазинах, можна переглядати та «приміряти» віртуальні зображення одягу, прикрас, аксесуарів. Так, можна використовувати віртуальні гардеробні, щоб наряджати свої аватари (започатковано Hugo Boss), щоби побачити, як одяг сидітиме на тілі. Такі тенденції вплинуть на роздрібну торгівлю як онлайн, так і офлайн.

Тенденція до отримання досвіду настільки сильна, що такі бренди, як Adobe і Adweek **призначають керівників досвіду (СХО), щоби переконатися, що він буде основоположним елементом бізнес-стратегії.** Оскільки конкуренція за талановитих і висококваліфікованих працівників зростає, компанії все більше мають звертати увагу на **досвід роботи співробітників, а також на клієнтський досвід.**

5. Виклик таланту

Протягом 2022 року простежувалися значні переміщення талановитих людей, які називають великою відставкою та тихим звільненням, оскільки вони переоцінюють вплив роботи та те, що хочуть отримати від свого життя. Це змусило працедавців забезпечити привабливу кар'єру, гнучкість гібридної роботи, належне робоче середовище та корпоративну культуру. Важливо запропонувати роботу, яка приносить задоволення, забезпечує постійні можливості для зростання та

навчання, гнучкість і різноманітні робочі місця, орієнтовані на цінності [163].

Крім того, **прискорена цифрова трансформація** сприяє автоматизації робочого місця. Люди все частіше залучають до своєї роботи розумні машини та розумних роботів, і це має величезні наслідки для навичок і талантів, які потрібні компаніям у майбутньому. З огляду на це необхідні перекваліфікація та підвищення кваліфікації значної кількості людей у бізнесі, а також залучання нових працівників, які мають необхідні навички.

З одного боку, підприємствам треба вирішувати неабияку проблему щодо отримання навичок в таких галузях, як наука про дані, штучний інтелект та інших технологічних сферах, гарантуючи, що вони створюють робочу силу, яка володіє даними та технікою, які необхідні для успіху в майбутньому. З іншого боку, у міру того, як кількість робочих місць збільшується завдяки технологіям, компанії мають перенавчати фахівців, щоб вони здобули навички, необхідні для роботи разом із розумними машинами, і водночас розвивати ті унікальні людські здібності, які наразі неможливо автоматизувати. Зокрема, креативність, критичне мислення, міжособистісне спілкування, лідерство, турбота та співчуття.

Сотні мільйонів дітей опинилися в епіцентрі криз, які завдають шкоди здоров'ю. Десятиліття прогресу нівелюються, а незахищеність, заворушення та невизначеність у націях зростають.

Кризи, з якими зіткнулися діти і які світ не мав ігнорувати у 2022 році (за даними до війни росії проти України) [113, 114, 148, 186].

1. Голод

Сьогодні 45 млн людей у 43 країнах світу загрожує голод.

Їм терміново потрібна їжа для виживання. Завдання перемогти голод до 2030 р. важко реалізувати через воєнні конфлікти, COVID-19 і зміну клімату. Діти з епіцентрів голоду в Африці, Латинській Америці, Азії та на Близькому Сході також потерпають від нестачі їжі. Окрім загрози голоду, понад 45 млн дітей у всьому світі страждають від гострого недоїдання, а криза голоду швидко зростає. Довгострокове фізичне здоров'я та розумовий розвиток зазнають негативного впливу, якщо діти не отримують життєво необхідного харчування.

2. Конфлікт

З 1945 р. сьогодні найбільше активізувалися громадянські та внутрішні конфлікти, повстання та політичний хаос у таких місцях, як Ємен, Південний Судан, Ефіопія, ДР Конго, Афганістан, Венесуела та М'янма, що спричиняють масове переміщення людей.

В усьому світі понад 82 млн осіб живуть у таборах для біженців і переміщених осіб або далеко від дому, що створює напругу між громадами, які їх приймають, змушуючи сім'ї здійснювати небезпечні подорожі та відкриваючи вразливі групи населення, особливо жінок і дітей, для торгівлі людьми й експлуатації.

Поки світ долає фінансові кризи, зменшують харчові пайки для біженців, щоб нагодувати тих, кому ця допомога життєво необхідна.

3. Зміна клімату

Внаслідок потепління клімату екстремальна погода у світі стає звичним явищем.

Результати останньої міжнародної конференції зі зміни клімату в Глазго у 2021 р., (Шотландія) свідчить, що не виконано зобов'язання стосовно того, щоб температура не зростала більш як на 1,5°C, а це загрожує світові непередбачуваними наслідками.

Посухи в Східній і Південній Африці та Афганістані, які часто повторюються, раптові повені в Азії та Латинській Америці, сильні вітри та пожежі, які вражають навіть розвинені країни, руйнують домівки та засоби існування, створюють нові кола бідності.

Підвищення рівня моря, зміна клімату та загроза нових спалахів епідемій впливають як на сільські, так і на міські громади та посилюють напругу, оскільки запаси води зменшуються, ціни на продукти харчування різко зростають, а люди покидають свої домівки, щоб знайти безпеку в іншому місці.

За таких умов найбільш незахищеною категорією є діти, які змушені залишати школу, щоб знайти роботу, які голодують або стають кліматичними біженцями (проблема соціальної інклюзії).

4. Жорстоке поводження з дітьми

Внаслідок різноманітних катастроф дівчата та хлопці стикаються зі значними проблемами, які перешкоджають їм стати перспективними у майбутньому.

Конфлікти, голод, переміщення і бідність змушують їх та їхні родини приймати жахливі рішення, щоб вижити. Так, пандемія призвела до найбільшого зростання кількості дитячих шлюбів за останні 25 років. Результати **власного аналізу World Vision свідчать, що дитина, яка лягає спати голодна, має на 60%**

більше шансів бути залученою до торгівлі людьми, ніж інші однолітки. У таких місцях, як Латинська Америка, **діти особливо вразливі до торгівлі людьми, наркоугруповань і сексуальної експлуатації, водночас за два останні десятиліття у світі зростає кількість дітей, які працюють (160 млн осіб).**

5. COVID-19

Поширення штаму Омікрон ще більше виявило нерівність у доступі до вакцин в усьому світі. Найбідніші країни отримали лише крихітну частку світової пропозиції, водночас у багатих державах населення робить третю бустерну вакцину. Отже, створюються умови, за яких виникатимуть нові підвиди захворювання, що становить значну небезпеку. Понад п'ять мільйонів людей померли від COVID, лікарні та системи охорони здоров'я були перевантажені. Карантинні заходи знищили засоби до існування для найбідніших, особливо в країнах, де немає соціального забезпечення.

Навчання в школах було призупинено. У всьому світі різко зросли проблеми з психічним здоров'ям, оскільки населення зіткнулося з ізоляцією, втратою роботи та смертю друзів і родичів, невизначеністю щодо майбутнього. ВООЗ і Світовий банк вважають, що **пандемія підштовхнула півмільярда людей до крайньої бідності, а згідно з ЮНІСЕФ, 100 млн дітей зараз живуть в умовах багатовимірної бідності, що створює найгіршу кризу за останні 75 років.**

Типи трендів (ризиків) у різних країнах, що визначають їх глобальну інклюзивну політику

<i>Країни, регіони</i>	<i>Тренди (ризиків)</i>
	Економічні ризики
<i>Канада, Північна Америка</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Боргові кризи у великих економіках 2. Зміни клімату 3. Екстремальні погодні явища 4. Кризи зайнятості та засобів існування 5. Інфекційні захворювання
<i>Бразилія, Латинська Америка і Карибський басейн</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тривала економічна стагнація 2. Кризи зайнятості та засобів до існування 3. Цифрова нерівність 4. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною 5. Геополітизація стратегічних ресурсів.
<i>Парагвай, Латинська Америка і Карибський басейн</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поширення незаконної економічної діяльності, 2. Розвал або відсутність систем соціального захисту, 3. Цифрова нерівність, 4. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною, 5. Кризи зайнятості та засобів до існування
<i>Аргентина, Латинська Америка і Карибський басейн</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тривала економічна стагнація 2. Кризи зайнятості та засобів до існування 3. Розпад держав 4. Нездатність стабілізувати цінові траєкторії 5. Цифрова нерівність
<i>Чилі, Латинська Америка і Карибський басейн</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тривала економічна стагнація 2. Ерозія соціальної єдності 3. Розвал або відсутність систем соціального захисту 4. Розпад держави 5. Екстремальні погодні явища
<i>Уругвай, Латинська Америка і Карибський басейн</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сильні товарні потрясіння 2. Тривала економічна стагнація 3. Кризи зайнятості та засобів до існування 4. Екстремальні погодні явища 5. Розвал або відсутність систем соціального захисту

*Гватемала,
Латинська
Америка і
Карибський басейн*

1. Поширення незаконної економічної діяльності
2. Розпад держави
3. Екстремальні погодні явища
4. Несправність громадської інфраструктури
5. Ерозія соціальної єдності
6. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною

*Сальвадор,
Латинська
Америка і
Карибський басейн*

1. Тривала економічна стагнація
2. Розпад держави
3. Екстремальні погодні явища
4. Кризи зайнятості та засобів існування
5. Розвал або відсутність систем соціального захисту
6. Цифрова нерівність

*Ісландія,
Європа*

1. Бульбашка активів лопнула у великих економіках
2. Зміна клімату
3. Колапс системно важливої галузі
4. Крах заходів кібербезпеки
5. Інфекційні захворювання

*Швеція,
Європа*

1. Теракти
2. Зміна клімату
3. Боргові кризи у великих економіках
4. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною

*Фінляндія,
Європа*

1. Тривала економічна стагнація
2. Боргові кризи у великих економіках
3. Помилка дії клімату
4. Бульбашка активів лопнула у великих економіках
5. Інфекційні захворювання

*Україна,
Центральна Азія*

1. Тривала економічна стагнація
2. Зміна клімату
3. Нездатність стабілізувати цінові траєкторії
4. Міждержавний конфлікт

*Словаччина
Словацька
Республіка,
Європа*

1. Колапс системно важливої галузі
2. Розвал або відсутність систем соціального захисту
3. Боргові кризи у великих економіках,
4. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною
5. Цифрова нерівність

<i>Австрія, Європа</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зміна заходів 2. Ерозія соціальної єдності 3. Боргові кризи у великих економіках 4. Цифрова концентрація потужності 5. Екстремальні погодні явища 6. Тривала економічна стагнація.
<i>Португалія, Європа</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тривала економічна стагнація 2. Боргові кризи у великих економіках 3. Кризи зайнятості та засобів до існування 4. Цифрова нерівність 5. Розвал або відсутність систем соціального захисту
<i>Нідерланди, Європа</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зміна кліматичних заходів 2. Ерозія соціальної єдності 3. Неспроможність заходів кібербезпеки 4. Бульбашка активів лопнула у великих економіках 5. Боргові кризи у великих економіках
<i>Швейцарія, Європа</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бульбашка активів лопнула у великих економіках 2. Тривала економічна стагнація, 3. Боргові кризи у великих економіках, 4. Розрив міждержавних відносин
<i>Саудівська Аравія, Близький Схід, і Північна Африка</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нездатність стабілізувати цінові траєкторії 2. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною 3. Інфекційні захворювання 4. Міждержавний конфлікт 5. Розрив міждержавних відносин 6. Тривала економічна стагнація
<i>Ємен, Близький Схід і Північна Африка</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нездатність стабілізувати цінові траєкторії 2. Розпад держави 3. Відмова громадської інфраструктури 4. Кризи зайнятості та засобів до існування 5. Кризи природних ресурсів
<i>Південна Африка, Африка на південь від Сахари</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тривала економічна стагнація 2. Кризи зайнятості та засобів до існування 3. Розпад держави 4. Несправність громадської інфраструктури 5. Поширення незаконної економічної діяльності

<p><i>Об'єднана Республіка Танзанія, Африка на південь від Сахари</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Боргові кризи у великих економіках 2. Кризи зайнятості та засобів до існування 3. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною 4. Зміна клімату 5. Інфекційні захворювання
<p><i>Чад, Африка на південь від Сахари</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Боргові кризи у великих економіках 2. Кризи зайнятості та засобів до існування 3. Поломка критичної інформаційної інфраструктури 4. Теракти 5. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною
<p><i>Африка на південь від Сахари</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поширення незаконної економічної діяльності 2. Нездатність стабілізувати цінові траєкторії 3. Сильні товарні потрясіння 4. Поширена негативна реакція на науку 5. Ерозія соціальної єдності
<p><i>Таїланд, Східна Азія і Тихий океан</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Боргові кризи у великих економіках 2. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною 3. Тривала економічна стагнація 4. Цифрова нерівність 5. Кризи зайнятості та засобів до існування
<p><i>Японія, Східна Азія і Тихий океан</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тривала економічна стагнація 2. Екстремальні погодні явища 3. Міждержавний конфлікт 4. Крах заходів кібербезпеки 5. Бульбашка активів лопнула у великих економіках 6. Інфекційні захворювання.
<p><i>Індонезія, Східна Азія і Тихий океан</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Боргові кризи у великих економіках 2. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною 3. Кризи зайнятості та засобів до існування 4. Геополитизація стратегічних ресурсів 5. Крах заходів кібербезпеки

Геополітичні ризики

<i>Країни</i>	<i>Тренди (ризики)</i>
<i>Китай, Східна Азія і Тихий океан</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Екстремальні погодні явища 2. Бульбашка активів лопнула у великих економіках 3. Інфекційні захворювання 4. Розвал або відсутність систем соціального захисту 5. Геополитизація стратегічних ресурсів
<i>Індія, Південна Азія</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розрив міждержавних відносин 2. Боргові кризи у великих економіках 3. Поширене розчарування молоді 4. Невдача технологічного управління 5. Цифрова нерівність
<i>Нігерія, Африка на південь від Сахари</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Теракти 2. Тривала економічна стагнація 3. Поширене розчарування молоді 4. Кризи зайнятості та засобів існування 5. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною
<i>Кот Д Івуар, Африка на південь від Сахари</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Теракти 2. Боргові кризи у великих економіках 3. Нездатність стабілізувати цінові траєкторії 4. Кризи зайнятості та засобів існування 5. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною
<i>Естонія, Європа</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Міждержавний конфлікт 2. Боргові кризи у великих економіках 3. Розрив міждержавних відносин 4. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною
<i>Литва, Європа</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Міждержавний конфлікт 2. Сильні товарні потрясіння 3. Бульбашка активів лопнула у великих економіках 4. Невиконання заходів кібербезпеки 5. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною
<i>Венесуела, Латинська Америка і Карибський басейн</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розпад держави 2. Тривала економічна стагнація 3. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною 4. Масштабна вимушена міграція, 5. Поширення незаконної економічної діяльності.

*Перу,
Латинська Америка
і Карибський басейн*

1. Розпад держави,
2. Тривала економічна стагнація,
3. Кризи зайнятості та засобів до існування,
4. Цифрова нерівність,
5. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною
6. Розповсюдження незаконної економічної діяльності

*Нікарагуа,
Латинська Америка
і Карибський басейн*

1. Розпад держави
2. Тривала економічна стагнація
3. Кризи зайнятості та засобів до існування;
4. Екстремальні погодні явища
5. Розвал або відсутність систем соціального захисту

Соціальні ризики

<i>Країни</i>	<i>Тренди (ризики)</i>
<i>Іран, Ісламська Республіка, Близький Схід і Північна Африка</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кризи зайнятості та засобів до існування 2. Поширене розчарування молоді 3. Тривала економічна стагнація 4. Кризи природних ресурсів 5. Втрата біорізноманіття та колапс екосистеми
<i>Туреччина, Центральна Азія</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кризи зайнятості та засобів до існування 2. Тривала економічна стагнація 3. Розрив міждержавних відносин 4. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною 5. Крах технологічного управління
<i>Киргизстан, Центральна Азія</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кризи зайнятості та засобів до існування 2. Міждержавний конфлікт 3. Крах технологічного управління 4. Зміна клімату 5. Нездатність стабілізувати цінові траєкторії
<i>Франція, Європа</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Руйнування соціальної єдності 2. Боргові кризи у великих економіках 3. Геополітизація стратегічних ресурсів 4. Зміни клімату 5. Безспішність заходів кібербезпеки
<i>Малі, Африка на південь від Сахари</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кризи зайнятості та засобів до існування 2. Терористичні атаки, 3. Боргові кризи у великих економіках, 4. Розвал або відсутність систем соціального захисту, 5. Безспішність технологічного управління.

<i>Ангола, Африка на південь від Сахари</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кризи зайнятості та засобів до існування 2. Тривала економічна стагнація 3. Шкода навколишньому середовищу, спричи- нена людиною 4. Розпад держави 5. Поширене розчарування молоді
<i>Намібія, Африка на південь від Сахари</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кризи зайнятості та засобів до існування 2. Цифрова нерівність 3. Тривала економічна стагнація 4. Екстремальні погодні явища 5. Боргові кризи у великих економіках
<i>Ботсвана, Африка на південь від Сахари</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кризи зайнятості та засобів до існування 2. Розвал або відсутність систем соціального за- хисту 3. Тривала економічна стагнація 4. Поширене розчарування молоді 5. Боргові кризи у великих економіках
<i>Колумбія, Латинська Америка і Карибський басейн</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кризи зайнятості та засобів до існування 2. Шкода навколишньому середовищу, спричи- нена людиною 3. Тривала економічна стагнація 4. Розпад держави 5. Поширення незаконної економічної діяльності
<i>Болівія, Латинська Америка і Карибський басейн</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кризи зайнятості та засобів до існування 2. Розповсюдження незаконної економічної ді- яльності 3. Цифрова нерівність 4. Шкода навколишньому середовищу, спричи- нена людиною 5. Розпад держави

Ризики кібербезпеки

<i>Країни</i>	<i>Тренди (ризики)</i>
<i>Австралія, Східна Азія і Тихий океан</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Безуспішність заходів кібербезпеки 2. Екстремальні погодні явища 3. Помилка дії клімату 4. Інфекційні захворювання 5. Боргові кризи у великих економіках

Ризики навколишнього середовища

<i>Країни</i>	<i>Тренди (ризики)</i>
<i>Китай, Східна Азія і Тихий океан</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Екстремальні погодні явища 2. Інфекційні захворювання 3. Розвал або відсутність систем соціального захисту 4. Геополитизація стратегічних ресурсів
<i>Монголія, Східна Азія і Тихий океан</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною 2. Кризи зайнятості та засобів до існування 3. Тривала економічна стагнація 4. Розпад держави 5. Геополитизація стратегічних ресурсів
<i>Німеччина, Європа</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Невідповідність кліматичних заходів 2. Ерозія соціальної єдності 3. Цифрова концентрація потужності 4. Боргові кризи у великих економіках 5. Розрив міждержавних відносин 6. Геополітизація стратегічних ресурсів
<i>Польща, Європа</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Шкода навколишньому середовищу, спричинена людиною 2. Інфекційні захворювання 3. Міждержавний конфлікт 4. Розрив міждержавних відносин 5. Тривала економічна стагнація
<i>Єгипет, Близький Схід і Північна Африка</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кризи природних ресурсів 2. Інфекційні захворювання 3. Боргові кризи у великих економіках 4. Нездатність стабілізувати цінову траєкторію 5. Кризи зайнятості та засобів до існування

Джерело: сформовано автором на основі [243, 244, 246, 247]

Компанії в усьому світі зміщують свою увагу з теоретичних питань сталого розвитку на ефективну діяльність, що зумовлено зростанням енергетичної незахищеності, швидкими змінами нормативних стандартів і стандартів звітності, а також спрямуванням інвесторів на екологічну, соціальну та управлінську діяльність (ESG).

Вони розробляють стійкі продукти та послуги, а також практику ланцюга постачання, щоби збільшити дохід, задовольнити інвесторів і регуляторів та покращити свою репутацію. Крім того, такі практики дають їм змогу зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, одночасно заощадивши витрати, пов'язані з відходами та споживанням ресурсів і енергії.

Багато керівників компаній вважають, що стійкість також дає змогу поглибити цілеспрямованість їхніх організацій щодо залучення й утримання нового покоління співробітників.

На конференції ООН зі зміни клімату COP27 у Єгипті (2022 р.) та Конференції ООН з біорізноманіття COP15 у Монреалі (2022 р.) наголошено на необхідності створення планів дій для бізнесу щодо зменшення впливу людини на клімат і природу. Повномасштабне вторгнення росії в Україну, збільшення кількості біженців, зростання інфляції та тривале занепокоєння стосовно наслідків пандемії COVID-19 позначилися на здатності урядів забезпечити інклюзивне суспільство. Крім того, інвестори ESG та рейтингові агенції притягують фірми до відповідальності за не належні результати сталого розвитку. Збільшуються очікування щодо того, що бізнес відіграватиме активну роль у здійсненні зусиль, спрямованих на забезпечення сталого й інклюзивного майбутнього для наступного покоління.

Поширення дитячої праці є однією з найгостріших проблем інклюзивної економіки. У найбільш бідніших країнах світу одна дитина з п'яти залучена до праці. Діти в усьому світі беруть участь в оплачуваних і неоплачуваних формах праці, які не завдають шкоди їх здоров'ю. Однак вони занадто молоді, щоб працювати, або

займаються небезпечною діяльністю, яка може загрожувати їхньому фізичному, розумовому, соціальному або освітньому розвитку. У найменш розвинутих країнах кожна четверта дитина (віком від 5 до 17 років) залучена до праці, яку вважають шкідливою для її здоров'я та розвитку.

Питання дитячої праці регулюють три основні міжнародні конвенції:

- Конвенція Міжнародної організації праці (МОП) № 138 про мінімальний вік для прийому на роботу та Рекомендація № 146 (1973);
- Конвенція МОП № 182 про заборону та негайні дії для викорінення найгірших форм дитячої праці та Рекомендація № 190 (1999);
- Конвенція ООН про права дитини.

Вони формують концепцію дитячої праці та становлять основу законодавства про дитячу працю, ухваленого країнами.

В Африці на південь від Сахари найбільша частка дітей, які працюють (26% дітей віком від 5 до 17 років). Це значний відсоток, порівняно з країнами Латинської Америки та Карибського басейну, де 7% дітей цієї вікової групи виконують потенційно шкідливу роботу.

У всіх регіонах хлопчики та дівчатка однаково залучені до дитячої праці. Проте гендерні відмінності часто простежуються у видах діяльності, де дівчата набагато частіше залучаються до неоплачуваних домашніх послуг.

Дитяча праця – це проблема в сучасному світі. Останні дані свідчать, що 160 млн дітей (63 млн дівчат і 97 млн хлопчиків) на початку 2021 р. в усьому світі залучали до дитячої праці, а це майже 1 дитина з 10.

79 млн. (майже половина тих, хто залучений до дитячої праці) виконували небезпечну роботу, яка безпосередньо загрожує їхньому здоров'ю, безпеці та моральному розвитку.

Глобальний прогрес у боротьбі з дитячою працею зупинився з 2016 р. Абсолютна кількість дітей, які працюють, зросла на понад 8 млн. Кількість дітей, зайнятих на шкідливих роботах, зросла в абсолютному вираженні на 6,5 млн осіб.

Глобальна картина вказує на призупинення прогресу у боротьбі з дитячою працею в Азії і Тихоокеанському регіоні, Латинської Америки, і Карибського басейну. В Африці на південь від Сахари досягти цього виявилось неможливо. Цей регіон характеризувався збільшенням з 2012 р. кількості дітей, залучених до праці. Наразі у країнах на південь від Сахари працює більше дітей, ніж загалом у решті світу. Досягнення глобальної цілі щодо зменшення дитячої праці не можна досягти без прориву саме у цьому регіоні. Протягом останніх чотирьох років (2022 р. - 2018 р.) реєструється прогрес: праця дітей віком від 12 до 14 і від 15 до 17 років скоротилася у відсотковому та абсолютному вираженні. Згідно з глобальними оцінками 2016 р. рівень праці зріс серед дітей віком від 5 до 11 років, а в 2021 р. дітей цієї групи було залучено до праці на 16,8 млн. більше, ніж у 2016 р.

Криза COVID-19 ще більше загрожує глобальному прогресу дитячої праці, якщо не буде вжито термінових заходів щодо пом'якшення наслідків. Згідно з аналізом, до кінця 2022 р. ще 8,9 млн дітей змушені були працювати внаслідок зростання бідності, що зумовлено

пандемією. Проте додаткове зростання дитячої праці не передбачено.

Політичне спрямування фактично впливає на вирішення вказаної проблеми. У цьому контексті велике значення має вплив соціального захисту. Зниження рівня соціального захисту передбачає подальше зростання дитячої праці. Водночас збільшення охоплення соціальним захистом може компенсувати наслідки впливу COVID-19 на дитячу працю, а отже, поверне до прогресу в цьому питанні.

Іншими ключовими результатами глобальних оцінок 2020 р. є такі:

- рівень залучення до дитячої праці вищий серед хлопчиків, ніж дівчаток у будь-якому віці. У процентному відношенні це – 11,2% до 7,8%. В абсолютних цифрах хлопчиків, зайнятих дитячою працею, більше ніж дівчаток на 34 млн. Коли визначення дитячої праці розширюється й охоплює домашнє господарство, роботи протягом 21 години або більше щотижня, гендерний розрив серед хлопчиків і дівчаток від 5 до 14 років скорочується майже вдвічі;

- дитяча праця більш поширена в сільській місцевості. До неї залучено 122,7 млн сільських дітей, порівняно з 37,3 млн міських. Поширення дитячої праці в сільській місцевості (13,9%) утричі вище, ніж у містах (4,7%);

- дитячу працю переважно використовують у сільському господарстві, де працюють 112 млн. дітей або понад три чверті дітей, які працюють, віком від 5 до 11 років;

- найбільше дитячу працю використовують в сім'ї. Так, 72% дітей та 83% дітей у віці від 5 до 11 років працюють на сімейних фермах або мікропідприємствах;

Значна частка дітей молодшого віку, які працюють, не ходять до школи, незважаючи на те, що вони належать до вікового діапазону обов'язкової освіти. Більше чверті дітей від 5 до 11 років і більше третини дітей від 12 до 14 років, які працюють, не відвідують заклади освіти. Це суттєво обмежує їхні перспективи на гідну працю в дорослому віці, а також їхній життєвий потенціал загалом

Багато дітей, залучених до праці, намагаються збалансувати вимоги школи і працю, що є компромісом між їх освітою і правом на відпочинок.

Незважаючи на те, що сьогодні до праці залучено майже на 86 млн дітей, а це менше, ніж у 2000 р., коли почали вимірювати глобальні рівні, останні тенденції вказують на те, що буде важко досягти колективного зобов'язання припинити дитячу працю в усіх її формах до 2025 р.

У Міжнародний рік ліквідації дитячої праці, який оголосила ООН у 2021 р., необхідно терміново діяти, щоби повернути прогрес на правильний шлях.

Необхідно вжити негайних заходів, щоб уникнути негативних наслідків кризи COVID-19, адже пандемія підвищила ризик збільшення кількості дітей, які працюють, насамперед через різке зростання рівня бідності, через закриття шкіл, що позбавило сім'ї логічної альтернативи дитячому працевлаштуванню. Щоб зменшити ці ризики, розширено заходи підтримки доходів для сімей, які перебувають у вразливих ситуаціях, зокрема через пільги на дитину та інші засоби.

З огляду на вищезазначене подолати проблему поширення дитячої праці можна за таких умов:

- розширення соціального захисту дітей та їх сімей з метою пом'якшення бідності й економічної невизначеності, які є підґрунтям дитячої праці;

- надання безкоштовної та якісної шкільної освіти принаймні до мінімального віку для працевлаштування, щоб забезпечити життєздатну альтернативу дитячій праці та дати дітям шанс на краще майбутнє.

На 2023 р. експерти IMD визначили тенденції сталого розвитку, які сприятимуть подальшій трансформації бізнесу для створення вартості, управління ризиками та реконфігурації галузей і цілих систем, щоб створити більш інклюзивну і стійку економіку.

Від чистого нуля до кліматично сприятливих ланцюжків постачання

Багато компаній наполегливо працюють над тим, щоб досягти нульових показників сталого розвитку до 2050 р. або до інших цільових дат. До таких показників належать викиди Scope 3²⁰, які походять не від власних операцій, а від більшого ланцюжка створення вартості. Це дуже складне завдання, оскільки зазвичай 90–99% викидів парникових газів компанії є сферою дії Багато підприємців також усвідомлюють, що неможливо досягти чистого нуля, не вийшовши за межі свого традиційного бізнесу. Наприклад, чимало підприємств харчової промисловості не зможуть досягти чистого нуля, якщо їхні постачальники (фермери) будуть висаджувати культури, які важливі для ланцюга поставок компанії, але вловлюють CO₂. Вони намагаються вдосконалити і трансформувати свої ланцюги поставок так, щоб

²⁰ Scope 3 налічує всі інші непрямі викиди в ланцюжку створення вартості компанії (наприклад, придбані товари й послуги, використання проданих продуктів, відрядження співробітників). Стандарт Scope 3 охоплює 15 категорій висхідної та низхідної діяльності. <https://globalcompact.org.ua/news/%D1%8F%D0%BA-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%83-%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8F-%D0%B2%D0%B8>.

зменшити викиди CO₂, вийшовши за межі чистого нуля. Відповідно, вони не тільки вирішують питання щодо досягнення нульових показників, а й планують, як повернути «борг» CO₂, який компанія створила з моменту свого заснування.

Організаційна готовність до сталої трансформації

Для вирішення системних проблем необхідно, щоби приватний капітал вийшов на прикордонні ринки. Однак для цього потрібні організаційні перетворення та готовність, щоб розширити межі проблем, які приватний капітал може подолати. Наприклад, у гуманітарному секторі наразі простежується дефіцит у сумі 32,3 млрд дол. між фінансуванням і тим, що ООН вважає необхідним. Чи можуть організації розвитку, уряди, фірми та приватні фінансові установи співпрацювати з гуманітарним сектором, щоб заповнити прогалину? Для спільних системних рішень необхідні нові підходи та альтернативні джерела капіталу, крім традиційного грантового фінансування. Однак для досягнення вказаних цілей суб'єктам необхідно здійснити організаційну трансформацію: неурядові організації мають бути сприйнятливими до ринкових підходів, уряди мають забезпечити стабільну політику та підтримувати найбільш ризиковані ініціативи, фінансові установи розвитку мають визначити можливості для забезпечення додатковості (тобто зосередитися на втручаннях, які не відбулися би без їхньої участі), а корпорації мають бути готовими співпрацювати з традиційними неринковими гравцями. Переважно усі розуміють співпрацю як зовнішній виклик, але для досягнення успіху необхідне перепланування організацій, що дасть

змогу вирівняти стимули навколо впливу та мобілізувати додаткові ресурси.

Сімейний бізнес як запорука забезпечення сталості, що керується даними

Сімейні підприємства впроваджують нові цифрові можливості для керування даними щодо сталого розвитку, які формують практику сталого бізнесу. Незалежно від того, чи йдеться про зменшення відходів, оптимізацію ланцюжка поставок або усунення викидів, вивчення і розуміння даних щодо сталого розвитку дасть змогу досягти рівня нульових викидів. Загалом 60% сімейних компаній (опитаних PwC у 2021 р.), що застосовують потужні цифрові можливості, взяли стійкість за основу своєї щоденної діяльності. Одним із головних чинників цього є наступне покоління власників і керівників бізнесу, які дбають про навколишнє середовище та прагнуть до більш стійких і справедливих методів ведення бізнесу. Використовуючи новітні цифрові технології, такі підприємці готові застосувати підхід, більш керований даними, щоби прокласти шлях до майбутнього з нульовою мережею.

Війна та нестача енергії прискорюють впровадження енергоефективності та відновлюваних джерел енергії

Вторгнення росії в Україну призвело до перебоїв у постачанні енергії у всій Європі, що зумовило енергетичну незахищеність, різке зростання витрат і стимул для інвестицій у відновлювані джерела енергії. У короткостроковій перспективі підприємства всіх галузей і обсягів розглядатимуть заходи з енергозбереження, щоби зменшити як витрати коштів, так і викиди

вуглецю. Щоб заощадити на рахунках за електроенергію, компанії змушені ремонтувати будівлі, щоб зменшити витрати тепла, і запроваджувати цифрові рішення для контролю температури, вимикати освітлення й обладнання, яке не використовують, замінювати менш ефективно застаріле обладнання. Ймовірно, у довгостроковій перспективі такі заходи сприятимуть впровадженню нових видів енергії та палива. Також держава буде застосовувати політичні стимули для впровадження інновацій, допомоги у боротьбі зі зміною клімату та фінансування переходу на чисту енергію. Багато компаній матимуть змогу прискорити перехід на зелену енергетику та зможуть реалізувати плани, які були запроваджені до війни в Україні, оскільки відновлювані джерела енергії будуть більш конкурентоспроможні.

Облік біорізноманіття в кліматичних цілях

Відповідно до звіту ООН про хід виконання Цілей сталого розвитку, опублікованого в липні 2022 р., понад 40 000 видів знаходяться під загрозою зникнення в найближчі десятиліття, ця проблема тісно пов'язана з кліматичною кризою – зміна клімату негативно впливає на виживання вразливих видів, а збереження біорізноманіття може допомогти пом'якшити зміну клімату. Цей взаємопов'язаний виклик змушує компанії у своїй діяльності керуватися необхідністю захисту природи. На COP15, конференції ООН з питань біорізноманіття 2022 р., лідери визначили колективні цілі до 2030 р. для глобальної системи збереження навколишнього середовища, а підприємства погодилися, що потрібно обов'язково оцінювати біорізноманіття та розкривати

інформацію. Компаніям рекомендовано враховувати у своїй діяльності проблему захисту природи.

Згідно з дослідженнями, з квітня 2020 р., проведеними за участю понад 3000 керівників, від половини до двох третин з них вважають, що вони працюють з позиції «захворювання», а не благополуччя. Почуваються приголомшеними, відчують зростання занепокоєння, розчарування та дратівливості, оскільки стикаються з безліччю викликів, що пов'язані з екологічним крахом, втратою біорізноманіття, соціальним розколом та економічним занепадом. Виконавчі команди все частіше будуть змушені вирішувати такі емоційні проблеми. Одна проста вправа може допомогти створити більш інклюзивне та продуктивне середовище. Взявши аркуші, члени команди записують усе, що їх непокоїть в особистій та професійній сфері, розміщують їх на стіні. Потім записують те, на що вони можуть вплинути та чого досягти на майбутній зустрічі, і прикріплюють на протилежній стіні. Завдяки цьому лідери спільно створюють умови, за яких можуть навчитися долати труднощі.

У 2022 р. індустрія предметів розкоші продовжувала прискорювати інновації для підвищення стійкості. Автомобілебудування та мода спричиняють найбільший негативний вплив на навколишнє середовище та суспільство, тому лідери цих двох секторів, зробили багато, щоб змінити цю тенденцію. Протягом років такі виробники автомобілів, як Porsche, працюють над переходом на електричну тягу, тоді як Kering розпочав свій шлях до декарбонізації у 2012 р., запровадивши перший екологічний рахунок прибутків і збитків та поділившись своєю методологією, щоб інші компанії могли вчитися

та використовувати його як модель. У сфері виготовлення годинників і ювелірних виробів трансформація відбувалася пізніше, можливо, через більш тривалий життєвий цикл цих виробів і їх менші обсяги. З часом конкуренти усвідомили, що їм потрібно співпрацювати, щоб досягти позитивного впливу. У 2022 р. Cartier і Kering створили компанію Watch & Jewellery Initiative 2030, яка, як і Fashion Pact, має на меті сприяти сталому розвитку у своєму секторі. У 2023 р. підприємства з виготовлення предметів розкоші мають прискорити свої зусилля з декарбонізації, працюючи над зменшенням викидів Scope 3, і перейти від управління ризиком ESG до створення можливостей для стратегічного оновлення бренду за допомогою нових цілеспрямованих і позитивних бізнес-моделей. Для цього необхідно залучати значно більше інвестицій та нарощувати потенціал.

Можна запропонувати своєрідну покрокову стратегію для підвищення цілісності корпоративних чистих нульових зобов'язань.

1. *Склад ради та обов'язки, що адаптуються до мети ESG*

Багато рад директорів відреагували на зростання тиску ESG, найнявши спеціаліста зі сталого розвитку. Такі дії зрозумілі з огляду на конкурентні показники та вимоги до звітності, а отже, плутанину. Проте, як і у випадку цифрових технологій, геополітики чи інших конкретних сфер загального впливу, такі заходи обмежуються організацією роботи в управлінні, але не забезпечують успішне управління ESG. Незважаючи на те, що потрібен певний рівень технічних знань, зокрема інтегрованих методологій звітності та розкриття

інформації, компанії ризикують фокусуватися на дотриманні відповідності, що не впливає на реальну ідентифікацію ESG. Зважаючи на це, ради мають визначити власну позицію щодо ESG, а потім розвинути склад правління в цьому напрямку (зміна клімату, соціальна справедливість чи проблеми різноманітності). Так, голова правління Finnair Йоуко Карвінен цінує різноманіття віку та досвіду в авіакомпанії, акцентує на стійкості, зміщенні масштабів динаміки та дискусій у процесі. Провідні компанії, які дотримуються ESG, керують культурою ESG управління через особовий склад.

2. Інновації, інвестиції та трансформація бізнесу підживляють кліматичні надії

Сьогодні поступово відбувається вихід із COP27, проте клімат погіршується набагато швидше, ніж уряди вживають заходи для подолання кризи. Незважаючи на невтішні факти, оптимістичними видаються прогнози щодо довгострокової перспективи, стосовно подолання змін клімату. Для цього необхідно завершити енергетичний перехід і побудувати циркулярну економіку. Потрібно масштабувати нові технології, щоби поступово відмовлятися від вуглецевої економіки. У цьому контексті обнадіюють такі факти [49, 57]:

- по-перше, світ шукає нові підходи. Розроблено щонайменше мільйон зелених стартапів, які досліджують нові енергетичні рішення. За даними HolonIQ, наразі є 47 кліматичних єдинорогів вартістю понад 1 млрд дол. США;

- по-друге, інвестиції. За даними спільноти з відновлюваної енергетики REN21, лише у 2021 р.

інвестовано 366 млрд дол. у відновлювані джерела енергії;

- по-третє, відбувається трансформація компаній. Щонайменше 13 000 великих і середніх компаній у Європі переходять до більш стійкої діяльності, розкриваючи інформацію про свій вплив на клімат.

Таким чином, є реальні аргументи для погляду на клімат з позиції «склянка наполовину повна». Лідерство полягає в тому, щоби позитивно оцінювати ситуацію та бачити можливості, і саме сьогодні кліматичне лідерство критично важливе.

3. Нові правила керують стратегією сталого розвитку

За кілька років майже всі компанії у світі затвердять обов'язкові стандарти звітності щодо сталого розвитку або тому, що зобов'язані це зробити згідно із законом, або тому, що більше не можуть протистояти тиску зацікавлених сторін. Члени правління та топ-менеджери можуть зробити вибір лише між дотриманням нових стандартів і використанням одноразової зміни обов'язкової звітності як можливості ще більше надати перевагу стійкості як ключовому компоненту своїх стратегій.

4. Використання співпраці для забезпечення циркулярної економіки

Процес переходу до циркулярної економіки доволі складний, тому наодинці з цим не впоратись. Співпраця всередині та поза екосистемами щодо рішень у сфері економіки замкнутого циклу має ключове значення для отримання переваг, яких організації не можуть отримати самотійно. Прискорення трансформації систем шляхом стимулювання інновацій між

багатьма зацікавленими сторонами дає змогу зменшувати витрати, долати перешкоди та впроваджувати рішення. Проте для цього необхідні системні зміни, на протипагу лінійному й орієнтованому на прибуток мисленню, яке переважає в бізнесі [58-60].

Успішні приклади охоплюють багатосторонні платформи, такі як Global Commitment під керівництвом Фонду Елен МакАртур і Програми ООН з навколишнього середовища, через які 500 підписантів, зокрема Nestlé, PepsiCo, Coca-Cola, Unilever, Mars і L'Oréal, які разом використовували 20% усієї пластикової упаковки, виробленої у світі, зобов'язалися зробити її придатною для повторного використання, переробки або компостування до 2025 р. Оскільки більшість моделей все ще перебувають на експериментальній стадії, більш складне завдання – поширення рішень в усьому світі.

5. *«Друг» і «ворог» сталого розвитку*

Штучний інтелект, зокрема певні моделі глибокого навчання, ті, що призначені для обробки людської мови, надзвичайно енергоздатні. Усі центри обробки даних, які виконують завдання зберігання та обробки значних обсягів даних, потребують багато енергії для охолодження.

Водночас штучний інтелект може допомогти зберегти природні ресурси завдяки кращому прогнозуванню, управлінню врожайністю сільського господарства або керуванню попитом і пропозицією енергії в енергетичних мережах. Крім того, такі гіганти штучного інтелекту, як Google і Microsoft, уже планують запровадити енергоощадні технології. Перехід до постачальника хмарних послуг, який взяв на себе зобов'язання стосовно зменшення споживання енергії, також

дасть змогу організаціям зменшити власний вуглецевий вплив.

Очікування від штучного інтелекту щодо ефективності й економії коштів дуже високі – його все ще вважають найбільш революційною технологією сучасності. Але потрібно враховувати не тільки короткострокові переваги, а й довгострокові наслідки масштабування ШІ.

З огляду на регулятивні зміни, у 2023 р. домінуватиме управління ризиками ESG. Надто часто компанії та бізнес-лідери не отримують жодної інформації з аналізу ESG, оскільки вони ставляться до звітності ESG тільки як до обов'язкового розкриття інформації. Незважаючи на те, що за такого підходу використовують неймовірну кількість даних, він не дає уявлення про те, як використати величезні можливості, які відкриє стійка трансформація в усіх секторах.

Фактично, згідно з нещодавнім дослідженням McKinsey, лише перехід до чистого нуля забезпечить бізнес-можливості на 12 трлн доларів на рік. Окрім захоплення нових ринків, трансформація бізнесу в бік сталого розвитку – це спосіб задовольнити мінливі потреби клієнтів та інвесторів, а також залучити й утримати таланти.

3.2. Глобальні кліматичні кризи та кліматична міграція

Поняття кліматичної міграції формується на основі того, що зміна клімату не лише становить загрозу, завдаючи миттєвої шкоди людям та інфраструктурі, це також довгострокова небезпека, яка може повільно

дестабілізувати суспільства й економіку. За останні 30 років кількість людей, які живуть у прибережних районах, де існує високий ризик підвищення рівня моря, зростає з 160 млн. до 260 млн., 90% з яких є вихідцями з бідних країн, що розвиваються, і малих острівних держав. Кліматичні ризики взаємопов'язані та можуть спричинити ефект доміно. Наприклад, коли температура в країні підвищується, це може знизити наявність і якість води, що спричиняє поширення хвороб та підвищену імовірність посухи, призводить до неурожаю, а отже, до зменшення доходів і запасів їжі [19].

Цей ефект доміно був відчутний у Сирії, де опустелювання колишніх родючих сільськогосподарських угідь у 2006 р. – 2010 р. призвело до різкого зменшення врожайності, 800 000 людей зазнали збитків, 85% худоби в країні загинуло. Люди втратили засоби до існування, ціни на продовольство зросли. 1,5 млн. селян переїхали до міста, щоб знайти роботу. Бідне населення стало легкою мішенню для вербувальників з Ісламської держави.

Це не єдині фактори, які призвели до громадянської війни в Сирії. Ключову роль зіграли Арабська весна та суворі обмеження з боку уряду. Але суспільні проблеми, спричинені зміною клімату, спрацювали на загострення існуючої напруги. Результатом став конфлікт, який спровокував найгіршу у світі кризу біженців за останні десятиліття: близько 6,6 мільйонів сирійців (приблизно чверть населення) змушені були покинути свою країну. Досвід Сирії, на жаль, не є винятком, оскільки існує **сильна кореляція між країнами, найбільш уразливими до зміни клімату, і країнами, які переживають конфлікт або насильство**. Відповідно

до звіту УВКБ ООН «Глобальні тенденції вимушеного переміщення 2020 року», 95% усіх переміщень через конфлікт відбулися в країнах, уразливих до зміни клімату (рис. 3.1., табл. 3.2) [19].

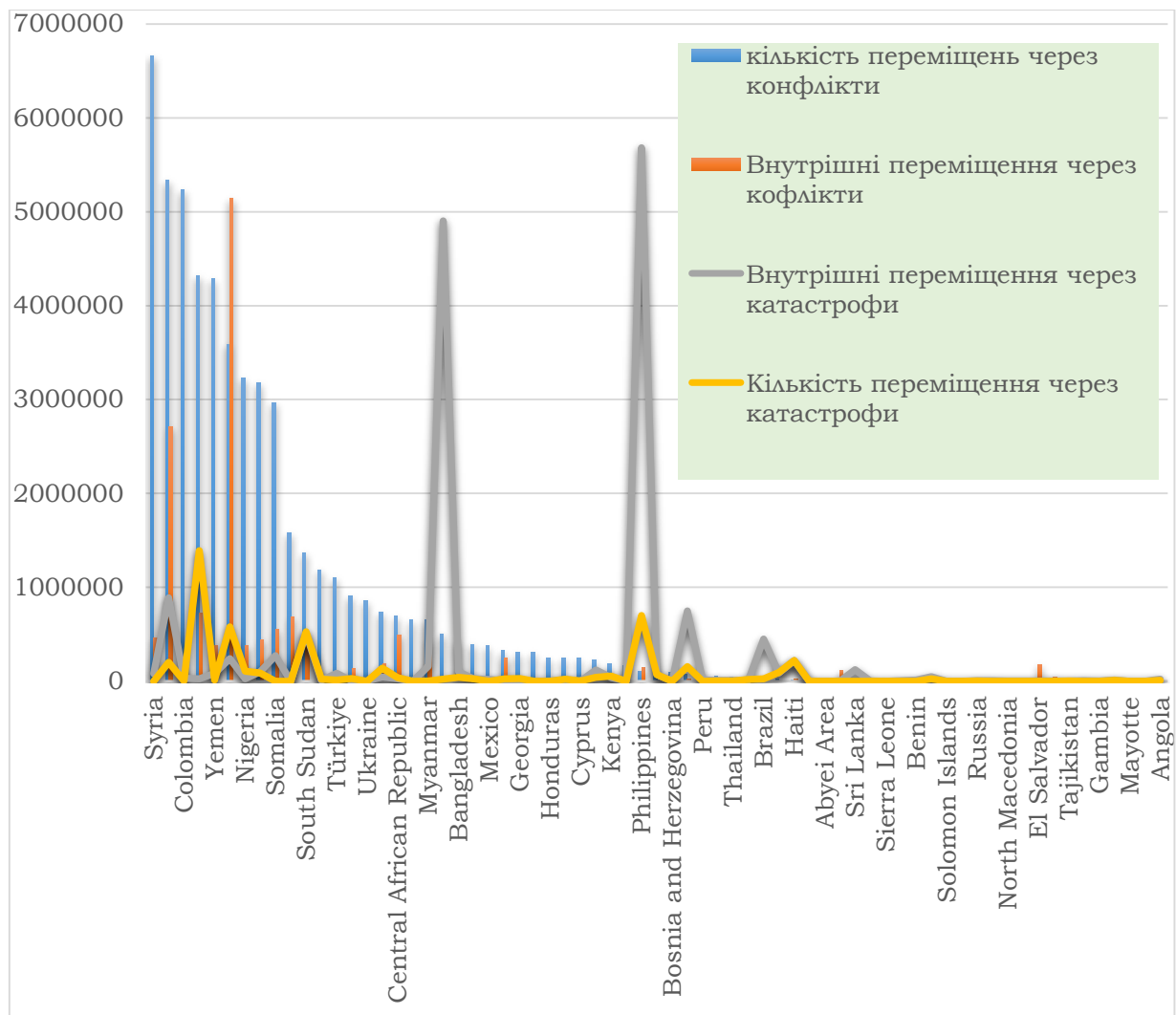

Рис. 3.1. Країни з найбільшою кількістю переміщень через конфлікти та стихійні кризи, 2021 р.

Джерело: розраховано автором [67, 84]

Таблиця 2.1

Топ країн з найбільшою кількістю переміщень через конфлікти та кліматичні кризи, 2021 р.

Країна	Кількість переміщень через конфлікти	Внутрішні переміщення через конфлікти	Внутрішні переміщення через катастрофи	Кількість переміщення через катастрофи
Ефіопія	3589000	5142000	240000	579000
Конго	5339000	2712000	888000	201000
Афганістан	4314000	723000	25000	1390000
Буркіна-Фасо	1580000	682000		
Сомалі	2968000	549000	271000	
Центрально-африканська Республіка	692000	496000	24000	36000
Сирія	6662000	456000	79000	
М'янма	649000	448000	158000	1400
Судан	3175000	442000	99000	85000
Південний Судан	1369000	429000	506000	527000
Ємен	4289000	377000	84000	11000
Нігерія	3228000	376000	24000	107000
Малі	326000	249000	6000	24000
Мозамбік	735000	187000	44000	138000
Сальвадор		175000	550	
Філіппіни	108000	140000	5681000	700000
Колумбія	5235000	134000	32000	1400
Камерун	909000	131000	1800	28000
Палестина	12000	118000	30	
Нігер	224000	110000	118000	40000
Ірак	1187000	57000	9400	20000
Киргизстан		46000	120	
Чад	392000	42000	24000	24000
Мексика	379000	29000	19000	23
Індонезія	73000	27000	749000	155000
Бразилія	21000	21000	449000	26000
Гаїті	17000	20000	220000	220000

Джерело: складено автором [67, 84]

Позитивним моментом є те, що міжнародні уряди починають визнавати кліматичну міграцію як проблему, яку необхідно вирішити. У листопаді 2021 р. президент США Джо Байден оприлюднив Звіт про

вплив зміни клімату на міграцію – Білий дім уперше **офіційно визнав зв'язок між зміною клімату та міграцією [143]**.

Зазначається, що кліматична міграція може мати значні наслідки для міжнародної безпеки, спричинювати нестабільність і конфлікти. І це вимагає розробки стратегій, які дали б змогу гуманно, безпечно та активно керувати кліматичними міграційними потоками.

Оскільки глобальні викиди вуглецю продовжують зростати, зміна клімату зумовлює гуманітарні кризи і цикли переміщення. Понад 70% біженців і внутрішньо переміщених осіб у світі походять із найбільш вразливих до клімату країн. Вони будуть одними з перших, хто постраждає, оскільки кліматичні потрясіння й екстремальні погодні умови триватимуть і надалі. Допомогти їм підготуватися до цих потрясінь і підвищити їхню стійкість до змін клімату – важливо, ніж будь-коли. До країн та регіонів, які водночас є «гарячими точками» клімату та постраждали від конфлікту або приймають велику кількість вимушено переміщених осіб, належать Афганістан, Бангладеш, Пакистан, Центральний Сахель, Мозамбік, Сомалі, Судан, Сирія та Ємен.

З огляду на підвищення рівня моря та екстремальні погодні явища Глобальна Північ має підготуватися до прийому переміщених осіб. Безпрецедентні спека, посуха та лісові пожежі спричинили хаос і трагедії на Британських островах, отже, наслідки зміни клімату відчули і на територіях, розташованих у середніх широтах. Країни Європи, де панував помірний середземноморський клімат, вже кілька років страждають від пожеж, диму, спеки, повеней. Сполучені Штати теж постійно стикаються з екстремальними явищами і

часто з кількома одночасно. Коли пожежі виходять з-під контролю, повені заболочують населені пункти, шторми руйнують будівлі, задимлення заважає дихати, людям доводиться покидати свої домівки. Після кожного лиха люди повертаються, щоб відновити житло й адаптуватися, або переїжджають назавжди у безпечніші місця. У бідніших країнах, ближче до екватора, ситуація набагато гірша. Все частіше люди не можуть повернутися, не можуть адаптуватися. Це питання настільки актуальне, що його неможливо ігнорувати [153].

У 2022 р. кількість вимушено переміщених осіб вперше перевищила 100 млн., причому зміни клімату більше спричинили переміщення людей, ніж конфлікти. Моделі показують, що кожен градус підвищення температури мільярд людей буде переміщено. Протягом наступного десятиліття сотням мільйонів людей доведеться переїхати.

А втім, на сьогодні нема плану боротьби з кліматичної міграцією. Урядам знадобилися десятиліття, щоб вжити заходів щодо пом'якшення зміни клімату шляхом декарбонізації своїх економік. Вони почали діяти хоча й надто пізно, щоб уникнути підвищення глобальної температури. **Важливий процес адаптації до зміни клімату – те, що має відбуватися скрізь, від побудованої інфраструктури до продовольчих та енергетичних систем [143].**

Глобальна карта сьогоднішніх кліматичних впливів, а також тих, які моделюють на найближчі десятиліття, оскільки температура продовжує зростати, чітко показує, що людям доведеться відступити від великих смуг обабіч тропіків, які стануть непридатними для життя принаймні в деяких частинах світу,

рік, від узбережжя, оскільки рівень моря підвищується і погода стає більш екстремальною, а також з низинних островів. Адаптація інфраструктури не врятує, а сільське господарство стане неможливим у місцях, які наразі є житницями, що постачають продукти мільйонам людей. Здебільшого люди будуть переселятися на північ, до міст, які потрібно буде розбудовувати на придатних для життя околицях Європи, Азії та Північної Америки. За належного управління міграція може забезпечити вкрай необхідний приріст населення в державах, де бракує робочої сили через низьку народжуваність, а також сприятиме зменшенню бідності у деяких найбільш постраждалих країнах.

Наразі актуальним є питання **кліматичної міграції**, яке Це розглядали на **Конференції ООН зі зміни клімату (COP 28), що відбулася в ОАЕ в 2023 році**. Ухвалено рішення про те, як необхідно реагувати на цю міграцію та як має керувати нею міжнародна спільнота, зокрема йдеться про **створення глобального органу, який зможе її контролювати**.

Світ не зміг запобігти зміні клімату, але все ще можна запобігти його катастрофічним наслідкам.

Хоча деякі країни історично несуть відповідальність за зміну клімату, чи має світова спільнота взяти на себе відповідальність за кліматичних мігрантів, навіть якщо вони не перетинають міжнародні кордони? Чи мають існувати імміграційні пільги для кліматичних мігрантів, коли вони повинні перетинати кордони? Це важливі питання, які постають у час глобальних змін клімату.

Важливо спочатку ретельно проаналізувати характер і ймовірність кліматичної міграції, перш ніж навчимося нею керувати.

Кліматичні фактори часто спричиняють локальну та глобальну міграцію незалежно від характеру та серйозності змін клімату. У деяких країнах, що розвиваються, посуха призвела до того, що великі земельні масиви стали непридатними для обробки землі або фактично непродуктивними, що змусило людей переїжджати до міст, де роботи дедалі менше, а продукти дорожчають. У таких випадках еміграція з країни розглядається як єдине правильне рішення. Таким чином, місцеві кліматичні проблеми призвели до міжнародної міграції [163].

А втім, існуюча помірنا міграція, пов'язана з кліматом, може бути перебільшеною, а її серйозність прогнозувати надто рано, як і стверджувати, що глобальне потепління матиме масштабні наслідки, наприклад, океани знищать малі острівні держави й інші низовини, або що кліматичні зміни призведуть до безпрецедентних масових міграцій.

Фактори, що обмежують масову міграцію, пов'язані з масштабами глобального потепління, а також з ймовірністю та способом міжконтинентальної масової еміграції в ситуації, що загрожує життю. Малоімовірно, що відбуватимуться масові переміщення населення на великі відстані навіть у ситуації системної зміни клімату. Як видно сьогодні, табори для біженців і селища-притулки зазвичай створюють неподалік від місця катастрофи.

Порівнюючи кількість прохачів притулку з кількістю людей, котрим загрожують війни, які зараз точаться у світі, ми бачимо, що кількість жертв у багато разів перевищує кількість тих, хто справді втікає на великі відстані. Хоча нинішні війни серйозно руйнують

життя десятків мільйонів людей, Європейський Союз і Сполучені Штати, наприклад, щороку отримують лише сотні тисяч заявок на надання притулку. Кількість далеких мігрантів значно менша за реальну кількість жертв [241].

По-перше, дослідження показали, що люди, чий засоби до існування найбільш чутливі до змін навколишнього середовища, зазвичай не мають засобів, щоб пересуватися дуже далеко. Їм бракує інформації та фінансових можливостей, щоб вирушити в далекі подорожі.

По-друге, жертви не хочуть автоматично мігрувати. Дедалі більш поширена точка зору розглядає еміграцію як добровільне рішення, навіть у дуже вимушених, небезпечних для життя ситуаціях. Зазвичай, жертва хоче залишитися якомога ближче до батьківщини, а не вирушати в далеку подорож у невідоме. Те, що приваблює висококваліфікованих працівників, а також сезонних робітників, які повертаються до західного світу, не популярне серед бідних і слабших жертв криз.

Третя причина, чому кліматичні мігранти не шукають притулку, наприклад, на промислово розвиненій Півночі, полягає в наступному: хоча рівень моря може піднятися на один метр, а посушливі території з населенням до двох мільярдів можуть стати занадто посушливими, багато сьогодні непридатних для життя райони, наприклад, у північному, північно-західному та західному Китаї, можуть стати родючими. Населення Азії воліє радше залишитися у Східній півкулі, ніж мігрувати у віддалені країни Європи та Сполучених Штатів. Таким чином, між країнами, що розвиваються,

і всередині них можуть сформуватися нові шляхи міграції, які частково замінять традиційні міграційні шляхи.

Четверта причина, яка, ймовірно, перешкоджатиме гострій, постійній, далекій масовій міграції, полягає в тому, що глобальне потепління, відбуватиметься з дуже низькими темпами. Навіть за найгіршого сценарію рівень моря, за прогнозами, підніматиметься максимум на десятки сантиметрів на рік. Люди притосувалися до значно серйозніших і гостріших інцидентів, не вдаючись до безповоротної, далекої міграції.

Навіть якби криза була раптовою, потужною та всепроникною, як-от ураган Катріна в Новому Орлеані чи цунамі в Азії, люди мали б лише мінімальний стимул мігрувати назавжди до віддаленого пункту призначення. Вони воліли б залишитися якомога ближче до своїх домівок і повернутися якнайшвидше. Отож, чи є зміна клімату локальним чи просторово-системним явищем і чи буде забезпечення міграції глобальним і довгостроковим, чи короткостроковим і з поверненням.

Найменш імовірним є те, що кліматичні проблеми є принаймні де-факто системними і що наступна міграція буде глобальною та довгостроковою. Ознаки зміни клімату навряд чи стають системними, але залишаються локальними, але їх можна передбачити і відповідно підготуватися. Ймовірно, постраждали б лише відносно невеликі ділянки прибережної землі, а якби площі були більшими, у мешканців було б більше часу для адаптації. Часова шкала – це один рік або місяць, у найбільш екстремальних сценаріях. Якщо виникнуть більш гострі кризи, люди будуть прагнути переїхати в

сусідні райони та повернутися, коли дозволить ситуація. У будь-якому випадку постійне переміщення відбуватиметься до найближчих пунктів призначення, можливо, навіть до територій, які нещодавно стали придатними для життя або родючими внаслідок зміни навколишнього середовища.

Навіть у системній зміні клімату зі значним підвищенням рівня моря, а також за умови великих неврожаїв протягом одного сезону, міграція все одно залишатиметься локальною. Жителі Науру радше переїдуть на Піткерн. Жителі Мальдівів шукали б землі на півдні Індії. В Африці гострі та масові посухи можуть спричинити внутрішні переміщення, а деякі міграційні потоки досягають Середземного моря. Загалом, жителі низовини шукатимуть нові, родючі сільськогосподарські угіддя у раніше необжитих висотах.

Однак найімовірніший сценарій передбачає лише локальні ознаки зміни клімату. Деякі існували в минулому, а деякі могли бути спричинені глобальним потеплінням. Однак наслідки в будь-якому випадку будуть повільними, а кінцева міграція відбуватиметься поступово протягом місяців і років. Відповідно до наведених вище сценаріїв, ймовірно, що міграція залишатиметься локальною або регіональною. Для того, щоб відповідний регіон і країна могли впоратися, міжнародне співтовариство має допомогти на початковому етапі переміщення, забезпечивши необхідні вимоги для плавного переходу.

Це передбачає посилення ресурсів для Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, наприклад, у гострих ситуаціях, а також заходи щодо інтеграції мігрантів із місцевим населенням. Через

якість міграцій менша ймовірність спостерігати гострі та повномасштабні кризи, а радше повільніші та більш упорядковані переміщення.

Щодо імміграційних пільг для кліматичних мігрантів, то вони будуть відбуватися повільно і не обов'язково пов'язані з гострими кліматичними кризами. Ми могли б говорити про «вимушену міграцію», подібну до тієї, що, пов'язана з переслідуваннями. Але ідея пов'язаної з переслідуваннями вимушеної міграції – статусу біженця – означає сценарій «без виходу», тобто неможливо звернутися до влади. Під час міграції, пов'язаної з кліматом, особливо якщо зміни були повільними, населення, імовірно пристосувалося б добровільно. Однак якщо відбувається виверження вулкана, землетрус чи цунамі, і ця подія, по суті, спричинює зміну клімату, потрібні певні правові заходи, щоб вважати таких жертв «вимушеними мігрантами», прирівняними до біженців за Женевською конвенцією. Однак чи варто розглядати підвищення рівня моря на десять сантиметрів на рік як гостру кризу.

Підсумовуючи, варто зазначити, що не слід перебільшувати масштаби міграцій, які можуть відбутися через можливі глобальні зміни клімату. Темпи кліматичних змін, а також здатність людини адаптуватися роблять вимушену, гостру, спричинену кліматом масову міграцію малоімовірною.

До 2050 р. може бути 1,2 млрд. кліматичних біженців. Уявіть, що ви втратили дім або засоби до існування через руйнівну повінь, голодувати через неврожай або посуху, змушені залишити дім через нестримне опустелювання, підвищення рівня моря чи брак чистої питної води. А це – реальність для мільйонів

і мільйонів кліматичних біженців. Оскільки загроза зміни клімату зростає в усьому світі, їх кількість зростатиме експоненціально.

3.3. Глобальна інклюзивна економіка для біженців та повоєнного відновлення у світі

Більше 1 млрд осіб у всьому світі переміщуються в інші країни, що становить приблизно $1/8^{21}$ населення світу. З цієї загальної кількості 281 млн. – це міжнародні мігранти, а 84 млн. – вимушено переміщені особи (48 млн. – внутрішньо переміщені особи, 26,6 млн. – біженці, 4,4 млн – шукачі притулку). Серед вимушено переміщених осіб 35 млн – діти, а 1 млн – народжені зі статусом біженця. Очікується, що кількість людей, які мігрують, зростатиме через бідність, відсутність безпеки та доступу до основних послуг, конфлікти, погіршення стану навколишнього середовища та катастрофи.

Міграція може як покращити, так і погіршити стан здоров'я. У біженців та мігрантів часто погіршуються показники здоров'я в країнах транзиту та призначення через бар'єри, зокрема, мовні та культурні відмінності, інституційну дискримінацію й обмежене використання медичних послуг.

Соціальне, політичне й економічне відчуження може призвести до бідності, бездомності та експлуатації, що зумовлює вищий ризик неінфекційних захворювань.

²¹ чисельність населення станом на 2023 рік становить понад 8 млрд осіб, але тенденція зростання триватиме недовго. Вчені зробили прогноз, згідно з яким до 2100 року на Землі проживатиме менш як 6 млрд осіб. 12 квіт. 2023 р.

Пандемія COVID-19 загострила нерівність у певних групах населення, серед яких можуть бути біженці та мігранти, особливо з нелегальним статусом.

Біженці та мігранти мають різні потреби у фізичному та психічному здоров'ї, сформовані досвідом у країні походження, їхньою міграційною подорожжю, політикою країни, що приймає, щодо в'їзду та інтеграції, а також умовами життя та праці. Цей досвід може підвищити вразливість до хронічних та інфекційних захворювань.

Пандемія COVID-19 призвела до порушення діяльності служб охорони здоров'я, що підвищує ризик для людей, які вже перебувають у вразливому становищі, та перешкоджає здатності систем охорони здоров'я реагувати на їхні потреби.

Термін «біженець» визначено в статті 1 Конвенції 1951 р. про статус біженців. Загальноприйнятого визначення терміна «мігрант» немає. Проте Департамент ООН з економічних і соціальних питань визначає міжнародного мігранта як «будь-яку особу, яка змінює свою країну постійного проживання». Це визначення охоплює осіб, які переїжджають або переїжджали через міжнародний кордон незалежно від правового статусу, тривалості перебування за кордоном та причини міграції.

Особам може бути надано міграційний статус, який обмежує їхні права та доступ до медичної допомоги. Проте міжнародне право гарантує загальний доступ відповідно до Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 р., зокрема Цілі сталого розвитку 3 (забезпечення здорового життя та сприяння добробуту для всіх у будь-якому віці).

Незважаючи на те, що права біженців та мігрантів регулюються окремими правовими рамками, вони мають ті самі універсальні права людини та основні свободи.

У 2021 р. найбільше біженців прибуло з таких країн, як:

1. Сирійська Арабська Республіка;
2. Венесуела;
3. Афганістан;
4. Південний Судан;
5. М'янма.

Найбільшу кількість біженців прийняли:

1. Туреччина;
2. Колумбія;
3. Уганда;
4. Пакистан;
5. Німеччина.

За перші 5 тижнів після ескалації конфлікту в Україні 24 лютого 2022 р. понад 4 млн біженців з України перетнули кордони з сусідніми країнами, багато людей були змушені переїхати в інші області всередині країни.

У 2020 р. лідерами країн походження міжнародних мігрантів були:

1. Індія;
2. Мексика;
3. росія;
4. Сирійська Арабська Республіка;
5. Китай.

З 1970 р. найбільше міжнародних мігрантів оселилися у США та Німеччині.

Біженці та мігранти – це різноманітна група, відповідно, такі особи мають певні потреби у здоров'ї, які можуть відрізнятися від потреб населення, що їх приймає. Вони часто походять із громад, які постраждали від війни, конфліктів, стихійних лих, погіршення навколишнього середовища або економічної кризи. Здійснюють тривалі, виснажливі подорожі з недостатнім доступом до їжі та води, санітарних умов та інших базових послуг, що підвищує ризик інфекційних захворювань, особливо кору, а також хвороб, що передаються через їжу та воду. Крім цього, є ризики випадкових травм, гіпотермії, опіків, небажаної вагітності та ускладнень під час пологів, а також різними неінфекційними захворюваннями через міграційний досвід, обмежувальну політику щодо в'їзду, інтеграції та вилучення.

Біженці та мігранти можуть прибути в країну призначення з погано контрольованими неінфекційними захворюваннями, оскільки вони не мали догляду під час подорожі. Догляд за материнством, зазвичай, – це першочергове завдання системи охорони здоров'я щодо жінок-біженок та мігрантів.

Через травматичний або стресовий досвід біженці та мігранти можуть мати погане психічне здоров'я. Багато з них відчують тривогу та смуток, безнадійність, безсоння, втому, дратівливість, гнів та біль. Тому можуть піддаватися більшому ризику таких захворювань, як депресія та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

Стан їх здоров'я тісно пов'язаний із соціальними детермінантами, такими як зайнятість, дохід, освіта та житло. Вони є одними з найбільш уразливих членів

суспільства, часто стикаються з такими проблемами, як:

- ксенофобія;
- дискримінація;
- неякісні умови проживання та праці;
- неналежний обмежений доступ до основних медичних послуг.

Мігрантів, особливо з нелегальним статусом, часто вилучають з національних програм зміцнення здоров'я, профілактики захворювань, лікування та догляду, а також із фінансового захисту в галузі охорони здоров'я. Вони також можуть зіткнутися з такими бар'єрами, як: висока оплата послуг, низький рівень медичної грамотності, обмежена культурна компетентність серед поставальників послуг охорони здоров'я, неналежні послуги перекладу.

Особи з обмеженими можливостями стикаються зі ще більшими перешкодами. **Жінки та дівчата** можуть відчувати труднощі з доступом **до послуг із захисту від сексуального та гендерного насильства й реагування на них**. **Діти-біженці, особливо неповнолітні** без супроводу, частіше зазнають травм і потрапляють у стресові ситуації (**як експлуатація та насильство**), **можуть мати проблеми з доступом до медичної допомоги**.

Доступ до отримання медичних послуг у гуманітарних умовах зазвичай ускладнюється нестачею ліків і закладів охорони здоров'я. Пандемія COVID-19 призвела до підвищення ризику зараження та смерті біженців і мігрантів. Люди, які пересуваються, можуть мати обмежені засоби захисту, зокрема соціальне дистанціювання, гігієна рук і самоізоляція часто неможливі.

Пандемія чітко виявила нерівність у доступі та використанні медичних послуг. Біженці та мігранти також постраждали від негативних економічних наслідків карантину й обмежень на подорожі. Втрата доходів і незахищеність охорони здоров'я негативно вплинули на трудових мігрантів. Вони також могли відчувати правову та соціальну незахищеність, спричинену відкладенням рішення щодо міграційного статусу або скороченням зайнятості, юридичних та адміністративних послуг.

ВООЗ вважає, що кожен, зокрема біженці і мігранти, мають право на доступ до якісних медичних послуг без фінансових перешкод, що підтверджується зобов'язанням щодо загального охоплення медичними послугами. Системи охорони здоров'я повинні включати потреби біженців та мігрантів у національну та місцеву політику охорони здоров'я, фінансування, планування, впровадження, моніторинг та оцінку. У разі швидкого й ефективного реагування на надзвичайні ситуації інколи може знадобитися надання медичної допомоги в паралельній структурі національній системі охорони здоров'я, але в довгостроковій перспективі здоров'я біженців та мігрантів потрібно інтегрувати у визначені послуги.

Діяльність ВООЗ в усьому світі спрямована на забезпечення прав біженців і мігрантів на здоров'я та досягнення загального охоплення медичним обслуговуванням. Завдяки Програмі охорони здоров'я та міграції та у співпраці з регіональними й національними офісами ВООЗ забезпечує:

- глобальне лідерство, пропаганду, координацію та політику щодо охорони здоров'я й міграції;

- розробляє норми та стандарти для підтримки прийняття рішень;
- відстежує тенденції, зміцнює інформаційні системи охорони здоров'я, розвиває інструменти та стратегії;
- надає технічну допомогу, реагування та підтримку у розбудові потенціалу для вирішення проблем громадського здоров'я;
- сприяє глобальним багатостороннім діям і співпраці, працюючи з агентствами ООН та іншими міжнародними зацікавленими сторонами, а також будучи частиною підрозділу Мережа ООН з питань міграції.

ВООЗ співпрацює з країнами над розбудовою потужних систем охорони здоров'я, які підтримуються добре навченою, культурно чутливою та компетентною робочою силою, а також враховують потреби біженців та мігрантів, їхні мови та унікальні проблеми зі здоров'ям. [22]

Глобальні потрясіння, зокрема пандемія COVID-19 і війна в Україні, разом із різними ефектами від цифрової трансформації, посилили історичну спадщину дискримінації та нерівності. Так, згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму про глобальний гендерний розрив за 2021 р., ще одне покоління жінок змушене чекати гендерного паритету, оскільки глобальний гендерний розрив збільшився на одне покоління, зі 100 років до 136 років. Жорсткі норми та переконання щодо сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та самовираження все ще кидають виклик соціальному та сімейному прийняттю людей в усьому світі. Водночас,

²² <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/refugee-and-migrant-health>.

за оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, 1,3 млрд людей – 17% населення планети – живуть з інвалідністю. Такі фактори посилюють соціальну й економічну поляризацію всередині країн [1], чітко обґрунтовують та актуалізують глобальну інклюзивну економіку.

У такому контексті приватний сектор все більше стає ключовим агентом у просуванні різноманітності, справедливості й інклюзії. Компанії вже надають перевагу таким інклюзивним ініціативам. В інклюзивній економіці економічне зростання сприяє спільному процвітанню, яке гарантує кожному жителю економічну безпеку, ресурси для створення багатства та можливість жити повноцінно. Проте різні верстви населення, особливо з низькими доходами, все ще стикаються зі структурними перешкодами для отримання гідної роботи та доходу, зокрема – виявами расизму, упередженості і дискримінації під час працевлаштування.

Війна в Україні зумовила збільшення загальної кількості вимушених переселенців у світі до понад 100 млн (ООН 2022) (табл. 3.3). Більшість біженців перебувають у тривалих переміщеннях і лише деякі з них знаходять довгострокові рішення виходу із ситуації, в якій опинилися, за допомогою систем соціального захисту, підтриманих міжнародними інвестиціями у розвиток, що сприяє створенню більш передбачуваних і надійних альтернатив гуманітарній допомозі.

Таблиця 3.3

Топ-10 країн, які приймають українських біженців

Країни	Кількість осіб
Польща	1,422,482
Німеччина	997,895
Чехія	442,443
Італія	170,646
Іспанія	145,838
Туреччина	145,000
Великобританія	134,200
Франція	105,000
Австрія	83,081
Нідерланди	79,250

Джерело: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2022/10/14/ukrainian-refugees-challenges-in-a-welcoming-europe>.

Напливу біженців сприяв режим тимчасового захисту ЄС для українців, який забезпечує право на роботу, охорону здоров'я, освіту, притулок та фінансову підтримку на термін до трьох років. Також суттєву допомогу надала українська діаспора ЄС, 1,4 млн. євро в Польщі, 250 тис. в Італії та інших країнах [4]. Масштаб і швидкість напливу та велика кількість тих, хто повертається, є безпрецедентними, хоча якщо світовий досвід показує, що біженці можуть повертатися в будь-який момент. Численність репатріантів обумовлена спокійною ситуацією на прикордонній території, великою кількістю роз'єднаних сімей, оскільки чоловікам 18–60 років заборонено виїжджати за межі України, та вірою у повторний в'їзд до ЄС. Український опір і відхід росіян з таких міст, як Київ, Херсон, також мали значення. Отож, можемо стверджувати про глобальну інклюзивну економіку, яка сприяє [2]:

- самозабезпеченню та стійкості біженців, що надає їм можливість задовольняти свої потреби в безпечний, стійкий та гідний спосіб;

- уникненню залежності від допомоги та негативних механізмів подолання;
- розвитку економіки приймаючої країни, що приймає;
- підготовці біженців до їхнього майбутнього, незалежно від того, повертаються вони додому, інтегруються в країні притулку чи переселяються в третю країну.

Покращення засобів до існування через економічну інклюзію – це основний компонент досягнення захисту та результатів рішень для біженців.

Економічна інклюзія передбачає доступ до ринків праці, фінансів, підприємництва та економіки, можливості для всіх, зокрема **громадян інших держав та вразливих груп населення**.

Економічна інклюзія починається з напливу біженців, посилення надання гуманітарної та освітньої допомоги, відповідно можливості, які надано їм на цьому етапі, сприятимуть досягненню кращих результатів на наступних етапах їхнього переміщення. Важливо визнати, що для досягнення позитивних результатів у сфері надання засобів для існування й економічної інклюзії необхідна організація багаторічного стратегічного планування.

Реалізація програм щодо надання засобів до існування та економічної інклюзії біженців супроводжується (або обмежена) певними проблемами. **Інклюзія в ринковій системі** (наприклад, через заробітну плату чи самозайнятість) залежить не лише від доступу до широкого спектра допоміжних послуг, зокрема фінансів, навчання, коучингу і послуг з працевлаштування, а й

від сприятливих умов середовища, сформованого правилами та положеннями, що регулюють права та безпеку.

Інклюзивна та справедлива економіка може збільшити економічне зростання, покращити фінансову віддачу та підвищити добробут. Багато працівників все ще переживають кризу, і рецесія не вплинула на всіх однаково. Крім значних розбіжностей щодо впливу на здоров'я, темношкірі американці зазнали непропорційних економічних наслідків пандемії. **Серед демографічних груп темношкірі жінки зазнали найбільш різкого зниження рівня зайнятості та найбільш повільного відновлення роботи з січня 2020 р.** До 2018 р. працевлаштування темношкірих жінок відновлювалося після Великої рецесії, а сьогодні майже всі важко здобути досягнення нівельовано.

У січні 2021 р. з 973 000 темношкірих жінок було працевлаштовано на 9,5% менше ніж до початку пандемії COVID-19. Втрати в місцевому та державному управлінні, дозвілля та туризму впливають на зайнятість темношкірих жінок, які є майже кожною четвертою працівницею державного сектору та кожною восьмою в туристичній галузі США. З січня 2020 р. 0,5 млн. темношкірих жінок залишили ринок праці.

Через те, що вони історично очікували працевлаштування поза домом, були більш прив'язані до ринку праці, ніж інші. Втім рівень зайнятості темношкірих жінок найвищий серед усіх працюючих жінок, їхній показник знизився найбільше. Так, з січня по грудень 2020 р. він зменшився на 4%, порівняно зі зниженням на 2,8% серед латиноамериканок і 1,7% серед білих.

Через тривалу нерівність в освіті та на ринку праці темношкірі жінки переважно влаштовані на низькооплачуваних роботах у сфері послуг, які повільно відновлюються. У 2020 р. в освіті та медичних послуг працювало близько 3,9 млн темношкірих жінок. Згідно з дослідженнями, працівники професій із нижчим за середній заробітком більше ризикують бути витісненими. Під час кожної економічної рецесії за останні 50 років рівень безробіття серед темношкірих жінок був вищий, ніж серед білих чоловіків.

Жодне економічне відновлення не може бути повним, якщо громади не будуть розвиватися.

Концентрація політики допомоги й відновлення навколо потреб темношкірих жінок та інших уразливих категорій працівників забезпечить інклюзивну економіку для всіх. **Це означатиме залучення усіх громад до визначення потреб, розробки політики, рішень і дій.** Такі заходи допоможуть подолати давню історію расової дискримінації в економіці (в оплаті праці, освіті, охороні здоров'я, житлі та зміцненні добробуту), забезпечити кожному доступ до ресурсів і можливостей, необхідних для процвітання. Це дасть змогу зупинити економічний спад – один із найбільших в історії США, покращивши економічні результати традиційно маргіналізованих груп.

Інклюзивне економічне відновлення – це розширення. В економіці США підприємства, які найбільше постраждали від пандемії, а також працівники, яких стримували структурні бар'єри дискримінації або відсутності можливостей, мають змогу рівноправно брати участь у розвитку економіки й отримувати користь від її розширення та реструктуризації. Ми вважаємо, що

компанії мають дотримуватися політик, що супроводжується соціальною підтримкою працівників і підприємства загалом.

Несприятливі наслідки зміни клімату та погіршення стану навколишнього середовища дедалі більше спонукають людей в усьому світі мобілізуватися, особливо в країнах із високим рівнем впливу та низькою адаптаційною здатністю. Хоча більшість пов'язаної з кліматом мобільності наразі відбувається всередині країни, проте відчай і різні екологічні наслідки можуть змусити людей шукати засобів до існування через нелегальну міграцію. Зміна клімату негативно впливає на всіх, проте найбільшому ризику піддаються ті, хто вже перебуває в уразливому становищі через географічне положення, бідність, стать, вік, інвалідність, походження чи інший статус, зокрема жінки-мігранти, діти, які менш здатні вижити під впливом екстремальних погодних явищ. З огляду на це необхідно вжити суттєвих заходів для захисту прав тих, хто найбільше постраждав від зміни клімату.

На 27-й Конференції Сторін РКЗК ООН (COP27) у 2022 р. Мережа ООН з питань міграції закликає держав-членів визнати можливості працювати над сталим, заснованим на правах людини, пом'якшенням наслідків та адаптацією до зміни клімату з метою вирішення нагальних проблем. У цьому контексті, відповідно до рекомендацій Робочої групи РКЗК ООН з питань переміщення, насамперед необхідно вирішити проблему мобільності.

Мережа закликає держави, на основі співпраці з відповідними організаціями ООН та всіма партнерами, розглядати та **шукати інклюзивні рішення для**

людей, які найбільше постраждали, зокрема тих, хто залишається на місці, переїжджає всередині країни та мігрує за кордон, **повністю визнавши адаптаційну роль, яку відіграє міграція.** Хоча вже досягнуто прогресу в інтеграції міграції, в стратегії адаптації та політиці щодо кліматичних заходів, проте потрібно зробити ще багато. Як було визнано на засіданні COP26 (2021 р.), все ще є недоліки в передбаченні та плануванні ситуацій, які можуть спричинити мобільність, пов'язану з кліматом, а зусилля щодо пом'якшення й адаптації до несприятливих наслідків зміни клімату, зокрема шляхом мобілізації ресурсів, недостатні.

Мережа заохочує держави залучати шляхи регулярної міграції у свої стратегії пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації, що забезпечує мобільність робочої сили та гідну роботу, права людини та гуманітарні вимоги щодо в'їзду й перебування, возз'єднання сім'ї, освіту, приватне спонсорство та скасування віз для підтримки громад. З огляду на це було удосконалено укладення двосторонніх і регіональних угод про трудову міграцію або створення спеціальних категорій віз, щоб особи, які постраждали від зміни клімату, могли регулярно переїжджати або залишатися в країнах призначення.

Відповідно до зобов'язань, взятих у Глобальному договорі щодо безпечної, впорядкованої та законної міграції (GCM) і поновлених у Декларації про прогрес I Міжнародного форуму з огляду міграції в Нью-Йорку в травні 2022 р., Програма мережі повторює свій заклик до держав розвивати інклюзивні зміни, міграційну політику та плани дій, які забезпечують повну та

ефективну участь мігрантів як правовласників. Вона також нагадує державам, що будь-який політичний захід або законодавство, яке регулює або безпосередньо впливає на мобільність людини через зміни клімату, має підтримувати зобов'язання щодо прав людини.

Держави можуть забезпечити ефективне досягнення цієї мети через визнання того, що Паризька угода, Сендайська програма щодо зменшення ризику лих на 2015–2030 рр., Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 р. та глобальні договори щодо міграції та біженців взаємопов'язані і їх потрібно виконувати одночасно й взаємодоповнювати.

Для захисту прав людини, зміцнення адаптивних можливостей мігрантів і використання потенціалу кліматичної мобільності мережа закликає, щоб уряди на основі співпраці зі всіма відповідними зацікавленими сторонами вжили заходи щодо:

- **посилення підтримки постраждалих країн і людей** шляхом ефективної мобілізації достатнього фінансування для підтримки кліматичних заходів, зокрема через інвестування в системи раннього попередження та забезпечення готовності, а також усунення наслідків як економічних, так і неекономічних збитків, зокрема для мігрантів;

- **сприяння справедливому переходу до екологічно стійких, зелених економік і суспільств**, зокрема через побудову стійких до клімату систем охорони здоров'я, сприяння стійкості та справедливому розвитку, просування соціальної справедливості та створення гідної роботи, застосування навичок і досвіду мігрантів за підтримки бізнесу, працедавців, профспілок і

організацій працівників, а також використання їхнього внеску для сталого розвитку;

- **збільшення й урізноманітнення доступності чутливих до клімату шляхів регулярної міграції**, створення регулярних шляхів мобільності робочої сили, що гарантує доступ для всіх, зокрема жінок і дітей, як варіант адаптації та спосіб запобігання й вирішення ситуацій уразливості;

- **посилення регіональних і міжнародних дій для співпраці з метою ефективного вирішення проблеми міграції**, пов'язаної з кліматом, на місцевому, національному, регіональному та глобальному рівнях за допомогою спеціальної та скоординованої політики, планів дій щодо зміни клімату та міграції, через узгоджену роботу на всіх відповідних багатосторонніх форумах; ухвалення рішень, що ґрунтуються на фактичних і дезагрегованих даних, які сприяють співпраці та посиленню кліматичних заходів.

Наше спільне майбутнє залежить від реалізації права людини на чисте, здорове та стійке довкілля. Взаємозв'язок зміни клімату, прав людини та міграції очевидний, і міжнародне співтовариство має негайно вжити заходи щодо захисту навколишнього середовища для нинішнього та майбутніх поколінь.

Усі ці заходи щодо гарантування безпечної, упорядкованої та регулярної міграції сприятимуть позитивним змінам у контексті запобігання наслідкам кліматичних зрушень.

Успішні проекти

Інклюзивність і стійкість становлять економічну структуру Болонї, міста-піонера інклюзивної економіки. За словами П'єро Пеліззаро, керівника відділу

європейських і міжнародних відносин міста Болонья, щастя, культура, освіта та інтеграція – це рушійні сили побудови майбутнього суспільства рівності. Коли такі цінності надходять в економіку, вони стимулюють різні види бізнесу. Кілька європейських міст розробляють інноваційні підходи до співпраці із суб'єктами інклюзивної економіки, громадянами та місцевими зацікавленими сторонами, щоб створити більш справедливий й екологічний громади.

Болонья – це чудовий приклад взаємодії з асоціаціями й окремими особами, які виходять за межі простого прибутку, щоб мати соціальний вплив. Крім того, муніципалітет керує проєктами інклюзивної економіки – від музичних ініціатив до соціальної гейміфікації для студентів і дій, які сприяють «зеленішому» майбутньому. Пеліццаро зазначає, що роль Італії як країни, що приймає для **вихідців з Північної Африки чи Азії (він назвав їх новими європейцями)** сформувала іншу перспективу в економічному секторі охопити всіх (йдеться про їжу, місце для ночівлі, підвезення до школи чи на роботу та інклюзивність). У цьому сенсі Болонья профінансувала програму **Salus**, яка передбачає створення нових підприємств для прийому новоприбулих у місто. Біженці беруть участь у місцевій економіці, застосовують свої навички й професійний досвід для розвитку автономії та відчутної інтеграції. Створення інклюзивної економіки – це не досягнення більшого статку, а спосіб гарантувати кожному право жити в містах.

Партнери з інклюзивної економіки відіграють головну роль у забезпеченні соціального житла та розробці стратегій розвитку міст. Муніципалітет Болоньї

конкретно та послідовно працює над забезпеченням права на житло, оскільки йдеться не лише про доступ до житла, послуг і шкіл, а й про те, як створюються нові можливості для відновлення покинутих приміщень.

Наприклад, Villaggio Gandusio – це проєкт, який передбачає **сталість і соціальну згуртованість**. Так, завдяки новим мешканцям відремонтовано 154 квартири. Він об'єднує різні спільноти, щоб отримати вигоду від обміну та розвитку інклюзивної єдності. Роль органів місцевого самоврядування має вирішальне значення для розробки шляхів з метою формування більш **стійких екосистем сусідства й інклюзивної економіки**.

DumBO – ще один приклад інклюзивної інтеграції та розвитку спільноти. Проєкт дав змогу перетворити колишню залізничну станцію на багатофункціональний район площею 40 000 квадратних метрів, який став центром культури, творчості, соціальної діяльності, циркулярної економіки, музики та спорту. DumBo – це результат співпраці та взаємного навчання понад 20 асоціацій, різних приватних підприємств та громадянського суспільства. Разом вони спроектували приміщення для оренди.

Подібний проєкт – **Le Serre dei Giardini** – покинутий простір, який пройшов процес регенерації для розміщення різноманітних *соціальних, екологічних і культурних проєктів*. Завдяки йому громадяни можуть зріднитися з природою та насолодитися мистецтвом.

Інклюзивна економіка також сприяє переходу до екологічно чистих, стійких практик, товарів і послуг для промислового розвитку, у сфері відновлюваної енергії, житла та мобільності.

Так, у ремонті житла прерогатива надається збереженню енергії та екологічності, а також доступності. Об'єднати всі три складові останнім часом виявилось складніше, ніж будь-коли. Тому Болонья також зосереджує увагу на тому, щоб енергетичні ініціативи були пріоритетними.

У місті розуміють, що енергетичні дії, орієнтовані на громадян, можуть сприяти створенню більш стійкої та спільної системи. Водночас варто чітко виявити елементи, які дають можливість громадянам використовувати енергію ефективно та стійко, і перешкоди, що заважають йти цим шляхом.

Для цього Болонья координує **Greta** – дослідницький проєкт, який зосереджується на вивченні різних шляхів активної участі громадськості в переході до чистої енергії на місцевому та глобальному рівнях. Ініціатива сприяє участі громадян в енергетичних спільнотах і дає рекомендації щодо процесів розроблення політики енергозбереження. На основі проєкту обґрунтовано висновки про перешкоди на шляху до енергетичного громадянства та окреслено способи досягнення рішень.

Болонья має сильні традиції використання кооперативної інклюзивної моделі. Як зауважив Пеліццаро, «ми є прикладом того, як працюють кооперативи в Європі, а може, навіть у всьому світі». Співпраця регіональних і національних урядів, взаємодія з населенням через діалог, процеси участі та співтворчості – це основа успішного підходу до інклюзивної економіки, що дає можливість не тільки залучити людей, а й окреслити бажані зміни чи покращення якості послуг.

Однак для сприяння цим ініціативам необхідне **фінансування ЄС** з метою підтримки сталих місцевих дій і розробки нових **бізнес-моделей в інклюзивній економіці**.

Наприкінці 2021 р. Європейська комісія розробила новий План дій інклюзивної економіки, щоб мобілізувати весь її потенціал. Комісія закликає країни-члени створити місцеві контактні пункти інклюзивної економіки, які відіграватимуть роль послів, забезпечуватимуть однакову підтримку, полегшуватимуть доступ до фінансування ЄС та національного фінансування й підтримуватимуть зв'язок з органами влади, що управляють європейськими фондами.

Рекомендація Ради щодо розробки рамкових умов інклюзивної економіки має підтримати місцеву владу щодо покращення міжгалузевої співпраці із суб'єктами інклюзивної економіки. Завдяки залученню влади та структурних фондів Болонья має можливість підтримувати інклюзивну економічну діяльність, яка не може розвиватися лише за приватні кошти. Влада підтримує та покращує бізнес-середовище за допомогою моделі кооперації, яка передбачає інклюзивний вплив.

Організація економічної співпраці та розвитку (ОЕСР) визначає інклюзивність як «економічне зростання, яке створює можливості для всіх верств населення та справедливо розподіляє дивіденди зростання добробуту як у грошовому, так і в негрошовому вираженні, між суспільством».[]

Щоб забезпечити орієнтир ефективності цієї сфери, Фонд Джозефа Раунтрі (JRF) визначив 18 індикаторів моніторингу інклюзивного зростання, які виявляють дані щодо кожного показника.

Так, Фонд використав ці показники, щоб створити пакет даних проєкту Calderdale інклюзивної економіки в 2017 та 2018 рр. За кожним індикатором Calderdale здійснюється порівняння міста Лідс з «найкращим районом на півночі». Лідс – це регіон для підприємств десяти органів влади графства Йоркшир: Барнслі, Бредфорд, Калдердейл, Крейвен, Харрогіт, Кіркліс, Лідс, Селбі, Вейкфілд і Йорк. Найкращий район на півночі – це група північних органів влади, з якими Рада Калдердейла порівнює свою корпоративну ефективність: Барнслі, Болтон, Бері, Калдердейл, Донкастер, Гейтсхед, Кіркліс, Ноуслі, Північний Тайнсайд, Олджем, Рочдейл, Ротерхем, Сефтон, Південний Тайнсайд, Сент-Хеленс, Стокпорт, Тамсайд, Трафффорд, Віган і Віррал. Дані в цих ресурсах отримані з кількох джерел. Пакет даних Inclusive Economy Calderdale використовувався для моніторингу прогресу в Стратегії інклюзивної економіки Calderdale і як частину пакета даних Kindness and Resilience для збірки We are Calderdale.

РОЗДІЛ 4 ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

4.1. Аналіз передумов до імплементації механізму (моделі) інклюзивної економіки в Україні

Показник зайнятості жінок вказує на їх частку серед загальної кількості найманих працівників у певному регіоні, секторі, компанії або галузі. Він дає змогу врахувати гендерний аспект у сфері зайнятості (табл. 4.1, рис. 4.1).

Таблиця 4.1.

Концептуалізація зайнятості жінок в економічних показниках

Оцінка рівня гендерної рівності	Показник дає змогу аналізувати ступінь гендерної рівності на ринку праці, визначати, чи мають жінки рівні можливості щодо доступу до робочих місць та участі в економіці
Моніторинг політики зайнятості	Уряди та міжнародні організації використовують цей показник для оцінки ефективності політик та програм з просування гендерної рівності та підтримки зайнятості жінок
Планування ресурсів та стратегічне управління	Підприємства використовують показник для планування робочої сили, розробки стратегій найму та управління гендерною диверсифікацією
Соціально-економічні дослідження	Дослідники використовують цей показник для аналізу гендерних аспектів економічного розвитку та змін на ринку праці

Джерело: складено автором [12-17]

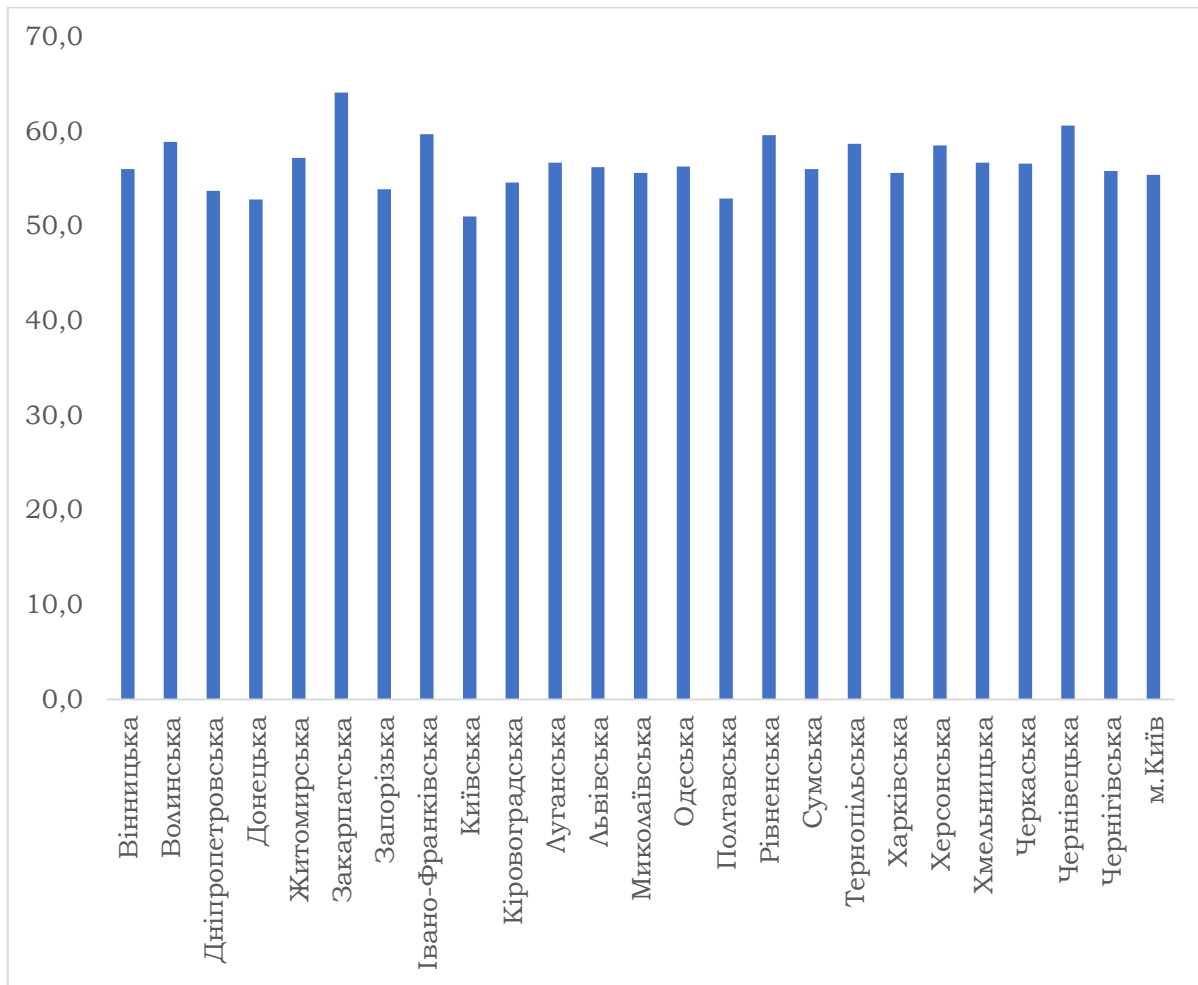

Рис. 4.1. % зайнятості жінок 2020 р.

Джерело: складено автором

Показник рівня безробіття населення визначає відсоток людей, які готові працювати, але не мають роботи, серед загальної робочої сили (тобто сукупність працездатних осіб, які працюють або активно шукають роботу) у певній країні, регіоні чи економічній системі (табл. 4.2).

Таблиця 4.2.

Показник рівня безробіття, %

Економічний аналіз	Показник безробіття використовується для аналізу стану та здоров'я ринку праці в країні або регіоні. Він може вказувати на стабільність, зростання або спад економіки.
Планування економічної політики	Уряди використовують показники безробіття для формулювання та впровадження політик щодо зайнятості, стимулювання економічного зростання та підтримки безробітних
Соціальна політика	Показники безробіття використовують для розробки програм соціальної підтримки, реабілітації безробітних та мінімізації негативних соціальних наслідків безробіття
Оцінка ефективності працевлаштування	Роботодавці та галузеві організації використовують дані про рівень безробіття для аналізу доступності робочої сили й оцінки ефективності процесів найму.
Міжнародна порівняльна аналітика	Показник безробіття дає змогу порівнювати економічні та соціальні показники між різними країнами для встановлення тенденцій та спільних проблем.

Джерело: складено автором

Загальний рівень безробіття є важливим показником економічного та соціального розвитку країни, обумовлює прийняття управлінських і політичних рішень для поліпшення ринку праці та благополуччя населення (рис. 4.2).

Рис. 4.2. Рівень безробіття населення України, 2020 р., % [14]

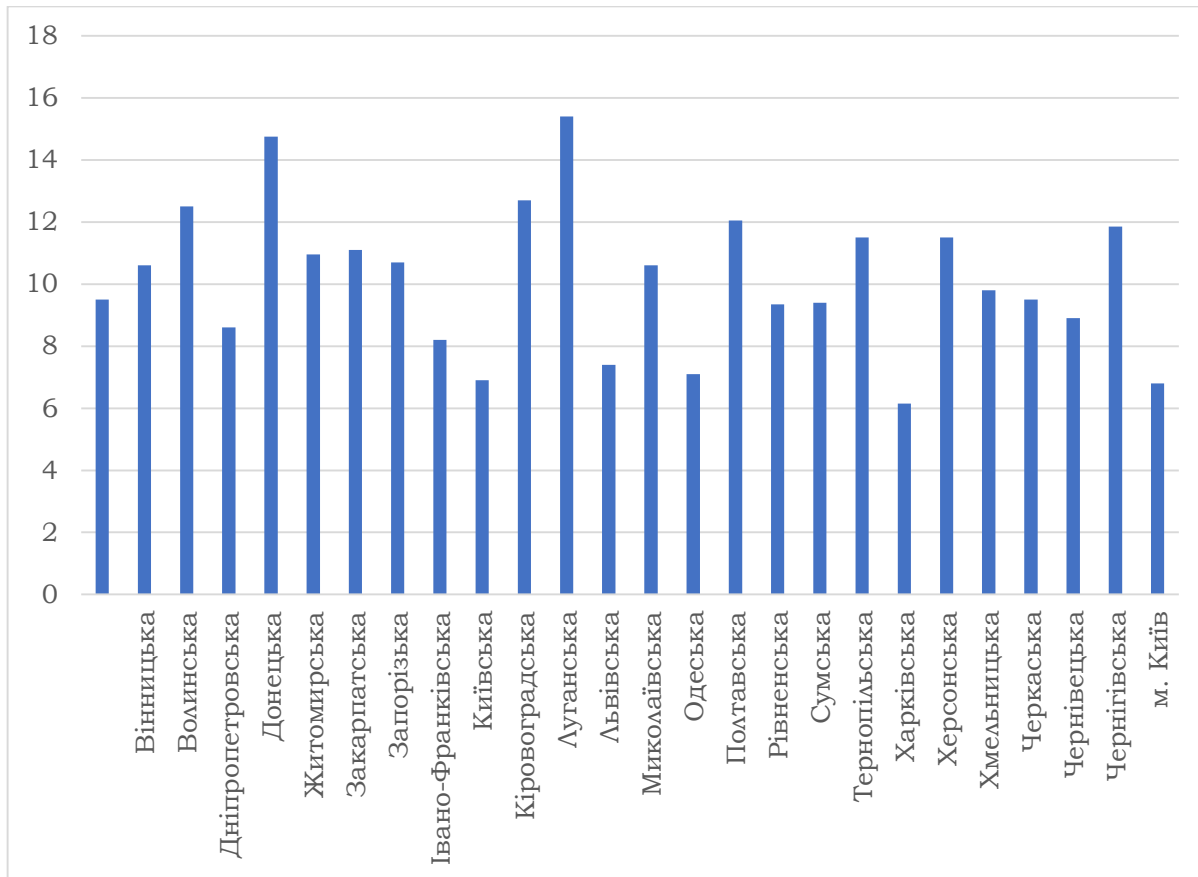

Рис. 4.3. Рівень безробіття населення України, 2020 р.

Джерело: побудовано автором [14]

Наземні природоохоронні території – це ті, які відведені для збереження та охорони природних ресурсів, екосистем, біорізноманіття та природних ландшафтів на суходолі. Це можуть бути природні заповідники, національні парки, регіональні парки, природні заказники, біосферні резервати й інші природоохоронні об’єкти.

Цей показник (табл. 4.3) важливий для забезпечення природозбереження, збалансованого розвитку та довгострокового збереження біорізноманіття та природних ресурсів.

Показник наземних природоохоронних територій

Оцінка ефективності природоохоронних заходів	Показник дозволяє оцінити ефективність заходів, спрямованих на збереження та відновлення наземних екосистем та природних резерватів
Моніторинг екологічного стану	Даний показник є важливим для визначення обсягу територій, які перебувають під особливим природоохоронним режимом та є недоторканими або під суворою охороною. Це дає змогу відстежувати тенденції щодо стану довкілля та змін в екосистемах
Планування природоохоронних заходів	Використання цього показника допомагає урядам та організаціям з природоохоронною спрямованістю приймати обґрунтовані рішення щодо створення нових природоохоронних територій та управління вже існуючими
Відображення політики природоохорони	Показник наземних природоохоронних територій служить для відображення державної та міжнародної політики у сфері природозбереження та створення особливих охоронних зон
Міжнародна порівняльна аналітика	Показник дає змогу порівнювати обсяги природоохоронних територій між різними країнами та регіонами для встановлення тенденцій та обміну кращими практиками в галузі природозбереження

Джерело: складено автором

Охоплення основними медичними послугами передбачає забезпечення населення належним рівнем охорони здоров'я. Вони зазвичай охоплюють широкий спектр медичних процедур, консультацій, діагностики, лікування та профілактики захворювань.

В Україні у 2020 р. показник охоплення основними медичними послугами, що є важливим елементом системи охорони здоров'я для забезпечення всебічного медичного обслуговування населення та підтримки загального стану здоров'я, становив 77%. А це вказує на те, що більшість населення має доступ до медичних послуг і скористалися ними.

Цей показник є важливим для аналізу доступності медичних послуг та оцінки рівня забезпечення населення медичною допомогою. Чим він більший, тим вища доступність основних медичних послуг для населення.

Зарахування до школи та індекс гендерного паритету – показники, які відображають ступінь розподілу можливостей між чоловіками та жінками у сфері освіти.

Якщо GPI в освіті дорівнює 1, це означає, що чоловіки та жінки мають однакові можливості. Значення більше 1 вказує на перевагу жінок у певній галузі, а значення менше 1 – на перевагу чоловіків. В Україні індекс гендерного паритету дорівнює 0.98.

Ці показники дуже важливі для вимірювання та моніторингу гендерної рівності у сфері освіти та формуванні політик, спрямованих на забезпечення однакових можливостей для чоловіків і жінок у навчанні та професійному розвитку.

Зарахування до школи вказує на кількість учнів, які фактично вступають у школи або освітні заклади на певний період. Цей показник важливий для вимірювання доступності освіти та гендерної рівності в освітньому процесі. Він є ключовим у системі освіти, оскільки відображає, скільки дітей та молоді мають можливість отримати освіту. Гарантувати широкий доступ до освіти є однією з основних цілей в сфері освітньої політики багатьох країн. Аналіз показників дає змогу удосконалити освітню систему та забезпечити якість освіти для всіх.

В Україні в 2020 р. 95% осіб, які досягли шкільного віку, були прийняті в навчальні заклади. Це – високий

показник доступності освіти, який свідчить про те, що більшість дітей відповідної вікової групи мають можливість отримати освіту у школі.

Співвідношення чоловіків і жінок в робочій силі вказує на кількісний розподіл працездатного населення за гендерною ознакою в ринковій діяльності та на робочих місцях. Це важливий показник для вивчення гендерних аспектів ринку праці та рівних можливостей для чоловіків і жінок.

Співвідношення може бути виражене у відсотках, коефіцієнтах, або як конкретні числові значення, які вказують на розподіл чоловіків та жінок у відношенні до загальної кількості працездатного населення.

Дані про співвідношення чоловіків і жінок в робочій силі можуть бути використані для:

1. **Визначення гендерної рівності.** Аналізу рівня гендерної рівності на ринку праці та виявлення можливих дисбалансів та нерівностей.

2. **Моніторингу політик зайнятості.** Визначення ефективності заходів та політик, спрямованих на стимулювання зайнятості чоловіків і жінок.

3. **Розроблення гендерно орієнтованих стратегій.** Створення та впровадження стратегій, спрямованих на поліпшення умов праці для жінок та підвищення їхньої присутності на ринку праці.

4. **Визначення потреб у навчанні та навичках.** Виявлення специфічних потреб жінок і чоловіків у розвитку навичок та освіти для пристосування до змін на ринку праці.

5. **Аналізу тенденцій у ринковій активності.** Спостереження за змінами у співвідношенні чоловіків і

жінок у робочій силі та виявлення тенденцій участі в економіці.

Для досягнення справедливого та рівного ринку праці важливо забезпечувати відповідний баланс участі чоловіків і жінок у різних сферах та рівнях зайнятості.

Населення у віці 15-70 років за статусом участі в робочій силі у 2020 році

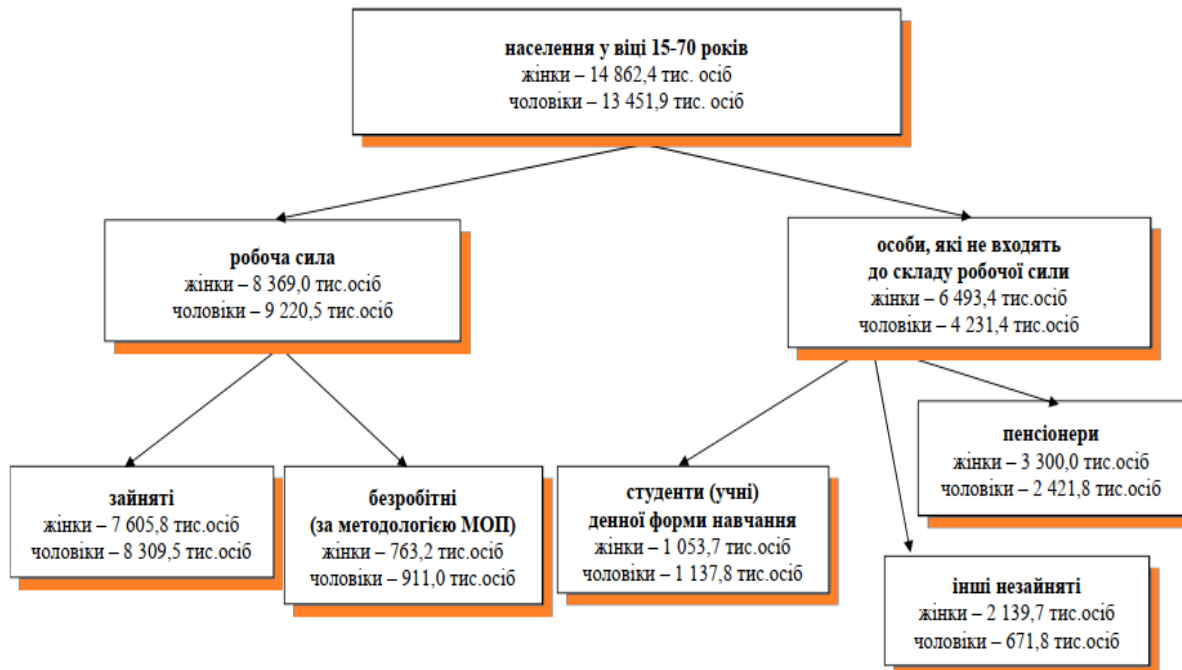

Рис. 4.4. Населення віку 15–70 р. за статусом участі в робочій силі, 2020 р. [14]

Частка місць, які займають жінки в українському парламенті становить 21%. У середньому у світі 25% представників парламентів становлять. Проте у країнах Європи 30% і більше (рис.4.4).

Важливо зазначити, що участь жінок у політиці та громадському житті в Україні є актуальним питанням, і робляться різні спроби підвищити їхню представленість у владних структурах. Гендерна рівність та рівні можливості для жінок і чоловіків в політичній сфері є важливими завданнями для українського суспільства.

Коефіцієнт бідності – 6.85 дол.США на день – вказує на низький рівень доходу, що не дає змоги забезпечити мінімальні потреби у їжі, житлі, одязі тощо.

В Україні у 2020 р. цей коефіцієнт дорівнював 7,1%. Це свідчить про те, що деяка частина населення опинилася у стані бідності, тобто немає достатньо коштів на задоволення базових потреб, таких як харчування, житло, одяг, охорона здоров'я та освіта. Це важлива соціальна проблема, яка потребує уваги та вжиття заходів для поліпшення життєвих умов цих людей.

Рівень смертності до настання 5 років – це важливий показник здоров'я та благополуччя маленьких дітей і є ключовим індикатором громадського здоров'я та розвитку.

Основні аспекти та значення цього показника:

1. Відображення стану здоров'я та благополуччя дітей.

2. Аналіз якості медичної допомоги та гігієнічних умов. Рівень смертності до 5 років може бути пов'язаний з якістю медичної допомоги, доступністю лікування, гігієнічними умовами та стилем життя.

3. Моніторинг прогресу в охороні здоров'я. Дає змогу дозволяє визначити ефективність програм охорони здоров'я та медичних заходів, спрямованих на покращення здоров'я маленьких дітей.

4. Спрямування соціальних та економічних програм. Рівень смертності до настання 5 років є важливим фактором для формулювання та впровадження соціальних та економічних програм, спрямованих на поліпшення умов життя та здоров'я дітей.

5. Глобальний моніторинг та порівняння. Цей показник дає змогу порівнювати рівень смертності до

5 років між різними країнами та регіонами для визначення глобальних тенденцій і спільних зусиль для зменшення дитячої смертності.

Зусилля, спрямовані на зменшення рівня смертності до 5 років, сприяють покращенню якості життя дітей та досягнення сталого розвитку.

В Україні цей показник поступово зменшується. Так, у 1990 р. коефіцієнт смертності дітей до 5 років в Україні становив 19 на тисячу народжених живими, станом на 2020-й він знизився до 8.

Індекс ефективності логістики (Logistics Performance Index, LPI) є комплексним показником, який використовують для оцінки ефективності системи логістики країн або регіонів. Він дає можливість порівнювати логістичні можливості та ефективність країн на основі різних аспектів їхніх логістичних систем.

Основні аспекти та значення індексу ефективності логістики:

1. Оцінювання логістичної ефективності країни. LPI дає змогу оцінити ефективність логістичної системи країни загалом.

2. Поліпшення конкурентоспроможності. Цей показник визначає потенційні галузі для покращення логістичної системи країни, щоб зробити її більш конкурентоспроможною.

3. Аналіз і розробка стратегій розвитку логістики. Бізнес та уряд можуть використовувати LPI для оцінки, розробки та удосконалення стратегій розвитку логістики з метою покращення торговельних і транспортних зв'язків.

4. Моніторинг глобальних тенденцій в логістиці: Індекс може слугувати для виявлення глобальних

тенденцій у розвитку логістики та їх впливу на економіку та торгівлю.

5. Підтримка ухвалення рішень в галузі логістики. Бізнес та уряд можуть використовувати LPI для прийняття обґрунтованих рішень щодо інвестицій у покращення логістичної інфраструктури та послуг.

6. Оцінювання міжнародної співпраці в логістиці. Країни можуть використовувати індекс для аналізу міжнародної співпраці та спільних проєктів в галузі логістики.

Індекс ефективності логістики дає змогу встановити базові точки для аналізу логістичних систем, що сприяє покращенню ефективності глобального логістичного ланцюга.

LPI вимірюють на шкалі від 1 до 5. В Україні значення індексу ефективності логістики – 2,57, це означає середній рівень ефективності логістичних процесів, з можливістю покращення та оптимізації системи.

Коефіцієнт Джині є статистичним показником, який використовують для вимірювання нерівності розподілу доходів або добробуту в групі людей, країні чи регіоні.

Коефіцієнт Джині вимірюють на шкалі від 0 до 1 або від 0% до 100%.

- **0** означає абсолютну рівність (на кожного в групі припадає однаковий дохід).

- **1** вказує на максимальну нерівність (увесь дохід у групі належить одній особі або домогосподарству).

Використовують його для:

- 1. Вимірювання соціальної нерівності.** Дає змогу аналізувати та вимірювати нерівність в розподілі

доходів, освіти, доступу до здоров'я, житла та інших соціальних показників у суспільстві.

2. Моніторинг економічного розвитку. Дає змогу оцінювати відмінності в доходах та добробуту різних груп населення та в різних країнах для визначення тенденцій у розподілі доходів.

3. Управління громадськими політиками. На основі цього коефіцієнта уряди та організації розробляють соціальну й економічну політику з метою зменшення соціальної нерівності.

4. Міжнародних порівнянь. Країни використовують коефіцієнт Джині для порівняння рівня існуючої нерівності у своїй країні з іншими країнами та для оцінки ефективності політики щодо боротьби з нею.

Коефіцієнт Джині є потужним аналітичним інструментом та сприяє ухваленню обґрунтованих рішень у соціально-економічній сфері.

В Україні індекс Джині один із найнижчих у світі – 25,36%, як і в Азербайджані (22,45%), Молдові (24,5%), Білорусі (24,75%), Словенії (24,84%), Чехії (25,43%), Словаччині (25,77%). Ймовірно, такий аномальний результат пов'язаний із недостовірною статистикою стосовно рівня доходів громадян та високою часткою тіньової економіки.

Фіксований широкосмуговий зв'язок, також відомий як вказує на передачу високошвидкісних інтернет-даних на великі відстані між точками застосування без необхідності фізичного підключення за допомогою дротових кабелів.

Основні характеристики та ознаки фіксованого широкосмугового зв'язку:

1. Висока швидкість передачі даних. Що робить його ефективним для передачі великих обсягів інформації.

2. **Велика площа покриття та відстані передачі.**

Технологія забезпечує значне охоплення площі та може передавати дані на великі відстані без додаткового обладнання.

3. **Бездротовість і мобільність.** Відсутність дротових підключень робить фіксований широкосмуговий зв'язок зручним та мобільним для використання в різних місцях.

4. **Спрощене підключення та налаштування.** Підключення до мережі може бути відносно просте, а налаштування можна легко виконати без складних технічних навичок.

5. **Широкий спектр застосувань.** Фіксований широкосмуговий зв'язок використовується вдома, в офісах, у громадських місцях, у виробничих приміщеннях тощо.

Лінії телефонного зв'язку xDSL, ADSL – одна з найбільш популярних технологій підключення широкосмугового інтернету в Україні. Цю послугу надає “Укртелеком”. ADSL – це цифрова лінія, яку використовують для доступу до інтернету без необхідності займати всю телефонну лінію.

Співвідношення зайнятості до населення 15+ вказує на відсоток економічно активного населення у віці 15 років і старше.

Його можна поділити на:

1. **Економічно активне населення** – це особи у віці 15 років і старше, які готові та здатні до праці, зокрема зайняті та ті, хто шукає роботу.

2. **Зайняті особи** – ті, хто має оплачувану роботу або самостійно займається підприємницькою діяльністю.

Це співвідношення відображає рівень зайнятості та є важливим показником для аналізу ринку праці й економічного стану країни чи регіону. Високий показник співвідношення зайнятості свідчить про ефективне використання робочого потенціалу країни, тоді як низький свідчить про проблеми на ринку праці, такі як безробіття.

Його використовують у розрахунках економічного зростання, соціальної стабільності та вдосконалення політики у галузі праці та зайнятості з метою досягнення ефективного функціонування ринку праці та поліпшення рівня життя населення.

Показник кількості жінок, які працюють у сфері послуг, у відсотках або числовому виразі від загальної кількості працюючих жінок важливий для розуміння статистичних і соціально-економічних аспектів зайнятості жінок та їхнього внеску у сферу послуг.

Основні аспекти та значення показника зайнятості жінок у сфері послуг:

1. **Оцінювання участі жінок на ринку праці.** Показник дає змогу оцінити, яку частку серед працівників у сфері послуг становлять жінки, що важливо для вивчення та розуміння розподілу праці за галузями.

2. **Гендерна аналітика зайнятості.** Показник забезпечує можливість аналізу гендерного аспекту зайнятості, що є важливим для втілення політики, спрямованої на досягнення гендерної рівності у сфері праці.

3. **Економічний внесок жінок у сферу послуг.** Окреслює, яка частина економічного внеску у сферу послуг генерується жінками, що має важливе значення для визначення їхнього внеску у розвиток економіки.

4. Планування соціальної та трудової політики.

Показник є важливим для аналізу політик та програм щодо розвитку сфери послуг та підтримки жінок на ринку праці.

5. Моніторинг гендерної рівності та розвитку.

Дає змогу виявляти та відстежувати зміни в гендерному розподілі зайнятості у сфері послуг з плином часу.

Показник зайнятості у сфері послуг для жінок є важливим інструментом для аналізу соціальних та економічних аспектів їхньої зайнятості, сприяє впровадженню політики, спрямованої на стимулювання гендерної рівності та покращення умов праці для жінок.

Показник викиди CO₂ вказує на кількість вуглецевого діоксиду, який потрапляє в атмосферу внаслідок спалювання палива, промислових операцій та іншої діяльності людини. Він є важливим для вимірювання та моніторингу впливу людської діяльності на зміну клімату та загальну екологічну ситуацію.

Основні аспекти та значення показника викидів CO₂:

1. **Оцінювання стану забруднення довкілля.** Показник викидів CO₂ є важливим для визначення обсягу забруднення атмосфери та його впливу на здоров'я людей і навколишнє середовище.

2. **Контроль зміни клімату.** CO₂ є одним із головних парникових газів, які впливають на глобальне потепління та зміну клімату. Моніторинг викидів CO₂ є ключовим для розуміння й управління цими процесами.

3. **Вплив на здоров'я людей.** Викиди CO₂ й інших забруднюючих речовин можуть мати негативний вплив на здоров'я людей, спричиняючи проблеми з диханням та інші захворювання.

4. Економічний аналіз та стратегії розвитку.

Дані про викиди CO₂ дають змогу економічним та політичним органам аналізувати вплив виробництва на зміну клімату, розробляти стратегії скорочення викидів та переходу до більш сталого розвитку.

5. **Міжнародні зобов'язання й угоди.** Країни використовують дані про викиди CO₂ для виконання своїх зобов'язань у рамках міжнародних угод і домовленостей щодо зменшення викидів та обмеження зміни клімату.

Моніторинг та аналіз викидів CO₂ має важливе значення для сталого розвитку та збереження навколишнього середовища. Ефективні стратегії та дії стосовно зменшення викидів CO₂ є ключовими для боротьби зі зміною клімату та забезпечення здоров'я і благополуччя суспільства.

Рис. 4.5. Аналіз показників інклюзивної економіки України

Джерело: розраховано атором

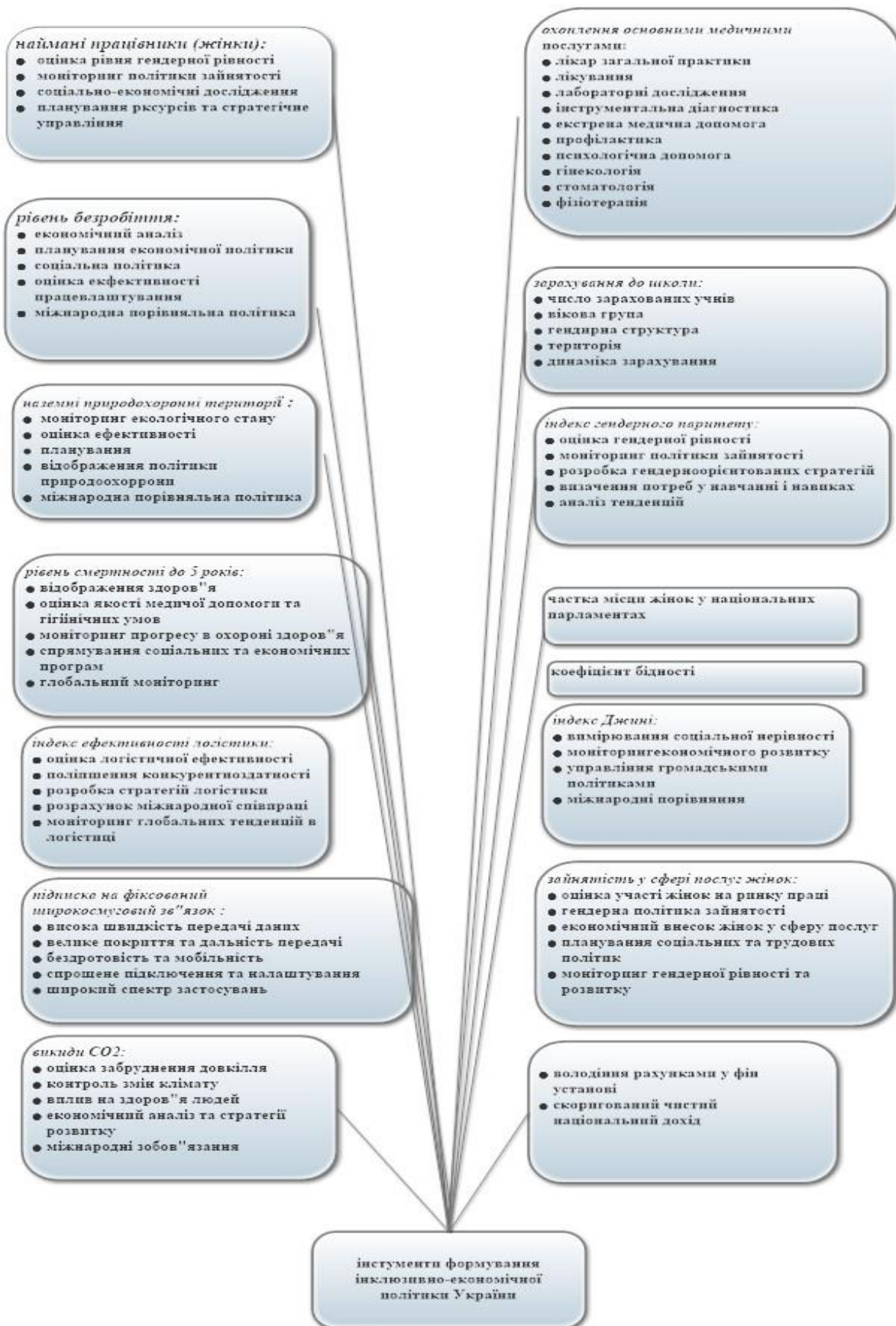

Рис. 4.6. Матриця застосування показників інклюзивної економіки

Джерело: розраховано атором

Відповідно до потреб, наступні послуги можуть бути запропоновані як інклюзивні:

- підтвердження сертифікатів і дипломів;
- можливість зустрітися з роботодавцями та дізнатися про них через існуючі мережі;
- мовна підтримка для людей, які шукають працевлаштування;
- менторство та/або закордонне сімейне спонсорство;
- юридичний супровід;
- кошти на депозит на житло.

Середньо- та довгострокові можливості для підтримки зайнятості в умовах інклюзивної економіки:

- збільшення корпоративної участі в ухваленні рішень;
- співробітництво з агентствами, щоб знайти доступне житло для біженців, які працевлаштовані;
- вивчення можливостей партнерства з існуючими приватними агентствами зайнятості;
- партнерство з компаніями для спільного створення шляхів працевлаштування для українців;
- створення сприятливого середовища для українців шляхом підтримки зайнятості у таких секторах, як догляд за дітьми та літніми людьми;
- партнерство з муніципальними програмами;
- підтримка сертифікації підприємств із догляду за дітьми та літніми людьми, субсидії або гранти на суміжні заощадження;
- вивчення можливості співпраці з роботодавцями та муніципалітетами щодо змін гендерних норм в окремих секторах, де раніше домінували чоловіки.

4.2. Аналіз сучасного стану розвитку інклюзивної економіки в Україні

Безбар'єрність у бізнесі (diversity, equality and inclusion) – це питання виживання, адже кількість спеціалістів на ринку праці зростає дуже швидко, і компанії мають реагувати на це.

2,7 млн людей з інвалідністю проживають в Україні, водночас:

- переважно інвалідність отримана у дорослому віці;
- 70% працівників з інвалідністю не потребують адаптації робочого місця.

Серед населення України 10,1 млн людей старше 60-ти років, більшість з них – високопрофесійні та віддані компанії працівники.

У розвинених країнах менше ніж 25% людей підтримують стереотип щодо успішності компаній, де працює переважно молодь.

У компаніях, які впровадили безбар'єрні цінності²³:

- у 1,8 раза зросла ефективність процесів;
- у 1,3 раза зросла задоволеність клієнтів;
- у двічі рази зросла залученість співробітників.

Інклюзивність впроваджують в Україні на основі [1-9]:

- Указу Президента України "Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні"²⁴;

²³ <https://business.dii.gov.ua/business-without-barriers>.

²⁴ <https://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809>.

- Закону України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання»²⁵;
- Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю²⁶;
- Розпорядження Кабінету Міністрів «Про затвердження складу міжвідомчої робочої групи з питань розроблення проекту Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні»²⁷;
- Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009–2015 роки «Безбар'єрна Україна»²⁸;
- Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування»²⁹.

Інклюзивна політика забезпечується виконанням Конвенції про права осіб з інвалідністю, яку підписали та ратифікували майже всі країни світу, зокрема й Україна. Міністерство соціальної політики України розробило Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 р. та затвердило план заходів з її реалізації на 2021 та 2023 роки.³⁰

Будівельні норми інклюзивності для будівель і споруд – ДБН В.2.2-40:2018. ДБН «Інклюзивність

²⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18#Text>.

²⁶ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.

²⁷ <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-skladu-mizhvido-a134r>.

²⁸ <https://www.kmu.gov.ua/npas/232167617>.

²⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-2020-%D0%BF#Text>.

³⁰ <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/inklyuzivna-politika>.

будівель і споруд” – обов’язкові до виконання. У них наведено всі необхідні технічні характеристики влаштування елементів безбар’єрності, а також конкретні візуальні приклади. Зокрема, у документі йдеться про облаштування: пандусів, спеціальних підйомників та інших засобів доступності для людей з порушеннями опорно-рухового апарату; тактильної підлогової плитки, інформаційних таблиць і позначень шрифтом Брайля, інших візуальних елементів й аудіопокажчиків для людей з порушеннями зору; дублювання важливої звукової інформації текстами, організації сурдоперекладу, використання систем звукопідсилення для людей з порушеннями слуху.³¹

Державні та неурядові організації, які опікуються проблемами інклюзивності [1-9]:

- Дія. Безбар’єрність – державна освітньо-інформаційна програма для переселенців (ВПО), осіб з інвалідністю, літніх людей та шукачів роботи. У ній зібрана інформація, яка допомагає людям узаконити свій статус, скористатися пільгами, подати заяви в держоргани чи знайти відповідну роботу, отримати психологічну допомогу.³²

- Довідник безбар’єрності – сайт, де пояснюють, як турбуватися про себе та тих, хто не може подбати про себе самостійно. Тут подано складові безбар’єрності, визначені правила мови, етики у взаємодії з іншими людьми та у воєнний час.³³

- «Безбар’єрність» – центр координації експертизи та промоції безбар’єрності як нової суспільної норми.

³¹ https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832.

³² <https://bf.dii.gov.ua>.

³³ <https://bf.in.ua>.

Після повномасштабного вторгнення росії ще одним фокусом діяльності організації стала адвокація змін у сфері ментального здоров'я як на рівні держави, так і суспільної свідомості. ГО «Безбар'єрність» – виконавчий партнер ініціативи Олени Зеленської зі створення Всеукраїнської програми ментального здоров'я та ініціативи «Без бар'єрів», спрямованої на створення рівних можливостей для всіх українців.³⁴

- Безбар'єрна грамотність – серія освітніх відеороликів (освітній серіал) про те, з якими бар'єрами стикаються люди з інвалідністю та як стереотипи заважають зробити світ інклюзивним.³⁵

- «Безбар'єрні історії, які надихають» – серії сюжетів, які показують життя особливих людей у нашому суспільстві, демонструють як використали інклюзивні особливості у бізнесі для створення музею у темряві, компанії з виготовлення пристосувань для людей з інвалідністю, пекарні, в ІТ-сфері тощо.³⁶

- Фондація Олени Зеленської – фонд дружини Президента України в м. Києві, який опікується кількома напрямками – гуманітарним, освітнім та медичним. Серед проєктів інклюзивності – допомога сім'ям з дітьми, які виїхали з окупованих регіонів, створення шкіл для отримання водійських посвідчень для людей з інвалідністю, гуманітарні й освітні проєкти.³⁷

- “Бізнес без бар'єрів” – організація, яка прагне, щоб безбар'єрність стала частиною бізнес-стратегії кожної компанії задля врахування інтересів і потреб

³⁴ <https://www.youtube.com/@bezbarjernist/featured>.

³⁵ <https://osvita.diia.gov.ua/courses/barrier-free-literacy>.

³⁶ https://www.youtube.com/watch?v=9pbXQjnizKM&list=PLwL4PWi8_Yrffs9p5V_pUjo7J1R7dZSCL.

³⁷ <https://zelenskafoundation.org/?projects=humanitarna-dopomoga>.

всіх людей. Її цілі – зробити безбар’єрність невід’ємною частиною корпоративної культури в Україні, запровадити практику обміну досвідом між бізнесом, поширювати знання про найкращі бізнесові кейси реалізації безбар’єрності серед бізнес-спільноти та широкої громадськості, масштабувати позитивний досвід на якнайбільшу кількість компаній в Україні.³⁸

Жіночі фонди:

- Фонд Народонаселення ООН в Україні – (UNFPA Ukraine) – сприяє гендерній рівності, репродуктивному здоров’ю та розширенню можливостей молоді. Працює у 150 країнах, а в Україні – з 1997 р. Серед іншого, організація покликана боротися з гендерними стереотипами в суспільстві (через засоби масової інформації, обов’язкове навчання державних службовців щодо гендерного мейнстрімінгу, удосконалення національної гендерної політики й антидискримінаційна експертиза шкільних підручників); надання інформації та послуг постраждалим від гендерного насильства шляхом створення кризових центрів, підтримки роботи мобільних психосоціальних груп надання експертної підтримки та підвищення загальної обізнаності суспільства.³⁹

- ООН Жінки – структура Організації об’єднаних націй, працює в Україні з 2015 р., відкрила Офіс у 2018 р. Сфера діяльності передбачає надання цільової допомоги національним партнерам за трьома тематичними напрямками: жінки, мир та безпека; а також ліквідацію насильства щодо жінок та дівчат, врядування, лідерство та участь.⁴⁰

³⁸ <https://business.dii.gov.ua/business-without-barriers>.

³⁹ https://ukraine.unfpa.org/uk?fbclid=IwAR1YTSL4tOOXrwdNHkR_1Kxdpc-ZSX0DG13K2P31W0XtwhyR9dH1SdZ14DE.

⁴⁰ <https://ukraine.unwomen.org/uk/pro-nas/oon-zhinky-v-ukrayini>.

- «Мрій та Досягай» – навчальна ініціатива, націлена на розвиток підприємницьких та цифрових навичок українських жінок, які прагнуть почати новий або зміцнити онлайн-бізнес, що існує. Охоплює онлайн-академію, яку підтримують організації ООН Жінки та Impact Force, Міністерство цифрової трансформації України. Програма складається з 11 освітніх модулів про підприємництво, кожен з яких містить домашнє завдання, спрямоване на розвиток практичних навичок.⁴¹

- ВОНА Хаб – платформа, яку реалізує Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні (UNFPA Ukraine). Кар’єрний та бізнес-хаб пропонує жінкам, постраждалим від домашнього / гендерно зумовленого насильства, послуги для вдосконалення професійних навичок та успішного працевлаштування. Через платформу можна записатися на безкоштовну консультацію до кар’єрного радника щодо індивідуальної підтримки в пошуку роботи, отримати консультацію психолога, брати участь в ініціативах для відкриття чи розвитку власного бізнесу, подати заявки на безкоштовні курси, тренінги, вебінари з метою розвитку професійних і комунікаційних навичок.⁴²

- Impact Force – українська неурядова організація, яка зосереджує свою діяльність на зміні поведінки, соціальному впливі та створенні економічних можливостей, зокрема інклюзивному бізнесі. Виступає за соціальну економіку, гендерну рівність та права людини, продовольчу безпеку тощо. Одна з програм – ініціатива «Мрій та досягай».⁴³

⁴¹ <https://business.dii.gov.ua/online-academy>.

⁴² <https://www.vonahub.org.ua/opys-proiektu>.

⁴³ <https://theimpactforce.org>.

Інклюзивні компанії та підприємства, діяльність яких спрямована на осіб з інвалідністю:

- Проект “Автошколи для осіб з інвалідністю” МВС України – передбачає теоретичну підготовку та надання практичних навичок керування транспортним засобом з ручним керуванням, складання іспитів, отримання посвідчення водія в одному із територіальних сервісних центрів МВС, надання практичних навичок керування автомобілем з ручним керуванням особам, які вже мають посвідчення на право керування транспортним засобом.⁴⁴

- Superhumans Center – госпіталь у Львові, який займається відновленням здоров’я поранених на війні, протезуванням кінцівок. Некомерційний проект без державного фінансування, який функціонує завдяки підтримці донорів і благодійників. Центр безкоштовно надає медичні послуги із протезування, реабілітації, реконструктивної хірургії та лікування ПТСР, має власне виробництво протезів. Засновники – Андрій Ставніцер та Філіп Грушко, амбасадори – Стінг, Наталія Яреська, Монатік, Андрій Данилко, останній продав свій колекційний Rolls-Royce та виручені кошти передав фонду. Тернопільський підприємець Тарас Демкура теж продав своє раритетне авто та направив кошти у цей фонд. Серед інших меценатів – Говарт Бафферт, який надав кошти на побудову центру, багато українських та закордонних компаній.⁴⁵

- Промприлад.Реновація – інноваційний центр на базі заводу в Івано-Франківську, який розвивається у

⁴⁴ <https://driveability.mvs.gov.ua>.

⁴⁵ <https://superhumans.com>.

чотирьох напрямках: нової економіки та урбаністики, сучасного мистецтва та освіти.⁴⁶

- «Мед-Магазин» – мережа магазинів та сайт товарів для реабілітації: Компанія починала діяльність у 1997 р. як протезно-ортопедичне підприємство і ортопедичний салон, у 2006 р. почала розвиватися мережа магазинів «Ваше Здоров'я», а в 2017 р. перейменована на «Med-Magazin.ua». Окрім великого асортименту товарів, в салонах надають консультації фахівців, лікарів, здійснюють індивідуальне виготовлення і підбір виробів.⁴⁷

- Медтехніка Ортосалон (ORTO SMART) – інтернет-магазин та мережа магазинів товарів для реабілітації. Основна спеціалізація – ортопедичні вироби для хребта і суглобів, медичний компресійний трикотаж, ортопедичне взуття, подушки, устілки тощо.⁴⁸

Спілки, об'єднання, метою діяльності яких є захист прав інвалідів:

- УТОС – Українське товариство сліпих. Громадська організація, яка об'єднує заклади, установи, підприємства, де працюють незрячі люди. Проводять різноманітні заходи, надає інформацію для незрячих зокрема стосовно евакуації під час війни.⁴⁹

- Українська спілка людей з інвалідністю УСІ (Львівський обласний осередок) – заснована у 2008 р., ставить за мету захист прав та інтересів осіб з інвалідністю, зокрема – важкими порушеннями зору. Займається впровадженням інновацій у галузі освіти,

⁴⁶ <https://promprylad.ua/ua>.

⁴⁷ <https://med-magazin.ua/ua>.

⁴⁸ <https://ortosalon.ua/ua>.

⁴⁹ <http://cputos.org.ua>.

культури, соціального захисту, інформаційних технологій, працевлаштування тощо. Свою діяльність поширює на територію всієї України. Тісно співпрацює з міжнародними партнерами (Швеція, Польща, Канада, Голландія), місцевими та державними органами влади.⁵⁰

- Правозахисна спілка осіб з інвалідністю – покликана захищати осіб з інвалідністю у правовому полі України. Сприяє усуненню перешкод діяльності підприємств громадських організацій інвалідів, а також громадян з інвалідністю, які працюють або є суб'єктами підприємницької діяльності, підвищенню рівня безпеки діяльності на підприємствах громадських організацій інвалідів; попередженню порушення прав інвалідів тощо.⁵¹

- Спілка учасників, ветеранів, інвалідів АТО та бойових дій (СУВІАТО) – громадська організація для ветеранів бойових дій та членів їх сімей. Здійснює роботу з забезпечення доступу до медико-психологічної реабілітації, створює умови для повноцінної соціальної адаптації ветеранів, сприяє у працевлаштуванні, самозайнятості та розвитку ветеранського бізнесу, підтримує військових на фронті та після повернення з війни.⁵²

Бізнеси, які підтримують інклюзивність:

- Інтерактивна Карта інклюзивності «Місто без меж» від проєкту ЛУН-Місто. Наразі на карті – понад 800 локацій – заклади, публічні простори, міська інфраструктура, житлові будинки, де вже зроблені певні кроки щодо безбар'єрності. Дані для проєкту вже надали підрозділи КМДА, зокрема Департамент захисту

⁵⁰ <https://usi.org.ua>.

⁵¹ <http://psi.org.ua>.

⁵² <http://suviato.org>.

довкілля, Департамент транспортної інфраструктури, «Київський метрополітен», райадміністрації, такі бізнеси, як Сільпо, Fozzy, Фокстрот, Тітка Клара, Uklon та інші. Мета Карти – привернути увагу до необхідності змін. Адже для людей з травмами, інвалідністю, батьків з дітьми, людей старшого віку сходи, високі бордюри, вузькі двері – перешкоди, які погіршують пересування або взагалі унеможливають його.⁵³

- Послуги таксі Uklon Інклюзивний⁵⁴ – новий клас авто для пасажирів у Києві та передмісті, які користуються кріслом колісним. Відтепер свобода, комфорт і безпека пересування – не привілей, а послуга, доступна усім. Комплектація авто: гідравлічний підйомник, рампа, спеціальні паски безпеки, кріплення для фіксації крісла колісного.

- Рейтинг доступності міст для людей з інвалідністю – щорічний моніторинг міст за низкою параметрів, який охоплює інфраструктурні об'єкти (вулиці, переходи, тротуари, велодоріжки), громадський транспорт, приватні локації (супермаркети, аптеки) та державні локації (міська рада, вокзали, ЦНАПи тощо).⁵⁵

Підприємства, де працюють люди з інвалідністю:

- Білоцерківське УВП УТОС;
- Вінницьке УВП УТОС;
- Дніпропетровське УВО “Луч” УТОС;
- Дніпропетровське УВП УТОС;
- Житомирське УВП УТОС;
- Кам'янець-Подільське УВП УТОС;
- Київське УВП № 2 УТОС;

⁵³ <https://misto.lun.ua/barrier-free>.

⁵⁴ <https://uklon.com.ua/uklon-inklyuzyvnyj>.

⁵⁵ <https://www.facebook.com/tosterranking>.

- Київське УВП № 3 УТОС;
- Київське УВП № 4 УТОС;
- Кременчуцьке УВП УТОС;
- Криворізьке УВП УТОС;
- Олександрійське УВП УТОС;
- Полтавське УВП УТОС;
- Сумське УВП УТОС;
- Харківське УВП № 2 УТОС.

Заклади, де здійснюють навчання водіїв з інвалідністю:

- Національна академія внутрішніх справ України (м. Київ);
- Львівський державний університет внутрішніх справ;
- Донецький державний університет внутрішніх справ (м. Кропивницький);
- Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;
- Харківський національний університет внутрішніх справ (м. Кам'янець-Подільський);

Компанії, які підтримують принципи безбар'єрності у своїй діяльності:

- Банк ПУМБ;
- Група готелів Fairmont Grand Hotel Kyiv та Riviera House;
- ДТЕК;
- Книжкова платформа Yakaboo;
- «Кока-Кола Україна»;
- Корпорація АТБ;
- Мережа супермаркетів «Сільпо»;
- Ощадбанк;

- ПриватБанк;
- Торговельна мережа «Фокстрот»;
- Укрзалізниця;
- Укрпошта;
- Юридична фірма «Астерс»
- 1+1 Media;
- ЕРАМ Україна
- McDonald's в Україні;
- SOKAR Energy Ukraine;
- Компанія VISA;
- Work.ua;
- Мережа магазинів «Фора»;
- Mastercard;
- Uklon.

Організації, які підтримують безбар'єрний бізнес:

- Громадська організація «Безбар'єрність» – центр координації експертизи та промоції безбар'єрності як нової суспільної цінності, що об'єднує найкращі інтелектуальні, технологічні та комунікаційні ресурси з метою зміни суспільного сприйняття нової філософії та запровадження її у всі сфери суспільного життя.

- Inclusive IT – компанія, що надає послуги з проведення аудиту та надання рекомендацій для забезпечення доступності сайтів, мобільних додатків для користувачів з інвалідністю (згідно з вимогами міжнародного стандарту WCAG). Команда складається зі сертифікованих тестувальників, тестувальників зі слабким зором та незрячих.

- Європейська Бізнес Асоціація – асоціація об'єднує близько 1000 компаній з найрізноманітніших сфер: IT, транспорт та логістика, сільське господарство,

харчова промисловість, охорона здоров'я тощо. Мемберами Асоціації є найбільші платники податків країни, що створюють більше 2 млн робочих місць. ЕВА працює для того, аби дати своїм компаніям можливість спільними зусиллями врегулювати важливі для бізнес-клімату України питання та покращувати його на користь індустрій, суспільства, економіки та країни в цілому.

- ГО «Happy Today» – організація створює просвітницькі культурні та розважальні проекти про аутизм та інклюзію з метою поширення обізнаності серед українців та формування толерантності в суспільстві. Розробляє і втілює CSR – проекти для приватного бізнесу.

- Громадська організація «Всеукраїнська асоціація перекладачів жестової мови та людей з інвалідністю» – об'єднує перекладачів жестової мови з усіх регіонів України та усіх людей, головним завданням і бажанням яких є адвокація інтересів, прав і свобод людей з інвалідністю. Допомога, сприяння та створення необхідних умов для використання жестової мови у будь якій сфері суспільного життя.

- Diversity Consulting Agency – агенція, яка адаптує сервіси, бізнеси та публічні простори до потреб людей з ментальними відмінностями та/або інвалідністю. Працює в напрямку повних комплексних адаптацій компаній до обслуговування ментально-відмінних людей та в напрямку окремих навчальних тренінгів для співробітників за запитом HR-відділів компаній.

- Громадська організація «Громадський рух «Соціальна єдність» – протягом шести років працює в сфері безбар'єрності. Є автором та реалізатором програм і

проектів Національного рівня – «Країна без бар'єрів для нечуючих». Ініціюють та впроваджують принципи безбар'єрності для людей з порушенням слуху в усіх галузях суспільного життя. У партнерстві з профільними міністерствами та відомствами України сприяють доступності послуг, які гарантуються Конституцією України кожному громадянину держави. Співпрацює з представниками регіональної влади в усіх областях України. Результати роботи громадської організації високо оцінені на міжнародному рівні.

- Громадська організація «Всеукраїнське об'єднання осіб з інвалідністю «Група активної реабілітації» – реалізує програми та проекти, що спрямовані на створення можливостей для людей, які мають травму спинного мозку або схожі за наслідками захворювання та пересуваються на кріслі колісному, з метою їх повної інтеграції в суспільство. Сприяє розбудові безбар'єрного простору в Україні, співпрацюючи з органами державної та місцевої влади, а також бізнесами задля покращення надання послуг, отримання освіти та працевлаштування таких осіб.

- Благодійний фонд «АІК» – підтримує людей з інвалідністю в різний спосіб: навчає основ професій, що мають попит (переважно в ІТ сфері), консультує з кар'єрних і юридичних питань, надає благодійну допомогу й інформацію у сфері захисту прав осіб з інвалідністю.

ВИСНОВКИ

Інклюзивна економіка та кризи у світі потребують державного регулювання країн тому що вони мають багато різних необхідних ресурсів. Уряди виконують найбільшу роботу під час криз (фінансова, пандемія). Глобальний бізнес змінюється не тільки під впливом пандемії, але як і зараз – підчас війни. Зараз одна з криз, яка є фоновою, – це економічна криза чи екологічна криза. Такий мегатренд, як глобалізація всієї сталості, буде частина того, як вести бізнес. Це не зовнішні події, які впливають на бізнес. Це частина як ми будемо вести бізнес. Це не «нова норма» – ми просто вчимося на цьому. Суспільство – є вирішальною частиною відновлення та потребують критичної ролі урядів.

У 2022 році низка подій призвела до стрімких змін у світовій економіці. Війна між росією та Україною, ускладнена санкціями США та Європи Союзу, порушили процес відновлення після глобальної пандемії. Військові дії викликали серйозні потрясіння, що, відповідно, призвело до зростання цін на товари.

Дослідження показує, що формування інклюзивної економіки в країнах Близького Сходу вимагає проведення структурних реформ, спрямованих на зменшення залежності від сировинних видобутку та розширення інших галузей економіки. Ці реформи сприятимуть диверсифікації господарства та зменшенню

вразливості до коливань на світових ринках. Соціальний захист виявився ключовим для зменшення внутрішньої нерівності та забезпечення стабільності в регіоні. Забезпечення доступу до основних потреб та мінімальних життєвих стандартів через інклюзивні соціальні заходи може сприяти поліпшенню життя населення та зменшенню напруги в суспільстві.

Країни Близького Сходу показали, як зовнішні фактори, такі як глобальні кризи (як COVID-19), можуть впливати на соціально-економічну стабільність. Важливо розвивати механізми адаптації та реагування на такі події, якими є диверсифікація економіки та створення стійких систем соціального захисту. Наявність політичної стабільності та ефективного управління важлива для формування інклюзивної економіки. Політичні конфлікти та нестабільність можуть стати загрозою для соціально-економічного розвитку. Проблеми регіону Близького Сходу мають глобальний вимір, і вирішення їх вимагає міжнародної співпраці та підтримки від міжнародних організацій та спільноти країн.

Загалом, формування інклюзивної економіки в країнах Близького Сходу вимагає комплексного підходу, що враховує як внутрішні, так і зовнішні чинники, зокрема структурні реформи, соціальний захист, політичну стабільність та глобальну співпрацю. Розв'язання цих питань може сприяти досягненню стійкого соціально-економічного розвитку та зменшенню нерівності в регіоні.

Однак найімовірніший сценарій передбачає лише локальні ознаки зміни клімату. Деякі з цих умов існували в минулому, а деякі могли бути спричинені

глобальним потеплінням. Однак наслідки в будь-якому випадку будуть повільними, а кінцева міграція відбуватиметься поступово протягом місяців і років. Міграція залишалася б у сусідньому регіоні, а мігранти поверталися б. Виходячи з наведених вище сценаріїв, ймовірно, що більшість міграції залишатиметься локальною або регіональною. Для того, щоб відповідний регіон і країна могли впоратися, міжнародне співтовариство повинно допомогти на початковому етапі переміщення, забезпечивши необхідні вимоги для плавного переходу.

Це означає посилення ресурсів для Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, наприклад, у гострих ситуаціях, а також заходи щодо інтеграції мігрантів із місцевим населенням. Через якість міграцій менша ймовірність спостерігати гострі та повномасштабні кризи, а швидше повільніші та більш упорядковані переміщення. У довгостроковій перспективі можна навіть залишатися оптимістом щодо успіху переходу. З часом мігранти прокладуть свій шлях і розмістяться деінде, і багато з них захочуть і навіть зможуть повернутися до своїх країн походження, якщо дозволять умови.

Імміграційні пільги для кліматичних мігрантів будуть відбуватися повільно і не обов'язково пов'язані з гострими кліматичними кризами. Ми могли б говорити про «вимушену міграцію», подібну до біженців, пов'язаних з переслідуваннями. Але ідея пов'язаної з переслідуваннями вимушеної міграції – статусу біженця – означає сценарій «без виходу», тобто неможливо звернутися до влади чи втекти всередину. Під час міграції, пов'язаної з кліматом, особливо якщо зміни були

повільними, населення, швидше за все, пристосувалося б добровільно. Однак якщо відбувається виверження вулкана, землетрус чи цунамі, і ця подія по суті спричиняє зміну клімату, потрібні певні правові заходи, щоб вважати таких жертв «вимушеними мігрантами», порівнянними з біженцями за Женевською конвенцією. Однак складніше розглядати підвищення рівня моря на десять сантиметрів на рік як гостру «силу».

Підсумовуючи, не слід перебільшувати масштаби міграцій, які можуть відбутися через можливі глобальні зміни клімату. Швидкість і масштаби кліматичних змін, а також здатність людини адаптуватися роблять вимушену, гостру, спричинену кліматом масову міграцію малоімовірною.

До 2050 року може бути 1,2 мільярда кліматичних біженців. Уявіть собі, що ви втратили дім або засоби до існування через руйнівну повінь. Голодувати через неврожай або посуху. Або ви змушені залишити свій дім через нестримне опустелювання, підвищення рівня моря або брак чистої питної води. Це реальність для мільйонів і мільйонів кліматичних біженців, які живуть на передовій кліматичної кризи. Для них зміна клімату реальна, і це відбувається зараз. І оскільки загроза зміни клімату зростає в усьому світі, їх кількість зростатиме експоненціально.

Впровадження концепції інклюзивного розвитку має на меті вирішення проблем нерівності, яка історично успадкована та закріплена в соціальних правилах, а також бідності. Досягнення цього результату можливе на основі впровадження принципів інклюзивного розвитку. За результатами дослідження визначено

дискусійні аспекти інклюзивного розвитку: термінологічні, засадничі, змістовні та прикладні.

Впровадження нових принципів розвитку, зміна парадигми економічного розвитку загалом передбачає трансформацію показників, якими оцінюють успішність економічних систем. Саме тому необхідним є поступовий відхід від концентрації на таких показниках кількісного розвитку економік, як ВВП та більш широке використання комплексних показників, таких як Індекс інклюзивності економічного зростання, що було показано у даній статті. Індекс інклюзивного розвитку враховує екологічні та соціальні проблеми, але для його розрахунку використовується багато різномірної інформації, що може призвести до спотворення кінцевих результатів, тому його використання доцільне разом з показниками ВВП та ВНД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 19.06.2023 № 8006/0/2-23/61. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.

2. Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні : Указ Президента України від 3 грудня 2020 р. № 533/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809>.

3. Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання : Закон України від 5 червня 2014 р. № 1324-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18#Text>.

4. Про затвердження складу міжвідомчої робочої групи з питань розроблення проекту Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні : Розпорядження Кабінету міністрів від 03 лютого 2021 р. № 134-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-skladu-mizhvido-a134r>.

5. Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009–2015 роки «Безбар'єрна Україна» : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. № 784. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/232167617>.

6. Про затвердження критеріїв доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 962. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-2020-%D0%BF#Text>.

7. Урядовий портал. Інклюзивна політика. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/inklyuzivna-politika>.

8. Будівельні норми інклюзивності для будівель і споруд – ДБН В.2.2-40:2018. URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832.

9. База даних. МВФ World Economic Outlook. 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/world-economic-outlook-databases>.

10. Братко О. С., Саламон І. Р. Використання цифрових технологій для просування продукції на міжнародних ринках. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=10289>.

11. Геращенко С. О., Чернобаєв В. В. Взаємозв'язок економічної свободи, підприємництва та економічного розвитку у глобальній економіці. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2019. № 4. С. 36–43. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2019/4/EV20194_036-043.pdf.

12. Глобальна інклюзивна економіка : моногр. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 400 с.

13. Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України : колективна моногр. / за заг. ред. д. е. н., проф. О. О. Борзенко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2022. 264 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/Globalizaciyni-procesy-u-svitoviy-economici.pdf>.

14. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

15. Дідух С. М. Протиріччя концепції інклюзивного розвитку та напрямки їх вирішення. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 42. С. 171–175.

16. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2021 року. Аналітична записка. Міністерство економіки України. Київ, 2022. URL: <http://www.me.gov.ua>.

17. Єпіфанова І., Болотнов Д. Місце стратегії в системі антикризового управління підприємствами. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 3. С. 329–340.

18. Бродовська О. Г., Зварич І., Глобальна інклюзивна економіка для біженців. *Трансформаційні процеси в Україні після російсько-української війни: міждисциплінарні оцінки* : міжнар. наук. конф. (м. Київ, 24–25 листоп. 2022 р.) (онлайн).

19. Бродовська О. Г. Зварич І. Глобальні кліматичні кризи та кліматична міграція. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Вип. 79. С. 157–165. URL: <https://doi.org/10.32782/bses.79-24>

20. Бродовська О. Г. Зварич І. Детермінанти формування інклюзивної економіки країн Близького Сходу та її соціально-економічні наслідки стаття.

21. Бродовська О. Г. Зварич І. Економічна інституціоналізація глобальної інклюзивності добробуту людей. *Міжнародна економіка в умовах кліматичних змін: пандемічний та постпандемічний період* : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених (27 квіт., 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 20–22.

22. Бродовська О. Г. Зварич І. Інклюзивна безбар'єрність і не тільки : зб. тез доп. XX Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (Тернопіль, 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 23–26.

23. Бродовська О. Г. Зварич І. Інклюзивність глобальної торгівлі як «must be» в умовах криз. *Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід* : тези доп. XVI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С. 41–42.

24. Бродовська О. Г. Зварич І., Кравчук Д. Інклюзивна сторона впливу прямих іноземних інвестицій на сталий розвиток економіки. *Інклюзія і суспільство*. 2023. Вип. 1. С. 13–23. URL: <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-1-2>.

25. Бродовська О. Г. Зварич І., Кравчук Д. Стале фінансування та сталі інвестиції. «Який світ залишать мої інвестиції моїм спадкоємцям». *Сучасні перетворення міжнародного бізнесу* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 квіт. 2023 р.) / за заг. ред. Архієреєва С. І., Дерід І. О. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С.144–146.

26. Бродовська О. Г. Зварич І. Чому глобальна інклюзивна економіка або як не стати кліматичними біженцями : моногр. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 200 с.

27. Конеченков А., Омельченко В. Сектор відновлювальної енергетики України до, під час та після війни / Разумков центр. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/sektor->

vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viynu.

28. Кононенко Л., Юрченко О., Гай О. Теорія бухгалтерського обліку в умовах становлення глобальної економіки та інформатизації суспільства. *Економічний простір*. 2021. № 170. С. 83–87. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/911> DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/170-14> (дата звернення: 17.05.2023).

29. Леонова С. В. Сталий розвиток особистості як індикатор ефективності інклюзивного розвитку економіки. *Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення* : матеріали міжнар. наук-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 1–28 лют. 2020 р.). Харків : ХНУМТ ім. О. Бекетова, 2020. С. 88–90. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/1-28__.pdf.

30. Макаренко І. Виступ директора Інституту еволюційної економіки під час прямого ефіру на i-ua.tv. Київ, 2022. URL: <https://i-ua.tv/news>.

31. Марачевська А. Практична цінність антикризового управління підприємством у воєнний та післявоєнний час в Україні. *Sworld Journal*. 2022. № 13-02. С. 7–12.

32. Матусяк С., Зварич І. Електромобілізація в Західній Європі: причини та наслідки в залежності від політики стимулювання різних країн *Економічний простір* : зб. наук. праць. 2023. № 186. С. 62–69.

33. Офіційний веб-портал Національного банку України. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4.

34. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

35. Офіційний сайт проекту «Всесвітнє правосуддя» URL: <https://worldjusticeproject.org>.

36. Офіційний сайт Світового Банку. URL: <https://www.worldbank.org/en/home>.

37. Бродовська О. Г. Панасюк В. М. Фінансова політика небанківської фінансової установи: сутність та порядок формування *Інфраструктура ринку*. *Електронний наук.-практ.*

журнал. 2019. № 32. С. 175–183 URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/28.pdf.

38. Уніят А. В., Юзвін З. І. Концепція інклюзивної економіки в контексті сучасного сталого розвитку країн. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2019/57.pdf<https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.2.55>.

39. Харазішвілі Ю. М. Україна у 2020–2021 роках: наслідки пандемії. Консенсус-прогноз. Київ : Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, 2020. № 51. 29 с.

40. Хоменко І. О., Волинець Л. М., Шамкало А. О. Особливості надходження прямих іноземних інвестицій та їхній вплив на економіку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 1 (25). С. 12–30.

41. Шишкевич О. С., Соломко Т. Ю. Інклюзивна економіка як баланс між державою, суспільством і бізнесом. *Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодні* : матеріали міжнар. наук-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 1–28 лют. 2020 р.). Харків : ХНУМТ ім. О. Бекетова, 2020. С. 45–47. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/1-28__.pdf.

42. Шишковський А. Ключові аспекти та пріоритети повоєнного розвитку для України. *Інноваційна економіка*. 2023. № 2 (94). С. 116–124.

43. Advancing the 2030 Agenda through the Social and Solidarity Economy. Position Paper of the United Nations Inter-Agency Task Force on Social and Solidarity Economy. URL: <https://unsse.org/wp-content/uploads/2022/09/Advancing-the-2030-Agenda-through-the-Social-and-Solidarity-Economy-UNTFSSSE-2022.pdf>.

44. Ali I., Zhuang J. Inclusive Growth toward a Prosperous Asia: Policy Implications. *ERD Working Paper Series No. 97*. Asian Development Bank. 2007. URL: <http://www.econstor.eu/handle/10419/109299>.

45. Ali I., Son H. H. Measuring Inclusive Growth. *Asian Development Review*. 2007. No 24(1). P. 11–31.

46. Al Khowaiter A. O., MuftiY. M. An Alternative Energy Transition Pathway Enabled by the Oil and Gas Industry. *Oxfotd Energy Forum*. 2020. No. 121. P. 14–19.

47. Alzhanova F., Guzev M., Loginova E., Polkovnikov A. The Development of Inclusive Economy Based on Digital Technologies: Econometric Assessment of Formation. *New Technology for Inclusive and Sustainable Growth*. 2022. P. 99–110. URL: https://doi.org/1007/978-981-16-9804-0_9.

48. Andreucci D., Zografos C. Between improvement and sacrifice: Othering and the (bio)political ecology of climate change. *Political Geography*. 2022. Vol. 92. P. 102512. URL: <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102512>.

49. Antonini E., Boeri A., Lauria M., Giglio F. Reversibility and Durability as Potential Indicators for Circular Building Technologies. *Sustainability*. 2020. Vol. 12, no. 18. P. 7659. URL: <https://doi.org/10.3390/su12187659>.

50. Aoyagi C., Ganelli G. Asia's Quest for Inclusive Growth Revisited (Working Paper No. 15). *International Monetary Fund*. 2015. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=42742.0>.

51. A Scientometric Review of Resource Recycling Industry / M. Wang et al. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019. No 16. P. 4654.

52. Aslam A., Naveed A. Shabbir G. Is it an institution, digital or social inclusion that matters for inclusive growth? A panel data analysis. 2021. *Qual Quant* 55. P. 333–355. URL: <https://doi.org/10.1007/s11135-020-01008-3>.

53. Ash M., Fetter T. R. Who Lives on the Wrong Side of the Environmental Tracks? Evidence from the EPA's Risk-Screening Environmental Indicators Model*. *Social Science Quarterly*. 2004. No 85 (2). P. 441–462. URL: <https://doi.org/10.1111/j.0038-4941.2004.08502011.x>.

54. A social model of secondary stressors in relation to disasters, major incidents and conflict: Implications for practice / R. Williams et al. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2021. Vol. 63. P. 102436. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102436>.

55. A Specific Features of the Ignition Behavior of Coal-Water Fuel with the Addition of Glycerol / V. Pinchuk et al. *Combustion Science Technology*. 2023. Vol. 195, no. 5. P. 1084–1105. URL: <https://doi.org/10.1080/00102202.2021.1983550>.

56. Ayres R. U., Ayres L. W., Warr B. Energy, Power and Work in the US Economy, 1900–1998. France, Fontainebleau : INSEAD, 2002.

57. Bach Q.-V., Fu J., Turn S. Construction and Demolition Waste-Derived Feedstock: Fuel Characterization of a Potential Resource for Sustainable Aviation Fuels Production, *Front. Energy Res*. 2021. Vol. 9.

58. Bayer P., Aklin M. The European Union Emissions Trading System Reduced CO2 Emissions despite Low Prices. *Proc. Natl. Acad. Sci*. 2020. Vol. 117, no. 16. P. 8804–8812. URL: <https://doi.org/10.1073/pnas.1918128117>.

59. Baiming C., Hongliang D. A study on the decoupling of cultivated land occupation and GDP growth. *Source Science*. 2006. No 28(5). P. 36–42.

60. Benner C., Pastor M. Inclusive Economy Indicators. The Rockefeller Foundation. 2018. URL: <https://www.rockefellerfoundation.org/wp-content/uploads/Inclusive-Economies-Indicators-Exec-Summary.pdf>.

61. Benner C., Pastor M. Equity, Growth, and Community: What the Nation Can Learn from America’s Metro Areas. Berkeley. CA : University of California Press, 2015.

62. Berg A. G., Ostry J. D. Inequality and unsustainable growth: two sides of the same coin? Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2011.

63. Berg A., Ostry J. D., Zettelmeyer J. What makes growth sustained? *Journal of Development Economics*. 2012. No 98 (2). P. 149–166. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2011.08.002>

64. Bibolo A., Yang Y. Chapter 1 Defining and Measuring Inclusive Growth in the MENA Region. Promoting Inclusive Growth in the Middle East and North Africa. USA : International Monetary Fund. 2022. URL: <https://doi.org/10.5089/9798400200038.071.CH001>.

65. Birdsall N., Torre A. de la, Menezes R. Fair growth: economic policies for Latin America’s poor and middle-income

majority. Washington, D.C. : Center for Global Development : Inter-American Dialogue, 2008. Vol. 48. P. 3365–3379. URL: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.2066264>.

66. Climate mobilities: migration, im/mobilities / I. Boas et al. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2022. Vol. 48. P. 3365–3379. URL: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.2066264>.

67. Bowles S. *The New Economics of Inequality and Redistribution*. Cambridge : Cambridge University Press, 2012.

68. Boyce J. K. Inequality as a cause of environmental degradation. *Ecological Economics*, 1994. No 11. P. 169–178.

69. Boyce J. K. Is inequality bad for the environment? In *Economics, the Environment and Our Common Wealth*. Cheltenham, UK : Edward Elgar Publishing. 2013. P. 7–26.

70. Brasilia, Brazil: International Policy Center for Inclusive Growth. URL: www.ipc-undp.org/pub/IPCWorkingPaper104.pdf.

71. Bioconversion of Organic Wastes for Sustainable Biogas Production Using Locally Sourced Materials / O. Buraimoh et al. *International Journal of Energy for a Clean Environment*. 2020. Vol. 21, no. 3. P. 201–219. URL: <https://doi.org/10.1615/InterJEnerCleanEnv.2020033074>.

72. Butler B. What Is An Inclusive Economy? 2018. URL: <https://accessventures.org/blog/what-is-an-inclusive-economy>.

73. Callan S. J., Thomas J. M. Analyzing demand for disposal and recycling services: A systems approach. *Eastern Economic Journal*. 2006. No 32(2). P. 221–240.

74. Carnemolla Ph., Robinson S., Lay K. Towards inclusive cities and social sustainability: A scoping review of initiatives to support the inclusion of people with intellectual disability in civic and social activities. *City, Culture and Society*. 2021. Vol. 25. P. 100–398. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2021.100398>.

75. Castells M. *The Rise of the Network Society* (2nd ed.). London : Wiley-Blackwell, 2010.

76. Chao D. *Legal research on recycling of municipal solid waste in China*. Harbin : Heilongjiang University, 2011.

77. Chelwa G., Hamilton D., Green A. Identity Group Stratification. *Political Economy & Inclusive Economic Rights*,

Daedalus. 2023. Vol. 152. P. 154–167. URL: https://doi.org/10.1162/daed_a_01973.

78. Chenery H., Syrquin M. Patterns of development. Economic Science Press, 1988.

79. Chung W., Yeung H. Regional worlds: from related variety in regional diversification to strategic coupling in global production networks. *Regional Studies*. 2020. Vol. 55. P. 989–1010. URL: <https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1857719>.

80. Cieslik E., Bieganska J., Sroda-Murawska S. Central and Eastern European States from an International Perspective: Economic Potential and Paths of Participation in Global Value Chains. *Emerging Markets Finance and Trade*. 2021. Vol. 57. P. 3587–3603. URL: <https://doi.org/10.1080/1540496X.2019.1602519>.

81. Circle Economy. The Circularity Gap Report 2022, Circle Economy. Amsterdam. The Netherlands. URL: <https://www.circularity-gap.world/2022#Download-the-report>, 2022.

82. Classification and comparison of municipal solid waste based on thermochemical characteristics / H. Zhou et al. *Journal of the Air & Waste Management Association*. 2014. No 64. P. 597–616.

83. Climate mobilities: migration, im/mobilities and mobility regimes in a changing climate / I. Boas et al. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2022.

84. Cobb C., Halstead T., Rowe J. The Genuine Progress Indicator: Summary of Data and Methodology. San Francisco : Redefining Progress, 1995.

85. Coe N., Yeung W. Global production networks: mapping recent conceptual developments. *Journal of Economic Geography*. 2019. Vol. 19. P. 775–801. [cited 2023 May 4]. URL: <https://doi.org/10.1093/jeg/lbz018>.

86. Colovic A., Misganaw B., Assefa D. Liability of informality and firm participation in global value chains. *Journal of World Business*. 2022. Vol. 57. P. 101279. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2021.101279>.

87. Collection efficiency strategies for success. 1999. URL: <https://archive.epa.gov/epawaste/nonhaz/municipal/authors/b/pdf/k99007.pdf>.

88. Complementary approach to the analysis of countries' participation in global production networks / O. Osaulenko et al. *Statistical Journal of the IAOS*. 2023. Vol. 39. P. 1–10. URL: <https://doi.org/10.3233/SJI-220094>.

89. Commoner B. *Make Peace with the Earth*. New York : The New Press, 1992.

90. Congjun T., Wenfang L. Identification of regional economic development stages and selection of leading industries. *Market Week: Theoretical Research*. 2008. No 10. P. 43–45.

91. Corak M. Do Poor Children Become Poor Adults? Lessons from a Cross country Comparison of Generational Earnings Mobility / IZA Discussion Paper No. 1993. Bonn, Germany, 2006. URL: <http://repec.iza.org/dp1993.pdf>.

92. Craig N. Knowing the goal: an inclusive economy that can address the public health challenges of our time. *Journals of Epidemiology & Community Health*. 2021. URL: <https://jech.bmj.com/content/jech/75/11/1129.full.pdf>.

93. Creating Additional Revenue Streams Prior to the Disposal of Tailings / D. Osborne et al. *International Journal of Energy for a Clean Environment*. 2023. Vol. 24, no. 2. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1615/InterJEnerCleanEnv.2022040493>.

94. Cushing L., Morello-Frosch, R., Wander M., Pastor M. The Haves, the Have-Nots, and the Health of Everyone: The Relationship between Social Inequality and Environmental Quality. *Annual Review of Public Health*. 2015. No 36. P. 193–209.

95. D'Addio A. C. Intergenerational Transmission of Disadvantage: Mobility or Immobility across Generations? A Review of the Evidence for OECD Countries. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 52*. Paris : OECD, 2007. URL: <http://www.oecd.org/els/38335410.pdf>.

96. Daly H., Cobb J. *For the Common Good: Redirecting the Economy Towards Community, the Environment and a Sustainable Future*. London : Green Print, 1990.

97. Daly H. E., Townsend K. N. (Eds). *Cherishing the Earth – economics, ecology and ethics*. Beijing : The Commercial Press, 2001.

98. Daud S., Ahmad A. Financial inclusion, economic growth and the role of digital technology. *Finance Research Letters*.

Vol. 53. May 2023. P. 103602. URL: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103602>.

99. De Mello L., Dutz M. A. (Eds.). *Promoting Inclusive Growth Challenges and Policies*. Paris : OECD, 2012. URL: https://books.google.com/books/about/Promoting_Inclusive_Growth_Challenges_an.html?id=rTOEro07W90C.

100. Dierckxsens W. *The Limits of Capitalism: An Approach to Globalization without Neoliberalism*. New York : Zed Books, 2000.

101. Diwan R., Lutz M. *Essays in Gandhian Economics*. London : Apt Books, 1985.

102. Donald M. De Pamphilis Ph. D. An introduction to mergers, acquisitions, and other restructuring activities. *Handbook of Environmental and Sustainable Finance*. 2022. P. 3–35. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128197820000010>.

103. Dongshui S. *Industry Economics [M]*. Beijing : Higher Education Press, 2000.

104. Douglas J. Cumming, Johan S. A. *Fundraising and Regulation. Venture Capital and Private Equity Contracting (Second Edition)*. 2014. P. 79–143. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780124095373000049>.

105. Dou Z., Wu B., Sun Y., Wang T. The Competitiveness of Manufacturing and Its Driving Factors: A Case Study of G20 Participating Countries. *Sustainability*. 2021. Vol. 13(3). P. 1143. URL: <https://doi.org/10.3390/su13031143>.

106. Dynamic Nonlinear Connectedness between the Financial Inclusion, Economic Growth, and China's Poverty Alleviation: Evidence from a Panel VAR Analysis / Z. Chen et al. *Complexity in Finance and Economics*. 2022. Vol 2022. URL: <https://doi.org/10.1155/2022/9584126>.

107. Eberts R., Erickcek G., Kleinhenz J. *Dashboard Indicators for the Northeast Ohio Economy: Prepared for the Fund for Our Economic Future*. Cleveland, OH : Federal Reserve Bank of Cleveland, 2006.

108. El-Sayed A., Kamel M. Climatic changes and their role in emergence and re-emergence of diseases. *Environmental Science*

and Pollution Research. 2020. No 27. P. 22336–22352. URL: <https://doi.org/10.1007/s11356-020-08896-w>.

109. Financial inclusion and the growth of small medium enterprises in Uganda: empirical evidence from selected districts in Lango sub-region / M. Eton et al. *Journal Innovation and Entrepreneurship*. 2021. No 23. P. 10. URL: <https://doi.org/10.1186/s13731-021-00168-2>.

110. Elia V., Gnoni M. G., Tornese F. Measuring Circular Economy Strategies through Index Methods: A Critical Analysis. *Journal of Cleaner Production*. 2017. Vol. 142. P. 2741–2751. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.10.196>.

111. Efogo F., Ossadzifo K., Osabuohien E. Foreign direct investment and participation of developing countries in global value chains: lessons from the last decade. *International Review of Applied Economics*. 2022. Vol. 36. P. 264–284. URL: <https://doi.org/10.1080/02692171.2021.1962255>.

112. European Commission. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 2020. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.

113. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.

114. Evaluating the Energy Consumption and Greenhouse Gas Emissions from Managing Municipal, Construction, and Demolition Solid Waste / Martins M. A. de B. et al. *Cleaner Waste Systems*. 2023. Vol. 4. P. 100070. URL: <https://doi.org/10.1016/j.clwas.2022.100070>.

115. Factor decomposition and empirical analysis of changes in carbon emissions from energy consumption in China / Z. Qin et al. *Resources Science*. 2009. No 31(12). P. 2073–2079.

116. Fernandes A. M., Kee H. L., Winkler D. Determinants of Global Value Chain Participation: Cross-Country Evidence. *The World Bank Economic Review*. 2022. Vol. 36. P. 329–360. URL: <https://doi.org/10.1093/wber/lhab017>.

117. Frank R. H. *The Darwin Economy: Liberty, Competition, and the Common Good*. Princeton University Press. 2012.

118. Fourie F. How Inclusive is Economic Growth in South Africa? *Econ3x3*. 2014. September. P. 1–8.

119. GaoY. Research on Legal Countermeasures of Domestic Waste Recycling. Beijing : Xinjiang University of Finance and Economics, 2014.

120. Garcia A. Financial inclusion in the Middle East. Ensure a sound and inclusive financial system. Financial inclusion in the Middle East. 2023. URL: <https://economymiddleeast.com/news/financial-inclusion-in-the-middle-east>.

121. GDP. The Guardian. GDP is not a good measure of wellbeing – it's too materialistic. URL: <https://www.theguardian.com/business/2018/dec/03/gdp-wellbeing-health-education-environment-joseph-stiglitz>.

122. GDP is not a good measure of wellbeing – it's too materialistic. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/business/2018/dec/03/gdp-wellbeing-health-education-environment-joseph-stiglitz>.

123. Gharghori P., Ooi E. The Relationship between Screening Intensity and Performance of Socially Responsible Investment Funds. Handbook of Environmental and Sustainable Finance. 2016. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128036150000169>.

124. Ghosh N., Sigdyal P., Ramya U., Khursheed R. Post-COVID-19 Transformations for Future of Work and Small Business Sustainability: Towards an Inclusive Economy. Sustainability and the Future of Work and Entrepreneurship for the Underserved. 2022. P. 27. URL: <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-4322-4.ch002>.

125. Giovanni J., Hale G. Stock Market Spillovers via the Global Production Network: Transmission of U.S. Monetary Policy. *The Journal of the American Finance Association*. 2022. P. 2993–3425. [cited 2023 May 4]. URL: <https://doi.org/10.1111/jofi.13181>.

126. Global Economic Diversification Index 2023 / A. Prasad et al. Dubai : Mohammed bin Rashid School of Government URL: https://www.worldgovernmentsummit.org/docs/default-source/publication/2023/global-economic-diversification-index-2023_full-report_web25d1d0c3-dfc6-4a3d-8941-5643a0ca18ab.pdf?sfvrsn=85aef27d_3.

127. Global warming problem faced by the international community: international legal aspect / A. Nukusheva et al. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*. 2021. No 21. P. 219–233. URL: <https://doi.org/10.1007/s10784-020-09500-9>.

128. Gopalan S., Reddy K., Sasidharan S. Does digitalization spur global value chain participation? Firm-level evidence from emerging markets. *Information Economics and Policy*. 2022. Vol. 59. P. 100972. URL: <https://doi.org/10.1016/j.infoecopol.2022.100972>.

129. Goudzwaard B., De Lange H. *Beyond Poverty and Affluence: Toward an Economy of Care*. Geneva : WCC Publications, 1995.

130. Grosse M., Harttgen K., Klasen S. Measuring Pro-Poor Growth in Non-Income Dimensions. *World Development*. 2008. No. 36(6). P. 1021–1047. URL: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2007.10.009>.

131. Grover A., Lall S. V. Does Participation in Global Value Chains Reduce Spatial Inequalities within Countries? *Policy Research Working Paper*. 2021. P. 9619. [cited 2023 May 4]. URL: <http://hdl.handle.net/10986/35441>.

132. Grübler A., Nakićenović N. Decarbonizing the Global Energy System. *Technological Forecasting Social Change*. 1996. Vol. 53, no. 1. P. 97–110. URL: [https://doi.org/10.1016/0040-1625\(96\)00049-2](https://doi.org/10.1016/0040-1625(96)00049-2).

133. Guangdong Provincial People's Government. The hazardous waste collection pilot work in Guangzhou. 2022. URL: http://www.gd.gov.cn/gdywdt/dczl/content/post_3991358.html.

134. Guiqin L. *Regional Economics*. Tsinghua University Press, 2008.

135. Guiyang Z. *Low carbon economy: China's development path under the background of climate change*. Beijing : Meteorological Press, 2007.

136. Habito C. F. Patterns of Inclusive Growth in Developing Asia: Insights from an Enhanced Growth-Poverty Elasticity Analysis. *Working Paper No. 145*. Asian Development Bank, 2009. URL: <https://openaccess.adb.org/handle/11540/3733>.

137. Han L., Xiaolei H., Suqian L. Analysis of my country's Supply Chain Resilience under Adverse External Shocks. *Enterprise Economics*. 2021. No. 10.

138. Haneef M. A., Jais M. B., Md Isa A. H., Rehman A. U. Role of Social Sustainability for Financial Inclusion and Stability among Asian countries. 2022. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJSE-08-2021-0458/full/html> (accessed on 18 November 2022).

139. Hamed T. A., Alshare A. Environmental Impact of Solar and Wind Energy – A Review. *Journal of Sustainable Development of Energy, Water and Environment Systems*. 2022. Vol. 10, no. 2. P. 1–23. URL: <https://doi.org/10.13044/j.sdewes.d9.0387>.

140. Hasan A., Solo-Gabriele H., Townsend T. Online sorting of recovered wood waste by automated XRF-technology: Part II. Sorting efficiencies. *Journal of Waste Management*. 2011. No 31. P. 695–704.

141. Hill J. Chapter 2 – ESG, SRI, and impact investing. *Environmental, Social, and Governance (ESG) Investing*. 2020. P. 13–27. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128186923000025>.

142. Hiraide L. A. Climate refugees: A useful concept? Towards an alternative vocabulary of ecological displacement. *Politics*. 2022. Vol. 43. URL: <https://doi.org/10.1177/02633957221077257>.

143. Houghton J. T. Climate change 1995: The Science of Climate Change. Cambridge : Cambridge University Press, 1996.

144. How global value chain participation affects green technology innovation processes: A moderated mediation model / D. Hu et al. *Technology in Society*. 2022. Vol. 68. P. 101916. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2022.101916>.

145. Huayou L., Xuezhi X. Analysis on the management policy of municipal solid waste in Germany. *Environmental Protection*. 2003. No 5. P. 58–61.

146. Hua D., Ning D. "Decoupling" evaluation model and its impact on circular economy. *China Population, Resources and Environment*. 2004. No 14(6). P. 44–47.

147. IEA, World Energy Outlook 2022. International Energy Agency. Paris, 2022. URL: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2022>

148. Ilmi A. M., Hastiadi F. Global Production Networks: Participation and Structural Break. *Globalization, Productivity and Production Networks in ASEAN*. 2019. P. 1–36. [cited 2023 May 4]. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-16510-9_1.

149. Improved CRA-Method in Phenomenological Approach (on the Example of Innovative SME and GHG Emissions) / I. V. Melnychuk et al. *Heliyon*. 2022. Vol. 8, no. 12. P. 12420. URL: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e12420>.

150. Indicators – Circular Economy – Eurostat. 2023. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/circular-economy/indicators>.

151. Inclusive economic growth for poverty eradication. Economic growth is critical for poverty eradication. URL: <https://www.sdgfund.org/thematic-area/inclusive-economic-growth-poverty-eradication>.

152. IPCC. Climate change 2007: The Physical Science Basic. Cambridge : Cambridge University Press, 2007.

153. Irwin N. A New Report Argues Inequality Is Causing Slower Growth. Here’s Why It Matters. *The New York Times*. 2014, Aug. 5. URL: <http://www.nytimes.com/2014/08/06/upshot/alarm-on-in-come-inequality-from-a-mainstream-source.html>.

154. Ismail N., Eskandar M. Promoting an inclusive economy: the relevance of sustainable development and islamicity prosperity index. *Journal of Islamic Monetary Economics and Finance*. 2022. Vol. 8. URL: <https://doi.org/10.21098/jimf.v8i4.1530>.

155. Jianfu Y., Zvarych I. China’s choice of sectors for investment in the “belt and road” in the post-epidemic era. *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер. : Економіка. 2023. Вип. 25. С.15–23. URL: <https://10.34079/2226-2822-2023-13-25-15-23>.

156. Jianming L., Yiling S., Minfang Z. Establishment and evaluation of carbon dioxide emission decoupling indicators in Taiwan. China Development Fund Management Committee: Proceedings of the Symposium on Environmental Protection and

Sustainable Development on both sides of the Taiwan Strait. Taipei, 2005.

157. Jin Z., Wang J., Yang M., Tang Z. The effects of participation in global value chains on energy intensity: Evidence from international industry-level decomposition. *Energy Strategy Reviews*. 2022. Vol. 39. P. 100–780. URL: <https://doi.org/10.1016/j.esr.2021.100780>.

158. Juxiang C. The Effect of Village Headman's Level of Education on Farmers' Income – Empirical Study Based on CFPS. *Журнал європейської економіки*.

159. Kaczan D. J., Orgill-Meyer J. The impact of climate change on migration: a synthesis of recent empirical insights. *Climatic Change*. 2020. Vol. 158. P. 281–300. URL: <https://doi.org/10.1007/s10584-019-02560-0>.

160. Kakwani N., Pernia E. M. What is Pro-Poor Growth? *Asian Development Review*. 2000. No 18(1). URL: http://www.policyinnovations.org/ideas/policy_library/data/01158.

161. Kanbur R. Income Distribution and Development. *Atkinson B., Bourguignon F. (Eds.). Hand-book of income distribution*. Amsterdam ; New York : Elviesier, 2000. P. 791–841.

162. Kang O. The Belt and Road Initiative in the Changing Global Governance. *Chinese Social Sciences*. 2018. No. 8.

163. Kano L., Tsang E., Yeung H. Global value chains: A review of the multi-disciplinary literature. *Journal of International Business Studies*. 2020. Vol. 51. P. 577–622. [cited 2023 May 4]. URL: <https://doi.org/10.1057/s41267-020-00304-2>.

164. Kasser T. Values and Human Well-being – Bellagio Initiative / Institute of Development. *Studies Working Paper 435*. Illinois : Knox College, 2011.

165. Kim H., Qureshi Z. (Eds.). Growth in a time of change: global and country perspectives on a new agenda. Washington, D.C. : Brookings Institution Press, 2020. URL: <https://doi.org/10.7864/j.ctvbnm3pb>.

166. Kitagawa F., Vidmar M. Strategic intelligence for the future of places: enabling inclusive economic growth through the Opportunity Areas Analysis Tool. *Regional Studies*. 2023. Vol. 57. P. 656–669. URL: <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2045267>.

167. Klassen S. Measuring and Monitoring Inclusive Growth: Multiple Definitions, Open Questions, and Some Constructive Proposals. *Sustainable Development Working Paper 12*. Manila : Asian Development Bank, 2010. URL: <http://www.adb.org/publications/measuring-and-monitoring-inclusive-growth-multiple-definitions-open-questions-and-some>.

168. Klein N. This Changes Everything: Climate vs. Capital. New York : Simon & Schuster, 2014.

169. Klonowska K., Bindt P. (Rep.) Hague Centre for strategic studies. 2020. URL: <https://doi.org/10.2307/resrep24004>.

170. Knowing the goal: an inclusive economy that can address the public health challenges of our time / P. Shipton et al. *Epidemiol Community Health*. 2021. Vol. 75. P. 1129–1132. URL: <https://jech.bmj.com/content/jech/75/11/1129.full.pdf>.

171. Kolleck N., Schuster J. Youth participation in global policy networks on climate change. *International Journal of Educational Research*. 2022. Vol. 114. P. 102002. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.102002>.

172. Korhonen J., Honkasalo A., Seppälä J. Circular Economy: The Concept and Its Limitations. *Ecological Economy*. 2018. Vol. 143. P. 37–46. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.06.041>.

173. Korzeniewicz R. P., Moran T. P. World-Economic Trends in the Distribution of Income. *American Journal of Sociology*. 1997. Vol.102, no 4. P. 1965–1992. URL: <https://www.journals.uchicago.edu/toc/ajs/1997/102/4>.

174. Krysovatty A., Mokiyy A., Zvarych R., Zvarych I. Alterglobalization via the inclusive circular economy paradigm. *Economic Annals-XXI*. 2018. No 174. P. 4–9.

175. Krysovatty A., Zvarych I., Zvarych R. Circular economy in the context of alterglobalization. *Journal of International Studies*. 2018. No 11. P. 185–200. URL: <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2018/11-4/13>.

176. Krysovatty A., Zvarych I., Zvarych R., Zhyvko M. Preconditions for tax environments to alter global development. *Comparative Economic Research*. 2018. No 21. P. 139–54. URL: <https://doi.org/10.2478/cer-2018-0031>.

177. Krysovaty A., Mokiy A., Zvarych R., Zvarych I. Alterglobalization via the inclusive circular economy paradigm. *Economic Annals-XXI*. 2018. No 174 (11–12). P. 4–9. URL: <https://doi.org/10.21003/ea.V174-0>.

178. Krysovaty A., Zvarych I., Zvarych R. Global Social Sustainability and Inclusion: The “Voice” of Social and Environmental Imbalances. *Journal of Risk and Financial Management*. 2022. No 15. P. 599. URL: <https://doi.org/10.3390/jrfm15120599>.

179. Krysovaty A., Zvarych I., Shevchenko I. Development of Inclusive Economy as the Basis of Economic Growth of the Global Economy. *TEM Journal*. 2023. Vol. 12, Issue 2. P. 936–947. URL: <https://doi.org/10.18421/TEM122-40>.

180. Kuzmin A. V., Pinchuk V. A. Environmental Engineering, Innovations, and Management. Editorial Review. *International Journal of Energy for a Clean Environment*. 2023. Vol. 24, no. 1. P. 5–9. URL: <https://doi.org/10.1615/InterJEnerCleanEnv.2022045186>.

181. Lanchovichina E., Lundstrom S. Inclusive Growth Analytics: Framework and Application. *Policy Research Working Paper No. 4851*. The World Bank, 2009. P. 1–42. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/2009/03/10309274/inclusive-growth-analytics-framework-application>.

182. Lean H. H., Smyth R., Ang W. R. Chapter 20 – Performance Persistence of Socially Responsible Investment Funds in the Asia Pacific Region. *Handbook of Asian Finance: REITs, Trading, and Fund Performance*. 2014. P. 377–392. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128009864000200>.

183. Lei Z. The impact of economic development on carbon emissions. *Acta Geographica*. 2003. No 58 (4). P. 629–637.

184. Lieder M., Rashid A. Towards Circular Economy Implementation: A Comprehensive Review in Context of Manufacturing Industry. *Journal of Cleaner Production*. 2016. Vol. 115. P. 36–51. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.12.042>.

185. Li J., Xu G. Circular Economy towards Zero Waste and Decarbonization. *Circular Economy*. 2022. Vol. 1, no. 1. P. 100002. URL: <https://doi.org/10.1016/j.cec.2022.100002>.

186. Maier D. The Use of Wood Waste from Construction and Demolition to Produce Sustainable Bioenergy – A Bibliometric Review of the Literature. *International Journal of Energy Research*. 2022. Vol. 46, no. 9. P. 11640–11658. URL: <https://doi.org/10.1002/er.8021>.

187. Methodological architectonics of inclusive circular economy for eco-security of society under pandemic /A. Krysovatty et al. *Economic Annals-XXI*. 2020. No 184(7–8). P. 4–15. URL: <https://doi.org/10.21003/ea.V184-01>.

188. Middle East 2023 Top 5 Economy Trends to Watch in GCC. Saudi Arabia a Global Bright Spot in Economy and will remain a key growth driver. Frost & Sullivan. 2023. URL: <https://www.frost.com/frost-perspectives/middle-east-2023-top-5-trends-to-watch-in-gcc-economy>.

189. Mikic M., Gilbert J. Trade Statistics in Policymaking: A Handbook of Commonly Used Trade Indices and Indicators. Bangkok : United Nations ESCAP, 2007.

190. Ministry of Commerce of China. Foreign Investment Cooperation Country region) Guide [EB/OL]. 2020. URL: <http://fec.mofcom.gov.cn/article/gbdqzn/index.shtml>.

191. Ministry of Commerce of the People's Republic of China. 2020 Annual Statistical Bulletin on China's Outward Foreign Direct Investment [R]. 2020.

192. Ministry of Housing and Urban-Rural Development of the National Development and Reform Commission No. 26. Notice of The General Office of the State Council of China on Forwarding the Implementation Plan of the Household Waste Classification System. Murch, 2017. URL: http://www.gov.cn/zhengce/content/2017-03/30/content_5182124.htm.

193. Mingxia W. Application of Decoupling Theory in Zhejiang Circular Economy Development Model. *Forestry Economy*. 2006. No 12.

194. Mo H., Wen Z., Chen J. Resource recycling. Beijing : Chemical Industry Press, 2009.

195. Montalbano P., Nenci S. Does global value chain participation and positioning in the agriculture and food sectors affect economic performance? A global assessment. *Food Policy*. 2022. Vol. 108. P. 102235. URL: <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2022.102235>.

196. Murphy E. C. *The Mystery of the Silent Idol (Ten Commandments Mysteries)*. Hove : Chariot Family Pub, 1998.

197. Nearly Zero Energy Renovation Concepts for Apartment Buildings / K. Kuusk et al. *E3SWebConf*. 2020. Vol. 172. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202017218009>.

198. Ng W.Y., Chau C. K. New Life of the Building Materials – Recycle, Reuse and Recovery. *Energy Procedia*. 2015. Vol. 75. P. 2884–2891. URL: <https://doi.org/10.1016/j.egypro.2015.07.581>.

199. Niekerk A. Inclusive Economic Sustainability: SDGs and Global Inequality. *Sustainability*. 2020. No 12 (13). P. 5427. URL: <https://doi.org/10.3390/su12135427>.

200. OECD. Indicators to measure decoupling of environmental pressures from economic growth. Paris : OECD, 2002.

201. Official web-site of Trade Center: Trade Map. 2021. [cited 2023 May 4]. URL: <https://www.trademap.org>.

202. Okun A. M. *Equality and Efficiency, the Big Tradeoff*. Brookings Institution, 1975.

203. Osaulenko O., Zvarych I., Shlapak A., Krysovata K. Spatial and component structure analysis of the inclusive circular economy. *Sgicestistics in transition new series*. 2023. Vol. 26 (2). P. XX-XX. URL: XX.

204. Overview – Circular Economy. *Eurostat*. 2023. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/circular-economy>, 2023.

205. Oxford Dictionary of English. Oxford : Oxford University Press, 2010.

206. Pacetti E. *The Five Characteristics of an Inclusive Economy: Getting Beyond the Equity-Growth Dichotomy*. 2016. URL: <https://www.rockefellerfoundation.org/blog/five-characteristics-inclusive-economy-getting-beyond-equity-growth-dichotomy>.

207. Peters L. E. R. Beyond disaster vulnerabilities: An empirical investigation of the causal pathways linking conflict to disaster risks. *International Journal Disaster Risk Reduction*. 2021.

Vol. 55. P. 102092. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102092>.

208. Piatt B., Doherty C., Broughton A. C., Morris D. Beyond 40%: Record-setting recycling and composting programs. Washington : Island Press, 1991.

209. Piketty T. Capital in the Twenty-First Century / A. Goldhammer, Trans. First. Cambridge, MA : Belknap Press, 2014.

210. Pinchuk V. A., Sharabura T. A. Physical and Chemical Transformations under the Thermal Action on Coal-Water Fuel Made of Low-Grade Coal. *Metall. Min. Ind.* 2015. Vl. 7, no. 6. P. 623–628.

211. Porteous A. Great dictionary of environmental sciences. Beijing : China Environmental Science Press, 1991.

212. Pouw N., McGregor A. An Economics of Wellbeing: What Would Economics Look Like if it were Focused on Human Wellbeing? Institute of Development Studies Working Paper 436. London : IDS, 2014.

213. Qian C., Liyang S., Xingjun R. The causal relationship between carbon emissions and economic growth in different development stages of developed countries. *Ecological Economy*. 2010. No 4. P. 52–55.

214. Qiao L. Research on incentive Mechanism of urban Solid waste classification and recycling in China. Mianyang : University of Science and Technology, 2017.

215. Qi Y. The concept and application of ecological industry chain. *Environmental Science*. 2002. No 23(6). P. 114–118.

216. Ranieri R., Almeida Ramos R. Inclusive Growth: Building Up a Concept. Working Paper. 2013. No. 104.

217. Rasem Hasan A., Solo-Gabriele H., Townsend T. Online sorting of recovered wood waste by automated XRF-technology: Part II. Sorting efficiencies. *Journal of Waste Management*. 2011. No 31(4). P. 695–704.

218. Ravallion M., Chen S. Measuring Pro-poor Growth. *Working Paper. No. 2666*. Washington D.C. : The World Bank, 2001. URL: <https://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/2666.html>.

219. Reich R. Supercapitalism: The Transformation of Business, Democracy, and Everyday Life. New York : Vintage Books, 2007.

220. Reznikova N., Ivashchenko O., Rubtsova M. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Ekonomika ta derzhava*. 2020. Vol. 7. P. 24–31.

221. Reznikova N., Zvarych R., Zvarych I., Shnyrkov O. Global circular e-chain in overcoming the global waste. *Procedia Environmental Science, Engineering and Management*. 2019. No 6(4) P. 641–647. URL: http://www.procedia-esem.eu/pdf/issues/2019/no4/72_Reznikova_19.pdf.

222. Richards C. E., Lupton R. C., Allwood J. M. Re-framing the threat of global warming: an empirical causal loop diagram of climate change, food insecurity and societal collapse. *Climatic Change*. 2021. No 49. P. 164. URL: <https://doi.org/10.1007/s10584-021-02957-w>.

223. Risk and Protective Factors for Violence Against Women and Girls Living in Conflict and Natural Disaster-Affected Settings: A Systematic Review / M. Murphy et al. *Trauma, Violence, & Abuse (TVA)*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1177/15248380221129303>.

224. Sarah C., Johnson D., McGregor A. Poverty, Sustainability and Human Wellbeing: A Social Wellbeing Approach to the Global Fisheries Crisis. *Global Environmental Change*. 2011. Vol. 21, no. 2. P. 453–463.

225. Scientist: Japan’s plastic recycling rate reaches 85%, but Japanese waters are still a “sea of plastic”. 2021. URL: <https://new.qq.com/rain/a/20211025A0DTNX00.2021-10-25-21:25>.

226. «Sea star wasting syndrome» or alterglobalization, inclusiveness and circular economy: priorities of the plan «B» for the planet / N. Matviychuk-Soskina et al. *Economic Annals-XXI*. 2019. No 179. P. 4–21. URL: <https://doi.org/10.21003/ea.V179-01>.

227. Sen A., Meini L., Napoli C. Beyond Energy: Incentivizing Decarbonization through the Circular Economy. Oxford, UK : Oxford Institute for Energy Studies, 2021.

228. Sen A. The Concept of Development. In Handbook of Development Economics. Elsevier Science Publishers Sen A. (1992). Inequality Reexamined. Clarendon Press, 1988. P. 10–23.

229. Smichowski B., Durand C., Knauss S. Participation in global value chains and varieties of development patterns. *Cambridge Journal of Economics*. 2021. Vol. 45. P. 271–294. [cited 2023 May 4]. URL: <https://doi.org/10.1093/cje/beaa046>.

230. Smith A. *An Inquiry into the Nature and Cause of the Wealth of Nations*. London : W. Strahan and T. Cadell, 1776.

231. Solid waste generation, recycling, and disposal in the United States: Facts and figures for 2012. 2014. URL: https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-09/documents/2012_msw_fs.pdf.

232. Soyntasa U., Sari R., Ewing B. T. Energy consumption, income, and carbon emissions in the United States. *Ecological Economics*. 2007. Vol. 62(3-4). P. 482–489.

233. Stark contrasts in inclusive growth – progress towards equal opportunities needed everywhere. UNCTAD. URL: <https://sdgpulse.unctad.org/inclusive-growth>.

234. Stiglitz J., Amartya Sen A., Fitoussi J.-P. Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. French Government, 2009. P. 1–292.

235. Stiglitz J. *Globalisation and Its Discontents*. New York : Norton, 2003.

236. Stiglitz J. E. *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. W. W. Norton & Company, 2012.

237. Study on the decoupling of urban and rural construction land changes / L. Xiaoshun et al. *Chinese Population, Resources and Environment*. 2008. No 18. (5). P. 179–184.

238. Taiyang Z., Xianjin H., Baiyuan W. Decoupling Analysis of Economic Growth and Construction Land Expansion. *Journal of Natural Resources*. 2010. No 25 (1). P. 18–31.

239. Tapio P. Towards a theory of decoupling: Degrees of decoupling in the EU and the case of road traffic in Finland between 1970 and 2001. *Transport Policy*. 2005. No 12 (2). P. 137–151.

240. Taylor S. Anxiety disorders, climate change, and the challenges ahead: Introduction to the special issue. *Journal of Anxiety Disorders*. 2020. Vol. 76. P. 102313. URL: <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102313>.

241. Thanh N. P., Matsui Y., Fujiwara T. Household solid waste generation and characteristic in a Mekong Delta City, Vietnam. *Journal of Environmental Management*. 2010. No 91. P. 2307–2321.

242. The Circularity of Renovation Solutions for Residential Buildings / K. Kuusk et al. *CLIMA 2022 Conference*. Rotterdam, The Netherlands, 2022. P. 1–7. URL: <https://doi.org/10.34641/CLIMA.2022.333>.

243. The data comes from the report of CCTV News Channel on May 9, 2022.

244. The Content Analysis Method for the Information Resources Formation in Electronic Content Commerce Systems / A. Berkoa et al. *COLINS-2021: 5th International Conf. on Computational Linguistics and Intelligent Systems* (Kharkiv, April 22–23, 2021). 2021.

245. The World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org>.

246. The World Economic Forum. The Inclusive Development Index. 2018. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-development-index-2018>.

247. Thorat S., Dubey A. How Inclusive has Growth Been During 1993/94-2009/10? Part II: State-Level Analysis. New Delhi, India : United Nations Development Programme, 2013.

248. Tian K., Dietzenbacher E., Jong-A-Pin R. Global value chain participation and its impact on industrial upgrading. *The World Economy*. 2022. P. 1362–1385. URL: <https://doi.org/10.1111/twec.1320>.

249. Tianqi L., Jingxing L. Promoting R&D Cooperation in Countries Along the "Belt and Road" by Reverse Outsourcing. *People's Forum*. 2019. No. 24.

250. Timer S., Raza S. A. Nonlinear relationship between financial inclusion and inclusive economic development in developed economies: evidence from panel smooth transition regression model. *International Journal of Social Economics*. 2023. Vol. 50 No 8. P. 1022–1037. URL: <https://doi.org/10.1108/IJSE-04-2022-0223>.

251. Tommaso C., Savona M., Thorpe J. Innovation for Inclusive Structural Change. *The Challenges of Technology and*

Economic Catch-up in Emerging Economies. Oxford, 2021. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780192896049.003.0012>.

252. Understanding the health needs of internally displaced persons: A scoping review / D. Cantor et al. *Journal of Migration and Health*. 2021. Vol. 4. P. 100071. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jmh.2021.100071>.

253. Updating and testing of a Finnish method for mixed municipal solid waste composition studies. M. Liikanen et al. *Waste Management*. 2016. No 52. P. 25–33.

254. Van Zanten J. A. Do Sustainable Investing Ratings Align with the Sustainability Preferences of Investors, Regulators, and Scientists? November, 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/362682111_ESG_to_SDG_Do_Sustainable_Investing_Ratings_Align_with_the_Sustainability_Preferences_of_Investors_Regulators_and_Scientists.

255. Vel J. The Uma-Economy, Indigenous Economics and Development Work in Lawonda, Sumba, PhD Dissertation. Wageningen : Netherlands, 1994.

256. Verstappen S. The Bellagio Initiative Online Consultation: The Inclusive Economy. *The Broker*. 2011. November. P. 1–8.

257. Wang H. Design of dual-network integration scheme of urban solid waste and renewable resources classification and recycling. Beijing : Tsinghua University, 2016.

258. Way R., Ives M. C., Mealy P., Farmer J. D. Empirically Grounded Technology Forecasts and the Energy Transition. *Joule*. 2022. Vol. 6, no. 9. P. 2057–2082. URL: <https://doi.org/10.1016/j.joule.2022>.

259. Waring M. *If Women Counted: A New Feminist Economics*. San Francisco : Harper Collins, 1990.

260. Wei S., Baiming C., Xiwei C. Evaluation of decoupling between cultivated land occupation and economic growth in Changshu City. *Journal of Natural Resources*. 2009. No 24 (9). P. 1532–1540.

261. Williamson J. (Ed.). *Latin American adjustment: how much has happened?* Institute for International Economics. 1990.

262. Williamson J. From Reform Agenda to Damaged Brand Name. *Finance and Development*. 2003, Sept. No 40 (3). P. 10–13.

263. World Bank. Social Inclusion. 2022. URL: www.worldbank.org (accessed on 18 November 2022).

264. Xi F. X. Application research of Public-private Cooperation Model (PPP) in urban Solid waste treatment in China. Wuhan : Huazhong University of Science and Technology, 2016.

265. Xiao L., Junjiu L. The Belt and Road Initiative and the Reconstruction of China's Geopolitical and Economic Strategy. *World Economics and Politics*. 2015. No. 10.

266. Xie F. X. Application Research of Public-Private Cooperation Model (PPP) in Urban Solid Waste Treatment in China. Wuhan : Huazhong University of Science and Technology, 2016.

267. Xue K. Constructing a reasonable trade system of recyclable resources. *Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід* : тези доп. XVI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С. 62–63

268. Yang L., Shaofeng C. Research on the relationship between economic growth and carbon emissions in typical developed countries based on IPAT equation. *Ecological Economy*. 2009. No 11. P. 28–30.

269. Yanikkaya H., Karaboga H., Altun A. Implications of participation in global value chains for international trade network. *Applied Economics Letters*. 2020. Vol. 28. P. 1169–1173. [cited 2023 May 4]. URL: <https://doi.org/10.1080/13504851.2020.1803483>.

270. Yuezhi Z., Guanghui L., Yan Q. Decoupling Analysis of Oasis Ecological Economy in North Slope Economic Belt of Tianshan Mountains. *Ecological Economy*. 2007. No 9. P. 83–86.

271. Youjin L., Jian Z. Opening a new situation in a changing situation: A new round of international industrial transfer and the future of China's manufacturing industry. *Journal of Hunan University of Science and Technology (Social Science Edition)*. 2021. No. 2.

272. Youde W., Yujun P. Introduction to regional economics. Beijing : China Social Science Press, 2004. P. 12.

273. Zhang C. Research on the Legal System of Urban Household Garbage Classification and Recycling. Taiyu-an : Law School, Shanxi University of Finance and Economics, 2017.

274. Zhongmin L., Dongrui Q. An empirical study on the decoupling of economic growth and carbon dioxide. *Fujian Forum. Humanities and Social Sciences Edition*. 2010. No 2. P. 67–72.

275. Zhu C. Conceptualising and evaluating inclusive economic development: a productivity perspective. *Development Studies Research*. 2022. Vol. 9. P. 219–229. URL: <https://doi.org/10.1080/21665095.2022.2112729>.

276. Zhu Z. Research on Public-private Partnership (PPP) model of municipal Solid waste treatment. Chongqing : Chongqing University, 2008.

277. Zhuo X., Zhengdong Y., Fuqiang L. Research on the Innovation-Driven Innovation of Industrial Transfer in the "Belt and Road". *Macroeconomic Research*. 2019. No. 12.

278. Zhong D., Zvarych I., Brodovska O. Analysis on the business model of waste market-oriented operation and management in China's JX region based on the perspective of circular economy. *Economics of Development*. 2022. No 21(4). P. 37–47.

279. Zvarych I. Hlobalna tsyrkuliarna ekonomika: «ekonomika kovboiv» vs «ekonomika kosmichnoho korablia». Ternopil : VPTs «Ekonomichna dumka TNEU». 2019. 337 p.

280. Zvarych I. Global trends of modern inclusive economy AGORA International. *Journal of Economical Sciences*. 2023. No 1. P. 145–153. URL: <http://univagora.ro/jour/index.php/aijes>.

281. Zvarych I., Krysovata L., Gerchakivsky S., Gerchakivska O. Energy system decarbonization & circular economy: 'bypass' emission hotspots International. *Journal of Energy for a Clean Environment*. 2023. URL: <https://www.begellhouse.com/journals/energy-for-a-clean-environment.html>.

282. Zvarych I., Zhong D., Ye X. Global economic decoupling: case of china. *Журнал Європейської економіки*. 2022. Т. 21. № 3. С. 323–342.

283. Економіка у 2023 році: підготовка до більших глобальних викликів». URL: <https://www.thejakartapost.com/paper/2022/09/20/the-economy-in-2023-bracing-for-bigger-global-challenges.html>.

Наукове видання

Оксана Григорівна Бродовська

**ГЛОБАЛЬНА ІНКЛЮЗИВНА
ЕКОНОМІКА В УМОВАХ НОВІТНІХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ**

монографія

Підписано до друку 15.12.2023 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Гарнітура Bookman
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 20,0. Облік.-вид. арк. 16,3.
Тираж 300 прим.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 7284 від 18.03.2021 р.*